

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก
AN ANALYTICAL STUDY OF THE LEADERSHIP
OF ANADHABINDHIKA UPASAKA

พระวชิรายุทธ เตชธมฺโม (ศรีสัมพันธ์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

พระวชิรยุทธ์ เดชธมฺโม (ศรีสัมพันธ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE LEADERSHIP
OF ANADHABINDHIKA UPASAKA**

Phra Wachirayut Tejadhammō (Srisamphan)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The Degree of
Master of Arts
(Public Administration)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Bangkok, Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษา วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ผู้ศึกษา : พระวชิราวุธ เตชธมฺโม (ศรีสัมพันธ์)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐประศาสนศาสตร์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูปริยัติกิตติธำรง ผศ.ดร. ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., Ph.D.

: พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา พธ.บ. (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง)
ศศ.ม.(พัฒนาสังคม)

: ศ.ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์ สถ.บ., M.Sc., M.C.P., Ph.D.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๓๐ มีนาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา ๑) แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำและภาวะผู้นำ ๒) เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ๓) เพื่อศึกษาแนวทางการนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยคือ

วิเคราะห์และรวบรวมข้อมูลสำคัญ จากการศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีและผลการวิจัยจากเอกสารวิชาการด้านภาวะผู้นำโดยทั่วไปและการศึกษาหลักธรรม จากพระไตรปิฎก ในประเด็นคุณลักษณะและวิถีชีวิตของอนาถบิณฑิก ที่บ่งบอกถึงคุณสมบัติความเป็นผู้นำของอุบาสกในพระพุทธศาสนา หลังจากที่ได้ข้อสรุปเป็นคุณลักษณะภาวะผู้นำ ทั้งผู้นำทั่วไปและภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก แล้วได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ทั้งด้านการบริหารกิจการศาสนา กรรมการมหาเถรสมาคมและนักวิชาการทางธรรม เพื่อสัมภาษณ์เจาะลึกแนวทางและแนวคิดการนำคุณลักษณะสำคัญด้านภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ ในสังคมไทยปัจจุบันในด้านต่างๆ เช่น การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน การบำรุงพระพุทธศาสนา และการสังคมสงเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า

คุณลักษณะผู้นำโดยทั่วไปคือเป็นผู้มีคุณสมบัติความพร้อมด้านความรู้ทางวิชาการ เป็นผู้มีความประพฤติทางอารมณ์ มีความสามารถในการนำ มีความสามารถด้านสติปัญญาและเป็นผู้มีบารมีสูงผลการศึกษาวิจัยพบว่าคุณลักษณะสำคัญร่วมกันเหล่านี้ มีความสัมพันธ์กัน เป็นแบบจำลอง

ที่เรียกว่า KELIC Model ที่ประกอบด้วยคุณลักษณะด้านความรู้ (Knowledge) ความมีวิฤติภาวะทางอารมณ์ (Emotional) ความเป็นผู้นำ (Leader) ความสามารถทางปัญญา (Intelligence) และความเป็นผู้มีบารมี (Charisma)

ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก พบว่า มีคุณสมบัติสำคัญอันเป็นแบบอย่างแท้จริง เป็นผู้มีการศึกษาเรียนรู้และเผยแพร่หลักธรรมคำสอน อย่างถ่องแท้ เป็นผู้มีการปฏิบัติอามิสทานอย่างทุ่มเท บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง และเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ให้การสงเคราะห์สังคม โดยทั่วไปอย่างจริงใจ คุณลักษณะสำคัญ อันเป็นพื้นฐานของผู้มีโภคทรัพย์สูงจนก่อให้เกิดความเป็นผู้มีอิทธิพลมาก สมควรเป็นแบบอย่างที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในกิจการทางสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกับสังคมไทย คือ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก ในพระพุทธศาสนาที่มีจิตเสียสละ มีความเมตตาความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธรองค์ และหลักธรรมคำสอนอย่างแท้จริง การเป็นแบบอย่างในการเผยแพร่หลักธรรมคำสอน ที่พระธรรมทูต หรือผู้มีหน้าที่เผยแพร่หลักธรรมคำสอนควรได้เห็นแบบอย่างจากท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกคือการศรัทธาพระพุทธรองค์ การศึกษาเรียนรู้ หลักธรรม การปฏิบัติธรรมอย่างทุ่มเทโดยเฉพาะ อามิสทาน เข้าถึงแก่นธรรมเข้าใจอย่างลึกซึ้งแท้จริงแล้วจึงเป็นผู้นำการเผยแพร่คำสอน ได้อย่างรู้แจ้งเห็นจริง การประยุกต์ใช้ได้ ในสังคม ประการต่อมา คือการทำนุบำรุง กิจการพระพุทธศาสนา ต้องมีการบูรณะ การสร้างเสริมวัดหรือแหล่งปฏิบัติธรรมให้มีความสมบูรณ์และเป็นศูนย์กลางการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตลอดจนการมีจิตอาสาให้การสงเคราะห์สังคมหรือดูแลผู้มีความทุกข์ได้ตลอดเวลา

Thesis Title : Analytical Study of Leadership of Anathabinthikupasaka
Researcher :
Degree : Master of Arts (Public Administration)
Thesis Supervisory Committee
: Associate Professor Dr.Phrakrupariyattikittithamrong
Pali IV., B.A., M.A., Ph.D.(Sociology)
: Phrakrusangharak Kiettisak Kittipaño
B.A.(1st Class), M.A. (Social Development)
: Prof. Dr.Kit Peamtunchit MSc., M.Cp., Ph.D.(Pol.Eco.)
Date of Graduation : March 30, 2011

Abstract

The main objectives of this research were: i) to study the main idea of general theory of the leader and leadership style; ii) to study the leadership of Anathabinthikaupasaka; and iii) to study the method of applying Anathabinthikaupasaka's leadership and style for the present Thai society.

The research methodology employed was :

- i) The document collecting about the general leadership style and analysis
- ii) To read and study from the Dhamma principle, tripitaka, in the care of the characteristic and way of life of Anathabinthikaupasaka, which indicated that the leadership style, and then, interview from the experts about religious management, the committee of the Elder Council, and interview from the Dhamma academicians the in-depth interview topics, focus on the characteristic of Anathabinthikaupasaka and how to apply to use the leadership style to Thai present society, the model person of the Dhamma Dissemination, the Buddhist activity supporting and, the mission of social care/work.

The results of this study found that:

- i) The general characteristics of leadership were the Academic mastery, the Emotional Quotient, the leading ability, the intelligence ability and the high charismatic persons. These characteristics were complete relation to each other which can draw the leadership form to the KELIC Model.

ii) The Anathabhinthikaupasaka's leader characteristics found that the mastery learning for the Dhamma principle, secondly, the ability to Dhamma dissemination, thirdly, good practice for the given person, fourthly, continuous Buddhism supporting, the fifthly, the public mind of the social care from the good characteristic of Anathabhinthikaupasaka social assets, and then, transferring to have the Dhamma assets.

iii) The method of Anathabhinthikaupasaka's leadership style to apply for Thai present society were the publication of the public mind, the social kindness, the faith fully to the Buddha and his Dhamma, the model person for Dhamma dissemination, the good practitioner to the Dhamma of Buddha, and then enlightenment, the Buddhist activity supporting, and made the temple to be the center of Dhamma dissemination for all times.

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(พระครูปริมาณรัักษ์, รศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระครูปริยัติกิตติธำรง ผศ.ดร.)

..... กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา)

..... กรรมการ

(ศ.ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์)

..... กรรมการ

(รศ.ดร. สมาน งามสนิท)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระครูปริยัติกิตติธำรง ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญญา กรรมการ

ศ.ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์

กรรมการ

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดีด้วยความมีอุปการะคุณจากบุคคลหลายฝ่ายหลายท่าน ที่มีส่วนสนับสนุน ส่งเสริมให้เกิดผลสำเร็จแก่คุณภาพงานการวิจัย ครั้งสำคัญนี้ จึงขออนุโมทนา เพื่อความขอบคุณและแสดงกตเวทิตูณของท่านทั้งหลายดังต่อไปนี้

ขอระลึกถึงพระคุณอันสูงค่าต่อ โยมบิดา คุณพ่ออินทร์ ศรีสัมพันธ์ และ โยมมารดา คุณแม่ อุดมศรี ศรีสัมพันธ์ ที่ได้ให้กำเนิดชีวิตและมีอุปการะคุณต่อการเจริญเติบโตของผู้วิจัยอย่างหาที่สุดมิได้และทำให้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้จนมีความสำเร็จได้ ณ วันนี้

ขอกราบขอบพระคุณท่านประธานผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ท่านพระครูปริยัติกิตติธำรง ท่านกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ทั้ง ๒ ท่าน คือพระครูสังฆรักษ์เกียรติศักดิ์ กิตติปัญโญและศ.ดร.กฤษ เพิ่มทันจิตต์ ที่ทุกท่านได้กรุณา เอาใจใส่แนะนำ ให้กำลังใจกับผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

ขออนุโมทนา ขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการสัมภาษณ์เชิงลึกตั้งแต่พระพรหมวชิรญาณ เจ้าอาวาสวัดยานนาวา พระธรรมกิตติวงศ์ เจ้าอาวาสวัดราชโอรส พระราชธรรมนิเทศ เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว โยมอาจารย์ ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก และ โยมอาจารย์นาวาอากาศเอก ดร.สมจิตร แก้วนาค ที่ได้ให้โอกาสและเวลาพระวชิรายุทธ เศรษฐโม ให้คำตอบจากการสัมภาษณ์ที่ครอบคลุมใจความสำคัญของงานวิจัยครั้งนี้อย่างสมบูรณ์

ท้ายนี้ขอขอบคุณอย่างสูงสำหรับ โยมอาจารย์ดร.เด็ยที่ได้กระตุ้นแนะนำการทำวิจัยให้สำเร็จได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยดีรวมถึงขอบคุณ โยม ชะนัดดา บำรุงศิลป์ ที่ได้จัดพิมพ์เอกสารวิจัยนี้โดยไม่คิดค่าตอบแทนใดๆเลย ขอขอบคุณทุกๆ ท่านด้วยใจจริง

พระวชิรายุทธ เศรษฐโม

๕ มีนาคม ๒๕๕๔

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฉ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๓
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑
๑.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑
๑.๙ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๒
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๑๓
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ	๑๓
๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ	๑๔
๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ	๑๖
๒.๑.๓ ที่มาและความสัมพันธ์ในเรื่องอำนาจของผู้นำ	๑๕

๒.๒	แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา	๒๐
๒.๒.๑	การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา	๒๐
๒.๒.๒	ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนา	๓๐
๒.๒.๓	แนวความคิดเรื่องอำนาจตามหลักพระพุทธศาสนา	๓๒
๒.๒.๔	ความสำคัญของผู้นำ	๓๕
๒.๒.๕	หลักธรรมของผู้นำในพระพุทธศาสนา	๓๖
๒.๒.๖	คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี	๔๘
บทที่ ๓.	วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก	๕๗
๓.๑	ชีวประวัติของอนาถบิณฑิกอุบาสก	๕๘
๓.๑.๑	ชาติภูมิ	๕๘
๓.๑.๒	การบรรลุนิพพาน	๖๐
๓.๑.๓	คุณธรรมเฉพาะตัวของอนาถบิณฑิกอุบาสก	๖๔
๓.๑.๔	ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ	๖๘
๓.๑.๕	บั้นปลายชีวิต	๖๕
๓.๒	วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก	๗๓
๓.๒.๑	ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก	๗๓
๓.๒.๒	ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๗๖
๓.๒.๓	ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา	๘๑
๓.๒.๔	ด้านสังคมสงเคราะห์	๘๖
๓.๓	ลักษณะความเป็นผู้นำของอุบาสกในพระพุทธศาสนา	๙๑
๓.๓.๑	ลักษณะของอุบาสกในพระพุทธศาสนา	๙๑
๓.๓.๒	ลักษณะของทายกในพระพุทธศาสนา	๙๔
๓.๓.๒	ลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสก	๙๕
๓.๔	บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกตามหลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา	๙๗

เรื่อง	หน้า
๓.๔.๑ คุณธรรมของอุบาสกในพระพุทธศาสนา	๕๗
๓.๔.๒ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับสังคัม	๕๕
๓.๔.๓ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทาน สีล ภาวนา	๑๐๔
บทที่ ๔. สรุปการนำหลักภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ ในสังคมไทยปัจจุบัน	๑๐๕
๔.๑ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก	๑๐๕
๔.๒ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๑๑๒
๔.๓ ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา	๑๑๕
๔.๔ ด้านสังคัมสงเคราะห์	๑๑๘
บทที่ ๕. สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๒๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๒
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๘
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๒
บรรณานุกรม	๑๔๓
ภาคผนวก	๑๔๕
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือการศึกษาวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๕
ภาคผนวก ค ข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๑๔๕
ประวัติผู้วิจัย	๑๕๕

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
๑.๑	แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑
๒.๑	คุณสมบัติของผู้นำ ๕ ประการตามแบบจำลอง KELIC Model	๕๓
๒.๒	คุณลักษณะสำคัญของแบบจำลองผู้นำ KELIC Model	๕๔
๕.๑	คุณสมบัติของผู้นำ ๕ ประการตามแบบจำลอง KELIC Model	
๕.๒	คุณลักษณะสำคัญของแบบจำลองผู้นำ KELIC Model	
๕.๓	คุณลักษณะความสำคัญและความสัมพันธ์ของคุณสมบัติความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก	

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อภาษาไทย

คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๘ การอ้างอิงใช้ระบบระบุ เล่ม ข้อ หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ ดังตัวอย่าง เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๐๘/๑๕๕. หมายถึง ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎก เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๒๐๘ หน้า ๑๕๕

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จู.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มุลปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปิณณาสกั	(ภาษาไทย)
สั.ส.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	สตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทสก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทสกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

บุศ. (ไทย) = สุดตันตปีฎก บูททกนิกาย สุดตนิบต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์การ องค์การจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือ ตัวผู้นำ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุข อันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไป เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม สังคมมนุษย์กับการปกครอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกัน เพราะธรรมชาติของมนุษย์เป็นที่ยอมรับกันว่า ตั้งแต่เกิดมีขึ้นบนโลกมนุษย์ก็ได้แสดงสัญชาตญาณของสัตว์สังคมที่ปรารถนาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นพวก เพื่อช่วยอำนวยความสะดวกแก่กันและปรารถนาความสุขทางใจจากการมีวงสมาคมมากกว่าอยู่ตามลำพัง การที่มนุษย์มีสังคมที่ต้องอยู่ร่วมกันนั้นมีความต้องการพื้นฐาน มนุษย์ต้องการแสวงหาปัจจัยสี่ คือ อาหาร เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม บ้านที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคโดยร่วมมือกันแสวงหาจึงมีความสะดวกและปลอดภัยจะต้องมีผู้ดูแลคุ้มครอง มีผู้นำสั่งสอนและเป็นแบบอย่างให้ดำเนินชีวิต ตลอดจนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคม ก็ต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่มีความสามารถในการพัฒนาแก้ไขปัญหาและนำไปสู่จุดหมายที่คิดนั้นได้

ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์จึงได้พระนามว่า สดุด เทวมนุสสถาน หรือ นายโก อันหมายถึง ผู้นำสรรพสัตว์^๒ พระพุทธเจ้าเป็นนายกและเป็นวินายก ในฐานะที่ทรงเป็นผู้นำหรือนายกนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “เราเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์ทั้งหลาย อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลายก็พ้นไปได้จากทุกข์ทั้งปวง” พุทธพจน์นี้เป็นข้อที่แสดงความเป็นผู้นำ ความเป็นกัลยาณมิตร คือ ลักษณะสำคัญที่เด่นของความเป็นผู้นำ ผู้นำนั้นเป็นผู้นำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยเฉพาะสำหรับพระพุทธเจ้า คือ เพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์หรือมนุษยชาติทั้งปวง^๓

ในอัมมิกสูตร ได้กล่าวถึงลักษณะการเป็นผู้นำไว้ว่า หากผู้นำตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็ตั้งอยู่ในธรรม หากผู้นำไม่ตั้งอยู่ในธรรม ประชาชนก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ดังข้อความว่า

^๑คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๒ที.ที. (ไทย) ๕/๒๕๓/๕๓, บ.ม. (ไทย) ๒๕/๑๔๕/๒๕๒.

^๓พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคดเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคดเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม ประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชามาไม่ตั้งอยู่ในธรรม ชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชามาตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข^๔

พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้นานหรือไม่ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยหลายประการในเหตุปัจจัยหลายประการนั้น ส่วนมากจะเนื่องด้วยการประพฤติปฏิบัติของพุทธบริษัท คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ดังที่พระพุทธองค์ทรงกล่าวไว้ว่า “เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้ว หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อยู่กันอย่างไม่เคารพไม่ยำเกรงพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ ไม่เอาใจใส่ในการศึกษาในการเจริญสมาธิ อยู่กันอย่างประมาท ไม่เอาใจใส่ในปฏิสังขาร เหล่านี้จะเหตุนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรม ไม่ดำรงอยู่นาน

เมื่อตถาคตปรินิพพานไปแล้ว หากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา อยู่กันอย่างมีความเคารพมีความยำเกรงพระศาสดา พระธรรม และพระสงฆ์ เอาใจใส่ในการศึกษาในการเจริญสมาธิ อยู่กันอย่างไม่ประมาท เอาใจใส่ในปฏิสังขาร เหล่านี้จะเหตุนั้นเป็นเหตุเป็นปัจจัยให้พระสังฆธรรมดำรงอยู่ได้นาน^๕

ผู้ที่รักษาพระพุทธศาสนา ก็คือ พุทธบริษัท ๔ ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา พุทธบริษัทที่เหลืออยู่ก็ถือว่าเหมือนกับบริษัท ๔ ยังทำหน้าที่กันอยู่ โดยจัดแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายบรรพชิตกับฝ่ายคฤหัสถ์ หรือชาววัดกับชาวบ้าน หรือพระสงฆ์กับญาติโยม เป็นผู้รักษาพระพุทธศาสนา ภิกษุสงฆ์กับอุบาสกอุบาสิกา มีความสัมพันธ์อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วยทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่ยั่งยืนสืบมาจนถึงบัดนี้ อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้อุปถัมภ์บำรุงภิกษุภิกษุณี ด้วยการถวายฝ้านุ่งผ้าห่ม ข้าวน้ำ ที่อยู่อาศัย ยานำบัดไซ้ ฝ่ายภิกษุภิกษุณี ก็เกื้อกูลอุบาสกอุบาสิกาเหล่านั้นด้วยการแนะนำสั่งสอนหลักการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง^๖

จากข้อความที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า อุบาสก อุบาสิกา ในครั้งพุทธกาลได้มีบทบาทภาวะความเป็นผู้นำในการเป็นกำลังสำคัญ ในการบำรุงพระพุทธศาสนาช่วยกันปกป้องรักษาและ

^๔ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๐/๓๑.

^๕ อก.จตุกก. (ไทย) ๒๒/๔๐/๔๕๑-๔๕๒.

^๖ ฎุรายละเอียดใน ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๘๖-๔๘๗.

ช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามความสามารถ ตามกำลัง ตามความเหมาะสมแก่ฐานะของตน กล่าวคือ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้เป็นกำลังสำคัญในการให้ความอุปถัมภ์พระภิกษุสงฆ์ ให้มีกำลังในการสืบต่อและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการถวายปัจจัย ๔ เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ช่วยอังกาสถวายภัตตาหารแก่พระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ ครั้นเสร็จภัตกิจแล้วได้กราบทูลอาราธนาพระบรมศาสดาเพื่อเสด็จไปประกาศพระศาสนายังเมืองสาวัตถี พร้อมทั้งกราบทูลว่าจะสร้างพระอารามถวายที่เมืองสาวัตถีนั้น^๑ ด้วยการช่วยเหลือในด้านการเผยแผ่หลักคำสอน ช่วยชักนำประชาชนให้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาด้วย อุบาสกในสมัยนั้นในการที่อธิกรณ์เกิดขึ้น ก็ช่วยกันปกป้องรักษาพระพุทธศาสนา และช่วยชำระสะสางมลทินที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก เพื่อจะทำการทราบถึงเรื่องภาวะความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกว่า ท่านได้เป็นผู้นำในด้านใดบ้างที่ทำให้มีบทบาทสำคัญในพระพุทธศาสนา และมีลักษณะที่ปรากฏเกี่ยวกับภาวะผู้นำอย่างไรที่สามารถทำให้เป็นผู้นำที่ดี อันจะนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิต และนำมาใช้เป็นบรรทัดฐานสำหรับผู้นำได้

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก
- ๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะทำการศึกษาเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก โดยอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ภาษาไทยและภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และในส่วนเนื้อหาภาวะผู้นำโดยทั่วไปผู้วิจัยได้ค้นคว้าจากหนังสือและงานวิจัยทางวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการ

^๑พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : ดวงแก้ว, ๒๕๔๔), หน้า ๒๔๒.

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้จะนำการสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบด้วยนักวิชาการทางด้านศาสนาและนักวิชาการทั่วไป จำนวน ๕ ท่าน โดยนำผลการสัมภาษณ์ที่ได้มาประกอบการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านต่างๆ เพื่อการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ดังนี้

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา กรุงเทพมหานคร

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสาราม กรุงเทพมหานคร

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กฤษาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ผู้ปฏิบัติธรรมในสถานปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน กรุงเทพมหานคร

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค อาจารย์พิเศษ สาขาวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ แนวคิดคุณสมบัติของผู้นำโดยทั่วไปควรเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ อนาถบิณฑิกอุบาสกมีคุณลักษณะผู้นำอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางการนำคุณลักษณะของภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนำไปใช้กับสังคมควรเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะส่วนตัวของบุคคล ที่แสดงออกมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มสังคมในการที่จะทำให้เกิดกิจกรรมของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและประสบความสำเร็จร่วมกัน

๑.๕.๒ ผู้นำ หมายถึง ผู้เป็นหัวหน้า ซึ่งได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าในองค์กร มีความรับผิดชอบหน้าที่ รู้จักแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของกลุ่มและมีการชักนำพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีได้

๑.๕.๓ **อนาถบิณฑิกะ** หมายถึง อุบาสกท่านหนึ่ง เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี อยู่ในเมืองสาวัตถี ซึ่งท่านชื่อว่า สุทัตตะ ภายหลังได้รับชื่อว่าอนาถบิณฑิกเศรษฐี ซึ่งมีความหมายว่า ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา เพราะท่านเป็นคนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ท่านแก่คนยากจนไร้ที่พึ่ง จนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าผู้ใดในด้านการถวายทาน

๑.๕.๔ **อุบาสก** หมายถึง ชายผู้เข้าใกล้ ผู้นั่งใกล้ กล่าวคือใกล้พระรัตนตรัย ได้แก่ ชายผู้ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์เป็นสรณะ บุคคลที่เข้าถึงซึ่งสรณะ ๓ นี้ ชื่อว่า อุบาสก คือ ผู้นั่งใกล้พระพุทธเจ้า นั่งใกล้พระธรรมและนั่งใกล้พระสงฆ์

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่า มีเอกสารที่สามารถจะนำมาใช้เป็นแนวทางศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ ได้กล่าวถึง อนาถบิณฑิกอุบาสก ไว้ในหนังสือ **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนาว่า** อนาถบิณฑิกอุบาสก เกิดในตระกูลมหาเศรษฐีในเมืองสาวัตถี บิดาชื่อว่า“สุมน” มีทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาล เมื่อเกิดมาแล้วบรรดาหมู่ญาติได้ตั้งชื่อให้ว่า “สุทัตตะ” เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ท่านแก่คนยากจนอนาถา ประชาชนทั่วไป จึงเรียกท่านตามลักษณะนิสัยว่า “อนาถบิณฑิกะ” หมายถึง ผู้มีก้อนข้าวเพื่อคนอนาถา อนาถบิณฑิกเศรษฐี พอได้ฟังคำว่าพระพุทธเจ้า ท่านนั่นเอง ก็รู้สึกแปลกประหลาดใจ จึงขออนุญาตถึงสามครั้งเพื่อให้แน่ใจ เพราะคำว่า พระพุทธเจ้า นี่เป็นการยากยิ่งนักที่จะได้ยินในโลกนี้ เมื่อราชคหเศรษฐีกล่าวยืนยันว่า “ขณะนี้พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เกิดขึ้นแล้วในโลก” จึงเกิดปีติและศรัทธาเลื่อมใสอย่างแรงกล้า ปวารณาจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันทีนั้น รุ่งเช้าเข้าไปเฝ้าก่อนที่พระพุทธองค์จะเสด็จไปยังบ้านราชคหเศรษฐี ได้ฟังอนุปฐพีกถาและอริยสัจสี่จากพระพุทธเจ้าแล้วได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบันบุคคลในพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต^๔

เสถียรพงษ์ วรรณปก ได้กล่าวถึง อนาถบิณฑิกอุบาสก ไว้ในหนังสือ **พุทธสาวก พุทธสาวิกา ประมวลประวัติพระเถระพระเถรี อุบาสกอุบาสิกา สมัยพุทธกาล** ว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้เลิศกว่าบุคคลอื่นในด้านการถวายทาน ท่านอนาถบิณฑิกะ เดิมชื่อว่า สุทัตตะ เป็นชาวเมืองสาวัตถีโดยกำเนิดเป็นบุตรของสุมนะเศรษฐี ท่านได้แต่งงานกับสุภาพสตรีนามว่า บุญญลักขณามีบุตรด้วยกัน ๔ คน เป็นชายหนึ่ง นามว่า กาละ เป็นหญิงอีกสามคน คือ มหาสุภักทา

^๔พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์, **เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา**, หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

จุดศรัทธา และศุภนา ตามลำดับ พอได้ยินว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เท่านั้น ปิติโสมนัสได้
แผ่ซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย พระพุทธองค์ทรงแสดง “อนุบุพพิกขา” แก่เศรษฐี เป็นการวาง
พื้นฐานสร้างความเข้าใจในเรื่องต้นแก่เศรษฐีก่อน แล้วได้ทรงแสดง “อริยอัฏฐัง” จนจบ หลังฟัง
พระธรรมเทศนา สุตตะเศรษฐีได้ “ดวงตาเห็นธรรม”^๕

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้
คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการร่วมกันก็ตาม ให้พากันไป
ด้วยดี สู่จุดหมายที่ตั้งงาม

ภาวะผู้นำ คือ คุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดีงาม ความรู้ความสามารถของบุคคล
ที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งงาม

ความเป็นผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติของผู้นำมีหลายอย่างหลายด้านแยกไปตามสิ่งที่ผู้นำ
จะต้องเกี่ยวข้อง คือ ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือ ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น
ทุกอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดี องค์ประกอบเหล่านั้น คือ

- ๑) ตัวผู้นำ จะต้องมีความสมบูรณ์ภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้
- ๒) ผู้ตาม พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตามหรืออาจจะไม่เรียกว่า ผู้ตาม ใน
พระพุทธศาสนาที่ไม่ได้นิยมใช้คำว่า ผู้ตาม อาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปด้วย”
- ๓) จุดหมาย พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย เช่น จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจ
ถ่องแท้และแน่วแน่ในจุดหมาย เป็นต้น
- ๔) หลักการและวิธีการ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการ และวิธีการที่จะทำให้
สำเร็จผลบรรลุจุดหมาย
- ๕) สิ่งที่จะทำ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ
- ๖) สถานการณ์ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม หรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่ง
อยู่ภายนอก ว่าทำอย่างไรจะผ่านไปได้ด้วยดี ในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อม หรือสิ่งที่ประสบ
เช่น ปัญหา เป็นต้น^๖

เนตร์พัฒนา ยาวีราช ได้กล่าวไว้ใน “ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์”^๖ ว่าในความเป็น
ผู้นำนั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับการใช้อำนาจหน้าที่ (Authority) หรือมีอำนาจอิทธิพล (Power) ในการ

^๕เสถียรพงษ์ วรรณปก, พุทธสาวก พุทธสาวิกา, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘),
หน้า ๔๕๑-๔๕๒.

^๖พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๓-๕.

^๖เนตร์พัฒนา ยาวีราช, ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๑ (กรุงเทพมหานคร:
บริษัท เซ็นทรัลเอ็กเพรส จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒.

กำหนดพฤติกรรมหรือความรู้สึกรู้สึกของบุคคลอื่นๆ ให้อยินยอมปฏิบัติตามที่ผู้นำต้องการด้วยความเต็มใจ ผู้นำบางคนอาจจะมีอิทธิพลในด้านความเคารพนับถือ ความชื่นชม ความพึงพอใจของผู้อื่น เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีพระคุณหรือที่เรียกว่ามีอำนาจบารมีหรืออำนาจพระเดชพระคุณนั่นเอง ความ เป็นผู้นำบางครั้งเรียกว่า “ประมุขศิลป์” ซึ่งหมายถึง ศิลปะในการนำ ซึ่งต้องอาศัยองค์ประกอบ หลายอย่างเข้าด้วยกัน ตามแนวคิดดั้งเดิมถือว่าภาวะความเป็นผู้นำเกิดจากคุณสมบัติส่วนตัว แต่ แนวคิดในปัจจุบันถือว่าความเป็นผู้นำเกิดจากคุณสมบัติหรือพฤติกรรม ความรู้ความสามารถ ส่วนตัวของผู้นำแต่ละคน

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺกโล) ได้กล่าวถึงความเป็นผู้นำ ในหนังสือหลักธรรม มาภิบาลและประมุขศิลป์ ว่า นายสารดีที่ดี คือ ผู้ที่สามารถขบรถเทียมม้าให้สามารถบรรทุก สิ่งของได้มาก ไปถึงจุดหมายปลายทาง ได้รวดเร็วและปลอดภัย เพราะมีคุณสมบัติของนายสารดี ที่ดี ที่สามารถ หรือนายวงดนตรีที่ดี คือ สามารถควบคุมวงดนตรี ซึ่งมีผู้เล่นดนตรีหลายชิ้นหลาย คน เป็นวงใหญ่ให้บรรเลงเพลงได้ไพเราะเพราะพริ้ง สะกดใจผู้ฟังให้เคลิบเคลิ้ม เป็นสุข หรือให้ บรรเลงเพลงได้เร้าใจถูกใจผู้ฟัง ให้สนุกสนาน เพราะเป็นนายวงดนตรีที่มีความสามารถ กล่าวคือมี ภาวะความเป็นผู้นำสูง ฉันทิเด หัวหน้าฝ่ายบริหารตลอดถึงหัวหน้างานทุกระดับขององค์กร ที่จะ สามารถปกครองบังคับบัญชา ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและสามารถบริหารกิจการ กิจกรรม และ/หรือ โครงการต่างๆ ขององค์กรให้บรรลุผลดี มีประสิทธิภาพสูง ก็จะต้องเป็นผู้มีคุณลักษณะความเป็น ผู้นำที่ดี คือ มีประมุขศิลป์สูง^{๑๒}

พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ สงฆ์ผู้นำสังคมว่า ภาวะผู้นำ คือความมีคุณธรรม มีคุณสมบัติในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ ในการรวมเอาใจรวมเอาใจของมวลชน หรือประสานร้อยรวมคนจำนวนมากให้เห็นดี เห็นชอบแล้วดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ตรงกัน เดียวกัน เป็นผู้คิดริเริ่มหรือยืนยันสิ่งที่เกิดขึ้นหรือที่ผ่านมาแล้วว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงามพร้อมทั้งเป็นผู้เสียสละ กล้าคิด กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมก่อนบุคคลอื่นๆ เป็นต้น พูดให้สั้นๆว่า ภาวะผู้นำ คือคุณความดีของบุคคลในทางสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามแก่สังคมและมนุษยชาติ เช่น ความมีสติปัญญา มีความรู้ความสามารถ ความบากบั่นเอาจริง เสียสละ มีความหนักแน่น อดทน รอคอยได้ ความ เมตตากรุณา ปราบปรามดีต่อมนุษย์และสรรพสัตว์ทุกรูปทุกนาม รวมทั้งสามารถในการประสานงาน การชี้แจง แนะนำ ชักชวนให้บุคคล หรือกลุ่มคนที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป ให้เห็น

^{๑๒} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงฺกโล), หลักธรรมมาภิบาลและประมุขศิลป์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มิ่งกลชัยพรินติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๒.

ร่วมกัน เห็นไปในแนวเดียวกัน จนรวมเป็นกลุ่มเดียวกัน มีใจเดียว มุ่งมั่นทุ่มเทดำเนินไปในในทิศทางเดียวกันเพื่อเป้าหมายที่คิดจปร่วมกันคนมีคุณธรรมอย่างนี้เราเรียกว่า ผู้นำหรือมีภาวะผู้นำ^{๑๑}

พระครูสิทธิจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม) ได้กล่าวไว้ใน “ภาวะผู้นำเชิงพุทธ” ว่า ผู้นำ^{๑๒} คือ บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นหรือได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้ามีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และอาจชักนำพาผู้ได้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้ซึ่งเรียกผู้นำตามลักษณะนี้ว่า ผู้นำแบบพลวัต (Dynamic Leader) ซึ่งถ้าหากนำไปในทางที่ถูกที่ควรก็เรียกว่า เป็นผู้นำในทางที่ดี ถ้าหากนำไปในทางไม่ถูกต้อง ปฏิบัติการอันเป็นปฏิปักษ์ต่อระเบียบแบบแผนของสังคมก็เรียกว่า เป็นผู้นำนินเสช คือนำไปในทางที่ไม่ดี

พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนาศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า^{๑๓} จากผลการศึกษาพบว่า ภาวะผู้นำคือ ผู้มีความรู้ความสามารถในการตัดสินใจ ในการนำพาตนเองและหมู่คณะให้สามารถดำเนินไปได้ในสถานการณ์ที่เหมาะสม ภาวะผู้นำนั้นยังขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพเป็นตัวส่งเสริมพระพุทธศาสนาแสดงหลักธรรมไว้สำหรับผู้นำ คือ หลักพรหมวิหาร ๔ อิทธิบาท ๔ สังหัตถุ ๔ ฌราวาสธรรม ๔ ทศพิธราชธรรม ๑๐ และจักรวรรดิธรรม ๑๒ เมื่อรวมลักษณะของหลักธรรมทั้งหมดแล้วก็ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนให้ผู้บริหารมีคุณสมบัติที่ดี และประสบความสำเร็จในการบริหารองค์กรทั้งสิ้น

มนตรี ชีรธรรมพิพัฒน์ ได้ศึกษาจริยธรรมกับภาวะผู้นำศึกษาทัศนของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง ผลการศึกษาพบว่า นักวิชาการรัฐศาสตร์ส่วนมากมีทัศนะสอดคล้องกันในประเด็นการศึกษาด้านต่างๆ ดังนี้ สภาพของผู้นำ ควรกำหนดตามรัฐธรรมนูญและการยอมรับของสังคมนั้นลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์คือ ผู้นำแบบประชาธิปไตย วิธีการให้ได้มาซึ่งผู้นำที่มีความชอบธรรมคือ วิธีการแบบประชาธิปไตย เป็นกลไกที่มีเหตุผล ทุกคนเคารพความคิด สิทธิเสรีภาพ และมนุษยภาพซึ่งกันและกัน ตลอดจนมีส่วนร่วมทางการเมือง และสามารถตรวจสอบการทำงานของผู้นำ และถอดผู้นำไม่ชอบธรรมได้ จริยธรรมของผู้นำกับ

^{๑๑} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตฺโต), **สงฆ์ผู้นำสังคม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๒.

^{๑๒} พระครูสิทธิจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๑๔.

^{๑๓} พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการแก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”, **วิทยานิพนธ์ศาสนาสาตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ก.

จริยธรรมของนักปกครองเป็นหลักตัดสินความถูกต้องในอาชีพทางการเมือง จริยธรรมจะเกิดขึ้นได้ ต้องอาศัยโครงสร้างระบบกลไก วิธีการในระบอบการปกครองที่ถูกต้องชอบธรรม^๖

รังสี สุทนต์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ห้วงบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงประวัติชีวิตของอนาถบิณฑิกอุบาสก ในด้านคุณสมบัติพิเศษ ความเกี่ยวข้องกับบุคคลต่างๆ และบทบาทในการที่ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคม ตลอดจนการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ซึ่งสรุปได้ ๒ ด้าน คือ ๑. ด้านสังคม ซึ่งอนาถบิณฑิกอุบาสก มีความผูกพันเกี่ยวข้องกับบุคคลระดับต่างๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งได้แบ่งเป็น ๒ ฐานะ ได้แก่ ๑) ฐานะทางครอบครัว ๒) ฐานะทางสังคม ๒. ด้านเป็นพุทธศาสนิกชน ได้พบพระพุทธเจ้าฟังธรรมแล้วบรรลุโสดาปัตติผลเป็นโสดาบัน เป็นผู้มีความเลื่อมใสอย่างไม่หวั่นไหว ในพระรัตนตรัย มีความเคารพรักในพระรัตนตรัยอย่างยิ่ง รักษาศีล ๕ ไม่ขาด ไม่บกพร่อง เป็นอุบาสกที่เอาใจใส่ในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา ด้วยการถวายปัจจัย ๔ แต่พระภิกษุสงฆ์อย่างสม่ำเสมอไม่ขาด เป็นผู้พอใจในการฟังธรรมอย่างยิ่ง ได้ศึกษาเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาจนสามารถชี้แจงหลักการของพระพุทธศาสนาให้นักบวชนอกพระพุทธศาสนาฟังได้ ให้ความร่วมมือในการชำระอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในหมู่คณะสงฆ์ เช่น อธิกรณ์เรื่องภิกษุณีมารดาพระกุมารกัสสปะ ตั้งท้องก่อนบวชแล้วมาบวชโดยไม่รู้ตัวเองตั้งท้อง นอกจากนี้ยังชักนำประชาชนจำนวนมากให้มานับถือพระพุทธศาสนา^๗

สุรศักดิ์ ม่วงทอง ได้ศึกษาพุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้าน จังหวัดนครศรีธรรมราช กล่าวถึงภาวะผู้นำ ไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อำนาจอิทธิพลหรืออำนาจหน้าที่ความสัมพันธ์ ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ได้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกัน เพื่อมุ่งให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ กล่าวโดยสรุป ผู้นำคือ บุคคลใดก็ตามที่มีอิทธิพลเหนือคนอื่นในกลุ่ม หรือมีบทบาทสำคัญในการนำกลุ่มไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมาย ในการทำงาน ผู้นำอาจเป็นคนคนเดียวกับผู้บริหารหรือไม่ก็ได้ ดังนั้น ในกลุ่มหรือองค์กรหนึ่งๆ อาจมีผู้นำหลายคน

^๖มนตรี วีรธรรมพิพัฒน์, จริยธรรมกับภาวะผู้นำ : ศึกษาทัศนของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๖.

^๗รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์ห้วงบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๒๕๔๔, หน้า (๑)-(๒)

นอกเหนือไปจากผู้บริหารหรือหัวหน้าซึ่งเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง ส่วนภาวะผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะส่วนบุคคลที่แสดงออกมาเมื่อมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มในระหว่างการทำงานหรือกับผู้ร่วมในสถานการณ์เดียวกัน ในอันที่จะทำให้กิจการของกลุ่มดำเนินไปสู่เป้าหมายและความสำเร็จ^{๙๔}

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย ได้ทำการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม ซึ่งผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่น พรหมวิหาร ๔ พละ ๕ และสัพพริสธรรม ๗ เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตน เพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไปรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตามหลักพุทธธรรม ย่อมประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาคณะ การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงานให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้ง ๒ ด้าน คือ ๑) คุณภาพด้านความสามารถ เพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาคณะ พัฒนาคณะและพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำ คุณภาพบุคลากรในองค์กร และคุณภาพขององค์กร ให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ ๒) คุณภาพด้านจิตใจ เพื่อทำให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรมเห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมเป็นหลัก เพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป^{๙๕}

จากการศึกษาเอกสาร งานวิจัยดังกล่าวนี้ ซึ่งมีลักษณะการศึกษาถึงเรื่องบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกเท่านั้น แต่ยังไม่ปรากฏเรื่องเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์ให้ทราบถึงภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ว่าท่านนั้นมีคุณสมบัติความเป็นผู้นำอย่างไร มีความเป็นผู้นำในด้านใดบ้าง และมีส่วนใดบ้างที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสังคมปัจจุบันได้

^{๙๔} สุรศักดิ์ ม่วงทอง, พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเจาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๙๕} นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย, “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย) ๒๕๕๐, หน้า ก-ข.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ จะศึกษาเรื่องภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร ซึ่งใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล และการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๖.๑ รวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ ซึ่งมีข้อมูลจากพระไตรปิฎก และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ โดยรวบรวมข้อมูลจากอรรถกถา หนังสือ ผลงานการวิจัย และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องอันเป็นที่ยอมรับของนักวิชาการทั่วไป

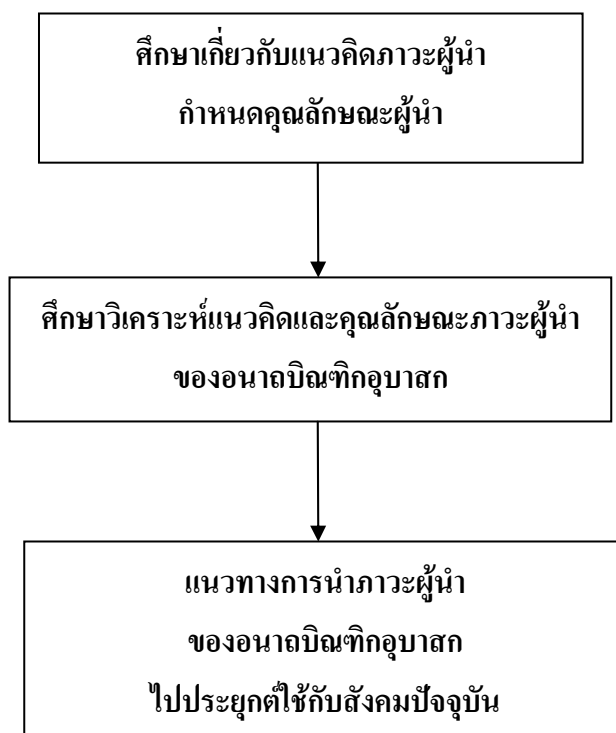
๑.๖.๒ สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นนักวิชาการทางด้านศาสนา และ นักวิชาการ จำนวน ๕ ท่าน เกี่ยวกับภาวะผู้นำและบทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสก โดยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีระดับคุณภาพความตรงด้วยเทคนิค IOC = ๐.๘๖

๑.๖.๓ นำข้อมูลเหล่านั้นไปศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และเรียบเรียงข้อมูล

๑.๖.๔ สรุปผลการวิจัย เพื่อนำเสนอผลงานการวิจัยต่อไป

๑.๘ กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและผลงานทางวิชาการต่างๆแล้วสามารถที่จะสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยของภาวะผู้นำ คุณลักษณะของผู้นำ และการนำภาวะผู้นำไปประยุกต์ใช้ในสังคม โดยศึกษาเฉพาะกรณีของอนาถบิณฑิกอุบาสก และนำมาเขียนกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัย ซึ่งกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ประกอบไปด้วย การศึกษาแนวคิดภาวะผู้นำ คุณลักษณะของผู้นำ การนำภาวะผู้นำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทย

แผนภูมิที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดของการวิจัย

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๕.๑ ทำให้ทราบคุณลักษณะแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำโดยทั่วไป
- ๑.๕.๒ ทำให้ทราบแนวคิดภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ชัดเจน
- ๑.๕.๓ ทำให้ได้แนวทางการนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในทัศนะของนักวิชาการ และศึกษาภาวะผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาในประเด็นต่างๆ ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

๒.๑.๓ ความสัมพันธ์ในเรื่องอำนาจของผู้นำ

๒.๒ แนวคิดภาวะผู้นำตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๑ การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๒ ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๓ แนวความคิดเรื่องอำนาจตามหลักพระพุทธศาสนา

๒.๒.๔ หลักธรรมของผู้นำในพระพุทธศาสนา

๒.๒.๕ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

คำว่า ผู้นำ (Leader) และภาวะผู้นำ (Leadership) นั้นมีความหมายที่แตกต่างกัน และมีประวัติที่ยาวนานมาก ผู้นำคืออะไร ภาวะผู้นำเป็นอย่างไร ผู้นำเป็นมาแต่กำเนิดหรือถูกสร้างขึ้น ภาวะผู้นำที่ดีนั้นเกิดขึ้นในตัวบุคคล หรือในสถานการณ์แห่งการกระทำหรือพฤติกรรมกันแน่ เป็นคำถามที่คนส่วนใหญ่ยังไม่พอใจกับคำตอบนัก เพราะคำว่า “ผู้นำ” ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมภาษาอังกฤษของออกซ์ฟอร์ด (Oxford English Dictionary) ในราวปี ค.ศ. ๑๓๐๐ (พ.ศ. ๑๘๔๓) หรือเจ็ดร้อยปีที่แล้ว ส่วนคำว่า “ภาวะผู้นำ” ปรากฏขึ้นมาภายหลังราวปี ค.ศ. ๑๘๐๐ (พ.ศ. ๒๓๔๓) คือ ประมาณสองร้อยปีมาแล้วหรือแม้จนกระทั่งปัจจุบัน ความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำ ก็ยัง

เป็นปริศนาสำหรับนักวิชาการและบุคคลทั่วไป^๑ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้นำเสนอตามความหมายที่นักวิชาการทั้งหลายได้ให้ไว้ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของผู้นำ

คำว่า ผู้นำ กับ ภาวะผู้นำ นั้น เป็นการมองคนละด้าน คำว่า ผู้นำ มองเน้นที่ตัวบุคคล ภาวะผู้นำ มองเน้นที่คุณลักษณะในตัวบุคคล ส่วนนักวิชาการทั้งหลายได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันมากมาย แต่ผู้วิจัยขอนำเสนอพอเป็นสังเขป ดังนี้

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๒ ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำ คือผู้ชักพาให้คนอื่นเคลื่อนไหวหรือกระทำการในทิศทางที่ผู้นำกำหนดเป้าหมายไว้ หลายคนมีบทบาทเป็นผู้นำกันอยู่แล้วเช่นเป็นผู้นำองค์กร ผู้นำสมาคม ผู้นำวัด และแม้กระทั่งหัวหน้าครอบครัวก็จัดว่าเป็นผู้นำ

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์^๓ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจโดยการเลือกตั้งหรือแต่งตั้งและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกให้มีอิทธิพลและบทบาทเหนือกลุ่ม ที่สามารถที่จะจูงใจ ชักนำหรือชี้นำให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่างๆของกลุ่มให้ประสบความสำเร็จ

เสนาะ ดิยาวี^๔ กล่าวว่า ผู้นำ คือผู้ที่สามารถทำให้ผู้อื่นไปสู่จุดหมายปลายทางได้ ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายโดยเสียค่าใช้จ่ายต่ำสุด โดยใช้วิธีการจูงใจและอาศัยบุคลิกภาพของตนเองที่ทำงานให้สำเร็จด้วยลักษณะต่างๆ คือ การใช้อำนาจ การกำหนดเป้าหมาย ทักษะต่อองค์กร การทำหน้าที่ผู้นำโดยอาศัยความร่วมมือของผู้อื่น ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและการวางตัวที่เหมาะสม

ธรรมรส โชติคุณุช^๕ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลซึ่งถูกแต่งตั้งขึ้นมาได้รับการยกย่องขึ้นมาให้เป็นหัวหน้า มีความสามารถในการปกครอง บังคับบัญชา และอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางดีหรือชั่วได้

^๑ นายแพทย์สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, ภาวะผู้นำ เพื่อการบริหารคุณภาพสู่ความเป็นเลิศ, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๔), หน้า ๕.

^๒ พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีบริหาร, พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖.

^๓ สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์ เอ็ดดุกะเซ็น จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๓.

^๔ เสนาะ ดิยาวี, หลักการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๖ - ๘.

^๕ ธรรมรส โชติคุณุช, มนุษย์สัมพันธ์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษม, ๒๕๑๕), หน้า ๑๓๑.

อาชวัน วายวานนท์^๖ ได้ให้ความหมายว่า ผู้นำ คือ ผู้มีชื่อเสียง มีความสามารถในการนำผู้อื่น และมักจะหมายถึงผู้ที่อยู่ในตำแหน่งสำคัญๆ ในทางบริหาร เป็นผู้ที่กลุ่มถือว่ารับผิดชอบต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มที่ตนร่วมกิจกรรมอยู่

Fiedler^๗ ให้ความหมายของ ผู้นำ ไว้ว่า บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มผู้เป็นผู้ควบคุมและประสานงานให้กิจกรรมต่างๆของกลุ่มดำเนินไปได้ด้วยความเรียบร้อย

Raymond J. Burdy^๘ ได้ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำ คือบุคคลที่สามารถชักจูงให้คนอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ ทำให้ผู้ตามมีความเชื่อมั่นในตัวเองและสามารถช่วยคลี่คลายสถานการณ์ความตึงเครียดต่างๆลงได้และทำกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

David J. Campbell^๙ ได้ให้คำจำกัดความว่า ผู้นำ คือ บุคคลผู้มีความสามารถในการบังคับบัญชาผู้อื่น และประสานงานให้ผู้อื่นทำกิจการต่างๆให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ด้วยความเต็มใจ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้นำ คือ ผู้ที่มีศิลปะหรืออำนาจหน้าที่สามารถมีอิทธิพลเหนือผู้อื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไป โดยเขาให้ความไว้วางใจไม่ขาดวางเชื่อใจอย่างเต็มที่ พร้อมทั้งให้ความเคารพนับถือ ให้ความร่วมมือและมีความมั่นใจในตัวผู้นำอย่างจริงจัง สามารถดึงความสามารถของผู้อื่นมาใช้ในการดำเนินการงานของกลุ่มหรือองค์กรบรรลุผลสำเร็จ และความเป็นผู้นำนั้นมีฐานะอีกอย่างหนึ่ง เรียกว่าเป็น นาคะ แปลว่าเป็นที่พึ่งของชาวโลก เหมือนอย่างพระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก จึงเป็นโลกนาคะ แปลว่า เป็นที่พึ่งของชาวโลก ท่านผู้นำเมื่อนำได้ดี ก็จะเป็นที่พึ่งของคนอื่น เป็นที่พึ่งของหมู่ชน จนกระทั่งเป็นที่พึ่งของมวลมนุษยชาติต่อไป

๒.๑.๒ ความหมายของภาวะผู้นำ

ความหมายของภาวะผู้นำนี้ ได้มีนักวิชาการหลายท่านให้ความหมายไว้เป็นอันมาก ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากสาเหตุ ๓ ประการ คือ^{๑๐}

^๖อาชวัน วายวานนท์, ภาวะผู้นำและประสิทธิภาพของผู้บริหาร, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๒๐), หน้า ๒๕.

^๗F.E.Fiedler, *A Theory of Leadership Effectiveness*, (New York : McGraw Hill Book, 1967), p.8.

^๘Raymond J. Burdy, *Fundamental of Leadership Readings*, (Massachusetts Addison : Wesley Publishing co., 1972), p. 43.

^๙David J.Campbell, *Organizations and the business Environment*, (Oxford : Butterworth Heineman, 1997), p.169.

^{๑๐}กวี วงศ์พูน, ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕), หน้า ๑๓.

๑. ภาวะผู้นำมีขอบเขตกว้างขวางและเกี่ยวข้องกับตัวแปรต่างๆมากมาย
๒. ภาวะผู้นำเป็นผลงานของสหวิชา สหสถาบันและสหอาชีพ เพราะฉะนั้น วิธีการมองภาวะผู้นำของแต่ละวิชา สถาบันและอาชีพ จึงแตกต่างกันออกไป
๓. องค์ความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ ถือเป็นข้อยุติยังไม่ได้ เนื่องจากผลการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังขัดแย้งกันอยู่มาก

นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอความหมายของภาวะผู้นำ ซึ่งนักวิชาการที่มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับอย่างแพร่หลายและนักวิจัยหลายๆท่าน ได้เสนอไว้อย่างน่าสนใจ ดังนี้

กวี วงศ์พุด ได้กล่าวโดยสรุปว่า ภาวะผู้นำ คือ การที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมีอยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการติดต่อซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมาย^{๑๑}

กิติ ตย์คานนท์ ให้ความหมายว่า “ภาวะผู้นำ” คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่สูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่น ไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนาจการ โดยใช้กระบวนการสื่อความหมาย หรือการติดต่อกันและกันให้ร่วมมือกับตน ดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๑๒}

ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคณะ ให้ความหมายว่า “ภาวะผู้นำ” คือ ศิลปะในการชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มใจ เต็มความสามารถ และกระตือรือร้น หรือภาวะผู้นำ คือ ผู้ที่เป็นแบบอย่างและมีความสามารถพิเศษ แสดงบทบาทในการสั่งการ และออกคำสั่งที่มีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น^{๑๓}

เถาว์วัลย์ นันทาทวิวัฒน์ ให้ความหมายว่า “ภาวะผู้นำ” คือ ความสัมพันธ์ซึ่งบุคคลหนึ่งหรือผู้มีอิทธิพล ให้ผู้อื่นทำงานร่วมกันอย่างเต็มใจเพื่อบรรลุเป้าหมายอันเป็นที่ต้องการของผู้นำ ผู้นำมิใช่เป็นผู้ผลักดันแต่เป็นผู้ดึง โดยแจ้งให้ผู้ตามทราบแนวทางปรารถนา ให้ปฏิบัติตามด้วยการปฏิบัติเป็นตัวอย่าง^{๑๔}

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗.

^{๑๒} กิติ ตย์คานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บัดเตอร์ฟลายการพิมพ์ ๒๕๓๕), หน้า ๒๐.

^{๑๓} ฉายศิลป์ เชี่ยวชาญพิพัฒน์ และคณะ, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘.

^{๑๔} เถาว์วัลย์ นันทาทวิวัฒน์, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑), หน้า ๒๐๑.

รังสรรค์ ประเสริฐศรีได้ให้ความหมายไว้ว่า ภาวะผู้นำ คือ พฤติกรรมส่วนตัวของบุคคลคนหนึ่งที่จะชักนำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมายร่วมกัน (Shared Goal) หรือเป็นความสัมพันธ์ที่มีอิทธิพลระหว่างผู้นำ (Leaders) และผู้ตาม (Followers) ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายร่วม หรือเป็นความสามารถที่จะสร้างความเชื่อมั่น และให้การสนับสนุนบุคคลเพื่อให้บรรลุเป้าหมายองค์กร^{๑๕}

นิตย์ สัมมาพันธ์ ได้ให้ความหมายว่า ภาวะผู้นำ คือ พลังชนิดหนึ่งที่สามารถส่งแรงกระทำอันก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกลุ่มคนและระบบองค์กรไปสู่การบรรลุเป้าประสงค์^{๑๖}

อุทัย หิรัญโต ได้รวบรวมเสนอความหมายของ ภาวะผู้นำ ซึ่งมีผู้นำไว้ ดังนี้^{๑๗}

๑) ภาวะผู้นำ คือ การที่บุคคลในความสัมพันธ์ซึ่งมีต่อผู้ได้บังคับบัญชา ในสถานการณ์ต่างๆ เพื่อปฏิบัติการ และอำนาจการโดยกระบวนการติดต่อสื่อสาร ติดตามซึ่งกันและกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้

๒) ภาวะผู้นำในทางปฏิบัติ คือ การที่ทำงานบริหารของกลุ่ม ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก ริเริ่ม ประนีประนอมและประสานงาน โดยอาศัยอำนาจหน้าที่และอำนาจบารมี เป็นเครื่องมือในการบริหารเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๓) ภาวะผู้นำ คือ ความสามารถของบุคคลในการทำแผนงาน และคำวินิจฉัยของเขาให้เป็นที่ยอมรับด้วยความเต็มใจในหมู่ผู้ตามทั้งหลาย

๔) ภาวะผู้นำ คือ วิธีการจูงใจให้บุคคลแต่ละคนทำงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์

๕) ภาวะผู้นำ คือ กิจกรรมในการใช้อิทธิพลจูงใจประชาชน ให้ร่วมมือปฏิบัติเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งคนเหล่านั้นเห็นว่าเป็นสิ่งอันพึงปรารถนา

เชสเตอร์ ไอ เบอร์นาร์ด (Chester I Bernard) ได้อธิบายว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง คุณภาพของพฤติกรรมของบุคคลเพื่อชี้นำบุคคลอื่นหรือชี้นำกิจกรรมต่างๆ ในภาวะขององค์กร^{๑๘}

เรนซิส ลิเกอร์ท (Rensis Likert) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ คือ กระบวนการซึ่งผู้นำจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับความคิด ความคาดหวัง คำนิยาม และความสามารถในการติดต่อพบปะเจรจาของบุคคลที่

^{๑๕} รังสรรค์ ประเสริฐศรี, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ธนรัชการพิมพ์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^{๑๖} นิตย์ สัมมาพันธ์, ภาวะผู้นำ :พลังขับเคลื่อนสู่ความเป็นเลิศ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ร่วมกับ สำนักพิมพ์ โอเดียน สโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑.

^{๑๗} อุทัย หิรัญโต, หลักการบริหารบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘ - ๙.

^{๑๘} Chester I Bernard, **Organization and Management**, (Cambridge Massachusetts : Harvard University Press., 1962), p 83.

จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับด้วย ดังนั้น เพื่อจะก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน ผู้นำต้องแสดงออกซึ่งพฤติกรรมที่จะทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชา เห็นว่าสนับสนุนในความสามารถของเขา^{๑๕}

สต็อกคิลล์ (Stogdill) กล่าวว่า ภาวะผู้นำ เป็นกระบวนการใช้อิทธิพลต่อกลุ่มในองค์กร เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้^{๑๖}

ออคว์เวย์ เทด (Ordway Tead) กล่าวว่า เป็นการประกอบกันของลักษณะที่บุคคลซึ่งนำให้บุคคลอื่น กระทำการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตนต้องการได้^{๑๗}

จากการนิยามความหมายของ ภาวะผู้นำ ดังที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การเป็นผู้นำที่ดีไม่ใช่เป็นกันได้ง่ายๆ จำเป็นต้องมีการเรียนรู้และฝึกฝนซึ่งต้องอาจใช้เวลานาน แต่หากว่าสามารถทำได้สำเร็จก็เท่ากับว่าผู้นำนั้นมีคุณเจสำคัญที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้ง่ายขึ้น โดยสรุปผู้เขียนเห็นว่า ภาวะผู้นำนั้นเป็นศิลปะและความสามารถในการนำ และจงใจผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาแต่ละคนให้ทำงานด้วยความเต็มใจและกระตือรือร้น เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มและขององค์กร

๒.๑.๓. ความสัมพันธ์ในเรื่องอำนาจของผู้นำ^{๑๘}

ในทางปฏิบัติผู้นำ คือหัวหน้าของหน่วยงาน หรือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้น โดยเฉพาะผู้นำในทางบริหารงาน (Administrative Leadership) แล้วจะประจักษ์ชัดว่า ผู้นำขององค์กรหรือหน่วยงานคือผู้บังคับบัญชาสูงสุดของหน่วยงานนั้นๆ และเมื่อพิจารณาในแง่ของกลุ่มผู้นำคือผู้บริหารของกลุ่ม โดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยการ การจูงใจ การริเริ่ม การประนีประนอม และการประสานงาน สำหรับการศึกษาของกลุ่มพฤติกรรมนั้นจะเน้นความสำคัญของภาระหน้าที่ของผู้นำเกี่ยวกับการวินิจฉัยสั่งการเป็นส่วนใหญ่ พฤติกรรมต่างๆดังกล่าวของผู้นำจะดำเนินไปได้ก็โดยอาศัยอำนาจหน้าที่ (Authority) และอำนาจบารมี (Power) เป็นเครื่องมือทั้งในลักษณะที่เป็นแบบพิธีการ (Formal) และไม่เป็นพิธีการ (Informal) ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดพลังร่วมของกลุ่ม ทำให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

^{๑๕} Rensis Likert, *The Human Organization*, (New York : Mc Graw Hill, 1967) , p.172.

^{๑๖} Ralph Stogdill, *Leadership Membership and Organization*, (Psychological Bulletin,1950), p.4.

^{๑๗} Ordway Tead , *The art of Leadership*, (New York : McGraw - Hill Book Company. Inc., 1956), p.19.

^{๑๘} พระมหารุ่งโรจน์ ธรรมภุมเมธี, “การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕.

คำว่า “อำนาจหน้าที่” (Authority) นี้ เป็นผลที่เกิดจากความรับผิดชอบและอำนาจหน้าที่นั้นมีลักษณะเป็นสิทธิ (Right) เช่น สิทธิในการวินิจฉัย สั่งการ สิทธิในการบังคับบัญชาและสิทธิในการบริหารงาน เป็นต้น อำนาจหน้าที่เป็นอำนาจที่อยู่ในสถาบันทางการบริหาร โดยอาจมีรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ และธรรมเนียมประเพณีนิยม ระบุไว้ไว้แก่ผู้บังคับบัญชาทุกตำแหน่งที่มีการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นของสายการบังคับบัญชา ซึ่งเรียกว่า สิทธิในการบังคับบัญชา (Right to Command) อำนาจหน้าที่ ซึ่งมีลักษณะเป็นสิทธินี้ หมายถึง อำนาจหน้าที่ที่บุคคลใดก็ตามถ้าดำรงตำแหน่งตามที่ได้ระบุให้อำนาจไว้ ย่อมจะทรงสิทธินั้นและทัดเทียมกันทุกคน

ส่วนคำว่า “อำนาจบารมี” (Power) ก็เป็นอำนาจอีกชนิดหนึ่งในลักษณะของการใช้สิทธิ เป็นความสามารถที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามคำสั่งได้เพียงใด (Capacity to Command) อำนาจชนิดนี้ย่อมเกี่ยวข้องโดยตรงกับท่าทีความรู้และความสามารถ ตลอดจนความสัมพันธ์ของผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชาหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่จะใช้อำนาจให้ผู้อื่นปฏิบัติตามปฏิบัติงานให้ได้ทั้งน้ำใจและผลงานนั่นเอง ในกรณีนี้จะเห็นได้ประจักษ์แจ้งยิ่งขึ้นถ้าพิจารณาถึงผู้นำซึ่งไปดำรงตำแหน่งเดียวกันแต่ต่างวาระกัน พบว่าผู้นำแต่ละคนจะมีอำนาจบารมีไม่เท่าเทียมกัน การศึกษาเรื่องผู้นำจึงจำเป็นต้องทราบถึงแหล่งที่มาอำนาจชนิดต่างๆ ซึ่งผู้นำใช้ในการปกครองบังคับบัญชา หรือการโน้มน้าวจิตใจให้ผู้อื่นคล้อยตามด้วยความเต็มใจและจงรักภักดี

๒.๒ ภาวะผู้นำตามหลักธรรมในพระไตรปิฎก

หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงการเกิดขึ้นและวิวัฒนาการของมนุษย์ การรวมกลุ่มกันเป็นสังคม การแบ่งปันอาหาร การแบ่งอาณาเขตเพื่อการดำเนินชีวิตกลายเป็นดินแดนใหญ่ ต้องการความมั่นคงในการดำเนินชีวิตและทรัพย์สิน สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์ในสังคมเกิดความมั่นใจในความปลอดภัย นั่นก็คือการที่จะต้องมีผู้นำเพื่อการปกครองอาณาจักรของดินแดนและแผ่ขยายอาณาเขตอำนาจไปสู่ดินแดนอื่น ซึ่งผู้นำที่ได้รับเลือกหรือแต่งตั้งมานั้นต้องได้รับการยอมรับจากสมาชิก มีความสามารถในการทำหน้าที่อย่างเข้มแข็งจึงต้องมีภาวะผู้นำที่ดี เป็นผู้นำพาให้เกิดความเจริญมั่นคง มั่งคั่ง รุ่งเรืองมาสู่อาณาจักร ผู้วิจัยจักได้กล่าวในรายละเอียดดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ การกำเนิดผู้นำในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของผู้นำในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎก ได้แสดงถึงเรื่องเกี่ยวกับผู้นำไว้ในพระสูตรต่าง ๆ ดังนี้

๑. อัคคัญญสูตร ว่าด้วยต้นกำเนิดของโลก^{๒๓}

พระสูตรนี้ กล่าวถึงกำเนิดของมนุษย์ สังคมและแสดงถึงความสัมพันธ์ของคนในสังคมหรือรัฐ^{๒๔} ซึ่งมีใจความพอสรุปได้ว่า มนุษย์ในธรรมชาติดั้งเดิมนั้นอยู่กันอย่างมีความสุข ไม่เดือดร้อนด้วยปัจจัยใดๆ ในการครองชีพ กล่าวคือ มีอาหารทิพย์นี่ก็อยากกินอะไรก็อิ่มขึ้นมาเอง มีรัศมีสว่างไสวในตัว บรรยายอากาศบริสุทธิ์ ไม่มีพระอาทิตย์ ไม่มีพระจันทร์ ไม่มีแม่กระทั่งเพศชายเพศหญิง เพียงแต่เรากรรวมๆกันว่า “สัตว์” เท่านั้น

ครั้นเวลาล่วงเลยไปนานแสนนาน ก็เกิดมีจ้วงดินลอยอยู่บนน้ำทั่วไป ซึ่งมีลักษณะเหมือนนมสดที่เคี้ยวหึ่งวด มีสีและกลิ่นคล้ายเนยใสมีรสอร่อยจืดจาง ผึ่ง สัตว์เหล่านั้นเห็นเข้า ก็อยากกิน พอพากันไปกินแล้วอาหารทิพย์ก็ไม่มีอีกต่อไป รัศมีในตัวก็พลอยหมดไปด้วยพระอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่างๆก็เกิดขึ้น ภายของสัตว์ก็เปลี่ยนจากละเอียดมาเป็น ภายหยาบ มีผิวพรรณแตกต่างกัน บ้างก็สวย บ้างก็จี๋เห่ การดูถูกเหยียดหยามกันก็บังเกิดขึ้น เมื่อมีการเหยียดหยามกัน จิตใจก็พลอยหยาบไปด้วย จ้วงดินก็อันตรธานไป เกิดมีสะเก็ดดินขึ้นมาแทนมีลักษณะเหมือนเห็ด สัตว์เหล่านั้นก็ใช้เป็นอาหารสืบต่อมาเป็นเวลานานแสนนาน สะเก็ดดินก็หายไป แล้วเกิดมีเครื่องดินซึ่งมีลักษณะคล้ายผักนึ่งขึ้นมาแทน สัตว์ก็ใช้เครื่องดิน เป็นอาหาร ร่างกายก็ยังหยาบมากขึ้นการดูถูกเหยียดหยามกันก็รุนแรงยิ่งขึ้น การแบ่งพรรค แบ่งพวกตามลักษณะของผิวพรรณก็ชัดเจนมากขึ้น นั่นหมายความว่า ความสุขเคยมีมาในอดีต ได้ลดลงตามลำดับ มีความทุกข์ความเดือดร้อนมาแทนที่ ก็เพราะความอยากหรือ กิเลสของสัตว์

ครั้นเครื่องดินหมดไป ก็มีข้าวสาลีเกิดขึ้น โดยไม่ต้องไถ ไม่ต้องหว่าน เกิดขึ้นมาเอง และมีอยู่อย่างสมบูรณ์ สัตว์เหล่านั้นก็ใช้ข้าวสาลี เป็นอาหารสืบต่อมา กินเท่าไรก็ไม่หมด เมื่อต้องการก็ไปเก็บมาพอกินแต่ละครั้ง ไม่มีการเก็บไว้หรือกักตุน เมื่อบริโภคข้าวสาลี ภายของสัตว์ก็ยังหยาบกระด้างมากขึ้น มีเพศชายเพศหญิงปรากฏความใคร่ความกำหนัดก็เกิดติดตามมา และเริ่มมีเมถุนธรรม (เพศสัมพันธ์) พวกที่ยังไม่มีเมถุนธรรม ก็ดูถูกเหยียดหยามพวกที่มี เมถุนธรรมว่า

^{๒๓}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๑-๑๔๐/๘๓-๑๐๒.

^{๒๔}พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๔๒.

กระทำในสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร ต้องตำหนิและขับไล่ออกจากหมู่คณะพอนานๆเข้า ความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ก็มีมากขึ้นเป็นเงาตามตัวเคยไปเก็บข้าวสาธิตมาประกอบอาหารเป็นคราวๆ ก็คิดเก็บอาหารเอามาคราวละหลายๆ มากักตุนเอาไว้ ความขัดแย้งแก่งแย่ง ข้าวสาธิตจึงเกิดขึ้น มีการเอารัดเอาเปรียบกัน เกิดมีโจรผู้ร้ายติดตามมา เมื่อถูกจับได้เพื่อนมนุษย์อื่นๆก็พากันรุมทำโทษ สังคมมนุษย์เริ่มสับสนวุ่นวาย ความสุขที่เคยมีในอดีตได้หมดไป มีแต่ความทุกข์เข้ามาแทนที่ เพื่อหาทางกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนนั้น พวกมนุษย์จึงมาตกลงกันว่า “พวกเราควรสมมติผู้หนึ่งให้ เป็นผู้ว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าว ให้แก่ผู้หนึ่ง” ผลของการตกลงทำให้ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ว่ากล่าวไม่ต้องกังวลเรื่องการทำมาหากินเพราะเหล่าชนที่เลือกตนนั้นจะเป็นผู้หามาให้เอง ผู้ที่ได้รับเลือกจะทำหน้าที่ เป็นผู้ปกครองรักษาความสงบเรียบร้อย ลงโทษผู้กระทำความผิด ยกย่องให้เกียรติแก่ผู้ประพฤติดี ประพฤติชอบ อำนวยความยุติธรรมให้เกิดแก่บุคคลทั่วไป

ตอนท้ายของพระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงเห็นว่า “เมื่อเป็นเช่นนี้ คำว่า “มหาชนสมมติ” ก็บังเกิดขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุผู้ที่เป็นหัวหน้าเป็นใหญ่ยิ่งในแผ่นดิน คำว่า “กษัตริย์” จึงบังเกิดขึ้นเป็นอันดับสอง และเพราะผู้เป็นหัวหน้าทำให้ผู้อื่นสุขใจ จึงเรียกว่า “ราชา” เป็นอันดับสาม

จากสาระในอัครัญญสูตรที่กล่าวมาโดยสรุปนี้ จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเชื่อว่า “รัฐ” เกิดจากความสมัครใจของมนุษย์ เริ่มแรกสังคมยังอยู่ในวงแคบ มนุษย์อยู่กันอย่างมีความสุข พอสังคมขยายวงกว้างออกไป ความสับสนวุ่นวายเกิดขึ้น ที่เคยอยู่กันอย่างมีความสุข ก็หาความสุขมิได้อีกต่อไป เพราะมีความขัดแย้ง การทะเลาะวิวาทและการเอารัดเอาเปรียบกัน ในหมู่มนุษย์เป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความจำเป็นต้องมีผู้นำและผู้ตาม ที่จะต้องร่วมมือกันยินยอมยกสิทธิที่ดินมีอยู่ให้แก่ “มหาชนสมมติ” เป็นผู้ใช้อำนาจนั้น กษัตริย์ที่ดี ราชาก็ดี ล้วนแต่เกิดจากการยอมรับของประชาชนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนเองทั้งสิ้น^{๒๕}

๒. จักรวัตตisuตฺร ว่าด้วยพระเจ้าจักรพรรดิ^{๒๖}

จักรวัตตisuตฺร กล่าวถึง การมีตนเป็นเกาะและมีตนเป็นที่พึ่ง อาณาจักรในสมัย พระเจ้าจักรพรรดิทัพหนะมินจักรวัตติ อันประเสริฐ ผู้ทรงธรรม ครองราชย์โดยธรรม ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดินมีมหาสมุทรทั้งสี่เป็นขอบเขต ทรงได้รับชัยชนะ มีราชอาณาจักรมั่นคง สมบูรณ์ด้วยแก้ว ๗ ประการ ได้แก่ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว คหบดีแก้ว ปริณายกแก้ว มีพระราชโอรสมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ ซึ่งล้วนแต่กล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวิรกษัตริย์ สามารถอย่าีราชศัตรูได้ พระองค์ทรงชนะโดยธรรม ไม่ต้องใช้อาญา ไม่ต้องใช้ศัสตรา ครอบครองแผ่นดินนี้มี

^{๒๕}วิรัช ธีรพันธ์เมธี, พุทธปรัชญาการปกครอง, หน้า ๒๑-๒๓.

^{๒๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๑๐/๕๕-๘๒.

สาครเป็นขอบเขต ผลที่เกิดขึ้นจากอาณาภาพของจักรแก้ว การเคลื่อนถอยของจักรแก้ว ความ เป็นไปในสังคมสมัยอินทนาทานสมาชิกในสังคมนั้นมีความประพฤติธรรมเป็นเหตุให้เกิดความ เลื่อม มีอายุ เป็นต้น เงื่อนไขกำหนดอายุไขย ๑๐ ปี การงดเว้นอกุศลกรรมบถ ๑๐ ทำให้อายุยืน ปรากฏการณ์ในพระเจ้าจักรพรรดิสังขะและการเสด็จอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าพระนามว่าเมตไตรย ตามเงื่อนไขที่ทำให้อายุยืน เป็นต้น

เนื้อหาของจกัถวัตติสูตร ได้แสดงความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคมตาม เงื่อนไขสำคัญ คือ การประพฤติธรรมจะยังผลให้เกิดความดีงามทั้งผู้นำและสมาชิกของสังคม ความดีงามมีความเป็นอยู่ที่ดี กล่าวคือ สมาชิกในสังคมมีพลานามัยดี อายุยืน ความผาสุกของ บ้านเมืองนี้ขึ้นกับความสัมพันธ์ของผู้นำและสมาชิกในสังคมและรัฐนั้นๆ คุณธรรมของผู้นำและ การปฏิบัติธรรมของมวลสมาชิก ถือเป็นหลักสำคัญที่ยังผลให้เกิดความดีงามทั้งแก่ผู้นำและ ความ วัฒนาสถาพรของอาณาจักร^{๒๓} ดังข้อความว่า

“ลูกเอ๋ย ถ้าเช่นนั้น จงอาศัยธรรมเท่านั้น สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม นอบน้อมธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด มีธรรมเป็นใหญ่ จงจัดการรักษา ป้องกันและคุ้มครองชนภายใน กำลังพล พกกษัตริย์ผู้ตามเสด็จ พราหมณ์และคหบดี ชาวนิกม และชาวชนบท สมณะพราหมณ์ สัตว์จำพวกเนื้อและนกโดยธรรม การกระทำสิ่งที่ผิดแบบแผน อย่าได้เป็นไปในแวนแคว้นของลูก อนึ่ง บุคคลเหล่าใดในแวนแคว้นของลูก ไม่มีทรัพย์ ลูกพึงให้ ทรัพย์แก่บุคคลเหล่านั้นด้วย อนึ่ง สมณะพราหมณ์เหล่าใดในแวนแคว้นของลูก เว้นขาดจากความ มัวเมา และความประมาท ตั้งมั่นอยู่ในขันติ (ความอดทน) และ โสรัจจะ (ความเสถียร) ฝึกคน สงบคน ให้ตนดับกิเลสอยู่แต่ผู้เดียว ลูกพึงเข้าไปหาสมณะพราหมณ์เหล่านั้นตามกาลอันควรแล้ว ใตถามสอบถามว่า “ท่านขอรับ อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเกี่ยวข้อง อะไรไม่ควรเกี่ยวข้อง อะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์ ตลอดกาลนาน หรือว่าอะไรที่ข้าพเจ้าทำอยู่พึงเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน” ครั้นลูก ได้ฟังจากสมณะพราหมณ์เหล่านั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศล พึงละเว้นสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นกุศล พึงยึดถือ ประพฤติสิ่งนั้นให้มั่น ลูกเอ๋ย จักรวรรดิวัตรอันประเสริฐนั้น เป็นอย่างนี้

กษัตริราชผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้วรับสนองพระคำรัสขของพระราชยามิแล้ว ทรง ประพฤติจักรวรรดิอันประเสริฐ เมื่อทำวเธอทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐอยู่สนานพระ เสียรในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบนปราสาทหลังงาม ปรากฏจักรแก้วอัน เป็นทิพย์ ซึ่งมีค่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง มีดุมและมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง เมื่อกษัตริราช ผู้ได้รับ

^{๒๓} พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๔๕-๔๖.

มูรธาภิเษกแล้วทอดพระเนตรแล้วทรงดำริว่า “เราได้ฟังเรื่องนี้มาว่ากษัตริราชราชพระองค์ใด ผู้ได้รับมูรธาภิเษกแล้ว ทรงสนานพระเศียร ในวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถ ประทับอยู่ชั้นบน ปราสาทหลังงามจักปรากฏจักรแก้วอันเป็นทิพย์ซึ่งมีค่า ๑,๐๐๐ ชี มีกง มีคุม และมีส่วนประกอบครบทุกอย่าง กษัตริราชราชพระองค์นั้นย่อมเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ” เราเป็นพระเจ้าจักรพรรดิกระมัง”^{๒๔} เพื่อความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิตามหลักจักกวัตติวัตร เป็นหน้าที่ของผู้นำในฐานะผู้ปกครอง บริหารอาณาจักรให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง ๕ ประการ คือ

๑. การตั้งตนอยู่ในธรรมและการรักษาคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรม (ธรรมาธิปไตย และธรรมิการักษาบรรณคูปติ) สร้างความชอบธรรมแก่ชนทุกหมู่เหล่าในแผ่นดิน ได้แก่ บริวาร ในปกครอง คือ พระมหากษัตริย์ โอรส ธิดา ข้าราชการและสมาชิกภายใต้รัฐบาล ได้แก่ ชนทุกหมู่เหล่า ชาวบ้านชนชั้นต่างๆ ตลอดจนพระสงฆ์บรรพชิตผู้ทรงคุณธรรมแม้กระทั่งสัตว์ทั้งหลาย

๒. การจัดให้มีการป้องกันปราบปรามการกระทำความผิดผู้นำจะจัดการมิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือดร้อนขึ้นในบ้านเมือง

๓. การกระจายรายได้ (ธนาอุปทาน) ผู้นำให้มีการปันทรัพย์สินเฉลี่ยให้แก่ชน ผู้ไร้ทรัพย์สิน มิให้มีคนยากไร้ในอาณาจักร

๔. การแสวงหาปัญญาและคุณธรรม (สมณพราหมณปริปุจฉา) ผู้นำจะต้องหมั่นปรึกษาสอบถามปัญหาภิเษกกับสมณะพราหมณ์ นั่นคือ การมีคณะที่ปรึกษาซึ่งเป็นนักปราชญ์ ผู้มีคุณธรรม เพื่อช่วยงานกิจการบริหารราชอาณาจักรให้เกิดความเจริญก้าวหน้า

จะเห็นได้ว่า ผู้นำในฐานะผู้บริหารหรือผู้ปกครองราชอาณาจักรมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ความเจริญรุ่งเรืองแก่อาณาจักร และยังให้เกิดความผาสุกแก่สมาชิก หรือประชาชน ในอาณาเขต จุดสำคัญที่แสดงถึงภาวะความเป็นผู้นำ กล่าวคือ การให้ทาน การเฉลี่ยแบ่งปันทรัพย์สินให้แก่ผู้ยากไร้ และดูแลความประพฤติของสมาชิกในเขตแดนสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงอย่างมาก คือ ความเป็นอยู่สุขสบาย หรือความมั่นคงของสมาชิกในราชอาณาจักรนั้น มิใช่เป้าหมายสำคัญของความรุ่งเรืองของรัฐ แต่ความเป็นอยู่ตามธรรมคือ ความเป็นอยู่สุขสงบนั้นมีรากฐานมาจากความมีศีลธรรมคุณธรรมของสมาชิกทุก ๆ คนในราชอาณาจักร ถือว่าเป็นเป้าหมายที่สำคัญยิ่งของผู้นำ^{๒๕} พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าถ้าพึงการรักษาความสงบของสังคมอันเป็นหน้าที่ (ผู้นำ) ของมหาชน สมมติ ซึ่งปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรนั้นไม่เพียงพอ เพราะในที่สุดจะรักษาความสงบนั้นไว้ไม่ได้ ต้องทำหน้าที่ทำนุบำรุงประชาชนไม่ให้ห่อคยาก เรื่องการเลี้ยงชีพหรือเศรษฐกิจเป็นเรื่อง หลักที่ผู้ปกครอง (ผู้นำ) จะต้องจัดการให้ดี หากทำเรื่องนี้ไม่ดีแล้วศีลธรรมซึ่งเป็นหลักสำคัญแห่งชีวิต

^{๒๔}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๔-๘๕/๖๒-๖๓.

^{๒๕} พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๔๗-๔๘.

ของมนุษย์ก็จะพลอยเสื่อมสลายไปด้วย กล่าวคือ เศรษฐกิจไม่ใช่จุดหมายที่สูงสุดของชีวิต ศีลธรรมเป็นจุดหมาย แต่ถ้าผู้นำขาดการจัดการทางเศรษฐกิจที่ดีแล้ว รัฐก็พาคนไปถึงจุดหมายของชีวิตไม่ได้^{๓๐}

๓. กฎทันตสูตร ว่าด้วยกฎทันตพราหมณ์^{๓๑}

ในกฎทันตสูตร แสดงถึงหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองของผู้นำในฐานะผู้ปกครองรัฐ^{๓๒} ผู้นำต้องสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ บำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้ พระสูตรนี้กล่าวถึงสาเหตุของอาชญากรรมและแนวทางแก้ไขที่จะทำให้อาชญากรรมนั้นหมดไป จะต้องทำให้สมาชิกในฐานะประชาชนในรัฐมีความเป็นอยู่ที่ดี ชาวบ้านจะต้องมีอยู่มีกิน ชาวนาจะต้องได้สิ่งที่จำเป็นแก่การทำนา พ่อค้าจะต้องมีทุน ลูกจ้างผู้ใช้แรงงานมีงานทำมีเงินได้พอเลี้ยงชีพ คนเดือดร้อนควรที่จะได้รับการยกเว้นภาษีทำให้ประชาชนมีรายได้พอเพียงแล้วรัฐก็จะสงบสุข

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า คู่ก่อนพราหมณ์ ถ้าเช่นนั้นท่านจงฟังจงตั้งใจให้ดี เราจะแสดงเมื่อพราหมณ์กฎทันตะถูกรับแล้ว จึงตรัสว่า คู่กรพราหมณ์เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้า มหาวิชิตราชทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ต่อมาท้าวเธอประทับอยู่ตามลำพังทรงคิดคำนึงว่า “เราได้ถือครองโภคสมบัติที่เป็นของมนุษย์อย่างมากมาย ได้เอาชนะแล้วครอบครองดินแดนที่กว้างใหญ่ ทางที่ดีเราพึงบูชามหาโยชัญจะเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน” จึงรับสั่งให้เรียกพราหมณ์ปุโรหิตมารับสั่งว่า “คู่กรพราหมณ์ วันนี้เราพักอยู่ตามลำพังเกิดความคิดคำนึงขึ้นว่า เราได้ถือครองโภคสมบัติที่เป็นของมนุษย์อย่างมากมาย ได้เอาชนะแล้วครอบครองดินแดนที่กว้างใหญ่ ทางที่ดีเราพึงบูชามหาโยชัญจะเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน คู่กรพราหมณ์ เราปรารถนาจะบูชามหาโยชัญจะของท่านผู้เจริญ โปรดแนะนำวิธีบูชาโยชัญจะที่เอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน”

เมื่อรับสั่งอย่างนี้ พราหมณ์ปุโรหิตกราบทูลว่า “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนามมีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว เมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพิธีกรรมขึ้นก็จะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งที่ไม่สมควร พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า “เราจักปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจร ด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำนานโทษ หรือเนรเทศ” อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง เพราะว่าโจรที่เหลือ

^{๓๐}ปรีชา ช้างขวัญยืน, ความคิดทางการเมืองในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๖-๒๗.

^{๓๑}ที.ที. (ไทย) ๘/๓๒๓-๓๕๘/๑๒๕-๑๕๐.

^{๓๒}พระครูสิทธิรัตนวิรู, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๔๘.

จากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้แต่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้อง^{๓๓} ต้องอาศัยวิธีการเป็นขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นที่ ๑ ให้ทรงปราบโจรผู้ร้ายแบบถอนรากถอนโคน เพื่อมิให้กลับมาเป็นเสี้ยนหนามเบียดเบียนประชาราษฎร์ต่อไปอีก โดยวิธีการ ๓ อย่าง คือ

- ๑) ให้พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารแก่เกษตรกรผู้ขยันในการทำเกษตร
- ๒) ให้พระราชทานต้นทุนแก่ราษฎรผู้ขยันในการค้าขาย
- ๓) ให้พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการผู้ขยันในหน้าที่ราชการ

พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงปฏิบัติตามคำแนะนำนี้โดยเคร่งครัด ก็ปรากฏว่าได้ผลดีเป็นอย่างยิ่ง คือ พระราชทรัพย์เพิ่มพูนมากขึ้นๆ บ้านเมืองไม่มีโจรผู้ร้าย บ้านเรือนไม่ต้องปิดประตู อาณาประชาราษฎร์อยู่เย็นเป็นสุขกันทั่วหน้า

ขั้นที่ ๒ ให้มีรับสั่งถึงบุคคลในพระราชอาณาเขต ๔ พวก คือ ๑) พวกเจ้าผู้ครองเมืองต่างๆ ที่ขึ้นกับพระเจ้ามหาวิชิตราช ๒) พวกอำมาตย์ราชบริพารผู้ใหญ่ ๓) พวกพราหมณ์มหาศาล (พราหมณ์ผู้มีทรัพย์มาก) ๔) พวกคหบดีมหาศาล (คหบดีผู้มีทรัพย์มาก) เพื่อขอให้บุคคลเหล่านั้นรับทราบการพระราชพิธีบูชามหาอัณูและขอความเห็นชอบ

ขั้นที่ ๓ ตรวจสอบคุณสมบัติ ๘ ประการของเจ้าของพิธีบูชามหาอัณู คือ พระเจ้ามหาวิชิตราช และคุณสมบัติ ๔ ประการของผู้ทำพิธี คือพราหมณ์ปุโรหิตเองปรากฏว่าทั้งพระเจ้ามหาวิชิตราชและพราหมณ์ปุโรหิตมีคุณสมบัติครบถ้วนตามตำรา

ขั้นที่ ๔ ให้ทรงวางพระทัยในการบูชามหาอัณู ๓ ประการ คือต้องไม่ทรงเดือดร้อนพระทัยว่า ๑) กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราจักสิ้นเปลืองไป ๒) กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเรากำลังสิ้นเปลืองไป ๓) กองโภคสมบัติอันยิ่งใหญ่ของเราได้สิ้นเปลืองไปแล้ว

ขั้นที่ ๕ ให้ทรงวางพระทัยในผู้มารับทาน ซึ่งจะมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันโดยให้ทรงตั้งพระทัยเจาะจงให้แก่ผู้ซึ่งเว้นจากอกุศลกรรมมถ ๑๐ เท่านั้น

ขั้นที่ ๖ ในการทำพิธีบูชามหาอัณูนั้น ไม่ต้องฆ่าวัว แพะ แกะ ไก่ สุกร และสัตว์นานาชนิด ไม่ต้องตัดไม้ทำลายป่ามาทำหลักบูชาอัณู ไม่ต้องตัดหญ้าคา พวกทาสกรรมกรของพระเจ้ามหาวิชิตราก็ไม่ต้องถูกบังคับให้ทำสิ่งที่ตนไม่ต้องการ สิ่งที่ต้องใช้ในพิธีมีเพียงเนยใส เนยข้น นมเปรี้ยว น้ำมัน น้ำผึ้งและน้ำอ้อยเท่านั้น

เมื่อพระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเตรียมการเสร็จตามขั้นตอนนี้แล้ว พวกเจ้าผู้ครองเมือง พวกอำมาตย์ พวกพราหมณ์มหาศาล และพวกคหบดีมหาศาลได้นำทรัพย์พวกละจำนวนมาก มา

^{๓๓} ที.เสี. (ไทย) ๘/๓๓๖-๓๓๘/๑๓๑.

ถวายร่วมในพิธีนั้น แต่พระเจ้ามหาวชิราวุธไม่ทรงรับกลับพระราชทานพระราชทรัพย์ให้แก่บุคคลเหล่านั้นอีกด้วย บุคคลทั้ง ๔ พวกจึงได้จัดตั้งโรงงานขึ้นในทิศทั้ง ๔ ของหลุมขี้ฉี่ คือ พวกเจ้าผู้ครองเมืองตั้งโรงงานในทิศตะวันออก พวกอำมาตย์ในทิศใต้ พวกพราหมณ์มหาศาลใน ทิศตะวันตกและพวกคหบดีในทิศเหนือ และทำการแจกทานไปพร้อมๆกับพระเจ้ามหาวชิราวุธ

จากข้อความข้างต้นนั้นเป็นกิจกรรมที่ผู้นำต้องดำเนินการ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของประชาชน ถ้าผู้นำดีต้องมีความสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ บำบัดทุกข์บำรุงสุขของอาณาประชาราษฎร์ได้นับเป็นการบริหารประเทศที่ดี และสะท้อนให้เห็นถึงภาวะความเป็นผู้นำของผู้ปกครองที่ทำให้ประชาราษฎร์อยู่ดีกินดีมีความสุขสงบเรียบร้อยในสังคมได้

๔. มหาโคपालสูตร^{๓๔} จูฬโคपालสูตรว่าด้วยคนเลี้ยงโคสูตรใหญ่และสูตรเล็ก

พระสูตรนี้ พระพุทธเจ้าทรงยกเป็นอุปมาเปรียบเทียบให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ถึงผู้ที่จะเข้าถึงพระนิพพาน มีความเจริญในพระธรรมวินัยได้นั้น จะต้องประกอบด้วยลักษณะ ๑๑ ประการ เช่นเดียวกับนายโคบาลผู้ประสบความสำเร็จ จะต้องรู้จักบริหารจัดการฝูงโคหลักการดังกล่าวได้รับการอธิบายใหม่ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้นำ และการทำหน้าที่ของผู้นำที่ดี หรือที่พึงประสงค์ของหมู่คณะ สามารถนำพาสมาชิกไปสู่เป้าหมายคือ ความสำเร็จได้จึงขึ้นกับภาวะผู้นำของหัวหน้า ผู้เป็นแกนนำองค์กร ดังข้อความดังนี้^{๓๕}

นายโคบาลประกอบด้วยองค์ประกอบ ๑๑ ประการ เป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโค ให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้ คุณภิกษุทั้งหลายนายโคบาลในโลกนี้

- ๑) รู้จักรูปโค คือ รู้ว่า โคของตนมีจำนวนเท่าไร
- ๒) ฉลาดในลักษณะโค คือ รู้ลักษณะดี-ชั่ว ของโค ชนิดหรือประเภทของโค
- ๓) กำจัดไปขาง คือ รู้จักวิธีรักษาแผลของโคมิให้มีไขขางของแมลงวันอยู่ในแผล
- ๔) ปกปิดแผล คือ รู้จักวิธีรักษาและป้องกันแผล
- ๕) สุมไฟ คือ คอยสุมไฟให้มีควันไต่ยุงขณะโคอยู่ในคอก
- ๖) รู้จักทำน้ำ คือ รู้จักลักษณะของทำน้ำที่โคจะลงไปดื่มน้ำว่าทำไหนเรียบสม่ำเสมอทำน้ำไหนขรุขระ
- ๗) รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้ว คือ รู้ว่าโคดื่มน้ำแล้วหรือไม่ เพื่อกำหนดเวลานำโคไปทำน้ำ ได้ถูกเวลา
- ๘) รู้จักทาง คือ รู้ว่าทางไหนเรียบเสมอหรือขรุขระ ทางไหนมีอันตรายไม่มีอันตราย

^{๓๔}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๖-๓๔๘/๓๗๖-๓๘๓.

^{๓๕}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๐-๓๕๒/๓๘๔-๓๘๘.

๕) ตลาดในที่หากิน คือ รู้จักสถานที่เลี้ยงโคที่มีหญ้า โดยกำหนดไว้ล่วงหน้าว่า วันไหนไปที่ไหน โดยมีให้ซ้ำกัน เพื่อเว้นระยะให้หญ้าแตกใบใหญ่

๑๐) ริดนมให้เหลือ คือ ไม้ริดนมจนหมด ในแต่ละครั้งจะต้องเหลือไว้ให้ลูกโคบ้าง โดยกำหนดว่า โคตัวไหนมีลูกขนาดใหญ่ และกะประมาณให้ถูกว่า ลูกโคขนาดนั้นจะดื่มนม วันละเท่าไร เพื่อริดนมให้เหลือไว้พอดี

๑๑) บุษาคอที่เป็นพ่อโค เป็นจำฝูงด้วยการบุชายัง คือ เลี้ยงดูโคจำฝูงอย่างดี เป็นพิเศษ เพื่อให้เป็นผู้นำฝูงที่ดีต่อไป

นายโคบาลประกอบด้วยองค์ประกอบ ๑๑ ประการนี้ จึงเป็นผู้สามารถจะเลี้ยงฝูงโคให้เจริญให้เพิ่มขึ้นได้^{๓๖}

จากพุทธพจน์นี้ มีคำอธิบายแนวทางของการเป็นผู้นำที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ที่นำมาประยุกต์ เพื่อขยายความเป็นภาวะผู้นำ ดังนี้

๑) การรู้จักรูป ผู้นำจะต้องรู้จักและเข้าใจผู้ร่วมงาน หรือผู้ใต้บังคับบัญชาในฐานะของสมาชิกขององค์กร ความรู้นี้นอกจากจะสร้างความสนิทสนมกันแล้ว ยังก่อให้เกิดมิตรไมตรีต่อกัน เข้าใจความต้องการประวัติพื้นเพของสมาชิกผู้ร่วมงานด้วย

๒) ตลาดในลักษณะ เมื่อผู้นำรู้จักตัวบุคคล ก็สามารถพิจารณาจัดสรรตำแหน่งงานต่างๆ ให้เหมาะสมกับบุคคล การทำงานภายใต้การแนะนำมอบหมายนั้นก็จะสัมฤทธิ์ผล

๓) กำจัดไขขาง ผู้นำสามารถแสดงศักยภาพของตนได้ จากการแก้ไขปัญหาข้อบกพร่องต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพื้นฐานต่อความเชื่อถือในอำนาจ

๔) ปกปิดแผล ผู้นำจะต้องมีความระมัดระวัง สำรวจตรวจตรามิให้เกิดความเสียหาย อันเป็นการทำลายชื่อเสียงของสมาชิกในสังคม ป้องกันมิให้ปรากฏออกมาภายนอก

๕) สุมไฟ ผู้นำจะสามารถแสดงความสามารถของตน แก่ผู้อื่นอย่างถูกต้องในแง่ การนิเทศงานแก่ผู้ร่วมงาน ต้องอาศัยประสบการณ์และภาวะผู้นำที่พึงประสงค์

๖) รู้จักทำหน้าที่ ผู้นำจะต้องรู้จักแสวงหาความรู้ รู้จักจัดความคิดในการทำงาน มีคณะทำงานที่ดี มีคณะที่ปรึกษาในกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ผู้ร่วมงาน

๗) รู้ว่าโคกินน้ำแล้วหรือยัง ผู้นำจะต้องรู้จักกระบวนการพัฒนา ให้โอกาสแก่ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้ร่วมงาน ด้วยการอบรม เพิ่มพูนความรู้ฝึกฝนทักษะอาชีพ

๘) รู้จักทาง ผู้นำจะต้องรู้แนวทางในการบริหารจัดการขณะเดียวกันก็ต้องรู้จัก จุดร่วมของชีวิตมนุษย์ โดยนำพาผู้ร่วมงานของตนไปสู่จุดหมายของชีวิตร่วมกัน

^{๓๖}ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๔๘/๓๘๐.

๕) ฉลาดในสถานที่โคจร ผู้นำจะต้องสามารถประเมินศักยภาพของกลุ่ม ด้วยการกำหนดเป้าหมาย วางแผนการทำงานและแนวทางปฏิบัติจนกว่าจะบรรลุวัตถุประสงค์

๑๐) ริคนมให้เหลือไว้ ผู้นำจะต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้ร่วมงาน รู้จักประสานประโยชน์ดำเนินกิจกรรมของกลุ่มด้วยความพอเหมาะพอดี รักษาสมดุลระหว่างการให้กับการรับ

๑๑) การบูชาโคที่เป็นพ่อฝูง หรือจ่าฝูง ผู้นำจะสามารถเสริมภาวะของตนให้เด่นชัด ด้วยการรู้จักให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำงานดี มีคุณธรรม อันเป็นการสร้างเสริมความเชื่อถือ ต่อผู้นำ และเป็นกำลังใจในการทำกิจกรรมต่างๆของกลุ่มและผู้ร่วมงาน^{๓๖}

จะเห็นได้ว่า ผู้นำมีความสำคัญอย่างมากทั้งในแง่การบริหารงาน คือ มีการวางแผนการทำงานการนำแผนไปปฏิบัติ และการประเมินผล ขั้นตอน หรือวิธีการดังกล่าวนี้ มีความแตกต่างกันไปตามภาวะของผู้นำแต่ละบุคคลซึ่งต้องเป็นบุคคลที่ฉลาด รอบรู้มีความ มุ่งหมายในการทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม ภาวะผู้นำที่ดีมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้นำในสังคม สมาชิกของสังคมนั้นจะชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำ จากการทำงานและกิจกรรมต่างๆ ที่ผู้นำปฏิบัติด้วย มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ก็จะเกิดการยอมรับและเชื่อถือในคุณธรรมของผู้นำ

การกระทำอันเป็นการปฏิบัติหน้าที่ หรือคุณธรรมของผู้นำจะมีผลอย่างมากต่อ ภาวะผู้นำ ดังนั้น ผู้นำจึงมีความสำคัญต่อกลุ่มและผู้ร่วมงานในกลุ่ม ในฐานะผู้นำพาสมาชิก ไปสู่เป้าหมายซึ่งก็ต้องอาศัยผู้นำที่ดี เห็นแก่ส่วนรวม ดังข้อความว่า

นายโคบาลนั้นด้อนเหล่าโคที่เป็นจ่าฝูงซึ่งเป็นผู้นำฝูงให้ข้ามไปก่อนโคเหล่านั้นว่ายัดกระแสน้ำคางคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ จากนั้นจึงด้อนเหล่าโคที่มีกำลังและโคที่ฝึกไว้ให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายัดกระแสน้ำคางคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ จากนั้นจึงด้อนเหล่าโคหนุ่มสาวให้ข้ามไป โคเหล่านั้นว่ายัดกระแสน้ำคางคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ จากนั้นจึงด้อนเหล่าลูกโคที่มีกำลังน้อยให้ข้ามไป โคเหล่านั้นก็ว่ายัดกระแสน้ำคางคาข้ามไปถึงฝั่งได้โดยสวัสดิ^{๓๗}

ผู้นำจึงมีความสำคัญทั้งต่อกลุ่ม และสมาชิกของสังคมนอกจากนี้ผู้นำยังเป็นปัจจัยสำคัญของการรวมกลุ่มและจูงใจผู้ร่วมงาน ผู้นำเป็นผู้ทำให้ศักยภาพที่แฝงอยู่ของผู้ร่วมงานแสดงออกมาเป็นรูปธรรม ความเป็นผู้นำจึงเป็นภาวะแห่งปฏิบัติการส่งผลกระทบต่อผลผลิตที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นผู้นำ ดังพุทธพจน์ที่แสดงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า

^{๓๖} พระครูสิริจันทนิวิฐ, ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, หน้า ๕๐-๕๒.

^{๓๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๕๑/๓๘๕.

“เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปคคเคี้ยว โคทั้งฝูงก็ไปคคเคี้ยวตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปคคเคี้ยว ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติไม่เป็นธรรมตามไปด้วย หากพระราชินีไม่ตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นทุกข์

เมื่อฝูงโคข้ามน้ำไป ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคทั้งฝูงก็ไปตรงตามกัน ในเมื่อโคจ่าฝูงไปตรง ในหมู่มนุษย์ก็เหมือนกัน ผู้ใดได้รับแต่งตั้งให้เป็นใหญ่ ถ้าผู้นั้นประพฤติชอบธรรมประชาชนชาวเมืองนั้นก็ประพฤติชอบธรรมตามไปด้วย หากพระราชินีตั้งอยู่ในธรรมชาวเมืองนั้นก็อยู่เป็นสุข”^{๓๕}

พุทธพจน์นี้แสดงให้เห็นความสำคัญของผู้นำ ต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด^{๓๖} ผู้นำไม่ว่าจะดำรงอยู่ในฐานะใด ตำแหน่งใด มีที่มาโดยการสมมติแต่งตั้งหรือเลือกตั้ง ให้มีอำนาจ ในสถานะผู้นำประชาชน เป็นสมมติราช พระราชา มีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคม ยังมีผลถึงความเป็นอยู่ต่อผู้ร่วมงานหรือประชาชนภายใต้การนำนั้นดังเช่น โคหัวหน้าฝูง ย้อนนำฝูงโคทั้งหลายตามที่ตนพาไป เช่นเดียวกับผู้นำ ตามเงื่อนไขคือการประพฤดิธรรม จะยังให้เกิดความผาสุกทั้งในสังคมและรัฐ ก็ได้ตามแต่ผู้นำ ผู้นำและสมาชิกในกลุ่มจึงเป็นเหตุผลสืบเนื่องกันไป

ความสำคัญของความเป็นผู้นำนั้น ก็คือ การที่ผู้นำหรือผู้บริหารสามารถประสบความสำเร็จในการทำงานนั้น ส่วนหนึ่งมาจากการที่ผู้นำมีพฤติกรรมที่ดีหรือมีภาพลักษณ์เป็นแบบอย่างนั่นเอง ดังนั้นพฤติกรรมของผู้นำ จึงมีอิทธิพลของแผนงานเกี่ยวกับการจัดตั้งเป้าหมาย เป้าหมายของแผนงานจึงมีความเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของผู้นำเสมอ ในการปกครองหรือบริหารองค์กรนั้น ความจำเป็นที่ผู้นำหรือผู้บริหารควรคำนึงที่สุดจะต้องดำเนินนโยบายในการทำงานโดยปราศจากอคติ เพราะถ้าผู้นำ ประพฤติล่วงธรรม เพราะความรัก ความชัง ความกลัว ความหลงยศของผู้นั้นย่อมเสื่อมดังดวงจันทร์ในข้างแรม ผู้ใดไม่ประพฤติล่วงธรรม เพราะ ความรัก ความชัง ความกลัว ความหลง ยศของผู้นั้นย่อมเจริญแก่ผู้นั้น ดวงจันทร์ในข้างขึ้น ผู้นำหรือผู้บริหารนั้นไม่ควรมัวเมาประพฤติดนด้วยอคติ แต่ให้ดำรงตนด้วยการประพฤดิธรรม หรือมีคุณธรรม ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่ผู้ร่วมงานหรือประชาชนโดยส่วนรวมและผู้นำจึงจะประสบความสำเร็จในการบริหารได้

^{๓๕} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๑๑๕-๑๑๖.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๒.

๒.๒.๒ ลักษณะผู้นำในพระพุทธศาสนา

ลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนานั้นจะต้องเป็นผู้ที่ประกอบด้วยธรรมมีความประพฤติที่เป็นแบบอย่าง ทรงคุณธรรมจริยธรรมอันประเสริฐ มีความโดดเด่นเหนือกว่าบุคคลอื่น เป็นศูนย์รวมใจของประชาชนในแว่นแคว้น ลักษณะของผู้นำในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีอยู่ ๒ ลักษณะด้วยกัน คือลักษณะของธรรมราชา ๑ และลักษณะของเทวราชา ๑ ดังจะได้กล่าวรายละเอียด ดังต่อไปนี้^{๑๑}

๑. ลักษณะของธรรมราชา

ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ได้ชื่อว่า ราชา (King) คือผู้นำซึ่งยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วย ทศพิธราชธรรม ดังนั้น ผู้นำที่เป็นธรรมราชาจึงหมายถึง ผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความรู้ในธรรมของพระพุทธศาสนาและยังชนทั้งหลายให้ยินดีด้วยธรรมนั้น ซึ่งรวมทั้งทศพิธราชธรรมนั้นด้วย ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนาเห็นว่ากษัตริย์ (ผู้นำ) มิใช่เป็นเทวราช (God King) แต่เป็นเพียงมนุษย์ธรรมดาที่มีคุณสมบัติพิเศษบางประการ ที่ได้รับมอบอำนาจให้เป็นผู้ปกครองปกครองในลักษณะของสัญญาประชาคม การได้มาซึ่งอำนาจของผู้ปกครองมาจากความยินยอมของประชาชน เป็นการมอบให้ชั่วคราวเพื่อทำหน้าที่บางประการแทนประชาชน ดังนั้น ความชอบธรรมในอำนาจการปกครองซึ่งหมายรวมถึงการยอมรับในสิทธิอำนาจ ในการปกครองผู้นำโดยประชาชน จึงเป็นสิ่งที่ผู้นำควรจะต้องคำนึงถึงตลอดเวลา จากการศึกษาวิเคราะห์พระพุทธรูปที่พระพุทธรูปได้อุบัติขึ้นเป็นสังคมที่ปกครองด้วยระบอบราชาธิปไตยสมบูรณ์ตามทศพิธราชธรรม และระบอบสาธารณรัฐซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นผู้นำที่มีอำนาจในการปกครองอาจจะเรียกว่ามีการปกครองแบบสามัคคีธรรม

ลักษณะสำคัญของพุทธธรรม ที่แสดงถึงความเป็นพระราชา มีความหมายตามศัพท์ประกอบคำอธิบายดังนี้

๑) คำว่า “ธรรม” หมายถึง ความถูกต้อง ดีงาม ยุติธรรม

๒) คำว่า “ราชา” หมายถึง กษัตริย์ที่ปวงชนนิยมชมชอบ ก็เพราะปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความยุติธรรม

ฉะนั้น กษัตริย์องค์ใดไม่ประพฤติธรรม นำความเดือดร้อนมาสู่ประชาชน กษัตริย์องค์นั้นก็จะได้ไม่ได้รับการขนานนามว่า ราชา^{๑๒} ในขณะที่ธรรมตามหลักพุทธธรรมแสดงความเป็นสากล

^{๑๑}สุรศักดิ์ ม่วงทอง, “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^{๑๒}ชัชอนันต์ สมุทรวณิช, ประชาธิปไตยสังคมนิยมกับสังคมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๐), หน้า ๖๓.

ที่ทุกคนพึงปฏิบัติธรรมอย่างเดียวกัน ใครปฏิบัติได้มากก็อยู่ในฐานะสูงยิ่งอยู่ในฐานะสูงก็ยิ่งเป็นที่หวังว่าจะต้องประพาศให้สูงตามไปด้วย หากประพาศตนไม่อยู่ในธรรมก็จะถูกโลกตำหนิยิ่งกว่าเมื่อคนวรรณะต่ำประพาศผิด กษัตริย์จึงต้องประพาศธรรมและเผยแพร่วรรณซึ่งก็ต้องรวมหน้าทีในฐานะที่ทรงเป็นพระอัครศาสนูปถัมภกไปด้วยโดยปริยาย กษัตริย์ในความหมายเช่นนี้จึงได้ชื่อว่าเป็นธรรมราชา ส่วนคติของศาสนาพราหมณ์ผนวกความเชื่อเรื่องเทพเจ้าเข้ากับลักษณะของกษัตริย์ และโยจวรรณะกษัตริย์เข้ากับพระผู้เป็นเจ้า จึงเกิดความคิดแบบเทวราชาดังกล่าวมาแล้ว

ส่วนพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับความศักดิ์สิทธิ์ของกัมภีร์พระเวท จึงไม่ยอมรับการเกิดวรรณะจากพระผู้เป็นเจ้าและมีได้ให้ฐานะอันสำคัญแก่เทพเจ้าทั้งหลาย หากแต่กำหนดว่าความเป็นเทพก็เกิดจากบุญอันบุคคลได้กระทำ คนธรรมดาที่อาจสูงส่งเท่าเทพและพรหมได้หากประพาศปฏิบัติธรรมสูงพอ ดังนั้น พระเจ้าแผ่นดินที่ดีจึงเป็นสมมติเทพ ก็เทียบได้กับเทพในแง่การปฏิบัติธรรม และมีสิทธิในการปกครองเพราะคุณธรรมดังกล่าว หากปราศจากคุณธรรมเมื่อใดผู้อื่นก็มีสิทธิโค่นล้มเสียได้ ดังนั้น ธรรมราชาจึงปกครองโดยเน้นการปฏิบัติตามธรรมและสอนผู้อื่นให้ประพาศธรรม มากกว่าที่จะปล่อยให้ประชาชนเดือดร้อนแล้วใช้อำนาจปราบปรามเมื่อประชาชนทำผิด ยิ่งกว่านั้นนอกจากธรรมราชาไม่ถืออำนาจเป็นเครื่องมือปกครองแล้วยังทรงควบคุมพระองค์มิให้ลุแก่อำนาจหรือให้ความสำคัญแก่ฐานะอันสูงของพระองค์ยิ่งกว่าความสุขของประชาชน ดังจะเห็นได้จากพรหมวิหารธรรม และธรรมหลายข้อในทศพิธราชธรรม คือ ความอ่อนโยน ความไม่โกรธ ความไม่เบียดเบียน ความหนักแน่นในธรรม เมื่อกษัตริย์ปฏิบัติพระองค์ตามธรรมดังกล่าวนี้แล้วยอมใช้อำนาจในทางที่ไม่เป็นธรรม แม้จะทรงพระราชอำนาจอยู่สักเพียงใดก็ตาม การเน้นลักษณะของผู้นำที่ดีนี้อาจเป็นเหตุให้พระพุทธองค์ทรงเห็นว่าเพียงพอแล้วสำหรับการปกครองแคว้นแคว้นต่างๆ

๒. ลักษณะของเทวราชา

พระพุทธศาสนายอมรับความสำคัญของกษัตริย์ในแง่ที่เป็นเทพเจ้าโดยสมมติคือ โดยการยอมรับของประชาชน ไม่ใช่เทพเจ้าบนสวรรค์ตามความเข้าใจของลัทธิพราหมณ์ เพราะพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นท่ามกลางประเพณีนิยมอินเดียโบราณ ถูกครอบงำด้วยลัทธิพราหมณ์แต่ไม่ทั้งหมด ซึ่งพระพุทธศาสนายังคงมีจุดยืนความเป็นตัวของตัวเองโดยให้เหตุผลอธิบายการเป็นสมมติเทพของกษัตริย์ ตามหลักพุทธธรรมได้แสดงถึงเทพเจ้า ๓ ประการ ดังนี้^{๔๓}

^{๔๓} พระครูสิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม), ภาวะผู้นำเชิงพุทธ, (กรุงเทพมหานคร : นิติธรรมการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕ - ๔๑.

๑) สมมติเทพ (God by convention) เทพเจ้าโดยสมมติ คือ โดยการยอมรับของมวลมนุษย์โลกซึ่งหมายถึงกษัตริย์ทรงเป็นเทพที่อยู่เหนือมนุษย์ด้วยธรรม

๒) อุบัติเทพ (God by rebirth) เทพเจ้าโดยกำเนิด คือสถิตอยู่บนสวรรค์

๓) วิสุทธิเทพ (God by purification) เทพเจ้าโดยความบริสุทธิ์ ซึ่งเกิดจากการกระทำของตนเองอันได้แก่พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ทั้งหลาย

ลักษณะสำคัญของผู้นำ ในฐานะเทวราชา คือการยกอำนาจสิทธิ์ขาด ให้เป็นผู้ยิ่งใหญ่ เป็นผู้ดูแลรักษาความสงบ ปราบปรามเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบ ดำเนินการบริหารกิจการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม หรือสมาชิกภายใต้การดูแลบนพื้นฐานของหลักพุทธธรรม พระองค์ผู้เป็นเทวราชาจะมีภาวะหรือคุณธรรมที่เป็นเอกลักษณ์สำคัญ คือมีความกล้าหาญเฉพาะในสิ่งที่เป็นธรรมตามทศพิธราชธรรม สิ่งที่เหมาะสมกันในเทวราชาและธรรมราชา มิใช่เพียงสถานะสูงสุดในสังคม แต่ขึ้นกับเงื่อนไขที่เท่าเทียมกันกับทุกคน ในฐานะสมาชิกร่วมอยู่ในสังคม คือการประพฤติธรรม ในฐานะผู้นำคือ พันธกรณีในการดูแลทุกข์สุขของอาณาประชาราษฎร์

ดังนั้น ประชาชนคนธรรมดาถ้ากระทำความดีก็อาจได้รับการยกย่องยอมรับนับถือ สมมติเป็นเทพได้ ซึ่งได้แก่ กษัตริย์ในยุคหนึ่งนั่นเอง เป็นการปฏิรูปความคิดของลัทธิพราหมณ์ในแง่ที่ว่าคนธรรมดาอีกอาจเป็นเทพเจ้าได้ ถ้าเขาปฏิบัติตนเป็นคนดีเป็นแบบอย่างจนเป็นที่ยอมรับนับถือของคนโดยทั่วไป

๒.๒.๓. แนวความคิดเรื่องอำนาจตามหลักพระพุทธศาสนา

ในการเป็นผู้นำปกครองบังคับบัญชาผู้อื่นนั้น สิ่งที่เป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งของผู้นำก็คืออำนาจในการบังคับบัญชาให้คนอื่นเชื่อฟังและปฏิบัติตาม เรื่องอำนาจและที่มาของอำนาจต่างๆ ดังกล่าวมาแล้วนี่ก็เป็นผลมาจากแนวความคิดของนักวิชาการที่สนใจค้นคว้าในด้านนี้ ในหลักพระพุทธศาสนา ก็ได้มีกล่าวถึงเรื่องอำนาจไว้เช่นกัน พุทธภาษิต กล่าวว่า “อำนาจย่อมเป็นใหญ่ในโลก”^{๔๔} อธิบายว่า การบังคับบัญชาขึ้นชื่อว่า อำนาจเกิดขึ้นในตนอย่างหนึ่ง เกิดขึ้นโดยตำแหน่งหน้าที่อย่างหนึ่ง อำนาจนี้ย่อมเป็นใหญ่ในอันจะบังการทั้งปวง สัตว์โลกยอมเกรงกลัวอำนาจ อำนาจจึงเป็นใหญ่ในโลก แต่อำนาจนั้นควรประกอบด้วยธรรม ในบุคคลแต่ละประเภทก็ย่อมจะมีอำนาจเป็นของตนเองแตกต่างกันไป หลักพระพุทธศาสนาได้แบ่ง พละ คือ (กำลัง หรือแรง = Power) ของคนเป็น ๘ ประเภท^{๔๕}

๑) โภณณพลา ทารกา	ทารกแรงร้องไห้
๒) โภธพลา มาตุคามา	มาตุคามแรงโกรธ

^{๔๔} ส. ศ. (ไทย) ๑๕/๒๑๒/๖๐.

^{๔๕} คล้อย ทรงบัณฑิต, ประมวลหัวใจธรรมกลี, (พระนคร: โรงพิมพ์เดียงซิง, ๒๕๑๕), หน้า ๒๕.

๓) อาวุธพลา โจรา	โจรแรงอาวุธ
๔) อิศุสริยพลา ราชาน	พระราชารองอำนาจ
๕) อชุตตติกพลา พาลา	คนพาลแรงหาเรื่อง
๖) นิชุตตติกพลา ปณฺฑิตา	บัณฑิตแรงรังสติ
๗) ปฏิสงฺขานพลา พาหุสฺสุตา	พหูสูตแรงพิจารณา
๘) ขนฺติพลา สมณพฺรหฺมณา	สมณพราหมณ์แรงขันติ

ในข้อที่ว่า “พระราชารองอำนาจ” นั้น เพราะพระราชารองอำนาจจะต้องเป็นผู้ดำเนินการปกครอง จึงจำเป็นต้องมีอำนาจ และการใช้อำนาจก็ต้องยึดหลักธรรมเป็นที่ตั้ง เพราะการจะยึดเอาสิ่งใด เป็นใหญ่ได้ ต่อมาจะกล่าวถึงอำนาจอธิปไตย ๓ คือ^{๔๖} ๑) อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ ๒) โลกาธิปไตย คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ ๓) ธรรมาธิปไตย คือ ถือหลักการ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผล ธรรมเป็นใหญ่ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงหลักการบริหาร ของพระองค์ว่า

“ตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ทรงอาศัยธรรม ลักการะธรรม เคารพธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธง มีธรรมเป็นตรา เป็นธรรมาธิปไตย ทรง จัดการรักษาป้องกันและคุ้มครองที่เป็นธรรม”^{๔๗}

ผู้เป็นผู้นำ หรือ หัวหน้าจะต้องถือธรรมาธิปไตย คือ การประพฤติให้ถูกต้องตาม หลักธรรม หลักธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคุมอำนาจ ไม่ให้ผู้นำใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องไม่ควร ในขณะที่เดียวกันในหลักพระพุทธศาสนา ก็ได้ถืออำนาจที่เกิดจากการประพฤติธรรม หรือหลักธรรม ที่ทำให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเป็นผู้มีอำนาจซึ่งจะมีคุณประโยชน์ในการศึกษาและเข้าใจเรื่อง ที่มาของ อำนาจประเภทต่างๆ ดังนี้

พลัง ๕ (Power) คือ ธรรมอันเป็นกำลังหรืออำนาจอันเกิดจากธรรมะ ๕ ประการ^{๔๘}

- ๑) สัทธา (Confidence) ความเชื่อ
- ๒) วิริยะ (Energy) ความเพียร
- ๓) สติ (Mindfulness) ความระลึกได้
- ๔) สมาธิ (Concentration) ความตั้งจิตมั่น

^{๔๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๒๘/๒๓๑.

^{๔๗}อ.จ. ตีก. (ไทย) ๒๐/๔๕๓/๑๓๕.

^{๔๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๗.

๕) ปัญญา (Wisdom) ความรู้ชัด

ในบรรดากำลั้ทั้ง ๕ ประการนี้ถือว่า ปัญญา เป็นกำลังอันเลิศ เป็นยอดเป็นที่รวมแห่งกำลังอื่นๆ หลักธรรมนี้เป็นที่มาของอำนาจในการควบคุมบังคับบัญชาตนเอง ก่อนที่จะเป็นผู้ปกครองบังคับบัญชาต่อไป พละ ๔ (Power) ธรรมอันเป็นกำลังหรืออำนาจเกิดจากธรรมะ ๔ ประการ^{๔๘} คือ

๑) ปัญญาพละ (Power of Wisdom) กำลังปัญญา

๒) วิริยะพละ (Power of Energy) กำลังความเพียร

๓) อนวัชชพละ^{๔๙} (Power of Cleanliness) กำลังความสุจริตอำนาจอันเกิดจากความสุจริตทางกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม ประพฤติหน้าที่การงานสุจริต ไม่มีข้อที่ทำให้บกพร่องเสียหาย พุดจริง มีเหตุผลไม่มุ่งให้ร้ายใคร

๔) สังคหพละ (Power of Solidarity) กำลังการสงเคราะห์และยึดเหนี่ยวน้ำใจประชาชนหมู่ชนไว้ด้วยหลักสังคหวัตถุ ๔ ประการ ได้แก่^{๕๐}

๑) ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทานหรือทรัพย์สิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจและศิลปวิทยา

๒) ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงามหรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมนามัคคีเกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓) อัถถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนชวยช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งแก้ปัญหาและช่วยเหลือปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔) สมานัตตตดา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่าเสมอกันต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบ และเสมอในทุกข์สุข คือ ร่วมทุกข์ร่วมสุข ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

ผู้นำที่มีหลักธรรมอันเป็นอำนาจดังกล่าวย่อจะทำให้ถึงซึ่งความเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่ได้ยกย่องสรรเสริญจากคนทั้งหลาย เป็นผู้มีความมั่นใจ เพราะเป็นผู้มีพลังในตนเอง และอำนาจดังกล่าวยังเป็นเกราะคุ้มกันภัยได้ คือ ภัยเนื่องด้วยการครองชีพ ความเสื่อมเสียชื่อเสียง เป็นต้น.

^{๔๘} อ.จ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๐๕/๓๗๖.

^{๔๙} อนวัชชพละ แปลตามศัพท์ว่า กำลังการกระทำที่ปราศจากโทษ.

^{๕๐} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๐/๑๖๗.

มีคำโบราณกล่าวว่า ผุงสัตว์ต้องต้อน ผุงคนต้องนำ ดังนั้น การที่มนุษย์เรามีการอยู่ร่วมกันมากๆ จึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ความอยู่รอดของประชาชน และประเทศชาติบ้านเมืองขึ้นอยู่กับผู้นำ ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นหัวหน้าหรือผู้บริหาร ผู้นำจึงมีความสำคัญดุจเข็มทิศที่จำเป็นสำหรับคนเดินทาง และเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อการสร้างบ้าน อีกทั้งยังเป็นผู้สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ผู้นำเสมือนหนึ่งเป็นหลักชัยของประเทศชาติ แผ่นดินเปรียบเหมือนภาชนะใหญ่ เหน้ล่ำราษฎรเหมือนทรัพย์สิน ผู้นำคือผู้รักษาทั้งแผ่นดินและทรัพย์สิน ซึ่งหากต้องการทราบถึงความเจริญรุ่งเรืองของแคว้นแคว้นหรือบ้านเมืองใดๆแล้ว ต้องดูตัวของผู้นำเป็นหลักใหญ่

นอกจากนั้น บ้านเมืองมีภารกิจที่ต้องมีผู้รับผิดชอบในด้านต่างๆ จึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้เพื่อช่วยรับภาระของบ้านเมือง เช่น ผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ได้ปกครอง และทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม เป็นต้น ในพระพุทธศาสนาเองก็ได้มีการกล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้เช่นกัน ดังความในอัครัญญสูตร^{๕๒} ที่ได้กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำไว้ว่า

สัตว์เหล่านั้นเข้าไปหาท่านรูปงาม น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงกล่าวดังนี้ว่า มาเถิดท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิด

เป็นที่น่าสังเกตว่าการบริหารในคณะสงฆ์ พระพุทธองค์ไม่ทรงให้ความสำคัญกับผู้นำหรือผู้ปกครองมากนักนอกเสียจากกรรมวินัยเท่านั้น ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพระอานนท์ว่า กรรมวินัยที่เราบัญญัติแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไปแล้ว ก็จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย^{๕๓} มองจากตรงจุดนี้พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อกรรมวินัยมากกว่าผู้นำ ซึ่งตรงจุดนี้ผู้วิจัยมองว่าเป็นความชาญฉลาดของพระพุทธองค์ เพราะพระกรรมวินัยไม่มีการเปลี่ยนแปลง แต่ผู้นำมีการเปลี่ยนแปลง จะเห็นได้ว่า จากพระสูตรที่ยกมานี้ ผู้นำมีความสำคัญในฐานะกษัตริย์ราชา ผู้บริหารรัฐ ผู้ดูแลความสงบและสร้างสันติให้เกิดแก่ราษฎรเป็นหลัก ทั้งนี้ก็เพราะว่าบ้านเมืองจะอยู่เย็นเป็นสุข มีระเบียบวินัย ก็เพราะมีผู้นำเป็นที่รวมจิตใจ มีผู้บริหารบ้านเมืองคอยเอาใจใส่ดูแล ดังหลักที่ว่า พระราชาเป็นเครื่องปรากฏของแคว้นแคว้น^{๕๔} พระราชาเป็นประมุขของประชาชน^{๕๕} เป็นต้น

^{๕๒}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐/๕๖.

^{๕๓}ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๕.

^{๕๔}ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๒/๘๐.

^{๕๕}ม.ม. (ไทย) ๑๓/๔๐๐/๔๕๕.

๒.๒.๔ หลักธรรมของผู้นำในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมของผู้นำเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหายุทธธรรมของผู้นำ เนื่องจากเป็นหลักที่ทำให้เกิดพัฒนาการที่ดีแก่ผู้นำผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมืองระดับต่างๆ ซึ่งผู้นำที่จะประสบความสำเร็จได้นั้น ต้องมีหลักธรรมในการเป็นผู้นำและคุณสมบัติของผู้นำที่ดี นั้น หมายถึงความเป็นผู้มีศักยภาพในตัวเองทั้งทางร่างกาย จิตใจ ความรู้ และความสามารถ พร้อมทั้งจะปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างชาญฉลาดและประสบความสำเร็จ ผู้นำไม่จำเป็นต้องรู้ทุกอย่าง ทำทุกอย่าง เพราะสามารถหาคนอื่นที่ชำนาญด้านนั้นๆมาช่วยงานได้ จากภาวะความเป็นผู้นำดังกล่าว สะท้อนถึงภาพลักษณ์ความเป็นผู้นำทุกระดับนับว่าเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องความอยู่รอดและเสถียรภาพขององค์กรและประเทศชาติโดยรวมด้วย ดังจะเห็นได้จากกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “บ้านเมืองนั้นมีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครจะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขเรียบร้อย จึงไม่ใช่ทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีได้ปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดีไม่ให้มีอำนาจ ไม่ทำความเดือดร้อนวุ่นวายได้”^{๕๖}

จากพระบรมราโชวาทข้างต้น จะเห็นคุณสมบัติของผู้นำในการบริหารประเทศ ที่สำคัญคือบุคคลนั้นต้องเป็นคนดี ซึ่งคนดีในที่นี้สามารถศึกษาได้จากคุณสมบัติของผู้นำที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ตามทัศนะของพระพุทธศาสนาผู้ที่ทำหน้าที่ผู้นำต้องได้รับการพัฒนาตามกระบวนการของการพัฒนามนุษย์ จนมีความสามารถ และยอมรับหลักการปฏิบัติตามคุณธรรมของผู้นำได้ และจะเน้นในเรื่องการปกครองตนเองเป็นอันดับแรก เนื่องจากการจะเป็นผู้นำได้นั้น ต้องปกครองตนเองให้ได้เสียก่อน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“บุคคลพึงยังตนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมอันสมควรก่อน แล้วพึงปราสอนผู้อื่นในภายหลัง บัณฑิตประพฤตินออย่างนี้แล้ว พึงไม่เศร้าหมอง”^{๕๗} เมื่อฝูงโคว่ายข้ามน้ำ ถ้าโคจ่าฝูงไปตรง โคนั้นฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแวนแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”^{๕๘}

จะเห็นได้ว่า การจะเป็นผู้นำ ให้บุคคลอื่นทำตามหรือมีความเชื่อมั่น ผู้นำต้องสามารถนำการกระทำได้ จะไม่ถูกดำเนินในภายหลัง หลักการดังกล่าวจึงเป็นการสอนให้คนมีภาวะผู้นำใน

^{๕๖} สมพร เทพสิทธิ, อ่างใน ชิริโชติ เกิดแก้ว, พระพุทธศาสนากับปัญหาสังคม, (ปฐมธานี : สำนักพิมพ์สื่อตะวัน, ๒๕๔๓), หน้า ๑๔๐.

^{๕๗} พุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๘/๕๒.

^{๕๘} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๗๐/๕๘.

ตนเองหรือพัฒนาตนเองให้ก้าวขึ้นสู่ความเป็นผู้นำ และการพัฒนาตนเองนั้นต้องพัฒนาทั้งกาย วาจา และใจ คือ ไม่คิดชั่ว พูดชั่ว และทำชั่วที่เป็นเหตุแห่งความเดือดร้อนแก่ตนเองและสังคม เพียงแค่นี้ยังไม่พอ ต้องทำในสิ่งที่ถูกธรรมและเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและส่วนรวมด้วย และการจะพัฒนาตนเองตามกระบวนการดังกล่าวได้ ต้องมุ่งเน้นที่การพัฒนาจิตใจ ปลูกฝัง คุณธรรมให้มีในจิตสำนึก ควบคุมตนเองได้ พระพุทธศาสนาถือว่าผู้นำต้องเอาชนะใจของตนเอง เสียก่อน เมื่อสามารถชนะใจของตนได้ ก็เชื่อว่าเอาชนะสิ่งอื่นได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลชนะ หม่อมมนุษย์ตั้งล้านคนในสมรภูมิ ยังไม่ชื่อว่าเป็นผู้ชนะสงครามอย่างเด็ดขาด คนที่ชนะตนเองได้ เพียงคนเดียวนี้ชื่อ จึงชื่อว่าเป็นผู้ชนะสงครามได้อย่างเด็ดขาด”^{๕๕}

การที่พระพุทธศาสนาเน้นคุณธรรมเป็นสำคัญ เพราะถือว่าเมื่อผู้มีความดีแล้ว ประชาชนย่อมอยู่เป็นสุข คุณธรรมของการเป็นผู้นำนั้นเป็นหลักของการบริหารที่ดี เรียกว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึงการบริหารโดยถือธรรมเป็นใหญ่ กล่าวคือ ยึดหลักบรรทัดฐาน (norm) หลักการ (principle) และคุณธรรม (virtue) เป็นแนวทางในการบริหาร และการบริหารนั้นต้องใช้ ทั้งพระเดชและพระคุณหรือใช้อำนาจและคุณธรรมซึ่งจะทำให้ได้ทั้งน้ำใจและผลของงาน^{๕๖}

หลักธรรมของผู้นำเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้นำจะต้องมี การนำเอาหลักธรรมคำสั่งสอนของ พระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้นั้นก็เพื่อการเป็นผู้นำที่ดี และคำสั่งสอนที่สำคัญๆของพระพุทธ องค์กรที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของผู้นำที่ดี หรือวิถีทางของการที่จะเป็นผู้นำที่ดี เพื่อใช้สำหรับ เป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติซึ่งมีหลักธรรมหรือคุณธรรมในทางพระพุทธศาสนา ที่สามารถ นำมาประยุกต์ใช้สำหรับผู้นำซึ่งหลักธรรมของผู้นำตามทัศนะของนักวิชาการ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ ดังต่อไปนี้

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่จะมาประสานช่วยให้คนทั้งหลายรวมกัน โดยที่ว่าจะเป็นการอยู่รวมกันก็ตามหรือทำการ ร่วมกันก็ตาม ให้พากันไปด้วยดี สู่จุดหมายที่ดีงาม ภาวะผู้นำ คือคุณสมบัติ เช่น สติปัญญา ความดี งามความรู้ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกัน และพากันไปสู่ จุดหมายที่ดีงาม ความเป็นผู้นำ หมายถึง คุณสมบัติของผู้นำมีหลายอย่างหลายด้าน แยกไปตามสิ่ง ที่ผู้นำจะต้องเกี่ยวข้อง คือ ผู้นำจะต้องมีความสามารถในการที่จะไปเกี่ยวข้องหรือปฏิบัติต่อสิ่ง เหล่านี้ในทุกๆอย่างให้ถูกต้องและได้ผลดี องค์กรประกอบเหล่านั้น คือ

๑) ตัวผู้นำ จะต้องมีความดีภายในของตนเอง เป็นจุดเริ่มและเป็นแกนกลางไว้

^{๕๕} พ.ร. (ไทย) ๒๕/๑๐๓/๔๐.

^{๕๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และเสถียรพงษ์ วรรณปก, มณีแห่งปัญญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๑๗ - ๑๘.

๒) ผู้ตาม พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับผู้ตาม แต่ ในพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้นิยมใช้คำว่า ผู้ตาม อาจจะใช้คำว่า “ผู้ร่วมไปด้วย”

๓) จุดหมาย พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับจุดหมาย เช่น จะต้องมีความชัดเจน เข้าใจถ่องแท้และแน่วแน่ในจุดหมาย เป็นต้น

๔) หลักการและวิธีการ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับหลักการ และวิธีการที่จะทำให้อำนาจบรรลุจุดหมาย

๕) สิ่งที่จะทำ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสิ่งที่จะทำ

๖) สถานการณ์ พร้อมคุณสมบัติที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ ซึ่งอยู่ภายนอกกว่าทำอะไรจะผ่านไปได้ด้วยดี ในท่ามกลางสังคม สิ่งแวดล้อมหรือสิ่งที่จะประสบ เช่น ปัญหา เป็นต้น

ที่กล่าวมานี้คือองค์ประกอบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสำหรับผู้นำที่จะต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณสมบัติที่จะทำให้เป็นผู้พร้อมที่จะปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องบังเกิดผลดี^{๖๐} ผู้นำประสานคนภายในคุณภาพแห่งธรรม ซึ่งหลักธรรมสำคัญ คือ พรหมวิหารธรรมเป็นหลักธรรมสำหรับทุกคนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม ในฐานะเป็น “พรหม” คือ เป็นผู้มียุติภาพในการที่จะสร้างสรรค์และธำรงรักษาสังคมไว้ โดยเฉพาะสำหรับผู้นำนั้นแน่นอนว่าจะต้องเป็นแบบอย่างที่จะต้องมีการพรหมวิหาร ๔ ประการ เพราะพรหมวิหารนั้นเป็นธรรมประจำใจของคนที่มีจิตใจยิ่งใหญ่เป็นผู้ประเสริฐ อันแสดงถึงความเป็นบุคคลที่มีการศึกษาได้พัฒนาแล้ว^{๖๑} ซึ่งมีหลักธรรมสำหรับผู้นำดังนี้

๑. พรหมวิหารธรรม^{๖๒}

พรหมวิหารธรรม คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ดีต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติมี ๔ ประการ คือ

๑) เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เรามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒) กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร: สุภาพกิจ, ๒๕๕๐), หน้า ๔-๕.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒.

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๕๐.

๓) มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแจ่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมจตุราหัง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้วอันส่งผลให้ดีและชั่ว รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิชอบ ได้รับผลอันสมกับความรับผิดชอบของตน^{๖๔}

๒. ทศพิธราชธรรม^{๖๕}

ทศพิธราชธรรม คือ ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง มี ๑๐ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ คือ การสละสิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ อนุเคราะห์ให้ผู้ที่ปกครองของตนให้มีการดำรงชีวิตที่ดี

๒) ศีล ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวาจาประกอบแต่การสุจริตรักษากิตติคุณ ให้ควรเป็นตัวอย่างและเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลนได้

๓) ปริจจาคะ การบริจจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

๔) อาชชวะ ความซื่อตรง คือ ความซื่อสัตย์ต่อการปฏิบัติภารกิจโดยสุจริตมีความจริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน

๕) มัททวะ ความอ่อนโยน คือ มีอัชฌาศัยไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือตน มีความสง่า กิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้รับความรักภักดีจากประชาชน

๖) ตปะ ความทรงเดช คือ แสศเสภาคเลิศค้นหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยิฉิระงับยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงใหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอมีความเป็นอยู่สม่ำเสมอหรืออย่างสามัญมุ่นมันแต่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้บริบูรณ์

๗) อักโกธะ ความไม่โกรธ คือ ไม่เกรี้ยวกราด ลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรมเนียม มีเมตตาประจําใจไว้ระงับความเคืองขุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตนของตนเอง

^{๖๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๒๔.

^{๖๕} พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๑๕-๑๑๖/๑๑๒.

๘) อวิหิงสา ความไม่เบียดเบียน คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น จัดเก็บภาษีบูคริต หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง

๙) ขันติ ความอดทน คือ อดทนต่องานที่ تراกตรำ ถึงจะลำบากกายน่าเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ทอดยถ ถึงจะถูกขู่ขู่ถูกหยันด้วยคำเลียดสีถากถางอย่างใดก็ไม่หมดกำลังใจ ไม่ยอมละทิ้งกรณียที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม

๑๐) อวิโรธนะ ความไม่คลาดจากธรรม คือ วางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรมไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ตีร้าย ถากถักการะหรืออิฏฐารมณ อภิฏฐารมณใดๆ สถิตมั่นในธรรม ทั้งส่วนยุติธรรม คือความเที่ยงธรรมก็ดี นิติธรรมคือระเบียบแบบแผนหลักการปกครองตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามก็ดีไม่ประพฤดิให้คลาดเคลื่อนไป^{๖๖}

๓. จักรวรรดิวัตร (จักรพรรดิธรรม)^{๖๗}

จักรวรรดิวัตร คือ วัตรหรือพระจริยาที่พระเจ้าจักรพรรดิทรงบำเพ็ญสม่ำเสมอ เป็นธรรมเนียมการทรงบำเพ็ญพระราชกรณียของพระเจ้าจักรพรรดิ มี ๕ ประการ คือ

๑. ธรรมาธิปไตย เคารพนับถือนุชาฆ่าเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธงชัยเป็นธรรมาธิปไตย

๒. ธรรมิการักษา จัดการรักษารักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและเป็นธรรม ซึ่งแบ่งเป็น ๘ ประการ คือ

๑) แก่ชนภายในตั้งแต่พระมเหสี โอรส ธิดาถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด

๒) แก่กองทัพ ปวงเสนาข้าทหาร ข้าราชการฝ่ายทหาร

๓) แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชานุภาพ

๔) แก่ผู้ตามเสด็จ คือ ราชบริพารทั้งหลาย

๕) แก่เจ้าพิธิ เจ้าหน้าทีสั่งสอน พ่อค้า เจ้าไร้เจ้านา คือผู้ประกอบอาชีพวิชาการหมอ พ่อค้า และเกษตรกร

๖) แก่ชาวนิคมนชนบท คือราษฎรทุกท้องถิ่นตลอดถึงชายแดนทั่วไปไม่ทอดทิ้ง

๗) แก่พระสงฆ์และบรรพชิตผู้ทรงศีลทรงคุณธรรม

๘) แก่มฤคและปักษี คือ สัตว์อันควรสงวนทั้งหลาย

^{๖๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สือตะวัน จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔๐.

^{๖๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๕๕-๘๒/๘๐-๑๑๐.

๓. มา อธรรมการ ห้ามกัน มิให้มีการอันอธรรมเกิดขึ้นในพระราชอาณาเขต คือจัดการป้องกัน แก่ไข มิให้มีการกระทำความผิดความชั่วร้ายเดือรื้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง

๔. ชนานุประทาน ปันทรัพย์ให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์มิให้มีคนยากไร้ในแว่นแคว้น

๕. ปรีปจญา ปรีกษาสอนถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ข้อนี้ปัจจุบันสงเคราะห์นักปราชญ์นักวิชาการผู้ทรงคุณธรรมเข้าด้วย^{๖๘}

๔. อธิปไตย^{๖๙}

อธิปไตย คือ ความเป็นใหญ่, ภาวะที่ถือเอาเป็นใหญ่ มี ๓ ประการ คือ

๑) อัตตอธิปไตย ความเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถน เป็นประมาณ

๒) โลกอธิปไตย ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนียมของโลกเป็นประมาณ

๓) ธัมมาธิปไตย ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ กระทำการด้วยปรารถนียมถูกต้อง เป็นจริง สมควรตามธรรมเป็นประมาณ^{๗๐}

๕. ราชสังคหัตถ์^{๗๑}

ราชสังคหัตถ์ คือ สังคหัตถ์ของพระราชา ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หลักการสงเคราะห์ประชาชนของนักปกครอง มี ๔ ประการ คือ

๑) สัสสมะระ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่งเสริมการเกษตร

๒) ปุริสมะระ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการรู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ

๓) สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมทุนไปสร้างตัวในพาณิชย์กรรม เป็นต้น

๔) วาขเปยยะ หรือ วาจาเปยยะ ความมีวาจาอันคู่คี่น้ำใจ น้ำคำควรคี่ คือ รู้จักพูด รู้จักปราศรัย ไพเราะ สุภาพนุ่มนวล ประกอบด้วยเหตุผล มีประโยชน์ เป็นทาง แห่งสามัคคี ทำให้เกิดความเข้าใจอันดี และความนิยมเชื่อถือ^{๗๒}

^{๖๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๐.

^{๖๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๓๔.

^{๗๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๕๒.

^{๗๑} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๕/๑๑๐.

^{๗๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๓.

๖. สังคหัตถ์^{๓๓}

สังคหัตถ์ คือ ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เป็นหลักการสงเคราะห์กัน มี ๔ ประการ คือ

๑) ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒) ปิยวาจา หรือ เปยวัชชะ วาจาเป็นที่รัก วาจาคุศุมน้ำใจหรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมตาม

๓) อัตถจริยา การประพฤติประโยชน์ คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔) สมานัตตตา ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี^{๓๔}

๗. อคติ^{๓๕}

อคติ คือ ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม, ความลำเอียง มี ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทาคติ คือ ความลำเอียงเพราะชอบ เพราะรักในผู้นั้นจึงทำให้ได้ดี เป็นคนเด่นในสังคม

๒) โทสาคติ คือความลำเอียงเพราะชังไม่พอใจผู้นั้นทำดีเพียงใดความดีไม่ปรากฏ

๓) โมหาคติ คือ ความลำเอียงเพราะหลงหรือพลาดผิดเพราะเขลา ไม่รู้ความจริงไม่เห็นความดีของเขามักเห็นผิดพลาดไป

๔) ภยาคติ คือ ความลำเอียงเพราะกลัว อาจจะกลัวเพราะเขามีเงินทอง มีอำนาจ มีญาติพี่น้องใหญ่โตกว้างขวางในสังคม^{๓๖}

^{๓๓} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑, ๒๕๖/๓๓๓.

^{๓๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๒.

^{๓๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๘.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๘.

๘. อิทธิบาท^{๗๓}

อิทธิบาท คือ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ, คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี ๔ ประการ คือ

๑) นันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป

๒) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดอถอย

๓) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดเอาจิตฝึกใฝ่ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่กระทำ

๔) มังสา ความไตร่ตรอง คือ ทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ วิถีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น^{๗๔}

๙. พละ^{๗๕}

พละ คือ ธรรมอันเป็นกำลัง อันเป็นพลังทำให้ดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ไม่หวั่นต่อภัยทุกอย่าง พลังของบุคคลผู้ยิ่งใหญ่ที่สามารถเป็นกษัตริย์ปกครองแผ่นดินได้ มี ๕ ประการ คือ

๑) พาหาพละ หรือ กายพละ กำลังแขนหรือกำลังกายคือความแข็งแรงมีสุขภาพดีมีความสามารถและชำนาญในการใช้แขนใช้มือใช้อาวุธ ตลอดจนมียุทธโศปกรณ์พร้อม

๒) โภคพละ กำลังโภคสมบัติ คือ มีทุนทรัพย์บริบูรณ์ พร้อมที่จะใช้บำรุงเลี้ยงคนและดำเนินกิจการได้ไม่ติดขัด

๓) อมัจจพละ กำลังอำมาตย์ หรือกำลังข้าราชการ คือ มีที่ปรึกษาและข้าราชการระดับบริหารที่ทรงคุณวุฒิเก่งกล้าสามารถ และจงรักภักดี ซื่อสัตย์ต่อแผ่นดิน

๔) อภิจักรพละ กำลังความมีชาติสูง คือ กำเนิดในตระกูลสูง เป็นชาติดิถีชาติต้องด้วยความนิยมเชิดชูของมหาชน และได้รับการฝึกรบมาแล้วเป็นอย่างดีตามประเพณีแห่งชาติตระกูลนั้น

๕) ปัญญาพละ กำลังปัญญา คือ ทรงปรีชาญาณ หยั่งรู้เหตุผล ผิดชอบ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ สามารถวินิจฉัยเหตุการณ์ทั้งภายในภายนอก และดำริการต่างๆ ให้ได้ผลเป็นอย่างดี^{๗๖}

^{๗๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

^{๗๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๐.

^{๗๕} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๔/๕๓๒.

^{๗๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๐.

๑๐. สัปปริสธรรม^{๘๑}

สัปปริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้หน้าที่ดี มี ๗ ประการ คือ

๑) ชัมมัญญาตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าหลักการปกครองตามราชประเพณีเป็นอย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการหรือบรรลุจุดหมายอันนั้นๆ

๒) อัตถัญญาตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือรู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้หลักธรรมนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร หรือพึงปฏิบัติ เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง

๓) อัตถัญญาตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ ทำไร อย่างไร แล้วประพฤติ ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตถัญญาตา ความรู้จักประมาณ คือความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการ ใช้จ่าย โภคทรัพย์พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญา ในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญาตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติกิจการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัญญาตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจวิยาที่จะประพฤติ ต่อชุมชนนั้นๆว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) ปุคคลัญญาตา หรือ ปุคคลปโรปริญญาตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอชยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิงหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆด้วยคิดว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะดำเนิน ขกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น^{๘๒}

^{๘๑}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓.

^{๘๒}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๑.

๑๑. อปทานิยธรรม^{๘๓}

อปทานิยธรรม คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม, เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว, สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง มี ๗ ประการ คือ

- ๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- ๒) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงทำกิจที่พึงทำ
- ๓) ไม่บัญญัติที่มีได้บัญญัติไว้ (อันขัดต่อหลักการเดิม) ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้ (ตามหลักการเดิม) ถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม (หลักการ) ตามที่วางไว้เดิม
- ๔) ท่านเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ในชนชาววัชชี เคารพนับถือท่านเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง
- ๕) บรรดากุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลาย ให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือจู้จี้จุกจิก
- ๖) เคารพสักการบูชาเจดีย์ (ปูชนียสถานและปูชนียวัตถุ) ตลอดถึงอนุสาวรีย์ต่างๆ ของแคว้นวัชชี (ประจำชาติ) ทั้งหลาย ทั้งภายในและภายนอก ไม่ปล่อยให้ธรรมมิกพละที่เคยให้เคยทำแก่เจดีย์เหล่านั้นเสื่อมทรามไป
- ๗) จัดให้ความอารักขา ค้ำครอง ป้องกัน อันชอบธรรม แก่พระอรหันต์ทั้งหลาย ในที่นี้กินความกว้าง^{๘๔}

๑๒. กัลยาณมิตร^{๘๕}

กัลยาณมิตร คือ องค์คุณของกัลยาณมิตร, คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือ ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้วจะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ มี ๗ ประการ คือ

- ๑) ปิโย น่ารัก คือ ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนมเป็นกันเอง ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษาไตร่ตรอง
- ๒) ครุ นำเคารพ คือ ในฐานะประพฤตินสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ้มเป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
- ๓) ภาวนีโย นำเจริญใจ หรือนำยกย่อง คือ ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอทำให้ระลึกและเอ่ยอ้างด้วยซาบซึ้ง
- ๔) วตุตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล คือ พูดเป็น รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไร ควรพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

^{๘๓} อัง.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๒๑/๓๑.

^{๘๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๑.

^{๘๕} อัง.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๓๖-๓๗/๕๖-๕๗.

๕) วจนฺทโม อคทนต๋อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อคทนฟังได้ไม่เบื่อไม่ฉุนเฉียว

๖) คมฺภีรญจ ถถึ กศดา แถลจเรื่งถ้ำลึกได้ คือ สามารถอธิบายเรื่งยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจและให้เรื่งนรู้

๗) โน จฏฐาเน นโยชเย ไม้ชักนำในอฐาเน คือ ไม้แนะนำในเรื่งเหลวไหล หรือ ชักจูงไปในทางเลื่อมเสียม^{๕๖}

๑๓. สารณียธรรม^{๕๗}

สารณียธรรม คือ ธรรมเป็นที่ตั้งแห่งความให้ระลึกถึง, ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน, ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี, หลักการอยู่ร่วมกัน มี ๖ ประการ คือ

๑) เมตตาทายกรรม ตั้งเมตตาทายกรรมในเพื่อพรหมจรรยั ทั้งต๋อหน้าและ ถับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพเคารพนับถื่อกันทั้งต๋อหน้าและถับหลัง

๒) เมตตาวจิกกรรม ตั้งเมตตาวจิกกรรมในเพื่อพรหมจรรยั ทั้งต๋อหน้าและถับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่เป็นประโยชน์ ช่วยสั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถื่อกัน ทั้งต๋อหน้าและถับหลัง

๓) เมตตามโนกรรม ตั้งเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจรรยั ทั้งต๋อหน้าและถับหลัง คือ ตั้งจิตปรารภณาคี คิดทำสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กันมองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต๋อกัน

๔) สาธารณโภกิตา ใต้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน คือ เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเลื่อกน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยเจือจานให้ได้มีส่วนร่วมใช้สอยต๋อกัน

๕) สีสสามัญญตา มีศีลบริสุทธั้เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรยัทั้งหลาย ทั้งต๋อหน้าและถับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต๋องตามระเบียบวินัย ไม่ทำคนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

๖) ทิฏฐิสามัญญตา มีทิฏฐิดีงามเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรยัทั้งหลาย ทั้งต๋อหน้าและถับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ในข้อนี้เป็นหลักการสำคัญอันจะนำไปสู่ความหลุดพ้น สิ้นทุกข์ หรือขจัดปัญหา^{๕๘}

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๔.

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๒๑-๓๒๒.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๐๐.

๑๔. อริยทรัพย์^{๘๕}

อริยทรัพย์ คือ ทรัพย์อันประเสริฐ, ทรัพย์คือ คุณธรรมประจำใจอย่างประเสริฐ ซึ่งมี ๗ ประการ คือ

- ๑) ศรัทธา คือ ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ทำ
- ๒) ศีล คือ การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม
- ๓) หิริ คือ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว
- ๔) โอตตัปปะ คือ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว
- ๕) พาหุสัจจะ คือ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก
- ๖) จาคะ คือ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
- ๗) ปัญญา คือ ความรู้ความเข้าใจถ่องแท้ในเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ รู้คิด รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ^{๘๖}

โดยสรุปหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึง ภาวะผู้นำ ว่ามีลักษณะใช้ทั้งพระเดชและพระคุณ ดีเดียน หรือชี้ผิดถูกที่ควรดี หรือชี้ข้อผิดข้อถูก ซึ่งหลักธรรมต่างๆ ทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดี โดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎหมายเถรสมาคม และรวมถึงระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังฆมณฑลหรือหน่วยงานนั้นๆ เพื่อให้การบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ ซึ่งผู้นำควรพิจารณาและปฏิบัติตามหลักธรรม เพราะหลักธรรมมุ่งเน้นให้ผู้บริหารหรือผู้ปกครอง สามารถประสานความสัมพันธ์กับหมู่ชนเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งที่เป็นประโยชน์ให้กับบุคคลอื่นๆ ตลอดไปจนถึงสังคมในวงกว้าง หลักธรรมของพระพุทธองค์ได้วางหลักการและแนวทางในการปกครอง โดยใช้การยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชน หรือสมาชิกในสังคมเพื่อให้เกิดความสงบสุข ด้วยการปกครองที่เที่ยงธรรมไม่ลำเอียง โดยใช้ความรู้ความสามารถของผู้ปกครองในด้านของปัญญา ความเพียร และความสุจริตในการจัดการเพื่อให้เกิดความเจริญแก่องค์กรและกิจกรรมต่างๆ บรรลุผลสำเร็จและได้ผลดี

^{๘๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

^{๘๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๑๔.

๒.๒.๕ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี (Good Leadership)

ผู้นำที่มีภาวะผู้นำสูงนั้น จะมีคุณลักษณะที่ดีมากประการ โดยเฉพาะการที่สามารถทำงานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอได้ ก็จะเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับนับถือ แต่อาจจะได้รับการตำหนิหากทำงานภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไม่ได้ และในเรื่องของภาวะผู้นำจะถูกมองในแง่รายบุคคลมากกว่ากลุ่มบุคคล

คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีนั้น เป็นคุณสมบัติ ที่สำคัญและจำเป็นของหัวหน้าฝ่ายบริหารหรือผู้นำทุกระดับ ให้สามารถปกครอง และบริหารองค์กรที่รับผิดชอบ ให้ดำเนินไปถึงความสำเร็จอย่างได้ผลดี มีประสิทธิภาพสูง และให้ถึงความเจริญและสันติสุขอย่างมั่นคงในกาลทุกเมื่อ ไม่กลับกลายเป็นความทุกข์เดือดร้อนอีกได้ในภายหลังเป็นเสมือนนายสารภีผู้ขับรถเทียมม้า หรือเป็นเสมือนนายวงดนตรี ผู้ควบคุมวงดนตรีที่สามารถ ฉันทน์ใจ ก็ฉันทน์

พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นผู้นำที่ดีว่า ประมุขศิลป์ (Leadership) คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีนั้น เป็นทั้งศาสตร์ (Science) และศิลป์ (Arts) กล่าวคือ สามารถวิเคราะห์วิจัยข้อมูลอย่างเป็นระบบ (systematic Study) จากพฤติกรรมและวิธีการปกครองการบริหารองค์กรให้สำเร็จด้วยดี มีประสิทธิภาพสูงมาแล้ว ประมวลขึ้นเป็นหลักหรือทฤษฎี (theory) ตามวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) สำหรับใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของหัวหน้าฝ่ายบริหาร (CEO) ให้เกิดประโยชน์แก่การปกครองการบริหารที่ดี (Good Governance) กล่าวคือให้บรรลุผลสำเร็จดีมีประสิทธิภาพสูงได้ เพราะเหตุนี้ ประมุขศิลป์ คือ คุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี จึงชื่อว่าเป็นศาสตร์^{๕๑}

นอกจากนี้คุณลักษณะการเป็นผู้นำที่ดีนั้น ยังเกิดจากการที่บุคคลได้เคยศึกษาหาความรู้ฝึกฝนอบรมบ่มนิสัย และเคยปฏิบัติพัฒนาสภาวะความเป็นผู้นำที่ดีมาแต่ปางก่อน คือ ตั้งแต่อดีตกาลจนหล่อหลอม บุคลิกภาพและสภาวะความเป็นผู้นำที่ดี ปลูกฝัง เพิ่มพูน อยู่ในจิตสันดานยิ่งขึ้นต่อๆ มาจนถึงปัจจุบัน ความเป็นผู้นำที่ดี เช่นนี้ จึงชื่อว่าเป็นศิลป์ ซึ่งก็คือ บุญบารมี นั่นเอง

ทวิช เปล่งวิทยา ได้รวบรวมคุณสมบัติของผู้นำที่ดีไว้ โดยแยกพิจารณาเป็น ๔ ลักษณะ คือ ๑. ลักษณะทางสติปัญญา ๒. ลักษณะทางร่างกาย ๓. ลักษณะทางอารมณ์ และ ๔. ลักษณะทางอุปนิสัย ดังนี้^{๕๒}

^{๕๑} พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล), **หลักธรรมบาลีและประมุขศิลป์**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มงคลชัยพริ้นติ้ง, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๒.

^{๕๒} ทวิช เปล่งวิทยา, อ้างใน มนตรี ชีรธรรมพิพัฒน์, **จริยธรรมกับภาวะผู้นำศึกษาทัศนะของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕ - ๓๒.

๑. ลักษณะทางสติปัญญา ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๕ ประการ คือ

๑) ความตื่นตัว คือ มีความว่องไว เตรียมพร้อม ระวังระไวตื่นตัวอยู่เสมอและมีสมองดี คิดได้ว่องไว มีไหวพริบแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างฉับพลัน

๒) ความคิดอย่างมีเหตุผล คือ คิดบริหารงาน และแสดงออกทางกาย วาจา ประกอบด้วยเหตุผลที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ หรือพิจารณาก่อนทำว่าดีหรือไม่

๓) สามัญสำนึก คือ มีความรู้สึกผิด ชอบ ชั่ว ดี

๔) คุลยพินิจ คือ พิจารณาใคร่ครวญก่อนตัดสินใจทำงาน ใช้ประสบการณ์การเรียนรู้ให้เกิดคุลยพินิจในการแก้ปัญหา

๕) การเห็นการณ์ไกล คือ เมื่อกระทำสิ่งใด เล็งผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ประเมินสถานการณ์ วางแผนปฏิบัติงานอย่างมีเหตุและผล โดยตั้งสมมติฐาน รวบรวมข้อมูล และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านมา เป็นแนววิเคราะห์พิจารณาใคร่ครวญวิธีปฏิบัติให้เกิดผลดีมากกว่าผลเสีย

๒. ลักษณะทางกาย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๔ ประการ คือ

๑) สุขภาพ ผู้นำต้องมีความสมบูรณ์ทางร่างกาย เพื่อให้มีความพร้อมในการทำงานอยู่เสมอ สุขภาพดีก็จะอำนวยความสะดวกให้การทำงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒) กำลังกาย ต้องมีกำลังกายที่ดี เพราะบางโอกาส บางสถานการณ์ผู้นำต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยการใช้พลังกาย

๓) ความทรหดอดทน มีร่างกายแข็งแรง อดทนต่อความยากลำบาก ความหิวกระหาย และความเลวร้ายของดินฟ้าอากาศ สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ทุกสถานที่

๔) รูปร่างท่าทางดี มีทรวดทรงบุคลิกลักษณะเป็นผู้นำ สง่าผ่าเผย เป็นที่เกรงขาม และดึงดูดความเลื่อมใสจากผู้ใต้บังคับบัญชา

๓. ลักษณะทางอารมณ์ ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๑๑ ประการ คือ

๑) มองในแง่ดี คือ มองคนอื่นในฐานะเป็นมิตรมีความเข้าใจคนอื่น

๒) การปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม คือ สามารถปรับตัวเข้ากับผู้ใหญ่และผู้ใต้บังคับบัญชา วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ทักษะคติของสังคม และภูมิศาสตร์ดินฟ้าอากาศ

๓) ความมีใจเยือกเย็น คือ มีความอดกลั้นอารมณ์ไว้ได้ มีใจหนักแน่น ไม่หือถอย ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงอาการสูงต่ำ

๔) การบังคับตนเอง คือ บังคับตนเองและตำรวจไว้ด้วยดี ไม่ให้ตกไปในอำนาจฝ่ายต่ำ หรือสิ่งชั่วร้ายให้ข่มใจก่อให้เกิดการละเมิดมาตรฐานทางจริยธรรม และวัฒนธรรมของสังคม

๕) ความกระตือรือร้น คือ ตั้งใจกระตือรือร้นในการทำงาน ไม่ผลัดวันประกันพรุ่ง และมีการเตรียมแผนงานในใจทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและประหยัด

๖) การสังคมดี คือ มีอัธยาศัยไมตรี มีสัมพันธภาพได้กับคนทุกชั้นวรรณะ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ไม่ถือตัว ไม่วางท่ายกตนข่มท่าน

๗) ความแนบเนียน คือ เมื่อทำพูดคิด รู้จักกาลเทศะ มีความแนบเนียน ไม่แก้งก้างในการแก้ปัญหา ข้อนี้ต้องอาศัยความมีศิลปะ ประสพการณ์ และการฝึกฝนอยู่เสมอ

๘) อารมณ์ขัน คือ ทำงานด้วยความรู้ตัวอยู่เสมอ ไม่ให้เกิดอารมณ์เครียด มองโลกในแง่ดี อารมณ์ขันนี้ จะทำให้ไม่เหนื่อย บริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ผู้นำไม่ควรแสดงอารมณ์ขันต่อผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างพร่ำเพรื่อ จนขาดความนับถือยำเกรง

๙) ความเชื่อมั่นในตนเอง คือ มีความมั่นใจ มั่นคงทางจิต ไม่อ่อนไหวตามคำพูดของคนอื่น สามารถตัดสินใจปัญหาต่างๆ ด้วยเหตุผลและความเชื่อมั่นของตนเอง ที่สำคัญคือต้องมีประสบการณ์มากๆ ดังประโยคที่ว่า“การเป็นผู้บังคับบัญชาที่ดี ต้องเป็นฝ่ายอำนวยการที่ดีมาก่อน”

๑๐) ความสนใจกว้างขวาง คือ มีความอยากรู้อยากเห็น เรียนรู้สิ่งต่างๆ อยู่เสมอ ไม่สำคัญตนว่าเป็นผู้รู้ดี มีความกล้าที่จะปรึกษาหารือถามผู้รู้

๑๑) การเข้าใจคน คือ มีวิจารณ์ญาณ สังเกตและเข้าใจพฤติกรรมของผู้ใต้บังคับบัญชา ทั้งนี้เพื่อมอบงานให้เหมาะสมแก่จริตผู้นั้น และงานจะสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๔. ลักษณะทางอุปนิสัย ประกอบด้วยข้อพิจารณา ๘ ประการ คือ

๑) ความตรงไปตรงมา คือ เป็นคนที่พูดจริงทำจริง พูดอย่างไรทำอย่างนั้น มีสัจจะต่อคำสัญญา ไม่ผิคนัดหมาย

๒) ความจงรักภักดี คือ จงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ผู้นำต้องสร้างความจับใจในการบัญชาของตนแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้เกิดความจงรักภักดีตามมา

๓) ความสำนึกในหน้าที่ คือ มีความสำนึกในการปฏิบัติงานตามที่ได้วางไว้ อย่างมีความรับผิดชอบ ไม่ก้าวก่ายแทรกแซงหน้าที่ของคนอื่น

๔) ความไว้วางใจได้ คือ ดำรงตนอยู่ในจริยธรรม ไม่เป็นคนหน้าไหว้หลังหลอก เป็นที่ไว้วางใจของคนอื่น

๕) ความกล้าหาญ คือ มีความกล้าหาญทางจริยธรรม กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ทำงานด้วยเหตุผลและกล้ารับผิดชอบ

๖) ความเข้มแข็ง คือ ไม่มีความย่อท้อต่ออุปสรรคต่างๆ อย่างมีเหตุผล

๗) ความยุติธรรม คือ ไม่ลำเอียง วางตัวเป็นกลาง บริหารโดยยึดความถูกต้องและผลประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก

๘) ความไม่เห็นแก่ตัว คือ มีความเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เสียสละบางอย่างแก่ผู้ใต้บังคับบัญชา สละความสุขส่วนตนบำเพ็ญประโยชน์เป็นแบบอย่าง

พระราชวินิจฉัยปฏิญาณ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะผู้นำที่ดีว่า ผู้นำที่ดีพึงดูตัวอย่างจากพระพุทธรูปปฏิมา ที่มีคุณลักษณะที่ควรนำมาเป็นแบบอย่างแก่ผู้นำ ซึ่งลักษณะของพระพุทธรูปปฏิมา ที่ควรดูเป็นแบบอย่างนั้น ประกอบด้วยอยู่ด้วยกัน ๗ ประการ คือ ๑) เกศแหลม ๒) ตาคู ๓) หูยาน ๔) นั่งนาน ๕) ไม่ขานตอบ ๖) ยิ้มปलอบประโลมใจ และ ๗) ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม^{๕๑}

คุณลักษณะทั้ง ๗ ประการนี้ ผู้นำควรนำมาเป็นแบบอย่างในการบริหารงาน ซึ่งแต่ละลักษณะนั้น มีความหมายโดยรวม ดังนี้

๑) เกศแหลม หมายถึง ให้มีสติปัญญา อย่าโง่เขลา จะสังเกตว่าเศพระพุทธรูปจะเป็นลักษณะเป็นเปลวเพลิง นั้นหมายถึงมีปัญญาหรือพระปัญญาคุณนั่นเอง

๒) ตาคู หมายความว่า เป็นผู้นำต้องรู้จักสอดส่องดูแล ตรวจสอบความเรียบร้อย หรือสังเกตจริตของผู้ใต้บังคับบัญชาว่า แต่ละคนเป็นคนแบบไหน สมควรจะปฏิบัติต่อเขาและป้องกันตัวเองยังไง ในองค์กรมีพรรคพวกใดบ้าง เวลาจะเซ็นหรืออนุมัติอะไรลงไปต้องอ่านให้ละเอียดถี่ถ้วน เพราะอาจจะยังผลให้เกิดความเสียหายในองค์กรหรือหน่วยงานตามมาได้

๓) หูยาน หมายถึง ให้หูหนวกอย่างหูเบา มิใช่มีอายุยืน เพราะพระพุทธรูปองค์มีอายุขัย ๘๐ พรรษา ก็ถือว่าไม่ยืนยาวมากนัก แต่ที่ควรนำมาใช้คือ ให้หูหนวก เวลาไมโครมาพูดอะไร หรือได้ยินอะไรมาก็อย่าเพิ่งเชื่อในทันทีทันใด ให้หนักแน่นเข้าไป เพราะบางทีอาจจะมีคนในองค์กรมาอุบายตะแคงรัวให้แตกความสามัคคีกันก็เป็นได้ ผู้นำจึงควรไม่เชื่อคนง่ายอย่างไรเหตุผล

๔) นั่งนาน หมายความว่า อย่าเบื่อหน่ายหน้าที่ของตนเองให้ยินดีในหน้าที่ของตนเอง จะสังเกตว่าพระพุทธรูปไม่เคยลุกไปไหน ฉะนั้น ผู้นำก็ไม่ควรเบื่อกิจวัตรหน้าที่ของตนโดยง่าย

๕) ไม่ขานตอบ หมายความว่า บางทีมีสิ่งที่มีกระทบกระทั่งจิตใจ เป็นเหตุให้ขาดสติสัมปชัญญะ ผู้นำก็ควรจะไม่เถียงหรืออย่าโต้ตอบ ถ้าคิดว่าจะเกิดผลเสียมากกว่าผลดี ดังพระพุทธรูปไม่พูดกับใครนั่งอยู่เฉยๆ ก็ยังมีคนไปพูดกับท่าน หรือขอให้ท่านช่วยเหลือ

๖) ยิ้มปलอบประโลมใจ หมายความว่า เวลาที่ผู้ใต้บังคับบัญชามีความเดือดเนื้อร้อนใจมาขอความช่วยเหลือ ผู้นำต้องมีเมตตากับลูกน้อง ต้องช่วยปलอบให้เขาดีขึ้น และช่วยเหลือเขาในสิ่งที่เห็นว่าสมควรและถูกต้อง ดังพระพุทธรูปเวลาใครไปหาหรือขอความช่วยเหลือท่านก็จะยิ้มให้

๗) ตัดสินใจด้วยความยุติธรรม หมายความว่า เป็นผู้นำต้องเที่ยงธรรม อย่าลำเอียงด้วยอำนาจของอคติ ให้ยึดหลักความถูกต้องมากกว่าความถูกต้องใจ เวลามีปัญหาต้องตัดสินใจต้องยึดหลักธรรมาธิปไตย คือ ถือธรรมหรือความถูกต้องเป็นใหญ่ จึงจะเป็นผู้นำที่ดีและจะได้ทั้งใจของคนและผลของงาน เป็นต้น

^{๕๑} พระราชวินิจฉัยปฏิญาณ (สุนทร ญาณสุนทรโร), ยอดแห่งผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕ - ๓๗.

นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของผู้นำที่ดี และจุดเปราะของผู้นำไปอย่างละ ๘ ประการ ด้วยกัน คือ

- ๑) ฟุ้งมาก ๆ
- ๒) คิดใคร่ครวญมาก ๆ
- ๓) ปากซ้า ๆ
- ๔) กล้าอย่างสมเหตุสมผล
- ๕) หากคนร่วมงานที่ดี
- ๖) มีที่ปรึกษารอบด้าน
- ๗) มีพ่อบ้านแม่บ้านใจกว้างขวาง
- ๘) รู้จักปล่อยวางในบางกรณี^{๕๔}

ส่วนจุดเปราะของผู้นำได้แก่

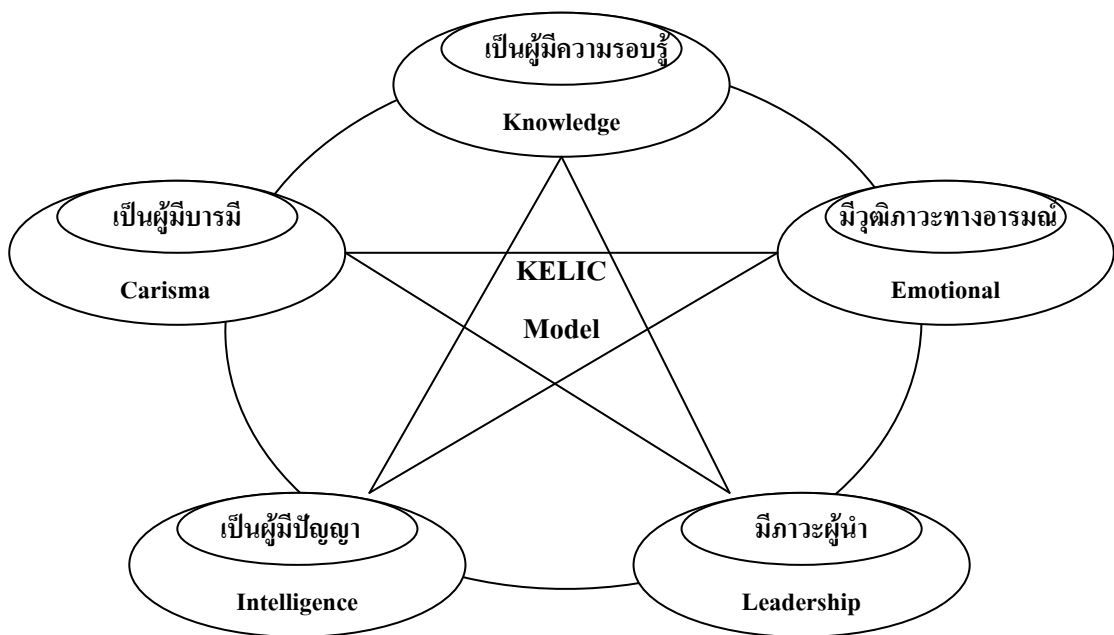
- ๑) ไม่ฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
- ๒) ยืนยันแต่ความคิดเห็นของตน
- ๓) ไม่อดทนต่อคำวิจารณ์
- ๔) เดือดดาลเมื่อมีผู้ทักท้วง
- ๕) ชอบล้วงลูกงานผู้อื่นมาทำ
- ๖) ใช้คำหยาบคำโต
- ๗) อดไว้ด้วยวัตถุเครื่องบริโภคน และ
- ๘) อยู่ในโลกของความหลอกลวง^{๕๕}

สรุปจากการที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำ โดยเริ่มการศึกษาตั้งแต่แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ ซึ่งได้กล่าวถึงความหมายของผู้นำและภาวะผู้นำจากนักวิชาการหลายๆท่าน ทำให้ทราบว่าทั้งผู้นำและภาวะผู้นำนั้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน คำว่า ผู้นำ มีความหมายมากมายแล้วแต่ว่าใครจะนิยามซึ่งนักวิชาการแต่ละท่านก็มีทัศนะแตกต่างกัน แต่ในทัศนะของผู้วิจัย ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่ได้รับการยอมรับหรือยินยอม หรือได้รับแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจแต่งตั้งให้เป็นผู้ที่นำหรือพาหมู่คณะองค์กร หน่วยงาน สังคม หรือประเทศชาติ ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ร่วมกัน ส่วนภาวะผู้นำ มีผู้ให้ความหมายและนิยามไว้มากมายจนในปัจจุบันก็ยังไม่มีการสรุปว่า นิยามของผู้ใดถูกต้องที่สุดกันแน่ ขึ้นอยู่กับว่าจะจะเป็นผู้นำอะไร อยู่ในระดับไหน มีขอบเขตอำนาจหน้าที่มากน้อยแค่ไหน มี

^{๕๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

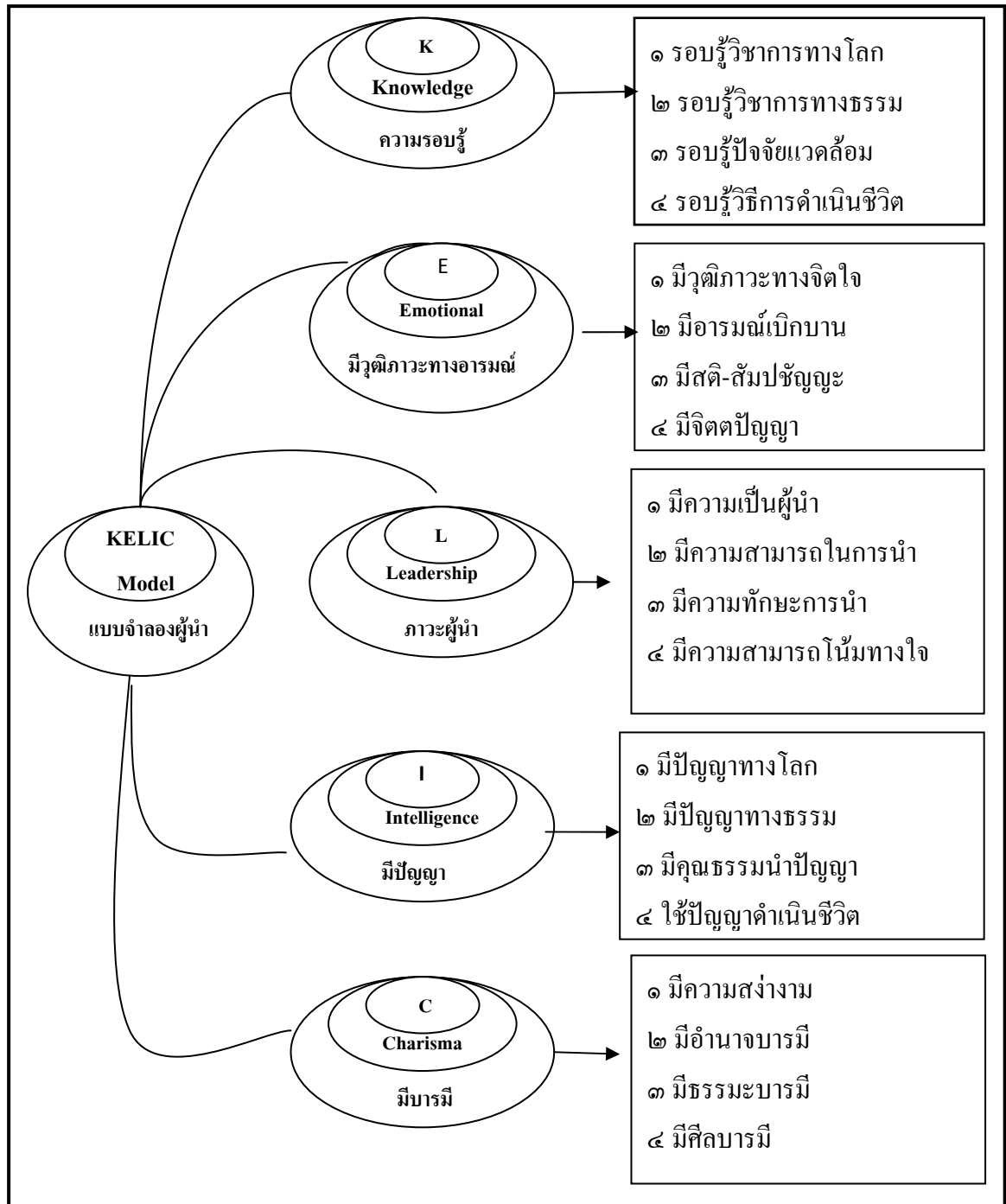
^{๕๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓.

องค์ประกอบหรือปัจจัยอะไรบ้างที่จะเป็นตัวกำหนด และการจะใช้ลักษณะของภาวะผู้นำ ก็ขึ้นอยู่กับหลายปัจจัย ผู้นำที่ดีต้องมีภาวะผู้นำ จึงจะเป็นผู้นำที่สมบูรณ์แบบ ซึ่งคุณลักษณะที่เป็นส่วนประกอบต่างๆของผู้นำดังที่กล่าวข้างต้นนั้น มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ทุกอย่างแล้วและสามารถสรุปได้เป็นพื้นฐานว่า ผู้นำมีคุณสมบัติสำคัญ ๕ ประการ คือ

แผนภูมิที่ ๒.๑ คุณสมบัติของผู้นำ ๕ ประการตามแบบจำลอง KELIC Model
ผลการสังเคราะห์รูปแบบของผู้นำจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากแผนภาพข้างต้นอธิบายได้ว่า คุณสมบัติสำคัญของความเป็นผู้นำ ๕ ประการ ตามแบบจำลอง KELIC Model นั้นมีสาระสำคัญ คือ

แผนภูมิที่ ๒.๒ คุณลักษณะสำคัญของแบบจำลองผู้นำ KELIC Model

บทที่ ๓

วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกอรุทธกถาฎีกาและเอกสารงานวิจัยที่กล่าวถึงภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ผู้วิจัยจะได้ศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก โดยได้ทำการศึกษาในส่วนชีวประวัติของอนาถบิณฑิกอุบาสก กล่าวคือ ชาตัญญิ การบรรลุลหกรรม คุณธรรมเฉพาะตัวของอนาถบิณฑิกอุบาสก การได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ บันปลายชีวิต และได้วิเคราะห์ภาวะความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก เพื่อให้ทราบถึงความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้นำอุบาสกคนหนึ่งที่สำคัญในพระพุทธศาสนา ท่านเป็นผู้นำอย่างไรนั้นผู้วิจัยจะได้นำเสนอรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๑ ชีวประวัติของอนาถบิณฑิกอุบาสก

๓.๑.๑ ชาตัญญิ

๓.๑.๒ การบรรลุลหกรรม

๓.๑.๓ คุณธรรมเฉพาะตัวของอนาถบิณฑิกอุบาสก

๓.๑.๔ การได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ

๓.๑.๕ บันปลายชีวิต

๓.๒ วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

๓.๒.๑ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

๓.๒.๒ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๓.๒.๓ ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

๓.๒.๔ ด้านสังคมสงเคราะห์

๓.๓ ลักษณะความเป็นผู้นำของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

๓.๓.๑ ลักษณะของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

๓.๓.๒ ลักษณะของทายก (ผู้ให้) ในพระพุทธศาสนา

๓.๓.๓ ลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสก

๓.๔ บทบาทของอนาถบิณฑิกตามหลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

๓.๔.๑ คุณธรรมของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

๓.๔.๒ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับสังคม

๓.๔.๓ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทาน สีล ภาวนา

๓.๔.๔ หลักธรรมของผู้เฝ้าตามทัสนะของนักวิชาการ

๓.๑ ชีวิตประวัติของอนาถบิณฑิกอุบาสก

๓.๑.๑ ชาตินิยาม

อนาถบิณฑิกอุบาสก เกิดในตระกูลมหาเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี บิดาชื่อนว่า “สุนนะ”^๑ ส่วนมารดาของท่านอนาถบิณฑิกะไม่ปรากฏในคัมภีร์^๒ เป็นผู้มีทรัพย์สมบัติมากมายมหาศาล เมื่อเกิดมาแล้วบรรดาหมู่ญาติได้ตั้งชื่อให้ว่า “สุทัตตะ” เป็นคนมีจิตเมตตาชอบทำบุญให้ทานแก่ผู้อื่นที่ยากจนอนาถา^๓ ซึ่งชาวพุทธทั่วไปนิยมเรียกท่านว่า อนาถบิณฑิกเศรษฐีบ้าง อนาถบิณฑิกบ้าง อนาถบิณฑิกคหบดีบ้าง สุทัตตอนาถบิณฑิกคหบดีบ้าง^๔ ท่านอนาถบิณฑิกะได้ทำการค้าระหว่างเมืองสาวัตถีกับเมืองราชคฤห์เป็นประจำ จนมีความสนิทสนมคุ้นเคยกับเศรษฐีที่เป็นสหายในเมืองราชคฤห์ มีนามว่า “ราชคฤหะ” ซึ่งต่อมาทั้งสองก็มีความเกี่ยวข้องกันมากขึ้น และท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนี้ยังมีน้องชายชื่อนว่า สุภูติ และจุนอนาถบิณฑิก มีน้องสาวชื่อนว่า สิริสุมนา ซึ่งต่อมาได้เป็นภรรยาของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ซึ่งเป็นสหายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีภรรยาชื่อนว่า “ปุณณุลักษณ์า” ภรรยาของท่านเป็นน้องสาวของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ท่านมีบุตรชาย ๒ คน ชื่อนว่า กาละและอีกคนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อ มีธิดา ๓ คน ชื่อนว่า มหาสุภัททา จุฬสุภัททาและสุนนา

ท่านอนาถบิณฑิกะมีลูกเขยคนโต ซึ่งเป็นสามีของมหาสุภัททาไม่ปรากฏชื่อและวงศ์ตระกูล เขยคนที่ ๒ เป็นลูกชายของสหายของท่านเอง ลูกสาวคนเล็กคือ นางสุนนามิได้แต่งงานนางถึงแก่กรรมก่อนท่านอนาถบิณฑิกะ

^๑พระครูถิลาณสิทธิวิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมฺโม/พรหมอยู่), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๐๔.

^๒รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๓๔.

^๓พระครูถิลาณสิทธิวิวัฒน์ (สมาน กลุยาณธมฺโม/พรหมอยู่), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๓๐๔.

^๔รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, หน้า ๑๕.

ท่านอนาถบิณฑิกะมีลูกสะใภ้ชื่อว่า “สุชาดา” เป็นน้องสาวของนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งเป็นลูกสาวของธัญชัยเศรษฐี นอกจากนี้ ท่านยังมีหลานสาว ๑ คนไม่ปรากฏชื่อ มีหลานชาย ๒ คน คนหนึ่งชื่อว่า เขมกะเป็นคนประพฤติผิดในทางชู้สาว ส่วนหลานชายอีกคนหนึ่งเป็นนักเลงสุราไม่ปรากฏชื่อ เป็นคนที่ล้างผลาญสมบัติของบิดาจนหมดสิ้น^๕

ท่านอนาถบิณฑิกะอุบาสก มีคนรับใช้มากมายทั้งชายหญิง คนสำคัญซึ่งมีบทบาทเกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย หญิงรับใช้คนสำคัญที่ปรากฏในคัมภีร์มี ๓ คน คือ (๑) นางปุลณา ซึ่งต่อมาได้บวชเป็นภิกษุณี บำเพ็ญเพียรจนบรรลุอรหัตตผล (๒) นางโรหิณี เป็นคนที่ใช้สากตีแมลงวันให้มารดาแต่พลาดไปตีถูกมารดาของตนจนถึงแก่กรรม (๓) หญิงรับใช้คนหนึ่งไม่ปรากฏชื่อซึ่งถูกโจรล่อลวงจะฆ่าชิงทรัพย์ แต่นางใช้อุบายฆ่าโจรตาย และมีคนรับใช้ชายเป็นคนเลี้ยงโคชื่อนันทะ ซึ่งต่อมาได้ฟังธรรมของพระพุทธองค์แล้วบรรลุโศดาปัตติผลแต่ไม่นานก็ถูกศัตรูฆ่าเสียชีวิต

ต่อมามีคนงานที่มารับจ้างทำงานภายนอกบ้านคนหนึ่ง วันอุโบสถวันหนึ่ง ไม่ได้กินอาหารทั้งวัน กลับมาบ้านทราบว่าคนในบ้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ถืออุโบสถ อดอาหารเย็น จึงต้องการรักษาอุโบสถบ้าง อดอาหารจนถึงแก่กรรมไปเกิดเป็นเทวดา

คนรับใช้ชายไม่ปรากฏชื่ออยู่ประจำที่หมู่บ้านคนงาน ในแคว้นกาสิ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกะมอบหมายให้คอยจัดเตรียมอาหารไว้ถวายพระอาคันตุกะ และมีคนรับใช้ชายอีกคนหนึ่งชื่อทาสกะ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมอบหมายให้เป็นคนทำความสะอาดวัดพระเชตวัน ได้ทำความสะอาดวัดพระเชตวันด้วยความตั้งใจ ได้พบพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมเป็นประจำเกิดศรัทธาอนาถบิณฑิกอุบาสกทราบเข้าก็อนุญาตให้บวช แต่พอได้บวชก็เป็นภิกษุที่เกียจคร้าน ไม่ทำวัตรปฏิบัติแล้วก็นอน เวลามีการแสดงธรรม ก็หลบไปหลับกรนอยู่มุมหนึ่ง ต่อมาพระพุทธเจ้าแสดงธรรมให้ท่านเกิดความสลัดใจ ท่านจึงตั้งใจบำเพ็ญสมณธรรม ไม่นานนักก็ได้บรรลุอรหัตตผล^๖

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีสหายเป็นจำนวนมาก แต่ปรากฏชื่อมี ๒ คน คือ อุกคเศรษฐี และ กภาพัณเณเศรษฐี นอกนั้นไม่ปรากฏชื่อ ท่านอุกคเศรษฐีได้สู้ขอลูกสาวคนรองคืออุพสุภิตาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเพื่อได้แต่งงานกับลูกชายของตน ก่อนจะตกลงใจท่านอนาถบิณฑิกะได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและรับโอวาทจากพระพุทธองค์ แล้วจึงยกลูกสาวให้แต่งงานกับลูกชายของอุกคเศรษฐี

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^๖ พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๗/๓๐๕.

สหายน้องเขยของอนาถบิณฑิกอุบาสก มีนามเรียกว่า ราชคหเศรษฐี เป็นเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์นั้น ชื่อว่า วิศาละ สหายที่ไม่ปรากฏชื่อคนหนึ่งเป็นเศรษฐีชาวปัจฉิมชนบท ซึ่งเป็นคนออกตัญญูต่อท่านอนาถบิณฑิกะ สหายที่ไม่ปรากฏชื่ออีกคนหนึ่ง เป็นคนที่ต่ำต้อยฐานะยากจน แต่เป็นคนที่ดีตัญญูต่อท่านอนาถบิณฑิกะ^๖

สรุปความที่ได้กล่าวมาจะเห็นว่า ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้ที่บริบูรณ์ด้วยชาติตระกูล ครอบครัว วงศาคณาญาติ โภคทรัพย์ บริวาร และมีอุปนิสัยชอบให้ทานแก่คนยากจน ใฝ่ใจในการปฏิบัติธรรมจนบรรลุโศคาปัตติผล ปฏิญาณตนเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัยและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาให้เจริญมั่นคงเป็นแบบอย่างที่ดีของอุบาสก

๓.๑.๒ การบรรลุนิพพาน

ท่านอนาถบิณฑิกะได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่ป่าสิตวัน กรุงราชคฤห์ ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุโศคาปัตติผล^๗ ซึ่งท่านได้ดำรงชีวิตอยู่ในกรุงสาวัตถี โดยมีได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาเลย วันหนึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้นำสินค้านำไปขายที่เมืองสาวัตถี ๕๐๐ เล่ม เดินทางไปค้าขาย พักที่บ้านของน้องสาวซึ่งเป็นภรรยาของสหายที่กรุงราชคฤห์ วันที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเดินทางไปถึงกรุงราชคฤห์ เศรษฐีสหายไปฟังธรรมแล้วนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เป็นจำนวนมากมานั่งภัตตาหารที่เรือนของตนในวันรุ่งขึ้นแล้วกับมาสั่งให้คนรับใช้คนงานจัดเตรียมภัตตาหาร

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเดินทางไปถึง ได้เห็นและได้ยินราชคหเศรษฐีผู้สหายมัวกำลังสั่งการงานให้ข้าทาสบริวารช่วยกันจัดเตรียมอาหาร จึงไม่มีเวลามาปฏิบัติสันทนาการต้อนรับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเหมือนเช่นเคย เพียงแต่ได้ทักทายปราศรัยเล็กน้อยเท่านั้นแล้วก็สั่งงานต่อไป ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็เกิดความสงสัยในอาการ^๘ จึงได้คิดในใจว่าครั้งก่อนพอมมาถึง สหายก็พักภารกิจทุกอย่างแล้วมาสนทนาปราศรัยด้วย แต่วันนี้ ดูสหายท่าทางเร่งร้อน สั่งคนใช้คนงานให้จัดเตรียมอาหาร สหายจะจัดงานอวาหวิวาหะหรือจะมีพิธีบูชาใหญ่ หรือทูลเชิญเสด็จพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมครรัฐพร้อมด้วยกำลังพลมาเสวย

พอดีท่านเศรษฐีผู้สหายสั่งงานเรียบร้อยแล้ว จึงมาต้อนรับนั่งสนทนาปราศรัยกับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เมื่อสนทนาไปตามสุขทุกข์กันแล้ว ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจึงได้สอบถามถึงการที่จัดเตรียมภัตตาหารไว้จำนวนมาก ท่านเศรษฐีสหายกล่าวตอบว่าได้นิมนต์พระพุทธเจ้า

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘.

^๗ รังสี สุทนต์, เศรษฐีแท้กับขาดก, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

^๘ พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม/พรหมอยู่), เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๓๐๕.

พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์มาฉันในวันพรุ่งนี้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก พอได้ฟังคำว่า “พระพุทธเจ้า” จากปากของเศรษฐีสหายนั่น ก็เกิดปีติซาบซ่านตั้งแต่ศีรษะจนจดหลังเท้า จากหลังเท้าจนจดศีรษะ ปีติเกิดที่ศีรษะและหลังเท้าแล้วชานไปรวมกันที่ส่วนกลาง เกิดที่ส่วนกลางแล้วชานไปทั้งศีรษะและหลังเท้า ท่านเกิดปีติซาบซ่านไปทั้งตัว จึงถามว่า “สหายน ท่านกล่าวว่าพระพุทธเจ้าหรือ” ถึง ๓ ครั้ง เศรษฐีสหายนก็ตอบว่า “ใช่ ข้าพเจ้ากล่าวกับท่านว่า พระพุทธเจ้า” ถึง ๓ ครั้งเช่นกัน

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ทราบว่ พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นแล้วในโลก อุทานออกมาว่า “การประกาศว่า พุทฺโธ พุทฺโธ นี้หาฟังได้ยากนักในโลก สหายน พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ไหน ข้าพเจ้าจะขอไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในเวลานี้ได้ไหม” “พระองค์ประทับอยู่ที่สิวันเป็นป่าช้าผิติดิบ ท่านไปเข้าเฝ้าเวลานี้ยังไม่ได้ เวลานี้ไม่ใช่เวลาที่จะไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เอาไว้พรุ่งนี้ สหายนจะได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จมาฉันภัตตาหารที่บ้านนี้”

ในวันนั้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มิได้คิดถึงสิ่งของและเกวียนทั้ง ๕๐๐ เล่ม หรือพวกบริวารเลย อาหารมือเย็นก็ไม่รับประทาน รีบขึ้นไปบนปราสาทชั้นที่ ๗ นอนท่องคำว่า “พุทฺโธ พุทฺโธ” ระลึกถึงพระพุทธเจ้าว่า วันพรุ่งนี้เราจะเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จนหลับไป พอล่วงปฐมยาม ท่านลุกขึ้นระลึกถึงพระพุทธเจ้า ท่านเกิดความเลื่อมใสขึ้นมาอย่างแรงกล้า ได้ปรากฏแสงสว่างอย่างยิ่ง ความมืดหายไปหมด แสงสว่างจุจประทีป ๑,๐๐๐ ดวงลูกโพล่ง จุจพระจันทร์และพระอาทิตย์ขึ้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกคิดว่า เราผลอไป พระอาทิตย์ขึ้นแล้ว ได้ลุกขึ้นไปคาดฟ้ามองดูพระจันทร์ที่ลอยเด่นอยู่กลางท้องฟ้าแล้วทราบว่ ผ่านไป ๑ ยาม ยังเหลือมัชฌิมยามกับปัจฉิมยาม จึงกลับเข้าไปนอนอีก ช่วงมัชฌิมยามผ่านไปท่านก็ลุกขึ้นเช่นกัน แล้วกลับไปเข้านอนอีก ครั้นพอปัจฉิมยามผ่านไปท่านก็ลุกขึ้นอีก ท่านลุกขึ้นถึง ๓ ครั้ง ด้วยเข้าใจว่าสว่างแล้ว

ตอนปัจฉิมยามผ่านไปถึงเวลาใกล้รุ่ง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกลุกขึ้นไปคาดฟ้าหันหน้าไปทางประตูใหญ่ ประตูปราสาททั้ง ๗ ชั้นเปิดออกมา ท่านจึงลงปราสาทเดินออกจกนิเวศน์ของเศรษฐีสหายนเดินไปตามถนนมุ่งหน้าไปทางประตูสิวันพวกเทวดาได้เปิดประตูเมืองให้ พอท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกออกจากเมืองแล้วแสงสว่างได้หายไปความมืดได้ปรากฏขึ้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเกิดความสะดุ้งหวาดกลัวจนลุกซู่ช่นอยากจะกลับจากที่นั่น ขณะนั้นสิวกยักษ์มิได้ปรากฏตัวให้เห็น ได้ป่าวประกาศให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ยินว่า “ช้าง ๑ แสนเชือก ม้า ๑ แสนตัว รดเทียมม้าอัสดร ๑ แสนคัน สาวงามสวมต่างหูแก้วมณี ๑ แสนคน ก็ยังไม่ถึงค่าเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งการก้าวเท้าก้าวหนึ่ง ก้าวไปเกิด ท่านคบหบดี ท้าวแก้วเท้าไปประเสริฐนัก ท่านก้าวเท้ากลับ ไม่ประเสริฐเลย พอท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า เราเข้าใจว่า เรามาคนเดียว มีคน

ตามเรามานี้ เราจะกลัวทำไม เกิดความกล้าขึ้นมา ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาอย่างแรงกล้า ความมืดหายไป แสงสว่างปรากฏขึ้นมา ความสะดุ้งหวาดกลัวจนลุกชูชันระงับไป จึงก้าวเดินไปข้างหน้าอีก ได้เห็นซากศพต่างๆ เป็นโครงกระดูกบ้าง ยังมีเนื้อและเลือดบ้าง ในทางที่ไปป่าช้า อันน่าสะพรึงกลัว ได้ยินเสียงสุนัขป่าและสุนัขจิ้งจอกส่งเสียงร้องโหยหวน ก็เกิดความสะดุ้งหวาดกลัวจนชูชันขึ้นมา ต้องการจะกลับจากที่นั่น สิวักยัษณ์ได้กล่าวเวลานั้นอีกเป็นครั้งที่ ๒ พอท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ฟังคำนั้น ก็คิดดังครั้งที่แล้ว ก้าวไปข้างหน้าอีก ได้เห็นซากศพต่างๆ ได้ยินเสียงสุนัขป่าและสุนัขจิ้งจอกส่งเสียงร้องโหยหวน เกิดความสะดุ้งหวาดกลัวจนลุกชูชันขึ้นมา อยากจะกลับจากที่นั่นอีก

ในครั้งที่ ๓ สิวักยัษณ์ได้กล่าวเวลานั้นอีก ครั้งที่ ๓ นี้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็คิดว่า เราเข้าใจว่า เรามาคคนเดียว มีคนตามเรามานี้เราจะกลัวทำไม เกิดความกล้าขึ้นมา ความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมาอย่างแรงกล้า ความมืดหายไป แสงสว่างปรากฏขึ้นมา ความสะดุ้งหวาดกลัวจนลุกชูชันระงับไป ท่านมีความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าขึ้นเรื่อยๆ ช่มความหวาดกลัวเสียได้แล้ว เดินทางไปทางป่าสีตวัน ซึ่งขณะนั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าลุกขึ้นแต่เช้าเสด็จจงกรมอยู่กลางแจ้ง พระองค์ได้เห็นอนาถบิณฑิกอุบาสกเดินมาแต่ไกล ครั้นแล้ว จึงเสด็จลงจากที่จงกรมไปประทับนั่งรอบนอาสนะที่มีผู้จัดไว้ถวาย ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเดินไปพลางคิดว่า พวกเดียรฉัตรเป็นอันมากในโลกนี้ พวกนี้กลัวว่า พวกเราเป็นพระพุทธเจ้า เราจะทราบว่สมณะนี้เป็นพระพุทธเจ้าได้อย่างไร มหาชนรู้จักเราแต่เพียงชื่ออนาถบิณฑิกะแต่ไม่รู้จักชื่อที่มารดาตั้งให้ หากท่านเป็นพระพุทธเจ้าก็จักเรียกชื่อที่มารดาตั้งให้

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคทรงทราบความคิดของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจึงได้ตรัสทักท่านอนาถบิณฑิกะว่า “มานิเถิดสุทัตตะ” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีความยินดีเบิกบานใจว่าพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกชื่อเรา แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ นั่งชบสรีระลงบนพระยุคลบาทของพระพุทธองค์ กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระผู้มีพระภาคทรงอยู่สบายดีหรือ” สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบว่า “บุคคลที่ไม่คิดในกามคุณ เป็นผู้เขือกเย็น ปราศจากอุปธิกิเลส ลอยบาปแล้ว ดับกิเลสเสียแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุขทุกเมื่อ บุคคลตัดค้นหาความข้องทั้งปวงแล้วกำจัดความกระวนกระวายในใจเสียได้ บรรลุถึงความสงบใจ สงบสัจแล้ว ย่อมอยู่เป็นสุข” จากนั้น พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงอนุปพิทถาและสามุกังสิกกรรมเทศนา คือเรื่องทุกข์

สมุทัย นิโรธ มรรค เพื่อโปรดท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกและท่านได้บรรลุโศคาปัตติผล^{๑๑} ในพระพุทธศาสนา ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

ครั้งบรรลุธรรมแล้ว ได้กราบทูลพระผู้มีพระภาคพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ จงรับนิมนต์ของข้าพระองค์เพื่อฉันภัตตาหารในวันที่ ๒ ต่อจากเสวยสุทิสหาย พระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์โดยคุณิภาพ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกทราบว่าพระผู้มีพระภาคทรงรับนิมนต์แล้ว จึงลุกออกจากอาสนะถวายอภิวาทพระผู้มีพระภาคแล้วเดินทำประทักษิณกลับไปที่พัก รุ่งเช้าพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ได้เสด็จมาฉันภัตตาหารที่บ้านของเสวยสุทิสหายของอนาถบิณฑิกอุบาสก ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็ได้ร่วมอยู่ในงานถวายภัตตาหารนั้นด้วย และข่าวเรื่องอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กราบทูลนิมนต์พระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์มาฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น ต่อจากท่านราชาเสวยสุทิสหายได้ทราบไปถึง ราชนครเสวยสุทิสหายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกและประชาชนที่อยู่ในกรุงราชคฤห์ จนไปถึงพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธรัฐ ทุกคนได้แสดงความประสงค์จะให้ความช่วยเหลือสิ่งของต่างๆแก่ท่านเพื่อจะได้จัดเตรียมภัตตาหารถวายพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กล่าวปฏิเสธท่านเหล่านั้นไปว่าท่านมีสิ่งของต่างๆ สำหรับจัดเตรียมภัตตาหารถวายแด่พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ พอล่วงพ้นคืนนั้นท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกโดยความช่วยเหลือของน้องสาวที่เป็นภรรยาของราชาเสวยสุทิสหาย ได้จัดเตรียมขาทนียโภชนาหารอันประณีตในนิเวศน์ของเสวยสุทิสหายเสร็จแล้ว ให้คนไปกราบทูลภัตตกาลพระผู้มีพระภาค จึงได้เสด็จไปยังนิเวศน์ราชาเสวยสุทิสหายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ครั้นถึงแล้วจึงประทับนั่งบนอาสนะที่เขาจัดถวายพร้อมกับภิกษุสงฆ์

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้นำขาทนียโภชนาหารอันประณีตถวายพระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์ จนกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสวยเสร็จทรงห้ามภัตตาหารแล้วละพระหัตถ์จากบาตรของภิกษุสงฆ์ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้เอาทรัพย์สมบัติที่บรรทุกเวียนทั้ง ๕๐๐ เล่มมาเป็นทุนจัดภัตตาหารถวายท่านแด่พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์เป็นเวลา ๗ วัน^{๑๒} ในวันสุดท้ายได้อังคาสถวายภัตตาหารแด่พระบรมศาสดาและพระภิกษุสงฆ์ ครั้นเสร็จภัตกิจแล้วได้กราบทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคพร้อมภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษาและประกาศพระศาสนายังเมืองสาวัตถี พร้อมทั้งกราบทูลว่า จะสร้างพระอารามถวายที่เมืองสาวัตถีนั้น พระบรมศาสดาทรงรับอาราธนาตามคำกราบทูล ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก รู้สึกปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่ง รีบเดินทางกลับสู่กรุงสาวัตถีโดยด่วน ในระหว่างทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถีระยะทาง ๕๔ โยชน์ ท่านได้

^{๑๑}รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์ห้วงเวลาของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, หน้า ๔๑ - ๔๔.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๕.

บริจาคทรัพย์จำนวนมากให้สร้างวิหารที่ประทับเป็นที่พักทุกๆระยะทาง ๑ โยชน์ เมื่อถึงกรุงสาวัตถีแล้วทำการได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจากเจ้าชายเขตราชกุมาร โดยได้ตกลงราคาด้วยการนำเงินไปลาดให้เต็มพื้นที่ตามที่ต้องการ ปรากฏว่าท่านเศรษฐีใช้เงินถึง ๒๗ โกฏิ แต่ยังคงขาดพื้นที่สร้างซุ้มประตูพระอาราม ขณะนั้นเจ้าชายเขตราชกุมารได้แสดงความประสงค์ขอเป็นผู้จัดสร้างถวาย โดยได้ขอให้จารึกพระนามของพระองค์ที่ซุ้มประตูพระอาราม ดังนั้น พระอารามนี้จึงได้ชื่อว่า “เขตวนาราม” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้มีอหยาศัยใจกว้างแม้ตนจะเป็นผู้บริจาคทรัพย์จำนวนมากสร้างวัด ก็ไม่คิดว่าชื่อวัดควรเป็นของตน (ตรงนี้ทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างนิสัยของคนทั้งสอง คืออนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นคนใจกว้างยอมเสียสละทุกอย่างไม่ยึดติดกับทรัพย์สินเงินทองและชื่อเสียง ส่วนเจ้าชายเขตราชกุมารเป็นคนโลภมากมักได้ ใจแคบ เห็นแก่ตัว คือนอกจากจะขายที่ในราคาที่แพงแล้วยังถือโอกาสสร้างชื่อเสียงด้วยการจารึกชื่อของตนไว้ที่ซุ้มประตูวัดต่างๆที่ตนบริจาคเพียงเล็กน้อย)^{๑๒}

สรุปความตามที่ได้กล่าวมาจะเห็นได้ว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้มีศรัทธาอย่างแรงกล้าตั้งแต่ครั้งแรกที่ได้ยินคำว่า “พุทโธ คือ พระพุทธเจ้า” ก็เกิดความปีติยินดีปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ในทันที แม้เมื่อเดินทางเพื่อไปเข้าเฝ้าในหนทางเต็มไปด้วยภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัว แต่ก็สามารถข่มใจไม่กลัวและเข้าเฝ้าพระพุทธองค์สมตามความประสงค์ เมื่อได้สดับพระธรรมเทศนาก็บรรลุเป็นพระอริยเจ้าชั้น โสคาปัตติผลประกาศตนเป็นผู้เข้าถึงพระรัตนตรัย ทั้งยังได้บริจาคทรัพย์ของคุณเป็นจำนวนมากในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นมีความเจริญรุ่งเรืองสืบมา

๓.๑.๓ คุณธรรมเฉพาะตัวของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น ท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยสงฆ์ คุณธรรมที่ท่านได้บรรลุ คือ โสคาปัตติผล ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงคุณธรรมเป็นลำดับไป ซึ่งมีดังนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น ท่านได้มีการถวายปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่ อาศัย และยารักษาโรค นอกจากนั้นยังเป็นอุบาสก ผู้สมบูรณ์ด้วยธรรมของอุบาสกซึ่งประกอบด้วยคุณธรรมของอุบาสก ๕ ประการ คือ

๑. มีศรัทธา คือ มีความเชื่อ ได้แก่เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน จะได้รับผลแห่งกรรมนั้น

๒. มีศีล คือ มีความประพฤติทางกาย ทางวาจาเรียบร้อย เป็นไปให้ได้สมาธิและปัญญา

^{๑๒} พระครูถุฑูรญาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กลุฑาณธมฺโม/พรหมอยู่), *เอตทัคคะในพระพุทธศาสนา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), หน้า ๓๐๖ - ๓๐๗.

๓. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล คือ ไม่เชื่อเรื่องต่างที่ปราศจากความจริง
ว่าเป็นมงคล เชื่อเรื่องการกระทำของตน ไม่เชื่อเรื่องเครื่องรางของขลัง

๔. ไม่แสวงหาทักษิณบุญคุณนอกหลักคำสอนนี้ คือไม่แสวงหาเขตแห่งบุญนอกหลัก
พระพุทธศาสนา

๕. ให้การสนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา คือ ให้การอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา
ในด้านต่างๆตามความสามารถ ได้แก่ มีความขวนขวายที่จะอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ
มิได้ขาด เพื่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

คุณธรรมของอุบาสก ๙ ประการ คือ^{๑๓}

๑. ไม่ขาดการเยี่ยมเยือนพบปะพระสงฆ์
๒. ไม่ละเลยการฟังธรรม
๓. ศึกษาในอริสัจ คือฝึกอบรมตนเองให้ก้าวหน้าในการปฏิบัติรักษาศีลให้สูงขึ้น
๔. มีความเลื่อมใส ในพระสงฆ์ทั้งหลายทั้งที่เป็นเถระ มัชฌิมะและนวกะ
๕. ไม่ฟังธรรมด้วยตั้งใจจะคอยจับผิดหาช่องติเตียน
๖. ไม่แสวงหาทักษิณบุญคุณนอกหลักคำสอนนี้
๗. ให้การสนับสนุนพระศาสนานี้เป็นเบื้องต้น^{๑๔}

คุณธรรมของอุบาสก ๑๐ ประการ คือ

๑. เป็นผู้มีสุขุมมีทุกข์ร่วมกับพระสงฆ์
๒. ระวีงรักษาความประพฤติทางกายและวาจาไว้เป็นอย่างดี
๓. ยึดหลักธรรมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่
๔. ยินดีในการเสียสละแจกจ่ายให้ทานตามความเหมาะสมกับกำลังของตน
๕. พยายามแสวงหาความรู้ และเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า
๖. เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง
๗. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว
๘. ถึงแม้จะต้องเสียชีวิตก็ไม่เปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาและศาสดาองค์อื่น
๙. มีความชื่นชมยินดีในพระศาสนาด้วยการลอกถ่วง เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม
และพระสงฆ์ เป็นสรณะด้วยความจริงใจ^{๑๕}

^{๑๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๕/๑๓๗.

^{๑๔} อ.จ.สตุตท. (ไทย) ๒๓/๒๕/๔๔-๔๖.

^{๑๕} ธงธร หาชัย, “การศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๕.

อย่างไรก็ตาม ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นพระโศดาปัตติผล คือ เป็นผลของการเข้าถึงกระแสที่จะไปถึงพระนิพพาน หรือนำไปสู่พระนิพพาน พระโศดาบัน คือ ผู้ที่เข้าถึงกระแสที่จะนำไปสู่พระนิพพานนั้น หมายถึง ความเป็นผู้เข้าถึงอริยมรรคมีองค์ ๘ ในคัมภีร์สังยุตตนิกายมหารวรรค^{๑๖} พระพุทธเจ้าได้ทรงสนทนากับท่านพระสารีบุตรตอนหนึ่งปรากฏข้อความว่า โสโต (กระแส) หมายถึง อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังนี้ คือ ๑. สัมมาทิฏฐิ ๒. สัมมาสังกัปปะ ๓. สัมมาวาจา ๔. สัมมากัมมันตะ ๕. สัมมาอาชีวะ ๖. สัมมาวายามะ ๗. สัมมาสติ ๘. สัมมาสมาธิ พระโศดาบัน คือ บุคคลที่สมบูรณ์ด้วยอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ เมื่อพิจารณาตามข้อความนี้ พระโศดาบัน คือผู้ที่มีจิตดำเนินตามอริยสังคัมมรรค พระโศดาบันละกิเลสได้ ๑ อย่าง คือ ๑) สักกายทิฏฐิ เห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณว่าเป็นตน เป็นต้น ๒) วิจิกิจฉา ความสงสัย ลังเลไม่แน่ใจ ๓) สิลัพพัตตปรามาส ความยึดถือศีลและวัตรปฏิบัติอย่างงมงาย เข้าใจว่าจะบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ด้วยศีล และข้อวัตรปฏิบัติ นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีคุณธรรมๆอื่นอีก โดยอาการที่บรรลุโศดาปัตติผลนั้นท่านใช้คำว่า “วิรัช วิตมถิ ชมฺมจกฺขุ อุทปาที ยงฺกิญฺจิ สมุทฺยชฺชมฺมิ สพฺพนฺตํ นิโรธชฺชมนฺติ” เกิดธรรมจักษุ (ดวงตาที่เห็นธรรม) ที่ปราศจากธุลี ปราศจากมลทิน ขึ้นมาว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดมีการดับไปเป็นธรรมดา

ธรรมจักษุ คือ ปัญญาจักษุ เป็นตาปัญญาที่มองเห็นธรรมดาของสิ่งทั้งหลายสว่างชัด หมายถึง ญาณที่ทำให้เป็นโศดาบัน (โศดาปัตติผลคฤศณ) พร้อมกันกับธรรมจักษุเกิดขึ้นแก่ผู้บรรลุธรรม เขาก็ละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สิลัพพัตตปรามาส บุคคลผู้บรรลุธรรมเป็นโศดาบัน เป็นผู้ไม่ตกไปอบาย เป็นผู้มีความแน่นอนจะได้บรรลุมรรคผลชั้นสูงในวันข้างหน้า

พระโศดาบัน เป็นอริยบุคคลระดับต้นกลุ่มแรกในหมู่อริยบุคคล สาวกโศดาบันจำนวนมากในสมัยพุทธกาล เป็นคฤหัสถ์ ดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นอยู่โดยชอบด้วยศีลธรรม^{๑๗} ซึ่งเป็นผู้ที่ดำรงตนอยู่ในศีลอย่างเคร่งครัด ไม่มีความคิดที่จะทำความชั่วอีกต่อไป ได้นำหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นข้อปฏิบัติขั้นพื้นฐานของอุบาสกที่ควรกระทำต่อพระสงฆ์ คือ

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ทาน พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดง การให้ การบริจาค การบูชา การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ การรับรองไว้อย่างละ ๒ คือ ๑) การบริจจาคสิ่งของ การบูชาด้วยสิ่งของ การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ด้วยสิ่งของ การรับรองด้วยสิ่งของ ๒) การให้การบริจาคธรรม การบูชาด้วยธรรม การสงเคราะห์ การอนุเคราะห์ด้วยธรรม การรับรองด้วยธรรม

๒. สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลของคฤหัสถ์ที่นับถือพระพุทธศาสนา ศีลเป็นหลักปฏิบัติตามมาตรฐานชีวิตของชาวพุทธ หลักปฏิบัติในระดับศีลนี้แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑) ศีล

^{๑๖} ส.ม. (ไทย) ๑๕/๑๐๐๑/๔๕๔ - ๔๕๕.

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๐.

๕ คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤตินอกใจในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มหรือเสพของมึนเมา ๒) ศีล ๘ คือ มาตรฐานของอุบาสก ผู้ถือเคร่งครัดขึ้นมาอีก คือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจพรหมจรรย์ ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มหรือเสพของมึนเมา เว้นจากบริโภคอาหารในเวลาวิกาล เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดดอกไม้ของหอม เครื่องลูบไล้ซึ่งใช้ใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย

๓. กาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา คือกระบวนการพัฒนาในพระพุทธศาสนาที่บุคคลสามารถไปสู่การบรรลุธรรมได้นั้นต้องมีศีล สมาธิ ปัญญา ในการทำศีล สมาธิ ปัญญาให้สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้แสดงหลักการปฏิบัติที่เรียกว่า “ภาวนา” คือการทำให้มีขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การฝึกอบรมตามหลักพระพุทธศาสนา ๒ อย่าง คือ ๑) สมถภาวนา คือ การเจริญสมถะ หมายถึง การฝึกจิตใจให้สงบ ๒) วิปัสสนาภาวนา คือ ฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้เข้าใจตามเป็นจริง^{๔๔}

คุณธรรมหรือคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของอุบาสก แม้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้รักษาศีลได้อย่างบริบูรณ์ทั้งศีล ๕ และศีล ๘ ซึ่งบุคคลทั่วไปยากที่จะรักษาได้ บริบูรณ์ ซึ่งจะรักษาศีลอย่างเคร่งครัด และยังประกอบอาชีพที่สุจริต มีความสนใจในการศึกษาธรรม มีความคิดที่จะหลุดพ้นจากความทุกข์ และมีชีวิตครอบครัวที่เป็นสุขบำเพ็ญประโยชน์แก่ชุมชน แก่พระพุทธศาสนาและแก่บ้านเมือง มีคุณธรรมที่น่ายึดถือเป็นแบบอย่าง แม้ท่านจะได้บรรลุภูมิธรรมชั้นสูงแล้ว แต่ยังมีรักมีโกรธดั่งสามัญชน แต่ละเมียดเบาบางกว่า และจะไม่ทำความชั่วความผิดที่เสียหายร้ายแรง ความทุกข์ที่เหลืออยู่ก็มีเพียงเล็กน้อย เมื่อเทียบกับทุกข์ส่วนใหญ่ที่ละได้แล้ว เป็นผู้ที่มีพื้นฐานอันมั่นคงที่จะนำชีวิตของตนเดินทางก้าวหน้าไปในมรรคแห่งความสุขที่ไร้โทษและกุศลธรรมที่ไพบูลย์

สรุปความที่กล่าวมาจะเห็นว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นบุคคลหนึ่งในจำนวนอริยสาวกโสดาบันที่เป็นคฤหัสถ์ ที่มีคุณธรรมหรือคุณสมบัติที่ควรถือเป็นแบบอย่าง อีกทั้งยังเป็นผู้ที่มีความเลื่อมใสต่อพระรัตนตรัยและยึดเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเข้ามาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาด้วยความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย และต้องการที่จะมีชีวิตที่สมบูรณ์ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังมั่นคง

๓.๑.๔ ได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะ

พระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในตำแหน่งเอตทัคคะ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก ซึ่งพระพุทธเจ้าประทับ ณ พระเชตวัน เมื่อทรงแต่งตั้งอุบาสก

^{๔๔} ชจร ราชัย, “การศึกษาหน้าที่ของผู้ปฏิบัติในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๘๕-๘๖.

ทั้งหลายไว้ในเขตหัตถ์ตามลำดับ ทรงแต่งตั้งท่านตปุสสะกับท่านภัลลิกะไว้ในเขตหัตถ์ด้านถึง
 สรรณะ ๒ คือ พระพุทฺธ พระธรรม ก่อนใครในโลกแล้ว ได้ทรงปรารภการถวายทานของท่าน
 อนาคตบิณฑิกอุบาสก แต่งตั้งไว้ในเขตหัตถ์ด้านถวายทาน ซึ่งมีการถวายทานพอสรุปได้ดังนี้

ท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสก ได้สละทรัพย์บำรุงพระพุทธศาสนามากที่สุดนับจำนวนได้ถึง
 ๕๔ โกฏิ เป็นผู้ใคร่ในการฟังธรรม มีความเคารพรักในพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง และท่านได้บริจาค
 ทานเป็นจำนวนมาก สร้างวัดเชตวัน ซึ่งท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกซื้อสวนเชตวันด้วยการเอาเงินปูล
 ลาดเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ สร้างถาวรวัตถุโดยการสร้างวิหารหลายหลังไว้ในพระเชตวัน สร้าง
 บริเวณ สร้างซุ้มประตู สร้างศาลาหอฉัน สร้างโรงไฟ สร้างกัปปียุกุฎฐี สร้างจุกุฎฐี สร้างสถานที่
 จงกรม ศาลาจงกรม ขุดบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี สร้างมณฑป ทั้งหมดเป็นจำนวน
 ๑๘ โกฏิ เมื่อพระพุทธองค์พร้อมพระภิกษุสงฆ์เสด็จถึง ท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกได้กราบทูล
 อาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น และได้มอบ
 ถวายพระเชตวัน โดยการจับเต้าทองเทน้ำลงบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธองค์ด้วยกล่าว่า
 ข้าพระพุทธเจ้า ขอถวายพระเชตวันวิหารนี้ แต่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมี
 ได้มา^{๑๕} พระพุทธองค์ ทรงรับพระเชตวันวิหารแล้วทรงกระทำอนุโมทนาแสดงอานิสงส์การถวาย
 วิหารด้วย และได้จัดงานฉลองเป็นเวลา ๕ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ^{๑๖}
 รวมแล้วท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกใช้เงินในการสร้างพระเชตวันเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ

ตั้งแต่นั้นมาท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกได้ถวายทานเป็นการใหญ่เป็นประจำทุกวัน คือ
 สลากภัต ๕๐๐ ที่ ปีกจิกภัต ๕๐๐ ที่ สลากยาคุ ๕๐๐ ที่ ธูวภัต ๕๐๐ ที่ คมิกภัต ๕๐๐ ที่ คิลานภัต
 ๕๐๐ ที่ คิลานปฏิฐากภัต ๕๐๐ ที่ และได้ตบแต่งอาสนะไว้ ๕๐๐ อาสนะเป็นประจำ ด้วยเหตุที่
 ท่านเป็นผู้สละทรัพย์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก^{๑๗} ท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้
 ศรัทธาอันมั่นคงไม่หวั่นไหวฝักใฝ่ในการทำบุญให้ทาน ไม่มีผู้ใดเปรียบเทียบได้ พระพุทธองค์จึง
 ทรงยกย่องท่านในตำแหน่งเขตหัตถ์ เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก^{๑๘}

สรุปความตามที่ได้กล่าวมา ท่านอนาคตบิณฑิกได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็น
 เขตหัตถ์ด้านถวายทาน เป็นผู้เลิศกว่าอุบาสกทั้งหลายในฝ่ายผู้เป็นทายก เพราะท่านได้ทุ่มเท
 เสียสละทุนทรัพย์สร้างอาราม เสนาสนะและภัตตาหารมีประการต่างๆถวายเป็นทานถวายพระภิกษุ

^{๑๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๕/๑๓๐.

^{๑๖} บ.ช.อ. (ไทย) ๓/๑/๕๐.

^{๑๗} บ.ช.อ. (ไทย) ๓/๔/๖๒๗.

^{๑๘} พระครูกัลยาณสิทธิวัฒน์ (สมาน กุลยาณธมฺโม/พรหมอยู่), เขตหัตถ์ในพระพุทธศาสนา,
 พิมพ์ครั้งที่ ๑๑), หน้า ๓๑๒.

สงฆ์เป็นประจำสม่ำเสมอมิได้ขาด ทำให้พระภิกษุสงฆ์ไม่ลำบากด้วยปัจจัย ๔ มีความมุ่งมั่นในการประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อการบรรลุธรรมและเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๓.๑.๕ บั้นปลายชีวิต

เนื่องจากท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นอุบาสกที่มีความศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา ทุ่มเททั้งกำลังกาย และทรัพย์เงินทองบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับพุทธศาสนิกชน แม้ว่าในบางช่วงของชีวิตทรัพย์สินที่ท่านสั่งสมไว้จะร่อยหรอลงไปบ้าง แต่ก็ยังมีความศรัทธาเชื่อมั่นในพระรัตนตรัยไม่เสื่อมคลาย ในช่วงบั้นปลายชีวิตท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไม่สบายเป็นไข้หนัก ท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว ต่อมาก็ได้ถึงแก่กรรมตายไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต^{๒๓} ซึ่งมีเนื้อความในพระไตรปิฎกปรากฏอยู่ในอนาถบิณฑิกโกวาทสูตร^{๒๔} พอสรุปได้ดังนี้

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตะวันอารามของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ในครั้งนั้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไม่สบายเป็นไข้หนักทุกข์ทรมาน นอนรอความตายอยู่ ปกติแล้วถ้าเท้าทั้งสองยังเดินได้ท่านก็จะไปวัดพระเชตะวันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าวันละ ๑ ครั้งบ้าง ๒ ครั้งบ้าง ๓ ครั้งบ้าง ไม่ขาด เพราะท่านมีความรักในพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง นอกจากจะไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ท่านก็จะไปเยี่ยมเยียนพระมหาเถระทั้งหลายด้วย มาวันนี้ท่านนอนลุกไม่ไหว เพราะเท้าทั้ง ๒ เดินไม่ได้ ท่านต้องการส่งข่าวไปกราบทูลพระพุทธเจ้าและพระมหาเถระทั้งหลาย ท่านจึงได้เรียกบุรุษรับใช้คนหนึ่งมาสั่งให้ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ให้ถวายอภิวัตพระยกุลบาทของพระพุทธองค์แทนตนแล้วกราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบว่าท่านไม่สบายเป็นไข้หนักทุกข์ทรมาน ขอฝากการถวายอภิวัตพระยกุลบาทมาถึงพระพุทธองค์ แล้วให้ไปหาท่านพระสารีบุตรให้กราบทูลหาท่านพระสารีบุตรแทนตนกราบเรียนให้ท่านทราบว่าตนไม่สบายเป็นไข้หนักทุกข์ทรมาน ขอฝากให้นิมนต์ท่านพระสารีบุตรช่วยอนุเคราะห์ไปเยี่ยมท่านด้วย^{๒๕}

อาการทุกข์ทรมานของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น เป็นอาการที่จวนเจียนจะถึงแก่กรรม ซึ่งผู้ที่ถึงแก่กรรมนั้น ความร้อนแห่งไฟธาตุในกาย เป็นเหมือนไฟที่ถูกลมกระเพื่อพัดลุกโพล่ง ไฟธาตุนั้นจะดับไปพร้อมกับประสาททุกส่วนดับ ถ้าไฟธาตุที่ร้อนนั้นยังทรงความร้อนอยู่ ตราบใด อาการทุกข์ทรมานที่จวนเจียนจะถึงแก่กรรม ก็จะยังทรงอาการอยู่ตราบนั้น เพราะความรู้สึกลังไม่ได้ดับ ท่านพระสารีบุตรทราบเหตุนี้ จึงแสดงธรรมเพื่อให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกคลายความยึดถืออายตนะภายในอายตนะภายนอกความรู้้อารมณ์ที่เกิดจากอายตนะภายในกับอายตนะภายนอกกระทบกัน เพื่อให้คลายความยึดถือธาตุ ๔ ชั้น ๕ เป็นต้น ก็เพราะท่านได้

^{๒๓} รังสี สุทนต์, เศรษฐีแท้พึ่งธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๑๑๔.

^{๒๔} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๓/๔๓๓-๔๔๑.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

พิจารณาเห็นว่า อาการทุกขเวทนาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้นจนเจียนจะทำให้ท่านถึงแก่กรรมแล้ว สนทนากันเรื่องอื่นที่ไร้ประโยชน์ จะต้องแสดงธรรมเพื่อให้คลายความยึดถือ เพราะบุคคลผู้ยึดถืออายตนะภายในและอายตนะภายนอกด้วยตัณหา ด้วยมานะ ด้วยทิฏฐิ ย่อมไม่สามารถจะข่มความทุกข์ทรมานในเวลาใกล้ตายได้

คือเมื่อยังยึดถือว่า ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูปร่างกาย อันเป็นที่ประชุมแห่งธาตุทั้ง ๔ เป็นของตนแล้ว เมื่อ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ รูปร่างกาย เกิดอาการแปรปรวนเปลี่ยนแปลงเนื่องด้วยไฟในกาย ลมในกาย น้ำในกาย กำเริบทำให้ดินคือ กายส่วนเข้มแข็งเกิดอาการผิปกติ ก็จะมีรู้สึกทุกข์ทรมานมาก ถ้าคลายความยึดถือลงบ้าง ก็จะพอข่มความทุกข์ทรมานได้

ท่านพระสารีบุตรสอนท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไม่ให้ยึดถือ เมื่อไม่ยึดถือรูปร่างกายที่เจ็บปวด ความรับรู้อารมณ์ คือความเจ็บปวดทุกข์ทรมานก็จะไม่มีแก่ผู้ไม่ยึดถือ ท่านทั้งหลายผู้จะต้องพบกับโรคภัยไข้เจ็บที่แสนจะทุกข์ทรมาน ฟังศึกษาพระธรรมเทศนาของท่านพระสารีบุตรนี้ให้ขึ้นใจแล้วพึงน้อมนำไปปฏิบัติ เมื่อถึงเวลานั้นท่านพระสารีบุตรแสดงธรรมตอนท้ายๆให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกทำใจว่า

“เราจะไม่ยึดถืออากาสนัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัณญานาสัณญาตนะ และความรับรู้อารมณ์ที่อาศัยอากาสนัญญาตนะ วิญญาณัญญาตนะ อากิญจัญญาตนะ เนวสัณญานาสัณญาตนะ จะไม่มีแก่เรา” นั้นเป็นการสอนไม่ยึดถือรูปฌาน ๔ ข้อความตอนนี้อรรถกถามีได้อธิบายอะไร ที่ไม่ให้ยึดถือรูปฌาน ๔ คงเป็นเพียงลำดับแห่งเทศนา คือแสดงธรรมตั้งแต่ระดับต่ำขึ้นไปจนถึงระดับสูง และก็ไม่ปรากฏว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้สมบัติ ๘ ในที่ไหน

อีกประการหนึ่ง ที่สอนไม่ให้ยึดถือรูปฌาน ๔ นี้ ถ้ามองในด้านหลักปฏิบัติทางจิตก็อาจเป็นไปได้ เมื่อท่านพระสารีบุตรสอนท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ไม่ให้ยึดถือรูปกายที่มีโทษเนื่องจากมีโรคนานาชนิด เมื่อทำจิตไม่ให้ยึดถือส่วนรูปกายได้ ก็มีอากาศ (อากาสนัญญาตนะ) ช่องว่างความโปร่งเบาในรูปกาย ท่านก็สอนไม่ให้ยึดถืออีก เมื่อไม่ยึดถืออากาศ ก็มีวิญญาณ (วิญญาณัญญาตนะ) ความรู้อารมณ์ ท่านก็สอนไม่ให้ยึดถือวิญญาณ เมื่อไม่ยึดถือวิญญาณ ความรู้ อารมณ์ก็จะเหลือนิดๆ แผ่วๆ เป็นอากิญจัญญาตนะ ท่านก็สอนไม่ให้ยึดถืออีก เมื่อไม่ยึดถือ ปล่อยวาง ก็เหมือนจะไม่มีความรู้สึก จะว่ามีสัณญาก็ไม่ใช่ จะว่าไม่มีสัณญาก็ไม่ใช่ แต่เป็นเนว สัณญานาสัณญาตนะ ท่านก็สอนไม่ให้ยึดถืออีก เมื่อไม่ยึดถือก็ดับความรู้สึก ไปหาตุในกายก็ดับ ก็ถึงแก่กรรม ถ้าปฏิบัติได้ก็สิ้นลมหายใจในฉานพระพุทธรเจ้า พระอรหันตสาวกทั้งหลายจะนิพพานในฉาน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไม่ได้ฉาน ท่านจึงไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิต ถ้าได้ฉาน ต้องไปเกิดพรหมโลกเลย

ที่ไม่ให้ยึดถือโลกนี้ หมายถึง ไม่ให้ยึดถือสัตว์สังขาร สถานที่อยู่อาศัย อาหารการกิน เสื้อผ้าอาหารนันทนาการ ท่านพระสารีบุตรแสดงเพื่อมิให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกเกิดความห่วงใยอาลัย ทรัพย์สินสมบัติ ที่ไม่ให้ยึดถือโลกหน้า หมายถึง ไม่ให้ยึดถือว่า เราจะไปเกิดในโลกสวรรค์ชั้นโน้น จักขบเกี่ยวจักกินของนั้นๆ จักนุ่งห่มผ้าอาหารนั้นๆ

ท่านพระสารีบุตรแสดงธรรมเพื่อให้ปลดเปลื้องความยึดถือด้วยศรัทธา ด้วยมานะ ด้วยทวิญญู จัดเป็นการแสดงธรรมถึงขั้นอรหัตตผล แต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกก็ได้บรรลुพระอรหัตตผล ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิก บอกว่าไม่เคยฟังพระธรรมเทศนาอย่างที่ท่านพระสารีบุตรแสดงให้ฟังเลย

พระพุทธเจ้าไม่ทรงแสดงธรรมที่ลึกซึ้งคัมภีรภาพอย่างนี้ให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกฟังเลยหรือ ก็ไม่ใช่ว่าจะไม่ทรงแสดงให้ฟัง แต่พระธรรมเทศนาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเรื่องอายตนะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ธรรมารมณ์ สัมผัส ๖ คือ สัมผัสทางตา สัมผัสทางหู สัมผัสทางจมูก สัมผัสทางลิ้น สัมผัสทางกาย สัมผัสทางใจ เวทนา : การเสวยอารมณ์ ๖ คือ เวทนาเกิดจากสัมผัสทางตา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางหู เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจมูก เวทนาเกิดจากสัมผัสทางลิ้น เวทนาเกิดจากสัมผัสทางกาย เวทนาเกิดจากสัมผัสทางใจ ชาติ : สิ่งที่ทรงสภาวะของคนอยู่เอง คือ ชาติดิน ชาติน้ำ ชาติไฟ ชาติลม ชาติอากาศ (สภาวะที่ว่าง โปร่ง เป็นช่อง) ชาติวิญญาน (สภาวะที่รูปแจ้งอารมณ์ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาน อรูปฌาน ๔ คือ อากาสนัญญาตนะ (ฌานที่กำหนดอากาศคือช่องว่างหาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์) วิญญาณัญญาตนะ (ฌานที่กำหนดวิญญานที่หาที่สุดมิได้เป็นอารมณ์) อากิญจัญญาตนะ (ฌานที่กำหนดภาวะอันไม่มีอะไรเป็นอารมณ์) เนวสัญญานาสัญญาตนะ (ฌานที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาก็ไม่ใช่ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่) โลกนี้โลกหน้า ที่ได้เห็นด้วยตา ที่ได้ฟังด้วยหู ที่ได้ทราบด้วยจมูก ด้วยลิ้น ด้วยกาย และที่รู้ด้วยใจ ซึ่งลึกซึ้ง คัมภีรภาพเป็นหลักปฏิบัติขั้นพระอรหัตตผล ปฏิสังขุดด้วยสุญญตา อย่างที่ท่านพระสารีบุตรแสดงนี้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกไม่เคยฟัง ดังนั้นท่านจึงบอกว่าไม่เคยฟัง ที่ว่าไม่เคยฟัง หมายถึงอาการที่แสดง คือพระพุทธเจ้าแสดงเรื่องนี้ๆ ไม่ถึงขั้นเป็นหลักปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหัตตผล

อีกประการหนึ่ง ปกติแล้วท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกมีจิตใจน้อมไปในทาน ยินดีในการให้ทาน เวลาไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ไม่เคยไปมือเปล่า ก่อนเวลาพระภิกษุสงฆ์ฉัน ก็จะทำให้คนรับใช้ถือข้าวต้ม ข้าวสวย ของเคี้ยว ของฉันไป หลังเวลาพระภิกษุสงฆ์ฉัน ก็จะทำให้คนรับใช้ถือเนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อยขบไป เมื่อไม่มีของนั้นๆ ก็จะทำให้คนรับใช้ถือทรายไปเกลี่ยตามบริเวณพระคันธกุฎี

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกถวายทาน รักษาศีลแล้วก็กลับบ้าน ท่านมีคดีดำเนินชีวิตแบบ พระโพธิสัตว์ ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงแสดงเฉพาะเรื่องท่าน อันเป็นหลักปฏิบัติขั้นทานมัยบุญกิริยา วัตถุ แก่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นส่วนมากตลอดเวลา ๒๔ ปี ด้วยพระดำรัสว่า “อุบาสก การให้ทานนี้ เป็นคดีที่พระโพธิสัตว์ทั้งหลายปฏิบัติมาแล้ว เราตถาคตได้ให้ทานมาแล้ว เป็นเวลาถึง ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป ท่านดำเนินตามคดีที่เราตถาคตปฏิบัติมา” แต่พระพุทธองค์ก็เคยแสดง หลักวิปัสสนาที่ถึงขั้นมรรคตรงๆแก่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก

แม้พระมหาสาวกทั้งหลาย เช่น ท่านพระสารีบุตร แต่ก่อนเวลาอนาถบิณฑิกอุบาสกไปหา ก็แสดงเฉพาะเรื่องท่าน ดังนั้น ท่านพระอนานที่จึงกล่าววว่า “ธรรมเทศนาอย่างนี้ ไม่เป็นที่เข้าใจสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน” ปกติพวกคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จะมีความห่วงใยอาลัย มีความหมกมุ่นรักใคร่อย่างแรงกล้าในนาสวน เงินทอง คนรับใช้ชายหญิง บุตรภรรยา จึงไม่พอใจจะฟังธรรมเทศนาเรื่องไม่ให้ห่วงใยอาลัยไม่หวั่นไหวหมกมุ่นในสิ่งเหล่านั้นและฟังไม่เข้าใจ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นอุบาสกสำเร็จพระโสดาบัน พอถึงแก่กรรม ก็ไปบังเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตแล้ว เห็นทิพยสมบัติที่ตนได้ทราบว่าได้มาเพราะการบำเพ็ญกุศลในพระรัตนตรัย ถึงมาเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทันทีเพื่อกล่าวสรรเสริญพระเชตะวัน ภิกษุสงฆ์พระพุทธเจ้า อริยมรรคและท่านพระสารีบุตรให้พระพุทธองค์ทรงสดับ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจะไม่กลับมาเกิดในโลกมนุษย์อีก

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นพระโสดาบันประเภทวิภูษิตชาตยะ (ยังมีอชยาศัยในการเวียนเกิด) เป็นประเภทวิภูษิตชาตยะ (ยังมีอินดีในการเวียนเกิด) จะเที่ยวเกิดปรากฏในวิภูษิตชาตยะครั้ง ในคัมภีร์สังยุตตนิกายมหารรคอรธกถา ได้แสดงเรื่องพระโสดาบันประเภทวิภูษิตชาตยะวิภูษิตชาตยะไว้ว่า ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นางวิสาขามหาอุบาสิกา จูพรตเทพบุตร มหารถเทพบุตร อเนกวรรณเทพบุตร ท้าวสักกเทวราช นาคทัตตเทพบุตร เป็นพระโสดาบันบุคคลประเภทวิภูษิตชาตยะวิภูษิตชาตยะจะ เกิดบนสวรรค์ ๖ ชั้นตามลำดับ แล้วไปปรินิพพานบนพรหมโลกชั้นอกนิฏฐา

ตามนัยแห่งคัมภีร์ที่มณิกายมหารรคอรธกถาท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจะเกิดในเทวโลกชั้นสูงๆขึ้นไปดังนี้ ท่านเกิดอยู่บนสวรรค์ชั้นดุสิตก่อนแล้ว พอสำเร็จจนคามิผลก็จะเป็นอุทซังโสโต มีกระแสในเบื้องบนไปเกิดบนชั้นอวิหา จากชั้นอวิหาที่ไปเกิดบนชั้นอตปปา จากชั้นอตปปาที่ไปเกิดบนชั้นสุทสสาจากชั้นสุทสสาก็ไปเกิดบนชั้นสุทสสี จากชั้นสุทสสีก็จะไปเกิดบนชั้นอกนิฏฐาแล้วปรินิพพาน

ในคัมภีร์บอกตัวเลขการเกิดอยู่ในสวรรค์แต่ละชั้นยาวนานมาก เมื่อคำนวณดูโดยเทียบเคียงกับคัมภีร์อื่นแล้ว อนาถบิณฑิกเทพบุตรคงจะยังอยู่ที่สวรรค์ชั้นดุสิตและเกิดบนสวรรค์ชั้นดุสิตนี้ได้ ๒ -๓ วันเท่านั้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกถึงแก่กรรมจากมนุษย์โลกไปบังเกิดบน

สวรรค์ชั้นดุสิต กว่าที่จะเกิดตลอดสวรรค์อีก ๕ ชั้นอีกยาวนาน พระโศดบันเป็นผู้ไม่ตกต่ำแน่นอนจะบรรลุมรรคผลที่สูงขึ้นไปในกาลภายหน้า^{๒๖}

สรุปความตามที่ได้กล่าวมาในส่วนที่เป็นชีวประวัติของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ย่อมเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นบุคคลที่มีชาติภูมิเศรษฐีมหาศาล บรรลุธรรมเป็นพระโศดบันเมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธองค์ เป็นผู้มีคุณธรรมชอบการให้ทานสม่ำเสมอจนได้รับการยกย่องเป็นเอตทัคคะด้านถวายทาน แม้กระทั่งบั้นปลายชีวิตท่านได้ฟังพระธรรมเทศนาจากพระสารีบุตรท่านได้ละกายสังขารไปจุติยังภพภูมิที่สูงเพื่อบำเพ็ญธรรมจวบจนเข้าสู่พระนิพพานต่อไป

๓.๒ วิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ในการวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงใน ๔ ประเด็นคือ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาและด้านสังคมสงเคราะห์ ซึ่งเป็นบทบาทที่โดดเด่นของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ดังต่อไปนี้

๓.๒.๑ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

ผู้นำ มีความหมายมาจากคำบาลีว่า นายก หมายถึง ผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า ซึ่งเป็นผู้ได้รับการยกย่องขึ้นให้เป็นหัวหน้าในองค์การ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ รู้จักแก้ไขปัญหาและอุปสรรค ตลอดจนมีการส่งเสริมให้มีการพัฒนาการของกลุ่มและมีการชักนำพาผู้ได้บังคับบัญชาหรือหมู่ชนไปในทางที่ดีได้ ซึ่งมีอุบาสกที่เป็นหัวหน้าคณะปรากฏในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะอุบาสกที่ชื่อว่า ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ดังต่อไปนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้มีโอกาสเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเป็นครั้งแรกที่ป่าสีตวัน กรุงราชคฤห์ ได้ฟังธรรมแล้วบรรลุโศดาปัตติผล ท่านได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าไปจำพรรษาที่กรุงสาวัตถี^{๒๗} พระพุทธเจ้า ทรงรับนิมนต์ด้วยรับสั่งว่า “คหบดี พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ย่อมยินดีในสุญญาคาร” เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเสร็จธุระที่กรุงราชคฤห์แล้ว ก็เดินทางกลับกรุงสาวัตถีพร้อมบริวาร ในระหว่างทางนั้น ได้เป็นผู้นำชักชวนประชาชนเตรียมต้อนรับพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์โดยบอกว่า “ตนได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระภิกษุสงฆ์จะเสด็จผ่านมาทางนี้ ขอให้ช่วยกันจัดเตรียมสร้างที่พักและจัดเตรียมอาหารไว้ถวาย” พร้อมกันนั้นท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๒-๑๓๐.

^{๒๗} รังสี สุทนต์, เศรษฐีแท้กับชาดก, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๕.

ให้ทรัพย์ไว้นับจำนวนแสนเพื่อให้สร้างที่พักในระยะเวลาทุก ๑ โยชน์ ระยะเวลา ๔๕ โยชน์ รวม ๔๕ แห่ง

เมื่อถึงกรุงสาวัตถีแล้วท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ตกลงซื้ออุทยานของเจ้าชายเซตด้วยราคา ๑๘ โกฏิ จัดสร้างเสนาสนะที่พักอาศัยสำหรับพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์สิ้นเงินไปอีก ๑๘ โกฏิ เมื่อสร้างเสนาสนะเสร็จเรียบร้อยแล้วท่านก็ส่งคนไปกราบทูลแจ้งข่าวให้พระพุทธเจ้าทรงทราบ เพื่อจะได้เสด็จไปกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ได้ทรงทราบข่าวจากคนที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกส่งมากราบทูลแล้ว พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมากได้เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์เสด็จไปถึงกรุงสาวัตถีโดยลำดับ

ทางด้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ก็ได้จัดเตรียมการฉลองวิหารในวันที่พระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าพระเชตวัน ท่านส่งบุตรชายซึ่งประดับเครื่องประดับเต็มทีพร้อมกุมาร ๕๐๐ คนออกหน้าไปต้อนรับเสด็จ บุตรชายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกพร้อมบริวาร ๕๐๐ คน ถืองธ ๕ สี คนละ ๑ อัน โบกสะบัดต้อนรับพระพุทธองค์ ถัดจากบุตรชายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกพร้อมบริวาร ธิดาสาว ๒ คนของท่าน คือ นางสาวมหาสุภิตาทากับนางสาวจุฬสุภิตาทาพร้อมกับหญิงสาว ๕๐๐ คนถือหม้อน้ำออกต้อนรับเสด็จ ถึงธิดาสาวของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกพร้อมบริวาร ภรรยาของท่านกับเพื่อนหญิง ๕๐๐ คนถือถาดเต็มด้วยสิ่งของออกต้อนรับเสด็จ ส่วนท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนุ่งห่มผ้าใหม่พร้อมกับเศรษฐี ๕๐๐ คน ออกต้อนรับเสด็จอยู่หลังสุด

เมื่อพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จมาถึงก็ทรงให้อุบาสกบริษัทเดินนำหน้าเสด็จเข้าสู่พระเชตวัน ทรงเปล่งพระรัศมีจนชายป่าไม่มีแสงเรืองรองเป็นประดุจทองคำเหลืองอร่าม เสด็จเข้าไปด้วยพุทธลีลาหาที่สุคมิได้ ด้วยพุทธสิริอันหาสิ่งเปรียบมิได้

เมื่อพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จถึง ก็ทรงให้อุบาสกบริษัทเดินนำหน้าเสด็จเข้าสู่พระเชตวัน ประทับอยู่ในพระเชตวัน ท่านอนาถบิณฑิกะได้กราบทูลอาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น และท่านอนาถบิณฑิกะก็ได้มอบถวายพระเชตวันโดยจับเต้าทองเทน้ำลงบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธองค์ด้วยกล่าวคำอุทิสว่า

“อิมิ เขตวัน วิหาริ อากตนาทศส จาตุทิสสส ภิกษุสงฆสส ทมมิ : ข้าพเจ้าขอน้อมถวายพระเชตวันวิหารนี้ แด่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมีได้มา”

พระพุทธองค์ ทรงรับพระเชตวันวิหาร แล้วทรงกระทำอนุโมทนาแสดงอานิสงส์การถวายวิหารเป็นคาถาว่า

วิหารที่พุกยอมป้องกันความหนาว ความร้อน นอกจากนั้น ยังป้องกันสัตว์ร้าย ป้องกันงู ป้องกันยุง และป้องกันฝนในฤดูฝน นอกจากนั้น ยังป้องกันลมแดดอันแรงกล้าที่เกิดขึ้น การ

ถวายวิหารที่ปักแก่สงฆ์ เพื่อให้อยู่อาศัย เพื่อความสะดวก เพื่อให้ท่านฟังพินิจ เพื่อให้ท่านเห็น
แจ้งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ

ดังนั้น คนฉลาด เมื่อพิจารณาเห็นประโยชน์ส่วนตนพึงสร้างวิหารที่ปักอันรื่นรมย์ถวาย
นิมนต์ให้ภิกษุพหูสูตอยู่อาศัยในวิหารนั้นเถิด พึงถวายข้าวน้ำ ผ้าเสนาสนะ แก่ภิกษุพหูสูต
เหล่านั้น ด้วยจิตอันเลื่อมใสในท่านผู้ปฏิบัติตรง

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจัดงานฉลองพระเชตะวันเป็นเวลาถึง ๕ เดือน ใช้เงินทองใน
การฉลองอีกจำนวน ๑๘ โกฏิ รวมแล้วอนาถบิณฑิกอุบาสกใช้เงินทองในการสร้างพระเชตะวันเป็น
จำนวน ๕๔ โกฏิ

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกปฏิบัติต่อพระพุทธศาสนา โดยบำเพ็ญกุศลในด้านต่างๆ และ
ที่สำคัญ คือ ด้านถวายปัจจัย ๔ บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลาย จนได้รับยกย่องจาก
พระพุทธองค์ในฐานะเป็นผู้เลิศกว่าใครในด้านบริจาคทานในพระพุทธศาสนา

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้บริจาคทรัพย์ในพระพุทธศาสนามากมาย ซึ่งพระอรธรรคณา
จารย์ได้กล่าวพรรณนาไว้ว่า “ผู้ที่เกิดเป็นชายแล้วบริจาคทรัพย์มากในพระพุทธศาสนาไม่มีใครอื่น
เกินท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมิได้บำเพ็ญทานเฉพาะในพระพุทธศาสนา
เท่านั้น ท่านยังให้ทานแก่คนยากจนไว้ที่พึ่งอาศัยด้วย และก็ให้ทานคนยากจนมาก่อนที่ท่านจะได้มี
โอกาสพบพระพุทธเจ้าที่กรุงราชคฤห์แล้วรับนับถือพระพุทธศาสนา^{๒๔}

และท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้ทำบุญให้ทานสม่ำเสมอ ก็รู้จิตใจของพระสงฆ์ได้ดี
จึงจัดอาหารถวายได้ถูกใจพระสงฆ์เสมอ ดังนั้น บ้านใดถวายทานมักจะเชิญท่านไปช่วยจัดการให้
ท่านก็ไปช่วยเหลือเสมอๆ นับว่าเป็นผู้นำให้บุคคลอื่นได้เข้าทำหน้าที่ผู้ปฏิบัติคุณพระสงฆ์ และใน
แต่ละวันท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ยังได้นำอุบาสก ๔๐๐ คนเข้าออกวัดพระเชตะวันมหาวิหาร
ถวายทาน รักษาศีล ฟังธรรมเป็นประจำ^{๒๕}

นอกจากนี้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกยังได้ชักนำอุบาสกที่เคยเป็นสาวกเดียรถีย์มาให้ฟัง
ธรรมแล้วนับพระรัตนตรัย ถวายทาน รักษาศีล สมาทานอุโบสถศีลเป็นประจำ แต่เมื่อ
พระพุทธเจ้าจาริกไปที่อื่นประมาณ ๗ - ๘ เดือน อุบาสกเหล่านั้นก็กลับไปนับถือพวกเดียรถีย์อีก
เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จกลับมา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ชักนำอุบาสกเหล่านั้นมาเฝ้าพระพุทธเจ้า
ที่พระเชตะวันมหาวิหาร กราบทูลเรื่องราวที่เกิดขึ้นในเวลาที่พระพุทธเจ้ามิได้ประทับอยู่ที่ทรง

^{๒๔} รั้งสี สุทนต์, เศรษฐีแท้ฟังธรรม, หน้า ๑๕ - ๒๓.

^{๒๕} พ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๕๕.

ทราบ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงธรรมโปรดอุบาสกเหล่านั้นอีก ในเวลาจบพระธรรมเทศนา อุบาสกเหล่านั้นได้สำเร็จโสดาปัตติผล^{๓๐}

มีอีกคราวหนึ่งที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้นำในการแก้ปัญหาและช่วยปกป้อง พระพุทธศาสนา พุทธบริษัทควรให้การดูแลเอาใจใส่เพราะเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์โดยใช้ ปัญญา ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยิ่งขึ้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ใช้ปัญญาเข้าไป ช่วยเหลือพระสงฆ์ด้วยการทำความเข้าใจกับบุคคลอื่นที่มุ่งทำลายพระพุทธศาสนา โดยการโต้ว่า ทะชนะนักบวชปริพาชกจนปริพาชกนั่งนิ่ง ก่อเงิน คอดก ก้มหน้า ซึมเซา หมดทางได้ตอบ ครั้นพระพุทธเจ้าได้รับสิ่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะสามารถข่มพวกอัญญเดียรัจฉาปริพาชก ได้อย่างดีมีเหตุผลอย่างท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกข่มได้

สรุปความตามที่ได้กล่าวมา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นอกจากจะเป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่าง แรงกล้าในการให้ทานแก่คนทั่วไป การสละทรัพย์เพื่อบำรุงพระพุทธศาสนา การประพฤติปฏิบัติ ธรรมตลอดจนชักชวนบริวารและคนทั่วไปให้เข้ามานับถือพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านอนาถบิณฑิก อุบาสกยังเป็นผู้ดำเนินการแก้ปัญหาและช่วยปกป้องพระพุทธศาสนา ได้ใช้ปัญญาเข้าไปช่วยเหลือ พระสงฆ์ด้วยการทำความเข้าใจกับบุคคลอื่นที่มุ่งทำลายพระพุทธศาสนา โดยการโต้ว่าทะชนะ นักบวชปริพาชก ทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงยิ่งขึ้น

๓.๒.๒ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนา มีขึ้นครั้งแรกภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ และมี พระดำริที่จะทรงเผยแผ่พระสัจธรรมในเบื้องต้นทรงดำริถึงบุคคลที่เคยรู้จัก คือ อาฬารดาบสและ อุทกดาบส ก็ทรงรู้ด้วยพระญาณว่าทั้งสองดาบสนั้น ได้เสียชีวิตแล้ว และต่อมาทรงพิจารณาถึง บุคคลใกล้ชิดพระองค์คือ พระปัญจวัคคีย์ ก็รู้ว่าอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตกรุงพาราณสีจึงได้ เสด็จไปเพื่อโปรดบุคคลเหล่านั้น คณะสงฆ์คณะแรกที่เข้ามาสู่สังคมสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึง เป็นพระปัญจวัคคีย์ซึ่งประกอบไปด้วยพระอัญญาโกณฑัญญะ พระวัปปะ พระภัททิยะ พระมหานา มะและพระอัสสชิ เมื่อเสด็จไปถึงทรงแสดงธรรมชื่อว่า “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” โปรดท่าน เหล่านั้น จบพระธรรมเทศนาพระอัญญาโกณฑัญญะ ได้ดวงตาเห็นธรรมว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีความ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งทั้งปวงนั้น มีความดับไปเป็นธรรมดา” และทูลขอบรรพชาอุปสมบทจึงนับ ได้ว่าท่านพระอัญญาโกณฑัญญะเป็นพระสงฆ์รูปแรกที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ส่วนอีก ๔ คน ที่เหลือนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทานการบรรพชาด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา โดยตรัสว่า “เธอทั้งหลาย จงเป็นภิกษุมารเกิด”^{๓๑} ด้วยพระดำรินี้ทำให้มีพระสงฆ์เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา

^{๓๐}จุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑/๑๕๔.

^{๓๑}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๘/๒๕.

พระสงฆ์กลุ่มที่สองที่เข้ามาสู่พระพุทธศาสนา คือ พระยสะและสหายของพระยสะอีก ๔ คน คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ คัมภีระ ซึ่งเป็นบุตรของเศรษฐีในกรุงพาราณสีนั่นเอง เมื่อ ๔ คนนี้ได้รับการบรรพชา สหายอีก ๕๐ คน ของพระยสะที่เป็นชาวชนบททราบข่าวแล้วมีความคิดว่า ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสะกุลบุตร โคนผมและหนวดนุ่งห่ม ผ้ากาสาเยออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต คงจะไม่ต่ำทรามเป็นแน่ จึงได้พากันเดินทางมาหาพระยสะและได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า รับฟังธรรมเทศนาจนได้ดวงตาเห็นธรรมและสำเร็จพระอรหันต์ในเวลาต่อมา ครั้นแล้วจึงมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖๑ รูป เมื่อพระสงฆ์สาวกมีจำนวนมากพอสมควรแล้ว จึงมีพระดำริที่จะส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา โดยได้ตรัสรับสั่งกับภิกษุทั้งหลาย ดังปรากฏในมารกถาว่า

ภิกษุทั้งหลายพวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขทวยเทพและมนุษย์ จงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์ครบถ้วน^{๓๒}

ส่วนพุทธองค์ทรงเสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมืองกยา แคว้นมคธ เพราะแคว้นมคธที่มีพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ปกครอง ถือได้ว่าเป็นแคว้นที่รุ่งเรืองและมีอำนาจเป็น ๑ ใน ๔ ของชมพูทวีปในขณะนั้น อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับของพวกชฎิล นักบวช และเจ้าสำนักต่างๆ มากมาย ดังเช่น ท่านยวาหะราล เนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรีคนแรกและรัฐบุรุษของอินเดีย ได้ให้ข้อสังเกตที่น่าสนใจไว้ว่า สาเหตุที่พระพุทธเจ้าทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นมคธก่อนที่อื่น เพราะในขณะนั้นแคว้นมคธเป็นดินแดน ส่วนเหนือของอินเดียที่ศาสนาพราหมณ์มีอิทธิพลน้อยที่สุด^{๓๓}

เมื่อพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองแผ่ขยายในกรุงสาวัตถี มีประชาชนนับถือเป็นจำนวนมาก ลากสักการะก็เกิดขึ้นแก่พระภิกษุสงฆ์ ทำให้สมณพราหมณ์ นักบวชปริพาชกจำนวนมากที่อยู่อาศัยในกรุงสาวัตถี ซึ่งเดิมที่มีความคิดเห็นและแนวคำสอนต่างกัน มักเกิดความบาดหมางทะเลาะวิวาทกัน พุดจาเสียดสีกันอยู่แล้ว พากันดำบริภาษภิกษุสงฆ์เวลาพบกันในป่าข้างในหมู่บ้านข้างกรณีนี้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็เป็นคนหนึ่งที่ได้ไว้วาทะกับพวกถือลัทธิอื่น คราวหนึ่งท่านได้ไว้วาทะชนะพวกนักบวชปริพาชก แล้วได้กราบทูลให้พระพุทธองค์ทรงทราบ ได้รับการสรรเสริญ

^{๓๒}วิ.ม. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

^{๓๓}พระยชุนา รณนิชฌโม (แก้วกันหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจตุตถกรรมสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

จากพระพุทธองค์ เรื่องที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ว่าทะกับนักบวชปริพาชกนี้ พระสังคีติกาจารย์ได้จัดรวมไว้ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทสกนิบาต ซึ่งมีชื่อพระสูตรว่า กิงทิกุฎฐิกสูตร^{๓๔}

ประเด็นที่สนทนาโต้ตอบกัน เป็นเรื่องทิกุฎฐิ คือ พวกอัญเดียรติย์ปริพาชกแต่ละท่านได้บอกทิกุฎฐิของตน รวมแล้วมี ๑๐ ประเด็น ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเรียกทิกุฎฐิเหล่านี้ว่าอันตคาหิกทิกุฎฐิ คือ

๑. เห็นว่าโลกเที่ยง ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๒. เห็นว่าโลกไม่เที่ยง ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๓. เห็นว่าโลกมีที่สุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๔. เห็นว่าโลกไม่มีที่สุด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๕. เห็นว่าชีวะ (วิญญาณ) กับสรีระเป็นอย่างเดียวกันข้อนี้เท่านั้นจริงอย่างอื่นไม่จริง
๖. เห็นว่าชีวะกับสรีระเป็นคนละอย่างกัน ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๗. เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีก ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๘. เห็นว่าหลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมไม่เกิด ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๙. เห็นว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็มี ไม่เกิดอีกก็มี ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง
๑๐. เห็นว่า หลังจากตายแล้ว สัตว์ย่อมเกิดอีกก็ไม่ใช่ ย่อมไม่เกิดอีก ก็ไม่ใช่ข้อนี้เท่านั้นจริง อย่างอื่นไม่จริง

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้กล่าวได้ว่า ทุกท่านที่มีทิกุฎฐิอย่างนี้ เพราะพิจารณาโดยไม่แยบคาย เพราะได้ฟังมาจากผู้อื่น ทิกุฎฐิเหล่านี้เกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมาไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สิ่งนั้นที่พวกท่านผู้นี้คิดอยู่และเข้าถึง

พวกปริพาชกเหล่านั้นขอให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกบอกว่าท่านมีทิกุฎฐิอย่างไร ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กล่าวชี้แจงว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมาอาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ข้าพเจ้ามีทิกุฎฐิว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา พวกอัญเดียรติย์ปริพาชก ได้กล่าวคัดค้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สิ่งเหล่านั้นที่ท่านเองก็คิดอยู่และเข้าถึง” ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้กล่าวชี้แจงว่า “ท่านผู้เจริญทั้งหลาย สิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดมี ถูกปรุงแต่ง ก่อขึ้นมา อาศัยปัจจัยเกิดขึ้นมา สิ่งนั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ข้าพเจ้าได้เห็นดีแล้วด้วยปัญญาอันชอบตามความเป็นจริงว่า นั่นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นนั่น นั่นไม่ใช่ตัวตนของเราแล้ว ข้าพเจ้าย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งวิธีสลัดสิ่งนั้นทิ้งอย่างเด็ดขาด”

^{๓๔} อย.ทสก. (ไทย) ๒๔/๕๓/๒๑๖-๒๑๘.

เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก กล่าวชี้แจงอย่างนี้ ปริพาชกเหล่านั้น ก็พากันนั่งนิ่งเก็บเงิน คอดก ก้มหน้า ซึมซา หมดทางโต้ตอบ เมื่อท่านเห็นว่าปริพาชกเหล่านั้นพากันนั่งนิ่ง จึงลุกจากที่นั่งแล้วเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าถึงพระเชตวัน ถวายอภิवाทแล้วนั่ง ณ ที่สมควรด้านหนึ่ง ได้กราบทูลเรื่องที่ตนสนทนาโต้ตอบกับพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกเหล่านั้นแต่พระพุทธองค์ทุกประการ พระพุทธองค์ทรงอนุโมทนาว่า “สาธุ สาธุ กหบดี ท่านสามารถข่มโมฆบุรุษเหล่านั้นได้อย่างดีมีเหตุผลตามกาลที่ควร ครั้นแล้วได้ทรงแสดงธรรมกถาให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเห็นชัด อยากรับไปปฏิบัติ ให้อาจหาญแกลัวกล้า ให้ร่าเริง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ลุกจากที่นั่ง ถวายอภิवाทพระพุทธองค์แล้วเดินทำประทักษิณกลับไป เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกลับไปไม่นาน พระพุทธเจ้าได้รับสั่งเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่บวชได้ ๑๐๐ พรรษา จึงจะฟังข่มพวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกได้อย่างดีมีเหตุผล อย่างท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกข่มได้”^{๓๕}

จากการศึกษาพระสูตรนี้ มิใช่พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง แต่เป็นคำสนทนาโต้ตอบโดยใช้หลักการพระพุทธศาสนา คือหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หักล้างความเชื่อถือ ๑๐ ประการ ที่เรียกว่า อังคคาหิกทิกฺขุ คือ ความเห็นที่เล่นไปสุดโต่ง พวกอัญเดียรถีย์ปริพาชกถามทิกฺขุในพระพุทธศาสนา ก่อน แต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกยังไม่ตอบ ท่านใช้วิธีปฏิปุจฉา คือ ย้อนถามทิกฺขุของพวกเขาให้พวกเขาตอบก่อนแล้วท่านกล่าวหักล้างทิกฺขุเหล่านั้นทั้งหมด ที่พวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่ง โต้ตอบไม่ได้ ก็เพราะพวกตนต่างยึดถือ มีความยึดมั่นถือมั่น แต่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกบอกว่าท่านไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นของตน ตนเป็นสังขาร สิ่งนั้นเป็นตัวตน การออกบวชในครั้งนั้น ทุกคนก็ต่างละทิ้งบ้านเรือนทรัพย์สมบัติ พวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่ง เพราะพวกตนทิ้งบ้านเรือนทรัพย์สมบัติมาได้แต่มายึดถือทิกฺขุภายใน ส่วนท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกยังไม่ได้ทิ้งบ้านเรือนและทรัพย์สมบัติ แต่กลับไม่ยึดถือสิ่งที่พวกตนพากันยึดถือ เมื่อว่าจะมิใช่พระสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงก็ตาม แต่เป็นเรื่องที่พระพุทธองค์สรรเสริญให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า เรื่องการโต้ตอบจนพวกอัญเดียรถีย์ต้องนั่งนิ่งอย่างนี้ ภิกษุที่บวชนับ ๑๐๐ พรรษา จึงจะสามารถโต้ตอบได้^{๓๖}

เป็นการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เพราะสามารถอธิบายเรื่องอังคคาหิกทิกฺขุ ๑๐ ประการได้อย่างดีจนพวกนักบวชนอกศาสนาหมดทางโต้ตอบ แสดงว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้ศึกษาหลักการของพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี ท่าน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕-๗๖.

^{๓๖} รั้งสี สุทนต์, เศรษฐีแท้ฟังธรรม, หน้า ๔๘-๔๙.

คงได้ยิน ได้ฟังจากพระพุทธเจ้าหรือจากพระสาวก แต่เรื่องที่ท่านได้ฟังนั้น มิได้จัดเป็นพระสูตร หรือจัดแต่มิได้ระบุชื่อของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกว่าได้ร่วมฟังพระสูตรนั้นๆอยู่ด้วย

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้มีบทบาทชัดเจนในด้านเอาใจใส่ในหน้าที่ของพุทธบริษัท ท่านเป็นบุคคลที่ประชาชนนับถือเชื่อถือ เวลาเมื่ออิทธิม์เกิดขึ้น แม้จะเป็นเรื่องของพระสงฆ์ก็ตาม แต่เมื่อต้องให้คฤหัสถ์ร่วมพิจารณา ท่านก็ได้รับเลือกให้เป็นผู้พิจารณาอิทธิม์ด้วยผู้หนึ่ง ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. การร่วมพิจารณาอิทธิม์ของสงฆ์ กรณีที่มีภิกษุณีสาวที่ตั้งครรภ์ขณะบวชเป็นภิกษุณี ครั้งหนึ่งเกิดกรณีมัวหมองขึ้นในภิกษุณีสงฆ์ โดยมีการโจษขานว่า ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีได้ตั้งครรภ์ขึ้น และเนื่องจากภิกษุณีรูปนั้นอยู่ในความควบคุมของพระเทวทัต พระเทวทัตจึงมีคำสั่งให้ขับออกจากภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีรูปนั้นได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงทราบว่ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีตั้งครรภ์ขณะเป็นคฤหัสถ์ก่อนบวช แต่เพื่อป้องกันคำครหาของพวกเดียริถีย์ว่า พระสมณโคดมรับนางภิกษุณีที่พระเทวทัตขับไล่ ให้อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ จึงมีรับสั่งให้ชำระอิทธิม์นี้ท่ามกลางบริษัทในวันรุ่งขึ้นโดยรับสั่งให้ทูลเชิญพระเจ้าปเสนทิโกศลราชาแห่งกรุงสาวัตถี ให้เชิญท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ท่านจูพอนาถบิณฑิกะ นางวิสาขามหาอุบาสิกาและตระกูลใหญ่อื่นๆ มาร่วมพิจารณาอิทธิม์ เมื่อบริษัท ๔ ประชุมพร้อมกันในเวลาเย็น จึงมีรับสั่งให้ท่านพระอุบาลีเถระเป็นผู้ตัดสินอิทธิม์ของภิกษุณีสาวให้หมดจดท่ามกลางบริษัท ๔

ท่านพระอุบาลีรับหน้าที่ชำระอิทธิม์ ได้มอบให้นางวิสาขามหาอุบาสิกาไปพิจารณาดูให้รู้ชัดว่าภิกษุณีสาวนั้น บวชวันไหนเดือนไหน สอบดูให้ชัดว่าภิกษุณีสาว ตั้งครรภ์ก่อนบวชหรือหลังบวช นางวิสาขามหาอุบาสิกาได้รับเรื่องแล้วจึงให้กันฝ่ามือ พิจารณามือ เท้า สะดือ และท้องของภิกษุณีสาว นับเดือนและวันที่ตั้งครรภ์อยู่ภายในฝ่ามือกับภิกษุณีสาว แล้วได้ทราบว่า ภิกษุณีสาวตั้งครรภ์ขณะยังเป็นคฤหัสถ์ก่อนบวช จึงมาแจ้งให้ท่านพระอุบาลีทราบ ท่านพระอุบาลีก็ได้ประกาศความบริสุทธิ์ของภิกษุณีสาว ท่ามกลางบริษัท ๔ ว่าภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีตั้งครรภ์มาก่อนบวช มิได้ประพฤติมีเพศสัมพันธ์ขณะบวช ภิกษุณีสาวธิดาเศรษฐีนั้น เป็นผู้บริสุทธิ์ ได้ไหว้ภิกษุสงฆ์ และถวายอภิวาทพระพุทธองค์แล้วกลับสำนักภิกษุณี

นี่เป็นอิทธิม์เรื่องใหญ่ของสงฆ์ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือได้ร่วมพิจารณาตัดสิน รับรู้ ในฐานะผู้ใหญ่ฝ่ายอุบาสก แต่การพิจารณาตรวจสอบต้องเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง คือนางวิสาขามหาอุบาสิกา เพราะเป็นเรื่องที่ภิกษุณีตั้งครรภ์ ชายจำเป็นต้องร่างกายของภิกษุณีไม่ได้ ภิกษุณีจะมีความผิดทางพระวินัย

๒. กรณีที่พวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีวิวาทกัน นอกจากอิทธิม์เรื่องภิกษุณีตั้งครรภ์ ยังมีอิทธิม์ใหญ่อีกคดีหนึ่งที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ เป็นเรื่องที่ภิกษุชาวกรุงโกสัมพีทะเลาะกัน แต่ท่าน

อนาถบิณฑิกอุบาสกมิได้ยุ่งเกี่ยวในการพิจารณาอิทธิกรรม ท่านไม่ทราบว่า จะปฏิบัติอย่างไร ต่อพวกภิกษุที่ทะเลาะกัน ซึ่งจะมาพักที่พระเชตวัน จึงเข้ากราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ท่านจะไม่ยอมให้พวกภิกษุชาวโกสัมพีเข้ามาพักในพระเชตวัน พระองค์รับสั่งว่า พวกภิกษุเหล่านั้นเป็นภิกษุมีสีล แต่เพราะทะเลาะกันแล้ว ไม่เชื่อคำแนะนำของตถาคต บัดนี้จะมาขอขมาเราตถาคต ขอให้พวกเขามาเถิด ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจึงทูลถามถึงวิธีที่จะพึงปฏิบัติต่อพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพี ผู้มีเรื่องทะเลาะวิวาทกัน พระพุทธเจ้าได้รับสั่งกับท่านว่า ให้ถวายทานในภิกษุพวกที่ทะเลาะกันทั้ง ๒ ฝ่าย ให้พึงธรรมของภิกษุทั้ง ๒ ฝ่าย แล้วพึงถือตามข้างพวกภิกษุที่เป็นธรรมวาทีเท่านั้น

สำหรับอิทธิกรรมเรื่องทะเลาะวิวาทของพวกภิกษุชาวกรุงโกสัมพีนี้ ในที่สุดก็ได้ปองดวงสมัคสมานสามัคคีกัน กลับเข้าพวกกัน พระพุทธเจ้ารับสั่งให้พวกภิกษุที่ทะเลาะวิวาทกันนั้นทำสามัคคีอุโบสถ ซึ่งจะพึงกระทำได้ก็ต่อเมื่อภิกษุสงฆ์ที่ทะเลาะวิวาทกันกลับคืนคิดกัน มิได้ทำในวันอุโบสถ ๑๕ คำ แต่คืนดีกันได้วันไหนก็ทำวันนั้น^{๓๖}

๓.๒.๓ ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

บทบาทในการบำรุงพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ กล่าวคือ การอุปฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นต้นนั้น เป็นภาพที่ชัดเจนที่สุดแก่บุคคลทั่วไป ได้แก่ ฝ่ายคฤหัสถ์เป็นผู้ที่คอยสนับสนุนบรรพชิตด้วยปัจจัย ๔ มิได้ขาด ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน เป็นเหตุปัจจัยให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมาอย่างต่อเนื่อง ในสมัยพุทธกาล อุบาสกมีบทบาทและเป็นกำลังสำคัญในการบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างสม่ำเสมอ เป็นผู้ที่มีศรัทธาอย่างมั่นคงต่อพระพุทธศาสนา ให้ทาน รักษาศีล ให้การอุปฐากบำรุงพระสงฆ์อย่างไม่เสียดายทรัพย์สมบัติ นับว่าเป็นตัวอย่างที่ดี ควรที่พุทธบริษัทจะนำมาเป็นแบบอย่างในการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี ซึ่งมีอุบาสกในพระพุทธศาสนา ผู้วิจัยจะได้กล่าวเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑. บทบาทหน้าที่ในการถวายภัตตาหาร

หน้าที่ในการถวายภัตตาหารนี้ มีมาตั้งแต่เริ่มแรกที่พระพุทธศาสนาได้เผยแผ่เข้าไปสู่บ้านและนิคมต่างๆ ได้มีอุบาสกผู้เลื่อมใสในคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงได้เข้ามาถวายการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ด้วยภัตตาหาร หรือแม้แต่การเข้าไปบิณฑบาตของพระสงฆ์ตามบ้านเรือน อุบาสกผู้เลื่อมใสได้ทำบุญด้วยการถวายภัตตาหารเป็นจำนวนมากขึ้นขยายออกไปเป็นลำดับ เป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองจนถึงปัจจุบันนี้ และหน้าที่ดังกล่าวนี้มีอุบาสกที่ทำหน้าที่อุปฐากบำรุงพระสงฆ์ด้วยการถวายภัตตาหารเป็นประจำมีหลายท่าน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ซึ่งมีดังนี้

^{๓๖}วิ.ม. (ไทย) ๕/๔๕๑-๔๖๕/๓๓-๓๖๐.

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ทำหน้าที่อุปฐากบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำทุกวันนับตั้งแต่ท่านเข้ามานับถือพระพุทธศาสนา ซึ่งตั้งแต่ท่านได้เจอพระพุทธเจ้าและได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้าได้บรรลุโศคาปัตติผล เกิดความเลื่อมใสกลับถึงที่พักได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ เพื่อฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น โดยที่ท่านได้เตรียมอาหารด้วยตนเองจนพร้อมบริบูรณ์พร้อมทุกประการ ท่านได้ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระพุทธเจ้า และพระสงฆ์ด้วยมือของท่านเอง หลังจากฉันเสร็จได้กราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์ และพระสงฆ์ให้เสด็จไปจำพรรษาที่นครสาวัตถี

ต่อมาเมื่อมีพระสงฆ์มาอยู่ที่กรุงสาวัตถีประจำแล้ว ตลอดระยะเวลา ๒๕ ปีท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกปฏิบัติต่อพระสงฆ์อย่างสม่ำเสมอไม่บกพร่อง โดยท่านได้กระทำหน้าที่อุปฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ด้วยการจัดภัตตาหารไว้ถวายแก่ภิกษุสงฆ์ที่บ้านวันละ ๒,๐๐๐ รูป ทุกวัน จัดนิตยภัต คือสลากภัตอีกวันละ ๕๐๐ รูป และจัดอาหารเป็น ๒ ช่วง คือช่วงเช้าถวายข้าวต้ม ช่วงสายถวายข้าวสวยแก่พระสงฆ์

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา มาก ที่บ้านของท่านได้จัดเตรียมสถานที่และตกแต่งอาสนะเพื่อถวายภัตตาหารเลี้ยงพระภิกษุสงฆ์เป็นประจำ และไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและเยี่ยมภิกษุสามเณรทุกวัน ถ้าไปก่อนเวลาฉันอาหารก็นำอาหารของขบฉันไปถวาย ถ้าไปหลังเวลาฉันอาหาร ก็นำเกสซ์ ๕ อย่าง และน้ำ ๘ ประการไปถวายเป็นประจำ และก่อนจะกลับก็จะตรวจดูวิหารเยี่ยมภิกษุสามเณรเมื่อทราบว่าท่านต้องการสิ่งใด ก็จะจัดหาสิ่งนั้นไปถวาย ท่านได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้ใจของภิกษุสามเณรมากคนหนึ่ง เนื่องจากการที่ท่านได้ไปวัดและใกล้ชิดกับพระรัตนตรัยนั่นเอง แม้แต่เวลาคนอื่นจะถวายทาน ทำบุญบ้านก็เชิญท่านไปให้คำแนะนำเสมอ^{๓๘}

การทำหน้าที่อุปฐากบำรุงพระสงฆ์เป็นประจำอย่างนี้ ท่านจึงเป็นผู้อุปการะตั้งอยู่ในฐานะบิดาของพระสงฆ์ บ้านของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นโรงงานของพระสงฆ์เป็นสถานที่รุ่งเรืองแห่งผ้ากาสาพัสดุ เป็นสถานที่เข้าออกแห่งพระสงฆ์ ทั้งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกและคนในบ้านของท่าน ถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ด้วยความเป็นกันเอง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาจนบางครั้งพระสงฆ์แม้จะไปรับภัตตาหารที่พระราชวังของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่เพราะไม่ได้รับความคุ้นเคยเป็นกันเอง จึงพากันนำภัตตาหารที่รับจากพระราชวังมานั่งฉันที่บ้านของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นอกจากบ้านที่กรุงสาวัตถี ท่านยังมีหมู่บ้านคนงานอยู่ที่แคว้นกาสิอีกแห่งหนึ่ง ท่าน

^{๓๘} พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๔/๑๔๑,

ได้มอบหมายให้คนรับใช้ที่หมู่บ้านนั้นช่วยจัดเตรียมภัตตาหารไว้เป็นประจำสำหรับถวายพระสงฆ์
อาคันตุกะ^{๓๕}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นคนใจบุญจึงคิดอยู่เสมอว่า “ภิกษุสามเณรจะคู่มือของเรา”
ดังนั้น เมื่อท่านไปวัดจึงมีสิ่งของไปถวายไม่เคยขาด เมื่อได้ทำภารกิจเสร็จสิ้นแล้วก่อนจะกลับบ้าน
จะตรวจดูตามวิหารว่ายังขาดสิ่งใด และคอยดูสิ่งที่ภิกษุต้องการแล้วจัดหาสิ่งนั้นไปถวาย จึงทำให้
ท่านมีความรอบรู้ถึงสิ่งที่ควรและไม่ควรนำไปถวาย ท่านจึงเป็นผู้ที่จัดอาหารและสิ่งของถวายได้
เหมาะสมกับความต้องการของพระสงฆ์

คราวหนึ่ง อนาถบิณฑิกอุบาสกถวายทานแก่พระพุทธรเจ้าและพระสาวกทั้งหลายและให้
ทานแก่คนยากไร้มิได้ขาด จนคราวหนึ่งทรัพย์ของท่านขาดแคลน แต่ท่านก็ยังถวายทานแก่
พระพุทธรเจ้าและพระสาวกทั้งหลายมิได้ขาด แต่เพื่อไม่อาจจัดให้ประณีตได้ จัดได้เพียงข้าวต้มหุง
รดน้ำผักดอง ท่านรู้สึกไม่สบายใจที่ถวายทานประณีตไม่ได้ พระพุทธรเจ้าตรัสว่า วัตถุที่ให้นั้นจะ
เศร้าหมองหรือประณีตก็ตาม แต่ถ้าผู้ให้ทานไม่เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลไม่ดี
แต่ถ้าผู้ให้ทาน ให้ด้วยความเคารพ ให้ด้วยความนอบน้อม ให้ด้วยมือของตนเอง ไม่ทิ้ง ให้เพราะ
เชื่อกรรมและผลของกรรม ทานนั้นย่อมให้ผลดี แล้วทรงแสดงพระธรรมเทศนาเรื่องเวลาม
พรหมณ์ผู้ให้มหาทานให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกฟัง^{๓๖}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้มีศรัทธาเลื่อมใสพระพุทธรศาสนา เป็นผู้บำรุงพระภิกษุ
สงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ อย่างสม่ำเสมอ ด้วยการถวายภัตตาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้ให้ความอุปถุ
ถัมภ์พระสงฆ์ไม่ขาดตกบกพร่อง ด้วยเหตุนี้ ท่านเป็นผู้มากด้วยการให้ทาน จึงได้รับการยกย่อง
จากพระพุทธรเจ้าว่าเป็นสาวกผู้เลิศในการถวายทาน และท่านนั้นจะไปวัดพระเชตุวันมหาวิหารทุก
วันๆละ ๒ ครั้ง และจะมีของเคี้ยวของฉัน เกศซ์ น้ำปานะไปถวายพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์
สม่ำเสมอไม่ขาดเลย

จากการศึกษาเกี่ยวกับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น ท่านเป็นหัวหน้านำในการทำหน้าที่
อุปถุฐากบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลต่อพระสงฆ์และทำให้พระพุทธรศาสนา
เจริญรุ่งเรืองมาได้จนถึงทุกวันนี้ กล่าวคือ พระสงฆ์ได้รับความสะดวกสบายเพราะไม่ลำบากด้วย
ภัตตาหาร จึงสามารถบำเพ็ญสมณธรรมเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้สะดวก จึงเป็นแบบอย่างให้
พุทธรศาสนิกชนรุ่นหลังได้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติสืบมา

^{๓๕} ชงธร หาชัย, “การศึกษาหน้าที่ของผู้อุปถุฐากในพระพุทธรศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธร
ศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๓๕-๓๖.

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๒-๖๓.

๒. บทบาทในการเป็นผู้นำสร้างเสนาสนะถวายสงฆ์

เสนาสนะ หมายถึงที่อยู่อาศัยของพระสงฆ์^{๔๑} ได้แก่ วัด ถาวรวัตถุก็คือสิ่งก่อสร้างทางวัตถุอันเป็นสัญลักษณ์ของพระศาสนา เช่น กุฏิ วิหาร โบสถ์ ที่มีอยู่ภายในวัดและเครื่องใช้เกี่ยวกับสถานที่ ได้แก่ โต๊ะ เก้าอี้ แม้โคนไม้เมื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยก็เรียกเสนาสนะ สิ่งเหล่านี้ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อพระสงฆ์ เป็นหนึ่งในปัจจัย ๔ ที่จะช่วยให้พระสงฆ์ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่ในการปฏิบัติธรรมและทำหน้าที่ในการเผยแผ่ในพระพุทธศาสนา มีเสนาสนะหรือที่พักของสงฆ์เกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อพระเจ้าพิมพิสารมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้ถวายพระอุทยานเวพวันให้เป็นที่พักของพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ จึงได้เป็นพระอารามแห่งแรกในพระพุทธศาสนา เป็นหน้าที่ช่วยกันบำรุงอุปถัมภ์พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเสนาสนะหรือที่พักอาศัย เพื่อให้พระสงฆ์เกิดความสะดวกสบายในด้านความเป็นอยู่อันจะเป็นการเอื้อต่อการศึกษาประพฤติปฏิบัติธรรม ซึ่งจะเป็นผลดีและสะท้อนกลับมาหาอุบาสกต่อไปอีกด้วย และยังเป็น การช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีบทบาทในด้านนี้ ดังนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีบทบาทในการเป็นผู้นำสร้างศาสนวัตถุไว้ในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้สร้างวัดพระเชตะวันมหาวิหารถวายพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอเรื่องท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสร้างพระเชตะวันมหาวิหาร เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกลับถึงกรุงสาวัตถี ก็เที่ยวหาสถานที่สร้างวิหารถวายพระพุทธเจ้า ในลักษณะเดียวกับพระเวพวัน วันหนึ่ง ได้พบสวนของเจ้าเชตราชกุมาร ซึ่งตั้งอยู่ชานเมืองทางทิศใต้แห่งกรุงสาวัตถี เป็นสถานที่เหมาะที่จะสร้างวิหาร เพราะอยู่ไม่ใกล้ไม่ไกลจากหมู่บ้านไปมาสะดวกคนที่ต้องการเข้าเฝ้าก็เข้าเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัดไม่มีเสียงรบกวน ไม่มีประชาชนเข้าออก ลับตามนุษย์ เหมาะแก่การหลีกเร้น จึงได้ไปเข้าเฝ้าเจ้าเชตราชกุมารแล้ว ได้กราบทูลขอซื้ออุทยานเพื่อจะสร้างวัดถวายเป็นที่พักของพระพุทธเจ้า ที่แรกเจ้าเชตราชกุมาร ไม่ยอมขายอุทยานให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก แต่ในที่สุดก็ทรงเห็นใจท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ทรงยอมขายอุทยานให้ ตีราคาโดยที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนำเหรียญเงินมาปูเต็มพื้นที่อุทยาน

เมื่อตกลงซื้อขายกันแล้วท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก จึงได้สั่งให้พวกคนรับใช้คนงานเอาเกวียนบรรทุกเงินมาหลายเล่มเกวียนแล้วปูลาดในเชตวัน ขอบกหาปณะทุกอันจรดกันสถานที่ที่มีต้นไม้อายุหรือสระโบกขรณี ก็กะประมาณบริเวณของต้นไม้อายุและสระโบกขรณีเหล่านั้นแล้ว เอาเงินปูลาดในที่อื่นให้ เงินที่ขมออกมาราวเดียวไม่พอรอบล้อมประตูหน้าหนึ่ง ท่านอนาถบิณฑิก

^{๔๑}พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๖.

อุบาสกจึงให้ไปชนกหาปณะมาปลาคที่นั่น เจ้าเชตราชกุมาร ทรงเลื่อมใสในการกระทำของท่าน อนาคตภิกขุอุบาสกแล้วได้ยกพื้นที่อุทยานส่วนหนึ่งตรงด้านหน้าอุทยานให้ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกโดยไม่ต้องนำเหรียญเงินมาปลาคที่ตรงนั้น ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกพิจารณาเห็นว่า เจ้าเชตกุมารนี้เป็นผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จัก การที่ผู้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักอย่างนี้เลื่อมใสในพระธรรมวินัยมีผลดีมาก แล้วได้มอบถวายที่นั้นแก่เจ้าเชตราชกุมาร ในครั้งนั้น เจ้าเชตราชกุมารจึงสร้างซุ้มประตูลที่ตรงนั้น

ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกได้สร้างพระวิหาร สร้างบริเวณ สร้างซุ้ม สร้างศาลาโรงฉัน สร้างศาลาโรงไฟ สร้างกุฏิเก็บของ สร้างวัจกุฏิ สร้างที่จงกรม สร้างศาลาจงกรม ขุดบ่อน้ำ สร้างศาลาบ่อน้ำ สร้างเรือนไฟ สร้างศาลาเรือนไฟ ขุดสระโบกขรณี สร้างมณฑป ในสวนเชตวัน

คัมภีร์ชาคคอรรถถา ได้กล่าวถึงการก่อสร้างเสนาสนะในพระเชตวันมหาวิหารว่า ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกเริ่มก่อสร้างเสนาสนะโดยสร้างพระคันธกุฎีสำหรับเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง สร้างกุฏิที่พักสำหรับพระอสีติมหาสาวกแต่ละองค์แวดล้อมพระคันธกุฎีแล้วสร้างกุฏิที่พัก ๑ หลัง ๒ หลัง กระจายอยู่ในบริเวณสำหรับพระภิกษุสงฆ์สร้างศาลายาว สร้างมณฑป เมื่อดำเนินการก่อสร้างเสนาสนะที่พักอาศัยเสร็จเรียบร้อยแล้ว ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกได้ส่งคนไปกราบทูลแจ้งข่าวให้พระพุทธองค์ทรงทราบ เพื่อเสด็จไปกรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ ได้ทรงทราบข่าวจากคนอื่นที่ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกส่งมากราบทูลแล้วพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์จำนวนมากได้เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ไปถึงสาวัตถีโดยลำดับ

ทางด้านท่านอนาคตภิกขุอุบาสก ก็ได้จัดเตรียมการรับเสด็จ ในวันที่พระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จเข้าพระเชตวัน ท่านส่งบุตรชายพร้อมบริวารกุมาร ๕๐๐ คน ธิดาสาว ๒ คน คือ นางมหาสุภัททา กับนางจุฬสุภัททา กับบริวารหญิงสาว ๕๐๐ คน ภรรยาของท่านกับบริวารเพื่อนหญิง ๕๐๐ คน ออกนำหน้าไปต้อนรับเสด็จ ส่วนท่านอนาคตภิกขุอุบาสก นุ่งห่มผ้าไหม พร้อมกับเศรษฐี ๕๐๐ คน ออกต้อนรับเสด็จอยู่หลังสุด

เมื่อพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์เสด็จถึง ก็ทรงให้อุบาสกบริษัทเดินนำหน้าเสด็จเข้าสู่พระเชตวัน ประทับอยู่ในพระเชตวัน ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกได้กราบทูลอาราธนานิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปฉันภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น และท่านอนาคตภิกขุอุบาสกก็ได้มอบถวายพระเชตวันโดยจับเต้าทองเทน้ำลงบนฝ่าพระหัตถ์ของพระพุทธองค์กล่าวคำอุทิสว่า “อิมิเชตวันวิหารี อากตนาคตสฺส จาคฺคทฺทิสสฺส ภิกขุสงฺฆสฺส ทมฺมิ : ข้าพระพุทธเจ้า ขอน้อมถวายพระเชตวันวิหารนี้ แด่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในทิศทั้ง ๔ ทั้งที่มาแล้วและยังมีได้มา”

พระพุทธองค์ ทรงรับพระเชตวันวิหาร แล้วทรงกระทำอนุโมทนาแสดงอานิสงส์การถวายวิหาร ๑๗ ประการ เป็นคาถา ท่านอนาคตภิกขุอุบาสกซื้อสวนเชตวันด้วยการเอาเงินปลาค

เป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ สร้างถาวรวัตถุทั้งหมดเป็นจำนวน ๑๘ โกฏิ จัดงานฉลองเป็นเวลา ๕ เดือน ใช้เงินในการฉลองอีกจำนวน ๑๘ โกฏิ รวมแล้วอนาถบิณฑิกอุบาสกใช้เงินในการสร้างพระเศวตวันเป็นจำนวน ๕๔ โกฏิ^{๔๒}

๓.๒.๔ ด้านสังคมสงเคราะห์

การช่วยเหลือสังคมหรือสังคมสงเคราะห์ ถือว่าเป็นบทบาทหนึ่งที่เป็นของมนุษย์ ที่ต้องแสดงออกมาในรูปของการกระทำ เป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลอนุเคราะห์ เพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น ไม่ว่าจะในด้านวัตถุสิ่งของเช่นมีอาหาร มีที่พักอาศัย มีเสื้อผ้าและการช่วยแนะนำ สั่งสอนให้เขาเกิดความรู้หรือเกิดปัญญา เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้ถูกต้อง ดังนั้นการช่วยเหลือสังคมจึงเป็นการช่วยเหลือผู้ที่มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เหมือนกันกับเรา ให้ได้รับความสุข ความสะดวกสบายขึ้น ซึ่งเป็นการแสดงออกมาในด้านความมีคุณธรรม อย่างแท้จริง มุ่งหวังช่วยเหลือผู้ยากไร้และช่วยรับภาระสังคม ทำให้สังคมที่เราอยู่ร่วมกันเกิด ความสงบสุข^{๔๓} พระพุทธศาสนา สอนให้สังคมเห็นความสำคัญในบทบาทการสงเคราะห์กล่าวคือ การให้ความสงเคราะห์ หมายถึง การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเกื้อกูล เป็นการให้ความอุปถัมภ์ช่วยเหลือบุคคลอื่นที่เดือดร้อนให้ได้รับความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น การสงเคราะห์นี้ เป็นปัจจัยส่งผลให้มีจิตใจเมตตาโอบอ้อมอารี มีความคิดที่จะช่วยเหลือผู้อื่นและสร้างความคิดต่อไป ในสมัยพุทธกาล สังคมสงฆ์เป็นสังคมที่เรียกว่า อณาการิก หมายถึงผู้ไม่มีเรือน ดำเนินชีวิตโดยการอาศัยผู้อื่นด้วยปัจจัย ๔ เพื่อเป็นเครื่องเอื้ออำนวยความ สะดวกในการเผยแผ่หลักคำสอน ให้มีศักยภาพ ผู้ให้การสนับสนุนส่งเสริมพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ คือ อุบาสก เป็นการสงเคราะห์สถาบันสงฆ์ให้มีพลังที่จะขับเคลื่อนต่อไป ซึ่งเป็นหน้าที่ของพุทธบริษัทต้องรับผิดชอบร่วมกัน ในส่วนของอุบาสกที่มีความสำคัญผู้มีคุณูปการแก่สังคมพระสงฆ์ ให้การสงเคราะห์ ถวายความสะดวกสบายพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีบทบาทในด้านนี้ ดังต่อไปนี้

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ทำหน้าที่ช่วยกันขวนขวายอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาด้วย ใจรัก โดยท่านให้ความอุปฐากพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ไม่ขาดตกบกพร่อง เป็นผู้ถวายทานแก่พระสงฆ์ ให้ท่านแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยากสม่าเสมอ ในทุกๆ วันที่บ้านของท่านให้คนจัดเตรียมอาสนะ

^{๔๒}รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๕-๕๑.

^{๔๓}สุนทรี สุริยะรังษี, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทของคฤหัสถ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีอุบาสกผู้ได้รับเอตทัคคะ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๕๘.

จัดภัตตาหารถวายพระภิกษุวันละ ๒,๐๐๐ รูปมิได้ขาด ภิกษุรูปใดปรารถนาสิ่งใดก็จัดถวายให้ตามความประสงค์^{๔๔}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้นำที่ทำประโยชน์ทั้งส่วนรวมและส่วนตัวได้สมบูรณ์ให้ ความอนุเคราะห์สงเคราะห์แก่ครอบครัว ญาติ และบุคคลทั่วไป เช่นท่านได้สงเคราะห์แก่ลูกสาว ทั้ง ๓ คน คือ มหาสุภัททาลูกสาวคนโต จุฬสุภัททาลูกสาวคนรอง และสุมนาลูกสาวคนเล็ก โดย มอบหมายให้ทำหน้าที่คอยถวายภัตตาหารแก่พระสงฆ์ ด้วยเหตุที่ได้ทำหน้าที่ถวายภัตตาหารนี้ นางทั้ง ๓ จึงได้ฟังธรรมและบรรลุธรรมคือ ๒ คนแรกบรรลุโสดาปัตติผล แต่งงานแล้วไปอยู่ บ้านสามี ส่วนสุมนาได้ฟังธรรมและบรรลุสกทาคามิผลต่อมาถึงแก่กรรมไปเกิดบนสวรรค์ชั้น ดุสิต^{๔๕} ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นบุคคลที่มีมิตรสหายมาก เป็นบุคคลที่ประชาชนเชื่อถือท่าน ได้ผูกมิตรไมตรีกับประชาชนทุกแห่งหน เช่นเมื่อคราวที่ท่านนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ ไปจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี เดินทางกลับกรุงสาวัตถี ระหว่างทางท่านได้ขอร้องมิตรสหายให้ช่วย เตรียมการต้อนรับพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ โดยบอกกับมิตรสหายว่า “พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นใน โลกแล้ว ท่านได้นิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ไปจำพรรษา ณ กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ พร้อมภิกษุสงฆ์จะเสด็จผ่านมาทางนี้ ขอเชิญช่วยกันสร้างอารามสร้างวิหาร เตรียมไทยทานไว้ ถวายพระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์” บรรดามิตรสหายของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ที่อยู่ตาม ระยะทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถีทุกคนนับถือ เชื่อถือถ้อยคำท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ผู้ที่ มีทรัพย์มากก็สร้างอารามสร้างวิหารที่พัก จัดเตรียมไทยทาน ด้วยทรัพย์ของตน ส่วนผู้ที่มีทรัพย์ น้อยและผู้ที่ไม่มียทรัพย์ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็ได้มอบทรัพย์ให้จัดการสิ่งต่างๆ เตรียมต้อนรับ พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ ซึ่งจะเสด็จผ่านไปกรุงสาวัตถี

ในการชักชวนมิตรสหาย เตรียมถวายความอุปถัมภ์พระพุทธเจ้าพร้อมภิกษุสงฆ์ตาม ระยะทางจากกรุงราชคฤห์ถึงกรุงสาวัตถีนั้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ใช้จ่ายเงินไป ๑ แสน กหาปณะ และให้ข้าวของแก่มิตรสหายที่มีทรัพย์น้อยไปมูลค่า ๑ แสนกหาปณะได้ชักชวนมิตร สหายสร้างวิหารที่พักตลอดระยะทาง ๔๕ โยชน์ๆละ ๑ แห่งรวม ๔๕ แห่งจากกรุงราชคฤห์จนถึง กรุงสาวัตถี^{๔๖} คนที่มีประชาชนนับถือเชื่อถือ จะขอความร่วมมืออะไรก็ยอมได้รับความร่วมมือเป็น อย่างดี สามารถกระทำสิ่งที่ตนเป็นประโยชน์ได้สำเร็จ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นเศรษฐีพ่อค้าที่มี

^{๔๔} บ.ร.อ. (ไทย) ๑/๒๑/๒๐๓.

^{๔๕} พระมหารุ่ง ปัญญาจุฑาโฒ (แรกชานาญ), “การศึกษาวิเคราะห์สถานภาพ คุณสมบัติและบทบาท ของพระโสดาบันในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๘.

^{๔๖} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๗/๑๑๗.

กิจการมาก ไปค้าขายแต่ละครั้งมีเกวียนบรรทุกสินค้าไปถึง ๕๐๐ เล่ม มีหมู่บ้านที่เรียกเก็บภาษี ท่านต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลทั่วไปมากมาย เพราะเป็นเรื่องราวที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระรัตนตรัย แต่หลังจากที่ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนิมนต์พระพุทธเจ้ามาจำพรรษาที่พระเชตะวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถีแล้ว พระพุทธเจ้าเสด็จมาพักจำพรรษาที่วัดพระเชตะวันมหาวิหารหลายครั้ง นานนับได้ ๑๕ พรรษา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ก็ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าทุกวัน เรื่องการค้าขายท่านได้มอบหมายให้ผู้อื่นคุมกองเกวียนไปค้าขายแทนเพราะมีข้อความปรากฏว่า พวกพ่อค้าที่ร่วมลงทุนค้าขายกับท่าน ได้โกงเงินท่านไปจำนวน ๑๘ โกฏิ

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีความเกี่ยวข้องกับบุคคลประเภทคัมภ์น้ำเมา คือ นอกจากท่านอนาถบิณฑิกจะไปวัดพระเชตะวันทุกวันแล้ว ท่านยังไปเข้าเฝ้าพระเจ้าอยู่หัว คือพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ในคัมภีร์มิได้ระบุว่าไปเข้าเฝ้าทุกวันหรือไม่ แต่พิจารณาดูน่าจะไปเป็นประจำเพราะมีเรื่องราวปรากฏว่าพวกขี้เมามานั่งรอที่หนทาง ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจะเดินผ่านไปในช่วงเมื่อมานั่งรอก็แสดงว่าต้องไปทุกวัน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีความเกี่ยวข้องกับใครก็เอื้อเฟื้อกับผู้นั้น มีพราหมณ์ชาวกรุงสาวัตถีคนหนึ่ง มาขอสิริของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ท่านก็ให้แต่ในที่สุดพราหมณ์ไม่สามารถรับสิริไปได้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้ทราบว่ามีหญิงแก่ยากจนคนหนึ่ง ได้จัดเตรียมทานถวายพระอาคันตุกะ ที่จาริกมาพระเชตะวัน จึงได้ส่งโภชนะอันประณีตพร้อมกับพร้อมผ้าสกลูกและทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะ ไปช่วยเพื่อให้จัดทานถวายพระอาคันตุกะ^{๔๗}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นบุคคลที่มีหลักฐานมั่นคง เป็นคนกว้างขวาง มีมิตรสหายมากมาย เป็นที่เคารพนับถือ เป็นที่เชื่อถือของมิตรสหาย เนื่องจากท่านเป็นคนสงเคราะห์มิตรสหาย ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงการสงเคราะห์มิตรสหายของท่าน ดังต่อไปนี้

เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ ที่เป็นสหายและเป็นพี่เขยน้องเขยของท่าน ได้แก่คนที่ท่านอนาถบิณฑิกจะไปหาแล้วได้มีโอกาสพบพระพุทธเจ้าได้ฟังธรรมแล้วสำเร็จโศคาปัตติผลแล้วกราบทูลอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมภิกษุสงฆ์มาจำพรรษา ณ พระเชตะวันมหาวิหารที่ท่านสร้าง ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกับสหายคนนี้อย่างสงเคราะห์กันและกัน คือ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นสามีน้องสาวของเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ และเศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ก็เป็นสามีน้องสาวของท่าน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกับเศรษฐีกรุงราชคฤห์ซึ่งเป็นทั้งสหายเป็นทั้งพี่เขยน้องเขยกัน

ท่านอนาถบิณฑิกได้สงเคราะห์สหายผู้เป็นลูกชายเศรษฐีชาวอุคคนคร ชื่อว่า อุคคะ ซึ่งได้เป็นสหายกันมา ในสมัยที่ศึกษาอยู่ในสำนักอาจารย์เดียวกัน ต่างได้ตกลงกันว่า ถ้าฝ่ายใดสูญเสียลูกสาวของอีกฝ่ายหนึ่งให้แต่งงานกับลูกชายของตน ฝ่ายที่ถูกสูญเสียลูกสาวก็ต้องยกให้ฝ่ายที่สูญเสีย

^{๔๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๘.

ต่อมาท่านทั้งสอง ได้ตั้งหลักปักฐานอยู่ ณ เมืองของตน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกอยู่กรุงสาวัตถี ท่านอุคคะอยู่เมืองอุคคะ

ครั้งหนึ่ง ท่านอุคคะเศรษฐี ได้นำสินค้านำมาขายทั่วแคว้น ๕๐๐ เล่ม เดินทางมาค้าขายยังกรุงสาวัตถี ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้มอบหมายให้จุกุสุมิตตาภิกษุสาวกของท่านให้การต้อนรับ ท่านอุคคะเศรษฐี ได้ผู้ขอจุกุสุมิตตาภิกษุสาวกให้แต่งงานกับลูกชายของตน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้เข้าเฝ้ากราบทูลเรื่องนั้นให้พระพุทธองค์ทรงทราบ และได้ปรึกษากับภรรยาแล้วตกลงยกลูกสาวให้แต่งงานกับลูกชายของอุคคะเศรษฐี ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้จัดพิธีส่งลูกสาว เหมือนกับ ที่ท่านธัญชัยเศรษฐีบิดาของนางวิสาขา จัดพิธีส่งนางวิสาขาไปบ้านสามี ทั้งได้ให้โอวาท ๑๐ ข้อ อย่างที่ท่านธัญชัยเศรษฐีให้แก่นางวิสาขา ในกาลต่อมาจุกุสุมิตตาภิกษุสาวกได้นิมนต์พระพุทธเจ้าไปโปรดอุคคะเศรษฐีบิดาของสามีและมารดาของสามีที่อุคคะนคร ซึ่งท่านทั้งสองได้ฟังธรรมแล้วสำเร็จโศดาปัตติผล ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีสหายเป็นเศรษฐีชาวปัจฉิมชนบทผู้หนึ่งเป็นสหายที่ยังไม่เคยพบกัน เป็นเศรษฐีอยู่ชายแดน ซึ่งติดต่อกับชายแดน เศรษฐีนั้นนำสินค้านำมาขายทั่วแคว้น ๕๐๐ เล่ม สั่งพวกคนงานให้นำสินค้าไปสู่กรุงสาวัตถี ขายให้แก่อนาถบิณฑิกเศรษฐีสหายของตนตามราคาสินค้าแต่ละอย่าง แล้วขนสินค้าทางกรุงสาวัตถีกลับมาขาย ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกก็จัดการให้ที่พักและเสบียงแก่พวกนั้น ได้ตามสุขทุกข์ของเศรษฐีผู้สหาย รับซื้อสินค้าไว้แล้วสั่งให้จัดสินค้าทางกรุงสาวัตถีให้ไป ต่อมาท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้ส่งแคว้น ๕๐๐ เล่ม บรรทุกสินค้าไปถึงปัจฉิมชนบทนั้นบ้าง บริวารของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปถึง ปัจฉิมชนบทนั้นแล้ว พวกท่านไปพบเศรษฐีปัจฉิมชนบท เศรษฐีนั้นรับเครื่องบรรณาการไว้ แต่ไม่รับรองช่วยเหลือหาที่พักให้ ไม่รับจำหน่ายสินค้าให้ ส่งให้ไปหาที่พักและจำหน่ายสินค้ากัน

ต่อมา เศรษฐีชาวปัจฉิมชนบทส่งแคว้น ๕๐๐ เล่ม บรรทุกสินค้ามาสู่กรุงสาวัตถีซ้ำอีกครั้งหนึ่ง ไปพบท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ฝ่ายพวกบริวารชนของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเห็นพวกนั้นแล้วขอรับหน้าจะจัดที่พักอาหารและเสบียงให้ แล้วบอกให้พวกนั้นปลดแคว้นไว้ภายนอกพระนคร บอกให้พักอยู่ที่นอกพระนคร จัดข้าวต้มข้าวสวยทั้งเสบียงในเรือนพวกตนให้ แล้วพากันไปเรียกพวกทาสและกรรมกรประชุมกัน พอได้เวลาเที่ยงคืน ก็กุมกันปล้นแคว้นทั้ง ๕๐๐ เล่ม แย่งเอากระตังน้ำดื่มของพวกนั้น ไล่โคให้หนีไปหมดถอดล้อแคว้น ๕๐๐ เล่มเสียหมด วางแคว้นไว้ที่พื้นดิน ขนเอาแต่ล้อแคว้นทั้งหลายไป พวกบริวารของเศรษฐีชาวปัจฉิมชนบท ไม่มีแม้แต่ฝานู้ง ต่างกลัวพากันหนีไปโดยเร็วไปถึงปัจฉิมชนบท

จากการศึกษาได้ตั้งข้อสังเกตไว้เฉพาะอุคคะเศรษฐีนั้น ถือว่าท่านอนาถบิณฑิกะสงเคราะห์โดยอ้อม คือ ท่านยกลูกสาวให้แต่งงานกับลูกชายของอุคคะเศรษฐี ซึ่งต่อมา นางสุภัททาได้ชักนำให้อุคคะเศรษฐีและภรรยามานับถือพระพุทธศาสนา

ส่วนการสงเคราะห์สหายยากไร้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ปกติก็สงเคราะห์คนยากจนไร้ที่พึ่ง ด้วยการให้ทานข้าวน้ำเป็นประจำอยู่แล้ว นอกจากนี้ท่านก็ยังได้สงเคราะห์สหายที่ขัดสน จนยาก ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีสหายคนหนึ่งเป็นสหายเล่นผู้่กันมา เล่าเรียนวิชาในสำนักอาจารย์เดียวกันมาชื่อว่า กภาพรรณี เมื่อกาลเวลาผ่านไป นายกภาพรรณีกลายเป็นคนตกยาก ไม่สามารถจะหาเลี้ยงชีวิตได้ จึงไปหาท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ญาติมิตรและสหายของท่านห้ามมิให้คบหา แต่ท่านก็ปลอบโยนนายกภาพรรณี และได้ให้ทุนไปช่วยให้ตั้งหลักฐาน

นอกจากท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจะมีสหายชื่อกภาพรรณี ท่านยังมีสหายที่เป็นคนต่ำต้อยอีกคนหนึ่ง ซึ่งญาติมิตรสหายและพวกพ้องก็ห้ามไม่คบหาเช่นกัน ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกล่าวว่า “การคบหาคนที่ต่ำต้อยก็ดี คนที่เสมอกันก็ดีคนที่เหนือกว่าก็ดี ถ้าคนนั้นเป็นมิตร ก็ควรคบทั้งนั้น” ท่านจึงมิได้เชื่อถ้อยคำของคนที่ไม่ให้คบหาเหล่านั้น

จากการศึกษาพบว่า ท่านอนาถบิณฑิกะ ได้เคยไปศึกษาวิชาในสำนักอาจารย์คนเดียวกับนายกภาพรรณี วิชาที่ท่านไปศึกษานั้น คงเป็นวิชาที่ชนวรรณะแพศย์ศึกษากัน ในคัมภีร์ชั้นฎีกากล่าวว่า คนวรรณะกษัตริย์กับวรรณะแพศย์ก็ศึกษาคัมภีร์พระเวท แต่ส่วนมากจะไม่เข้าใจความหมาย และการสงเคราะห์เทวดา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มิได้สงเคราะห์อนุเคราะห์เฉพาะมนุษย์ ท่านยังได้สงเคราะห์อนุเคราะห์เทวดาที่สถิตอยู่ที่ประตูบ้านของท่าน ซึ่งท่านได้ไถ่ออกไปจากบริเวณบ้านเนื่องจากมาห้ามท่านในคราวที่ขาดแคลนทรัพย์มิให้ถวายทานแด่พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์ ภายหลังท่านได้พาเทวดาตนนั้นไปพบพระพุทธเจ้าให้ได้ฟังธรรม จนสามารถบรรลุโศดาปัตติผล

จากการศึกษาพบว่า ช่วงที่ท่านอนาถบิณฑิกะขาดแคลนทรัพย์ยากจนลงนี้ ข้าทาสบริวารบางคนก็ต้องออกจากบ้านท่านไปอยู่ที่อื่น ดังมีเรื่องปรากฏอยู่ว่าที่บ้านของท่านอนาถบิณฑิกะ ซึ่งตามปกติมีการถวายทานแด่พระภิกษุวันละ ๒,๐๐๐ รูป เป็นประจำ นอกจากการถวายทานประจำ ยังได้จัดทำสลากภัตโดยใช้งาช้างจืดซื้อผู้่ถวาย อีกจำนวน ๕๐๐ ชุด สำหรับผู้ที่ร่วมถวายสลากภัต ผู้่ที่ร่วมถวายสลากภัตกับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ส่วนมากก็เป็นพวกข้าทาสบริวาร เมื่อท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกยากจนลง เด็กสาวคนหนึ่งในบ้านนั้น ไม่สามารถจะให้ทานตามสลากได้ ต่อมาเด็กสาวนางนั้นได้ออกจากบ้านท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปอยู่ยังเสตวาหนรัฐทำงานกวาดลานข้าว เก็บข้าวตกตามลานมาจัดการซ่อมเป็นข้าวสารปรุงเป็นภัตตาหารถวายทานตามสลากอีก

พระเถระรูปหนึ่ง ได้ถวายพระพรให้พระเจ้าเสตวาหนราชทรงทราบ พระองค์ได้โปรดให้นำเด็กสาวนั้นมา ทรงอภิเษกเป็นอัครมเหสี ตั้งแต่นั้นมาพระมเหสีอดีตเด็กสาวยากไร้คนนั้น ก็ได้จัดถวายทานวันละ ๕๐๐ สลาก การถวายทานโดยวิธีจืดซื้อผู้่ถวายที่สลากงาช้างนี้ เรียกว่า นิศย

ทานหรือนิตยภัต เป็นทานที่คนขัดสนถวายสลับต่อกัน ไม่ให้ตัดขาด เป็นทานที่ใช้ทุนทรัพย์น้อยไม่
ต้องเตรียมการมากแต่มีผลานิสงส์มาก^{๔๘}

๓.๓ ลักษณะความเป็นผู้นำของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

อุบาสก คือผู้ที่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยเป็น
ที่พึ่งตลอดชีวิต^{๔๙} อุบาสกคือชายผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัยหรือคนใกล้ชิดพระศาสนาที่แสดงตนเป็น
คนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ซึ่งลักษณะความเป็นผู้นำของ
อุบาสกในพระพุทธศาสนานั้น อุบาสกต้องประกอบด้วยพระธรรมและพระวินัยเป็นข้อพึงปฏิบัติ
ของอุบาสก และเป็นกรอบในการบำรุงพระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลอุบาสก ที่ได้รับยกย่อง
เป็นแบบอย่างและมีบทบาทที่เหมาะสมนั้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงลักษณะของอุบาสกซึ่งมีดังนี้

๓.๓.๑ ลักษณะของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

คุณลักษณะหรือคุณสมบัติพิเศษของอุบาสกในพระพุทธศาสนานั้น จากการศึกษา
งานวิจัยของรังสี สุทนต์ ได้กล่าวถึงลักษณะของอุบาสกไว้ ๒ ด้าน^{๕๐} คือ

๑. เป็นไวยวัจกรและอุปัฏฐากพระสงฆ์ ตอนว่าด้วยผู้มีทรัพย์ส่งเงินมากับทูตเป็นทุน
ซื้อจิวรถวายท่านพระอุปนันทสากยบุตร ขอให้ท่านช่วยแนะนำคนที่จะจัดการซื้อจิวรถวาย ซึ่งท่าน
พระอุปนันทสากยบุตรก็ได้แนะนำอุบาสกคนหนึ่งที่จะจัดการว่า “อุบาสกนี้เป็นไวยวัจกร (ผู้ทำ
ความชวนชาวรับใช้) ของภิกษุทั้งหลาย” การเข้าไปทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากหรือรับใช้พระสงฆ์ของ
อุบาสกด้วยปัจจัย ๔ พระพุทธเจ้าตรัสว่า มีอุปการะมากต่อพระสงฆ์ ดังพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุ
ทั้งหลาย พรหมณ์ คฤหบดีที่ทำหน้าที่ผู้อุปัฏฐากท่านทั้งหลายด้วยจิวร บิณฑบาต ที่อยู่อาศัย และ
ยากับเครื่องใช้รักษาโรคนับว่ามีอุปการะมาก^{๕๑} การทำหน้าที่ด้วยความเกื้อกูลต่อพระสงฆ์ เป็น
หน้าที่ของพุทธศาสนิกชน เพราะชีวิตพระสงฆ์จะดำรงอยู่ได้ก็เพราะอุบาสก คอยปรนนิบัติรับใช้
ด้วยการรับใช้และการอุปถัมภ์บำรุงพระสงฆ์ในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นการทำความดีตามหลักการหรือ
ลักษณะของอุบาสกที่ดีในพระพุทธศาสนา ดังเช่น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้มีลักษณะของ
อุบาสก คือ มีการชวนชวายในกิจสงฆ์ มีการถวายทานแก่พระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์ได้ดำรงชีพอยู่

^{๔๘} ที.สี. (ไทย) ๘/๓๔๘/๑๔๖.

^{๔๙} พระมหาถวิล เตชะคำ, “อุบาสกในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ,
(บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

^{๕๐} รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์
พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต , หน้า ๑๐๐.

^{๕๑} ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๑๐๗/๓๑๔.

สะดวกในการเอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมและปฏิบัติศาสนกิจของท่านด้วย อีกทั้งเป็นผู้นั่งใกล้พระรัตนตรัย ซึ่งได้ปฏิบัติตนแบบผู้รับใช้ เช่น ขนทรายไปเกลี่ยในบริเวณพระเชตะวัน มอบหมายให้คนรับใช้ทำความสะอาดพระเชตะวัน และปฏิบัติในด้านถวายทานแก่พระสงฆ์ เป็นผู้ที่มีศรัทธามั่นคงไม่หวั่นไหว ฝากใฝ่ในการบุญให้ท่าน ไม่มีผู้ใดเปรียบเทียบได้ พระพุทธองค์จึงทรงยกย่อง “สุทัตตะ อนาคตภินชกิกอุบาสกหตฺติเลสกกว่าอุบาสกสาวกทั้งหลายของเราผู้ยินดีในการถวายทาน”

ท่านอนาคตภินชกิกอุบาสก ยังเป็นผู้นำอุบาสก ครั้งสมัยพุทธกาล ในการบำรุงพระสงฆ์ด้วยปัจจัย ๔ ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสแก่ท่านอนาคตภินชกิกอุบาสก และอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คน ไม่ควรทำความยินดีเพียงแก่การบำรุงพระภิกษุสงฆ์ ด้วยปัจจัย ๔ ครั้งนั้น อนาคตภินชกิกอุบาสก มีอุบาสกประมาณ ๕๐๐ คนแวดล้อม เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ประทับ ถวายอภิวัตแล้วนั่ง ณ ที่สมควร พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสเรื่องนี้ว่า คหบดีท่านทั้งหลาย ได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขารท่านทั้งหลายไม่ควรทำความยินดีด้วยเหตุเพียงเท่านั้นว่า “เราได้บำรุงภิกษุสงฆ์ด้วยจิวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริขาร”^{๕๒}

๒. เป็นผู้เข้าไปนั่งใกล้ คือ ใกล้ชิดพระรัตนะ แล้วประกาศตนเป็นอุบาสก ๒ ประเด็น คือ ประเด็นแรก ได้แก่ เหตุการณ์ตอนที่ตปุสสะกับภคคิกะพบพระพุทธเจ้าแล้วขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมเป็นที่พึ่งว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งสองนี้ ขอถึงพระผู้มี พระภาคเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมเป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ทั้งสองว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ประเด็นที่สอง ได้แก่ เหตุการณ์ ตอนที่บิดาของยสกุลบบุตรได้ พึ่งพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าแล้วบรรลุโสดาปัตติผลประกาศนับถือพระรัตนตรัยว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรม และพระภิกษุสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระองค์โปรดทรงจำข้าพระองค์ว่า เป็นอุบาสก ผู้ถึงสรณะ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต”^{๕๓}

ท่านอนาคตภินชกิกอุบาสก เป็นผู้ถึงสรณะครบทั้ง ๓ ประการ เพราะท่านได้พบพระพุทธเจ้าและขอถึงสรณะหลังจากที่มีพระสงฆ์แล้ว ลักษณะของอุบาสกในพระพุทธศาสนานั้น ยังมีในปรากฏในอรรถกถาและฎีกาอยู่ ซึ่งรังษิ สุทนต์ ได้กล่าวถึงลักษณะของอุบาสกในอรรถกถาไว้ ๒ ลักษณะ^{๕๔} คือ

^{๕๒} อ.ป.ญจก. (ไทย) ๒๒/๑๓๖/๒๕๓-๒๕๕.

^{๕๓} วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๗/๓๔.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑.

๑. อุบาสก หมายถึง ผู้เข้านั่งใกล้พระรัตนตรัย โดยประกาศนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ดังข้อความว่า “ผู้เป็นอุบาสกก็คือคฤหัสถ์ที่ เป็นผู้ถึงสรณะสาม เป็นผู้เข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์

๒. อุบาสก หมายถึง ผู้เป็นศิษย์รับใช้พระรัตนตรัย ดังข้อความว่า “ชีวิตของข้าพระองค์ยังเป็นอยู่ตราบไค ขอพระองค์โปรดทรงจำ คือ ทรงทราบข้าพระองค์นั้นเถิดว่าเข้าถึงแล้ว ไม่มีผู้อื่นเป็นศาสดา ถึงสรณะด้วยสรณคมนั้นทั้งสาม เป็นอุบาสก ผู้เป็นศิษย์รับใช้ และในส่วนตัวลักษณะของอุบาสกในภิกขา มีความหมายคล้ายกันกับอุบาสกในอรรถกถา ซึ่งหมายถึง บุคคลผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย โดยประกาศนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและได้อธิบายเพิ่มเติม เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้น ดังต่อไปนี้

บุคคลชื่อว่า เป็นอุบาสก เพราะการเข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย หมายความว่าเข้าไปใกล้ซัดด้วยการกระทำสามัคคีธรรมมีความเอื้ออาทร ความเคารพนับถือเป็นต้นด้วยการถึง พระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งและการแสดงความเคารพในพระรัตนตรัยนั้น เขาเป็นอุบาสกเพราะเข้าไปนั่งใกล้พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์

ข้อความนี้แสดงให้เห็นกระบวนการของการเป็นอุบาสก บุคคลผู้จะเป็นอุบาสกได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการเหล่านี้ คือ เมื่อเกิดศรัทธาความเลื่อมใสในพระรัตนตรัยแล้วจะต้องประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย เพื่อเป็นการแสดงว่า ตนเองจะยินดีปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนาและยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งตลอดชีวิต

จากการศึกษาลักษณะของอุบาสก คือ ชายผู้เข้าไปนั่งใกล้พระรัตนตรัย โดยประกาศนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งเพียงอย่างเดียวเท่านั้น และบุคคลผู้จะเข้ามาประกาศตนเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนานั้น ต้องมีศรัทธาเลื่อมใสพระรัตนตรัยมีความบริสุทธิ์ใจที่จะประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาและนับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไปตลอดชีวิต สำหรับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้ใกล้ชิด พระรัตนตรัยทั้งกายและใจ ท่านไปวัดพระเชตะวัน วันละ ๒ - ๓ ครั้ง จิตว่าเข้าไปใกล้พระรัตนตรัยด้วยกาย เวลาที่อยู่ห่างจิตใจของท่านก็ระลึกถึงแต่พระรัตนตรัย และที่สำคัญคุณลักษณะที่ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างที่ดีในการทำหน้าที่บำรุงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ ๑) ให้ทานด้วยศรัทธา ๒) ให้โดยเคารพ ๓) ให้ทานตามกาลอันควร ๔) เป็นผู้มีจิตอนุเคราะห์ให้ทาน ๕) ให้ทานไม่กระทบตนและผู้อื่น^{๕๕} อีกประการหนึ่งการทำหน้าที่บำรุงพระพุทธศาสนาด้วยการให้ที่ดีจะต้องดูให้เหมาะสม เช่นต้องทำให้ถูกกาล จึงจะได้ชื่อว่าเป็นผู้มีลักษณะของอุบาสกที่ดี และทำหน้าที่สมบูรณ์ ผู้ที่เข้าไปทำหน้าที่ในการบริจจาคสิ่งของเรียกว่า การให้หรือทาน ซึ่งมีหลักการคือ ๑) ให้ทานแก่ผู้มาสู่ถิ่นของตน ๒)

^{๕๕} อกฺ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๔๘/๒๔๔-๒๔๕.

ให้ทานแก่ผู้เตรียมจะไป ๓) ให้ทานแก่ผู้เป็นไข้ ๔) ให้ทานในสมัยมีภิกษาหาได้ยาก ๕) ให้ข้าวอย่างดีและผลไม้ใหม่แก่ผู้มีศีล^{๕๖} เป็นต้น

๓.๓.๒ ลักษณะของทายกในพระพุทธศาสนา

คำว่า ทายก ตรงกับคำภาษาไทยว่า ผู้ให้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงลักษณะของทายกในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นลักษณะและเครื่องหมายด้านหนึ่งของอุบาสก คือด้านอุปถัมภ์พระสงฆ์ ลักษณะทายก คือบุคคลผู้ให้ทาน ซึ่งมีลักษณะการให้ที่แตกต่างกันตามพื้นฐานทางคุณธรรม และการแสดงออกมาทางพฤติกรรมที่ผู้อื่นจะกำหนดรู้ได้^{๕๗} ลักษณะของทายก คือ บุคคลผู้ให้ทานไว้ ๕ ข้อ ดังนี้

๑. ทายกผู้เป็นทานบดี (เจ้าแห่งทาน) ย่อมเป็นที่รักที่ชอบใจของประชาชน
๒. สัตบุรุษทั้งหลายย่อมคบทายกผู้เป็นทานบดี
๓. กิตติศัพท์อันงามของทายกผู้เป็นทานบดีย่อมฟุ้งขจรไป
๔. ทายกผู้เป็นทานบดี จะเข้าหาหมู่ชนใดๆก็ย่อมแก้แค้นไม่เก้อเงิน
๕. ทายกผู้เป็นทานบดีหลังจากตายจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

และยังได้อธิบายลักษณะของทายกผู้เป็นทานบดี โดยแบ่งบุคคลผู้ให้ทานเป็น ๓ ประเภท ทายกคือบุคคลผู้กล้าในการให้และสามารถที่จะสละ ทายกได้ชื่อว่าเป็นทานบดี คือทายกให้ทานใดก็เป็นเจ้าของแห่งทานนั้น ไม่เป็นทาสไม่เป็นสหายแห่งทานนั้น ซึ่งจัดเป็น ๓ ประเภท คือ

๑. ทายกที่ตนเองรับประทานของอร่อย แต่ให้ของไม่อร่อยแก่คนอื่น ชื่อว่าเป็นทาสแห่งทาน
๒. ทายกที่ให้ของชนิดเดียวกับที่ตนรับประทาน ชื่อว่าเป็นสหายแห่งทาน
๓. ทายกที่ตนเองยังอัธยาศัยดีดำรงอยู่ด้วยอาหารง่ายๆ แต่ให้ของอร่อยแก่ชนเหล่าอื่น ชื่อว่าเป็นเจ้า เป็นผู้เจริญที่สุด เป็นนายให้ทาน

และยังได้อธิบายลักษณะของทายกตามที่กำหนดในการให้ทานแบ่งเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. ทานทาส ตนเองบริโภคใช้สอยของประณีต แต่ให้ของเลวแก่ชนเหล่าอื่นเพราะตกเป็นทาสแห่งตัณหา
๒. ทานสหาย ตนเองบริโภคใช้สอยของเช่นใด ก็ให้ของเช่นนั้นแก่ชนเหล่าอื่น เพราะไม่สละความเป็นที่รัก

^{๕๖} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๖/๑๖๒.

^{๕๗} รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๓.

๓. ทานบตี ตนเองบริโภคน้ำใช้สอยของเลว แต่ให้ของที่ประณีตแก่ชนเหล่าอื่น เพราะอยู่เหนือความโลภ^{๕๔}

ลักษณะทายกผู้ถวายปัจจัย ๔ คือ ถวายจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยแก่พระภิกษุสงฆ์ จัดว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ตน ซึ่งเป็นเหตุให้ได้ยศ เป็นเหตุให้ไปเกิดบนสวรรค์ การถวายทานที่มีผลมากนั้น ทายกต้องเป็นผู้มีจิตผ่องใสไม่ขุ่นมัวตลอด ๓ กาล คือ

๑. ปุพเพเจตนา ความตั้งใจก่อนจะถวาย
๒. มุญจนเจตนา ความตั้งใจขณะถวาย
๓. อปรายเจตนา ความตั้งใจภายหลังถวาย

เมื่อมีจิตมีเจตนาผ่องใสตลอด ๓ กาลนี้ จะได้ผลานิสงส์มาก อีกประการหนึ่ง ต้องบริสุทธิ์ทั้งฝ่ายทายกคือผู้ถวาย ทั้งฝ่ายปฏิบัติคือผู้รับ^{๕๕}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก จัดเข้าในลักษณะของทายกผู้เป็นเจ้าของแห่งทานและเป็นทายกในประเภทที่หนึ่ง-สอง ทานบตี คือเป็นเจ้าแห่งทาน ท่านให้ของประณีตและเมื่อตกยากก็ให้ของอย่างที่ท่านบริโภคน้ำ หรือบางทีก็ประณีตกว่าที่ตนบริโภคน้ำใช้สอย เป็นที่รักที่ชบใจของพระภิกษุสงฆ์ และของประชาชนผู้รับทาน สัตบุรุษทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เข้าไปยังชุมชนใดๆ ก็เข้าไปอย่างแกล้งกล้าไม่เก้อเจินกิตติศัพท์ของท่านผู้จงรักภักดีสมัยพุทธกาล จนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคตท่านถึงแก่กรรมแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๓.๓.๓ ลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสก

อุบาสกผู้ที่นั่งใกล้พระรัตนตรัยที่แสดงตนเป็นคนนับถือพระพุทธศาสนา โดยประกาศถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ ซึ่งในพระพุทธศาสนายุคเริ่มแรก ซึ่งสามารถแบ่งประเภทการประกาศตนหรือลักษณะการนับถือพระรัตนตรัยของอุบาสก ดังนี้

๑. ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธีเทววาจิก

เทววาจิก แปลว่า มีวาจาสอง หมายถึง ผู้กล่าว วาจา ถึงสรณะสอง คือผู้ประกาศตนเป็นอุบาสก โดยยอมรับเอารัตนะสองเป็นที่พึ่ง มีพระพุทธเจ้า และพระธรรม ในสมัยที่ยังไม่มีพระสงฆ์ ได้แก่พ่อค้าสอง คือตปุสสะและภัลลิกะ

วิธีเทววาจิกนี้ เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ ๔ สัปดาห์ ขณะนั้นพระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ ควงไม้ราชายตนะ ตั้งอยู่ที่สิททกนิคม (ใต้) แห่งต้นมหาโพธิ์ ทรงนั่งเสวยวิมุตติสุข ๗ วัน ครั้งนั้นมีพานิช ๒ คน ชื่อว่าตปุสสะ กับ ภัลลิกะ ได้เดินทางมาจากอุกกถชนบทมาถึง

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

^{๕๕} รังสี สุทนต์, เศรษฐีแห่งธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๓), หน้า ๕๖.

บริเวณที่ประทับ เห็นพระศาสดาเกิดความเลื่อมใสจึงได้พร้อมใจนำข้าวสัตตุงข้าวสัตตูก้อน (อาหารแห้งสำหรับใช้ติดตัวในการเดินทางไกล) ซึ่งเป็นอาหารที่พอค้ำวานิชใช้ติดตัวเวลาเดินทาง ไปค้าขายต่างแดน ทั้ง ๒ น้อมนำเข้าไปถวาย แล้วยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง พระองค์ทรงรับและ เสวยแล้วพานิชทั้ง ๒ กราบทูลแสดงตนเป็นอุบาสก อ้างถึงพระองค์และพระธรรมเป็นสรณะ นับว่าปุสสะและภัลลิกะ เป็นอุบาสก (เทววจิกอุบาสก คือ อุบาสกที่ถึงพระพุทธเจ้าและพระ ธรรม เป็นสรณะเป็นคู่แรกในโลก) แล้วหลีกไป^{๖๐}

๒. ผู้ประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธีเตววจิก

เตววจิกะ แปลว่า มีวาจาครบสาม หมายถึง ผู้กล่าววาจาถึงสรณะครบทั้งสาม คือ พระ พุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะ ครบ ๓ เป็นเตววจิกะ ซึ่งบิดาของยสกุลบุตรเป็นคนแรก ที่ประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิตเป็นอุบาสกคนแรกในโลก

วิธีเตววจิกานี้ เกิดขึ้นหลังจากที่พระสังฆรัตนะเกิดขึ้นแล้วที่เมืองพาราณสี และผู้ ประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธีนี้เป็นคนแรกคือ บิดาของยสกุลบุตร ซึ่งบิดาของยสะได้เลือกเดิน ไปที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ส่วนคนใช้อื่นๆไปตามอีกทางหนึ่ง เมื่อเข้าไปถึงป่า ก็เห็นรองเท้าลูก ชาย จำได้จึงเดินเข้าไปฟังธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงอนุปฺพพิททาได้ดวงตาเห็นธรรม เศรษฐี พ่อยสะทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาแล้ว จึงได้ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ คือ ถึงพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะเป็นเตววจิกะ ถึงพระรัตนตรัย เป็นอุบาสกก่อนกว่าชนทั้งปวง ในโลก พร้อมกันนั้น เศรษฐีจึงกราบทูลเชิญพระองค์กับยสะไปทรงรับภัตตาหารเข้าที่บ้านใน วันรุ่งขึ้น ในเวลารุ่งเช้า พระบรมศาสดา พร้อมด้วยภิกษุปัญจวัคคีย์ มีพระยสะด้วยตาม เมื่อถึง เรือนเศรษฐีแล้ว ทรงนั่งบนอาสนะ มารดากับภรรยาเก่าของพระยสะเข้าเฝ้า พระองค์ทรงแสดงอนุ ปฺพพิททาและอริยสัจ ๔ ให้สตรีทั้งสองฟัง พอสิ้นกระแสธรรม นางทั้งสองได้ดวงตาเห็นธรรม แสดงตนเป็นอุบาสิกา ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ บัดนั้นจึงเกิดคำเรียกว่าอุบาสกสำหรับผู้ชาย และ อุบาสิกาสำหรับผู้หญิงที่ถึงพระรัตนตรัยในพระพุทธศาสนา^{๖๑}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น ได้ประกาศตนเป็นอุบาสกด้วยวิธีเตววจิกะ คือเปล่งวาจา ขอลถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรณะ เมื่อคราวที่พบพระผู้มีพระภาคครั้งแรก ที่ ป่าสีตะวัน กรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงอนุปฺพพิททาและสามกัถังสิกขธรรม เทศนา คือเรื่องทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โปรดท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก และท่านได้บรรลุโสดา ปัตติผลในพระพุทธศาสนาประกาศตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะตลอดชีวิต

^{๖๐} คณาจารย์เลี้ยงเชียงจางเจริญ, *พุทธธานุพุทธประวัติ*, (กรุงเทพมหานคร : เลี้ยงเชียงจางเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๘๖.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑-๑๐๒.

๓.๔ บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกตามหลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนา

หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนา รวมเรียกว่า ธรรมวินัย คำว่า ธรรมวินัย เป็นชื่อของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเรียกพระศาสนาของพระองค์ก็ทรงเรียกสั้นๆ ว่า ธรรมวินัย ธรรมะคือหลักธรรมหรือหลักการที่ทรงค้นพบแล้วนำมาเปิดเผย ส่วนวินัย ก็คือระเบียบแบบแผนกฎเกณฑ์ รูปแบบต่างๆ ที่ตั้งขึ้น โดยอาศัยหลักธรรมคำสั่งสอนนั้น และเพื่อทำให้คำสั่งสอนหรือหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้นั้น เกิดผลเป็นจริงเป็นจังขึ้นมาแล้วก็เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องแก่การนำเข้าสู่จุดมุ่งหมายของธรรมะคำสั่งสอนของพระองค์ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติในพระพุทธศาสนานั้น ผู้วิจัยจะเสนอเป็นประเด็นต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๓.๔.๑ คุณธรรมของอุบาสกในพระพุทธศาสนา

บุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นอุบาสกในพระพุทธศาสนานั้น ต้องประกาศตนนับถือพระรัตนตรัย และมีกระบวนการที่จะต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นอุบาสกที่สมบูรณ์ ซึ่งอุบาสกต้องประกอบด้วยคุณธรรม อย่างเช่น ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ได้ปฏิบัติแล้วควรถือเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชน ซึ่งชาวพุทธสมควรนำมาเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต คุณธรรมที่เป็นข้อปฏิบัติของอุบาสก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. หลักปฏิบัติทางกาย วาจา ใจ

อุบาสกที่มีความมั่นคงในหลักธรรม คำสอนที่เป็นข้อปฏิบัติทางกาย วาจาและใจ ที่บริสุทธิ์ หมายถึง มีความประพฤติดี ๓ ประการ คือ

๑. กายสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ

๒. วาจาสุจริต ความประพฤติชอบด้วยวาจา คือ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้อ

๓. มโนสุจริต ความประพฤติชอบด้วยใจ คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยายามปกป้องร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม^{๖๒}

๒. คุณธรรมของอุบาสก ๕ ประการ^{๖๓}

๑. เป็นผู้มั่งคั่งร่ำรวย

๒. เป็นผู้มั่งคั่ง

๓. เป็นผู้ไม่ถือมงคลต้นข้าว เชื่อกรรม ไม่เชื่อมงคล

๔. ไม่แสวงหาผู้รับทักษิณานอกศาสนา

^{๖๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๐.

^{๖๓} อัง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๕/๒๕๓.

๕. ทำอุปการะในศาสนาก่อน

๓. คุณธรรมของอุบาสก ๗ ประการ^{๖๔}

๑. ไม่ละเลยการเยี่ยมเยียนภิกษุสงฆ์
๒. ไม่ทอดทิ้งการฟังธรรม ศีลาธรรม
๓. ไม่ทอดทิ้งการฟังสัทธรรม
๔. มีความเลื่อมใสมากภิกษุผู้เป็นเถระ นวกะ และผู้เป็นมัชฌิมะ
๕. ฟังธรรมด้วยตั้งใจไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษ
๖. ไม่แสวงหาทักษิณานอกพระพุทธศาสนา
๗. ให้ความสำคัญพระพุทธรูปเป็นสำคัญ

๔. คุณธรรมของอุบาสก ๑๐ ประการ

๑. เป็นผู้มีความสุขมีทุกข์ร่วมกับภิกษุสงฆ์
๒. ระวังรักษาความประพฤติทางกายและวาจาไว้เป็นอย่างดี
๓. ยึดหลักกรรมมาธิปไตย คือ ถือกรรมเป็นใหญ่
๔. ยินดีในการเสียสละแจกจ่ายให้ทานตามความเหมาะสมกับกำลังของตน
๕. พยายามแสวงหาความรู้ และเรียนรู้คำสอนของพระพุทธเจ้า
๖. เป็นสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้อง
๗. ไม่ถือมงคลตื่นข่าว
๘. ถึงแม้จะต้องเสียชีวิตก็ไม่ยอมเปลี่ยนใจไปนับถือศาสนาและศาสดาองค์อื่น
๙. มีความชื่นชมยินดีในการสมัครสมานสามัคคี และสนับสนุนความพร้อมเพรียง

ของหมู่คณะ

๑๐. ไม่ประพฤติปฏิบัติในพระศาสนาด้วยการล่อลวง เป็นผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นสรวณะด้วยความจริงใจ

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจัดว่าเป็นบุคคลที่สมบูรณ์ด้วยคุณธรรมทั้ง ๑๐ ประการดังที่ได้กล่าวมา^{๖๕}

^{๖๔} อัง.สตตก. (ไทย) ๒๓/๓๑/๔๗.

^{๖๕} รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๒๓.

๕. หลักการทำความดีของอุบาสก

ในพระพุทธศาสนามีหลักการในการทำความดี เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ คือสิ่งเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เรื่องที่จัดเป็นการทำบุญ ซึ่งเป็นหลักพื้นฐานในการทำความดีของชาวพุทธ ๓ ประการ คือ

๑. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้วัตถุสิ่งของ
๒. สีลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีลและประพฤติดี
๓. ภาวนามัย ทำบุญด้วยการเจริญภาวนา^{๖๖}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้นได้ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา กล่าวคือถวายทานทุกวัน รักษาศีล ๕ ไม่เคยขาด มีโอกาสก็รักษาศีลอุโบสถศีล เจริญภาวนาเป็นประจำ เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยหลักปฏิบัติ คุณธรรม หลักธรรม และหลักการทำความดีของอุบาสก ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ท่านเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ดำเนินชีวิตแบบทางสายกลางแต่มีความประเสริฐ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชาวพุทธอย่างแท้จริง เป็นบุคคลตัวอย่างของสังคมและชุมชน ด้วยเหตุนี้จึงได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยมกว่าใครๆ ในหมู่ของอุบาสก ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้เลิศในการถวายทาน

๓.๔.๒ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับสังคม

บุคคลผู้ฝึกอบรมตนเองมาอย่างดีแล้ว ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ เป็นมนุษย์ผู้มีจิตใจสูง ประกอบด้วยคุณธรรม เมื่อประโยชน์ตนสมบูรณ์แล้ว ยังประโยชน์กับผู้อื่นด้วย เพื่อให้ตนเองและสังคมมีความสุข ดำรงชีวิตอยู่บนโลกอย่างมีคุณค่า ซึ่งบุคคลที่ต้องมีความเกี่ยวข้องกับสังคมและทำงานเพื่อสังคมตลอดชีวิต จึงมีความสมบูรณ์ด้วยหลักธรรมที่พึงปฏิบัติต่อสังคม เรียกว่า สังคหวัตถุ^{๖๗} หมายถึง หลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่น หลักมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีเป็นหลักการสงเคราะห์กัน ผู้นำหรือผู้บริหารต้องมีการผูกน้ำใจคนไว้ เพราะผู้นำมีความจำเป็นต้องบริหารคนเป็นจำนวนมาก ถ้าผู้นำไม่มีหลักการบริหารที่ดีแล้วการบริหารจะมีปัญหาตามมาอย่างแน่นอน แต่ถ้าผู้นำหรือผู้บริหารใช้หลักธรรมนี้ในการบริหารแล้วใคร ๆ ก็ต้องการอยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งมี ๔ ประการ คือ

๑. ทาน คือ การให้ปันสิ่งของที่ควรให้ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยวัตถุสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

^{๖๖} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๓/๓๘/๒๕๔.

^{๖๗} อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๐-๕๑, ๒๕๖/๓๗๓.

๒. ปิยวาจา คือ การกล่าววาจาอันเป็นที่รัก วาจาที่นุ่มนวลหรือวาจาที่ชวนฟังใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะสุภาพอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรักใคร่ นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยมตาม

๓. อัตถจริยา คือ การประพฤติประโยชน์ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดจนช่วยเหลือแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมแก่ผู้ได้ปกครอง

๔. สมานัตตตา คือ ความมีตนเสมอ ได้แก่ ทำตนเสมอต้นเสมอปลายปฏิบัติสม่ำเสมอทั้งในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไขตลอดถึงวางตนเหมาะสม แก่ฐานะภาวะบุคคล เหตุการณ์ และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นผู้ยึดเหนี่ยวใจของผู้อื่นและเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี อีกทั้งประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคีกัน ท่านเป็นผู้ที่นำให้หลักสังคหวัตถุ ด้วยการถวายปัจจัย ๔ และท่านยังได้ให้ความร่วมมือในการชำระสะสางอิทธิภพที่เกิดขึ้นในหมู่สงฆ์ ชักนำประชาชนเข้ามานับถือพระรัตนตรัยช่วยเหลือกิจกรรมของประชาชน ถือว่าเป็นผู้ประพฤติประโยชน์ตนเองและผู้อื่น เป็นคนวางตนเสมอต้นเสมอปลายต่อมิตรสหาย ทั้งสหายที่มีฐานะเสมอกับท่านและสหายที่ต่ำต้อยตกยาก การสังคมสงเคราะห์ของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ประพฤติปฏิบัติต่อบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์ทางสังคมนับว่าท่านได้ปฏิบัติตามหลักธรรมที่เรียกว่า ทิศ ๖ ซึ่งเปรียบเสมือนทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ๖ ทิศ คือ

๑. ทิศเบื้องหน้า คือมารดาบิดา
๒. ทิศเบื้องหน้า คือครูอาจารย์
๓. ทิศเบื้องหลัง คือบุตรภรรยา
๔. ทิศเบื้องซ้าย คือมิตรสหาย
๕. ทิศเบื้องล่าง คือปาวไพร่
๖. ทิศเบื้องบน คือสมณพราหมณ์^{๖๔}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเปรียบเหมือนทิศเบื้องหน้า คือ มารดาบิดา ท่านเป็นผู้ช่วยเหลือสังคม เชื่อว่าได้ประพฤติปฏิบัติตนเองและผู้อื่นอย่างเหมาะสม ท่านปฏิบัติต่อทิศเบื้องหลัง คือบุตร มี ๕ ประการ คือ

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว
๒. ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. ให้ศึกษาศิลปวิทยา

^{๖๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๓/๒๑๓.

๔. หากผู้ครองที่สมควรให้

๕. มอบทรัพย์สินสมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

และทิศเบื้องหลัง คือ ภรรยา มี ๕ ประการ คือ

๑. ยกย่องให้เกียรติสมฐานะที่เป็นภรรยา

๒. ไม่ดูหมิ่น

๓. ไม่นอกใจ

๔. มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้

๕. หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ท่านปฏิบัติต่อทิศเบื้องซ้าย คือ มิตรสหาย มี ๕ ประการ คือ

๑. เผื่อแผ่แบ่งปัน

๒. พุดจามีน้ำใจ

๓. ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๔. วางตนเสมอร่วมสุขร่วมทุกข์กัน

๕. ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ท่านปฏิบัติต่อทิศเบื้องล่าง คือ คนรับใช้ มี ๕ ประการ คือ

๑. จัดการงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ

๒. ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่การทำงานและความเป็นอยู่

๓. จัดสวัสดิการดี เช่น ช่วยรักษาพยาบาลในยามป่วยไข้

๔. ใฝ่ของแปลก ๆ พิเศษมาก็แบ่งปันให้

๕. ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

ท่านปฏิบัติต่อทิศเบื้องบน คือ สมณพราหมณ์ หมายถึงพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ มี ๕ ประการ คือ

๑. จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา

๒. จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา

๓. จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา

๔. ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

๕. อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย

นอกจากนี้ในการบำเพ็ญประโยชน์ พระพุทธศาสนาได้วางหลักการไว้ ๓ ประการ คือ

๑. อุตตถะ ประโยชน์ตน

๒. ปรัตถะ ประโยชน์ผู้อื่น

๓. อุภยัตถะ ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย^{๖๕}

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น เป็นแบบอย่างในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมเป็นหลัก สังคมสงเคราะห์ กล่าวคือ ท่านบำเพ็ญประโยชน์ตามหลักการของพระพุทธศาสนาได้อย่าง สมบูรณ์ เมื่อประโยชน์ตนบริบูรณ์แล้ว ได้ช่วยผู้อื่นด้วย ให้ความสำคัญแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็น สำคัญ แม้ตัวเองจะต้องลำบากก็ไม่ย่อท้อ มีความสุขเมื่อได้ช่วยเหลือผู้อื่น เพราะเหตุนี้ท่านจึงเป็น ที่รักของคนทั่วไป เป็นผู้สง่างามในสังคม เป็นผู้มีเกียรติในสังคม นำพาสังคมไปสู่ความเจริญ ทำให้สังคมเกิดสันติภาพโดยส่วนรวมและเกิดสันติสุขส่วนบุคคล ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกนั้น เป็น บุคคลที่บำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม ทั้งในฝ่ายพุทธจักรและอาณาจักร ให้ความช่วยเหลือ อุนเคราะห์และสงเคราะห์แก่พุทธบริษัท ตลอดจนบุคคลนอกศาสนาโดยไม่เลือกชั้นวรรณะ เป็น บุคคลมีคุณแก่สังคม มีพรหมวิหารธรรม^{๖๖} คือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจำใจอัน ประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ต้องมีไว้เป็นหัวใจและกำกับความประพฤติมี ๔ ประการ คือ

๑. เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาคืออยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไม่ตรีและคิดทำ ประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

๒. กรุณา ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยาก เดือดร้อนของปวงสัตว์

๓. มุทิตา ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตใจผ่องใสบันเทิง ประกอบด้วยอาการแช่ม ชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดี มีสุข เจริญอก งามยิ่งขึ้นไป

๔. อุเบกขา ความวางใจเป็นกลาง ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา มีจิต เรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำ แล้วอันส่งผลให้ดีและชั่ว รู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิชอบ ได้รับผลอันสมกับความรักชอบของตน^{๖๗}

นอกจากนี้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเมื่อได้ใช้ทรัพย์สมบัติทั้งหลาย ได้บริวารสมบัติ พร้อมด้วยญาติพร้อมด้วยเพื่อนผู้คอยดูแลสุขทุกข์ และมีชีวิตยืนมีอายุยืนยาวแล้วหลังจากตายแล้ว การขอให้เราจงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ท่านต้องมีคุณธรรม ๔ ประการ คือ สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา สीलสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล จากสัมปทา ความ

^{๖๕} จุ.อติ. (ไทย) ๒๕/๘๔/๔๕๐.

^{๖๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๘/๒๘๐.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๔.

ถึงพร้อมด้วยการบริจาคนั้น ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา เมื่อท่านประกอบด้วยคุณธรรมเหล่านี้แล้ว ทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยความหมั่นขยัน สะสมแสวงหามาได้ด้วยมือทั้งสอง ด้วยหยาดเหงื่อ ได้มาโดยทางที่ชอบประกอบด้วยสุจริตธรรม กระทำสิ่งที่สมควร ๔ ประการ คือ เลี้ยงตน เลี้ยงมารดาบิดา เลี้ยงบุตรภรรยา เลี้ยงคนในปกครองให้ได้รับความสุขและบำรุงมิตรสหายและผู้ร่วมกิจการงานให้ได้รับความสุข ใช้ปกป้องรักษาสวัสดิภาพ ทำตนให้มั่นคงปลอดภัยอันตรายต่างๆ และทำพละ คือ สละเพื่อบำรุงและบูชา ๕ อย่าง คือ

๑. ญาติพละ สงเคราะห์ญาติ
๒. อติพละ ต้อนรับแขก
๓. ปุพฺพเปตพละ ทำบุญหรือสักการะอุทิศผู้ล่วงลับ
๔. ราชพละ บำรุงราชการด้วยการเสวยภาษีอากร
๕. เทวตพละ ถวายเทวดา คือ ทำบุญอุทิศสิ่งที่เคารพบูชาตามความเชื่อถือ

นี่เป็นเหตุที่สมควรในการใช้ทรัพย์ บุคคลบางคนใช้ทรัพย์หมดสิ้นไปด้วยการกระทำสิ่งที่สมควร ๔ ประการนี้ ทรัพย์ของเขาจึงว่าตกอยู่ในฐานะที่เหมาะสมที่ควร เป็นการใช้ไปโดยสมควรแก่เหตุ ครั้นแล้วพระพุทธองค์ได้ตรัสเป็นพระคาถาว่า

“โภคทรัพย์ เราได้ใช้สอยแล้ว บุคคลที่ควรเลี้ยงเรา ก็ได้เลี้ยงแล้ว อันตรายเราก็ได้ป้องกันแล้ว ทักษิณาทานที่ให้ผลสูง เราก็ได้ให้แล้วและพละ ๕ อย่างเราก็ได้กระทำแล้ว ท่านผู้มีศีล ผู้ดำรง ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เราก็ได้บำรุงแล้ว บัณฑิตผู้ครองเรือนปรารถนาโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์อันนั้น เราก็ได้รับแล้ว กรรมที่ไม่ทำให้เดือนร้อนในภายหลัง เราก็ได้กระทำแล้ว บุคคลที่เกิดแล้วจะต้องตาย เมื่อระลึกถึงคุณชื่อนี้ย่อมดำรงอยู่ในอริยธรรม เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายย่อมสรรเสริญบุคคลนั้น โลกนี้ บุคคลนั้นละโลกนี้ไปแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์”^{๗๒}

๓.๔.๓ หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทาน, ศีล, ภาวนา

หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเป็นแนวทางในเรื่องของการทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑. หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับทาน ในทางพระพุทธศาสนานั้นได้กล่าวถึงสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ^๒ หรือทางทำความดี เรียกว่าบุญกิริยาวัตถุ โดยย่อมี ๓ ประการ คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน ทานนั้น โดยนัยมีลักษณะ ๓ อย่าง คือ อามิสทาน ได้แก่การสละทรัพย์ของตนแก่คนอื่น ด้วยอหิสาภัยแผ่อแผ่และเมตตา ทั้งให้แก่คนชรา คนอนาถา คนพิการ สงเคราะห์ญาติมิตร เรียกว่าอามิสทาน ธรรมทาน คือ การชี้แนะ

^{๗๒} รังสี สุทนต์, เศรษฐีแห่งธรรม, หน้า ๕๘-๖๑.

ชี้แนะให้คนอื่นรู้บาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์ หรือ ไม่ใช่ประโยชน์ ตลอดถึง ฝึกสอนศิษยานุศิษย์ หรือบริวารของตนให้รู้คุณความดี ปฏิบัติชอบตามคลองธรรม เรียกว่า ธรรมทาน ส่วน อภัยทาน คือ สถานที่ซึ่งกำหนดให้ปลอดการทำร้ายสัตว์ทุกชนิด ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก ห้ามประทุษร้าย เบียดเบียนซึ่งกันและกัน เรียกว่า อภัยทาน เป็นต้น

๒. สีดมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล ศีลที่ควรรักษา มี ๔ อย่าง คือ ศีล ๕ สำหรับคฤหัสถ์อุบาสกอุบาสิกา ชายหญิงผู้ครองเรือน พึ่งรักษาเป็นนิตย์ บางทีท่าน เรียกว่า นิจศีล เพราะเป็นศีลสำหรับสามัญชนทั่วไป ศีล ๘ สำหรับคฤหัสถ์พึ่งสมาทานรักษาในวันพระ ขึ้น แรม ๘ ค่ำ ๑๔ หรือ ๑๕ ค่ำ หรือสำหรับอุบาสกอุบาสิกา สมาทานในวันศีลอุโบสถ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณรรักษา ส่วนศีล ๒๒๗ หรือปาริสุทธิศีล เป็นศีลสำหรับภิกษุ เป็นต้น

๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา คำว่า ภาวนา หมายถึงการเจริญภาวนา ได้แก่การบำเพ็ญกัมมัฏฐานมี ๒ อย่าง คือ สมถกัมมัฏฐาน ๑ วิปัสสนากัมมัฏฐาน ๑ ซึ่งอย่างแรก เพื่อทำจิตใจให้สงบอย่างหลังเพื่อเป็นอุบายเรื่องปัญญา ก็แลการเจริญภาวนา ๒ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเป็นที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ เป็นต้น^{๓๓}

ส่วนเรื่องการทำบุญหรือหลักการทำความดี ทางแห่งการทำซึ่งบุญ เรียกว่า บุญ กิริยาวัตถุ มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ทานมัย บุญสำเร็จด้วยการบริจาคทาน
๒. สีดมัย บุญสำเร็จด้วยการรักษาศีล
๓. ภาวนามัย บุญสำเร็จด้วยการเจริญภาวนา
๔. อุบายนมัย บุญสำเร็จด้วยประพฤติถ่อมตนต่อผู้ใหญ่
๕. เวชยาวัจจมัย บุญสำเร็จด้วยการช่วยขวนขวายในกิจที่ชอบ
๖. ปัตติทานมัย บุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ
๗. ปัตตานุโมทนา มัย บุญสำเร็จด้วยการอนุโมทนาส่วนบุญ
๘. ธรรมมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการฟังธรรม
๙. ธรรมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม
๑๐. ทิฏฐุชกรรม การทำความเห็นให้ตรง

๑. ทานมัย เป็นการเสียสละเพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นและสาธารณะส่วนรวม ย่อมทำให้จิตใจโปร่งใส เอิบอím ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว แต่เป็นเสียสละ สงเคราะห์ อนุเคราะห์ซึ่งกันและกัน สังคมจึงจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

^{๓๓} คณาจารย์เถียงเชียงจงเจริญ, ธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เถียงเชียงจงเจริญ, ม.ป.ป.), หน้า ๑๘-๑๙.

๒. สีส้ม บุคคลที่มีศีลเป็นคนมีกาย วาจาเรียบร้อย ทำอะไรเป็นคนมีระเบียบ จิตใจเยือกเย็น นำเคารพ นำคบหาสมาคมด้วย

๓. ภวานามัย เป็นการอบรมตัวให้มีกุศล คือความดีใจเป็นหนึ่ง มีความรอบคอบละเอียดลออ มักมีใบหน้าสะอาด จิตใจผ่องใส ไม่มีพิษมีภัยต่อผู้อื่น

๔. อปจายนมัย รู้จักประพฤติอ่อนน้อม ถ่อมตน รู้จักเด็ก รู้จักผู้ใหญ่โดยรู้ตามวัย เรียกว่า วิทยุติ การที่คนเรารู้จักประพฤติอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อบุคคลอื่นๆ ตามวัยตามวุฒิ และตามชาตินี้ ย่อมทำให้สังคมมีระเบียบ มีวินัย ทำให้วางตนเป็นที่น่ารัก เช่น อ่อนน้อมต่อพ่อแม่ ญาติมิตร จะมีแต่ความสงบสันติ ไม่ระแวงแคลงใจต่อกันและกัน มีแต่ทางก่อกมิตร ไม่สร้างศัตรูเป็นต้น

๕. เวชยาวัจจมัย การทำกิจที่ชอบ ย่อมไม่เบียดเบียนผู้อื่น ย่อมมีจิตใจโอบอ้อมอารีต่อกันและกัน สังคมก็จะมีสุข มีแต่เกื้อกูลแก่กันและกัน สังคมจะมีแต่มิตร ปราศจากศัตรู

๖. ปัตติทานมัย การให้ส่วนบุญ หมายถึงการบำเพ็ญอย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักศาสนา แล้วอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการแสดงกตัญญูกตเวที และยังแสดงออกถึงการเสียสละ กำจัดความตระหนี่ถี่เหนียวออกจากจิตใจตน ทำให้มีใจกว้าง โอบอ้อมอารี ไม่มีพิษมีภัยต่อใครๆ

๗. ปัตตานุโมทนามัย การชื่นชมบุญ และอนุโมทนาส่วนบุญที่ผู้อื่นให้แล้ว กระทำตาม ย่อมทำให้ละ ลด และเลิกความถือมั่น ความถือตัวเสียได้เพราะถ้าทุกคนรู้จักชื่นชมคนอื่นบ้าง ย่อมแสดงว่า ไม่เป็นคนใจแคบ มิใช่จะคอยรับอย่างเดียว จะต้องรู้จักให้ผู้อื่นด้วย จึงจะทำให้สังคมนำอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สงบและปลอดภัย

๘. รัชมัสสวนมัย บุญสำเร็จด้วยการสดับรับฟังธรรม ย่อมทำให้มีความไตร่ตรอง เลือกละเอินสิ่งดีมาประพฤติปฏิบัติ ย่อมเกิดความรู้ มีสติปัญญาตามสมควรแก่ธรรม ทำให้มีจิตใจสะอาด สงบ และมีจิตใจเยือกเย็น

๙. รัสมเทศนามัย บุญสำเร็จด้วยการแสดงธรรม หมายถึงบุคคลมีหน้าที่เผยแผ่พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า แจงและบอกบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์จะทำให้ผู้คนในชุมชนนั้น เป็นคนดี มีศีลธรรมโดยทั่วกัน บ้านเมืองจะได้มีแต่ความสงบร่มเย็นน่าอยู่อาศัย

๑๐. ทัศนุชกรรม การทำความเห็นให้ตรง หมายถึง ให้ทุกๆ คนมีความเห็นสอดคล้อง ต้องตามทำนองคลองธรรม สร้างความคิด ความเห็นให้ตรง เป็นสัมมาทิฐิ โดยทั่วหน้ากัน นับเป็นบุญกิริยาประการสุดท้าย เป็นต้น^{๓๔}

๑๑. หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับศีล เบญจศีล หรือศีล ๕ คือ ความประพฤติชอบทางกายและวาจา การรักษากายวาจา ให้เรียบร้อย การรักษาปกติตามระเบียบวินัยข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว การควบคุมตน ให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน มีอยู่ ๕ ประการ คือ

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี คือ เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้าย

๒) อทินนาทานา เวรมณี คือ เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ เว้นจากการลัก โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน

๓) กามสุมิจฺจฺจาจฺรา เวรมณี คือ เว้นจากการประพฤติดิฉันในกาม เว้นจากการล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่หวงแหน

๔) มุสาวาทา เวรมณี คือ เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง

๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจฺจนา เวรมณี คือ เว้นจากน้ำเมา ได้แก่ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท เว้นจากสิ่งเสพติดให้โทษ^{๓๕}

อัฐศีล หรือศีล ๘ คือ การรักษาระเบียบทางกายวาจา ข้อปฏิบัติการฝึกหัดกายวาจาให้ยิ่งขึ้นไป มี ๘ ประการ คือ

๑) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป

๒) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการถือเอาของที่เขามิได้ให้ด้วยอาการแห่งขโมย

๓) อพฺรหฺมจฺริยา เวรมณี เว้นจากกรรมอันมิใช่พรหมจรรย์ เว้นจากการประพฤติดิฉันพรหมจรรย์ คือร่วมประเวณี

๔) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ

๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺจฺจนา เวรมณี เว้นจากน้ำเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

๖) วิกาลโภชนา เวรมณี เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่เที่ยงแล้วไปจนถึงรุ่งอรุณของวันใหม่

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐-๕๒.

^{๓๕} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๗๕.

๗) นจกศีตวาทิตวิสุกทสุสนมาลาคนุชวิเลปนธารณมณฺฑนวิภูสนภูฏานา เวมณี เว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์การตัดทรงดอกไม้ของหอม และเครื่องลูบไล้ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่ง

๘) อจุจาสนมมหาสยนา เวมณี เว้นจากที่นอนอันสูงใหญ่หรูหราฟุ่มเฟือย

ศีล ๘ นี้ สมาทานรักษาพิเศษในวันอุโบสถ เรียกว่า อุโบสถ หรือ อุโบสถศีล ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ปกติจะรักษาศีล ๕ เป็นประจำ ในวันอุโบสถท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกกับคนในบ้านทุกคน แม้กระทั่งเด็กเล็กที่ยังไม่อดนมก็จะสมาทานอุโบสถศีล^{๖๖}

๓. หลักธรรมที่อุบาสกพึงปฏิบัติเกี่ยวกับภาวนา พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า ภาวนา หมายถึงการเจริญ การฝึกอบรม การทำให้เกิดขึ้นมีขึ้น การพัฒนา ซึ่งมีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. กายภาวนา คือ การเจริญ พัฒนากาย การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกันเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณมิให้เกิดโทษให้กุศลธรรมงอกงาม ให้กุศลธรรมเลื่อมใส การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๒. สីลภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัยไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี

๓. จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อดทน มีสมาธิและ สดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญาให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๖๗}

หลักธรรมเกี่ยวกับภาวนา ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึงการฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจตามเป็นจริง และการฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็ง เบิกบาน สงบสุขผ่องใส การฝึกอบรมนั้น ต้องใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการฝึกอบรม ในที่นี้ ผู้วิจัยขอแนะนำเสนออนุสติ คือ ความระลึกถึง อารมณ์อันควรระลึกถึงเนื่องๆ มี ๑๐ ประการ คือ

^{๖๖} รังสี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๓๒.

^{๖๗} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๐.

๑) พุทธานุสติ ระลึกถึงพระพุทธเจ้า คือน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระพุทธองค์

๒) ชัมมานุสติ ระลึกถึงพระธรรม คือน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระธรรม

๓) สัมฆาณุสติ ระลึกถึงพระสงฆ์ คือน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของพระสงฆ์

๔) สีดานุสติ ระลึกถึงศีล คือน้อมจิตรำลึกพิจารณาศีลของตนที่ได้ประพฤติปฏิบัติ บริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย

๕) จาคานุสติ ระลึกถึงการบริจาค คือน้อมจิตระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาคแล้ว และพิจารณาเห็นคุณธรรมคือความเผื่อแผ่เสียสละนี้ที่มีในตน

๖) เทเวตานุสติ ระลึกถึงเทวดา คือน้อมจิตระลึกถึงเทวดาทั้งหลายที่ตนเคยรู้และพิจารณาเห็นคุณธรรมอันทำบุคคลให้เป็นเทวดานั้นๆตามที่มีอยู่ในตน

๗) มรณสติ ระลึกถึงความตายอันจะต้องมีมาถึงตนเป็นธรรมดา พิจารณาที่จะให้เกิดความไม่ประมาท

๘) กายคตาสติ สติอันไปในกาย คือ กำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าประกอบด้วย ส่วนต่างๆ อันไม่สะอาด ไม่งาม น่ารังเกียจ เป็นทางรู้เท่าทัน สภาวะของกายนี้มีให้หลงไหลมัวเมา

๙) อานาปานสติ สติกำหนดลมหายใจเข้าออก

๑๐) อุปสมานุสติ ระลึกถึงธรรมเป็นที่สงบ คือน้อมจิตระลึกถึงและพิจารณาคุณของ พระนิพพาน อันเป็นที่ระงับกิเลสและความทุกข์

ในการเจริญภาวนานุสติ ๑๐ ประการนี้ ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกจะเจริญข้อ ๑-๖ มาก จิตใจของท่านแนบสนิทอยู่กับพระรัตนตรัย รักษาศีลเป็นปกติ ยินดีในการบริจาค ทำบุญอุทิศเทวดา เช่น ตอนที่ถวายทานอุทิศตูกตาแป็ง เป็นต้น

สรุปผลการศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก

๑) เลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง

๒) ศึกษาและศรัทธาในหลักธรรม คำสอนอย่างถ่องแท้

๓) ปฏิบัติธรรมทานอย่างโดดเด่น

๔) เผยแผ่หลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง

๕) ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง

๖) สงเคราะห์สังคมอย่างจริงใจ

บทที่ ๔

การนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้กล่าวถึงการนำแนวคิดภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ใน ๔ ด้านด้วยกัน ซึ่งเป็นการประมวลทัศนะของนักวิชาการศาสนาและนักวิชาการทั่วไปจากการสัมภาษณ์บุคคลเชิงลึกจำนวน ๕ ท่าน ซึ่งจะได้นำเสนอรายละเอียด ดังต่อไปนี้

๔.๑ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

๔.๒ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๔.๓ ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

๔.๔ ด้านการสังคมสงเคราะห์

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นผู้ที่มีคุณูปการอย่างใหญ่หลวงต่อพระพุทธศาสนา ท่านเป็นบุคคลร่วมสมัยของพระพุทธเจ้า เป็นอุบาสกที่มีบทบาทอย่างมากในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก ด้านการเผยแผ่หลักธรรมพระพุทธศาสนา ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ด้านการสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยจักได้นำเสนอรายละเอียดประกอบความเห็นจากการสัมภาษณ์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันดังนี้

๔.๑ ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๕ ท่าน ในเรื่องการเป็นผู้นำอุบาสกของอนาถบิณฑิกอุบาสกสรุปได้ตามประเด็น ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการเป็นผู้นำอุบาสก

ผลจากการให้สัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกที่น้อมนำเอาความดีมาประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ปรากฏแก่คนทั่วไป

อุบาสกที่เป็นต้นแบบของความดีงามที่ควรเอาเยี่ยงอย่างไปปฏิบัติตาม

อุบาสกที่มีความโดดเด่นในเรื่องการทำทาน การเสียสละเพื่อพระพุทธศาสนา

อุบาสกที่ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้เป็นเอตทัคคะด้านการให้ทาน

อุบาสกที่เป็นผู้นำภรรยา บุตร ธิดา พร้อมบริวาร ให้ร่วมกันเสียดสละทรัพย์เพื่อ
 บริจาคทานแก่พระพุทธศาสนาเป็นพุทธบูชา
 อุบาสกที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า
 อุบาสกผู้มีทานบารมีสูงยิ่งกว่าอุบาสกทั้งหมด

๒) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก

ผลจากการให้สัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้
 อุบาสกที่เป็นนักบริหารผู้ยิ่งใหญ่
 เป็นผู้มีความรู้รอบคอบและมองการณ์ไกล
 เป็นนักวางแผนที่เชี่ยวชาญสามารถบริหารคนและงานได้อย่างเหมาะสม
 อุบาสกที่มีคุณธรรมและระเบียบวินัยในการบริหารงาน
 อุบาสกผู้มียุทธศาสตร์สัมพันธที่ดีเยี่ยม
 อุบาสกผู้มีความจริงใจและให้เกิดมิตรสหายทั้งต่อหน้าและลับหลัง
 อุบาสกที่มีความโดดเด่นในเรื่องการทำทานในสมัยพุทธกาลเพียงผู้เดียว
 อุบาสกผู้เสียดสละเงินถึง ๔๕ โกฏิเพื่อสร้างวัดพระเชตะวันถวายเป็นพุทธบูชา
 อุบาสกผู้บำเพ็ญคุณธรรมแก่พระศาสนาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องจริงจัง
 อุบาสกผู้ศรัทธาในพระธรรมอย่างหมดใจ

๓) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกกับการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

ผลจากการให้สัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้
 นำไปประยุกต์ใช้ในครอบครัว โดยการชักนำภรรยา และบุตร ปลูกฝังเรื่องการทำบุญ
 และบริจาคทานแก่พระศาสนาและผู้ยากไร้
 ปลูกฝังให้บุตร ธิดา ละอายและเกรงกลัวต่อบาป
 นำสมาชิกในครอบครัวเข้าวัดฟังธรรม และปฏิบัติธรรมได้
 แนะนำสั่งสอนบุตร และ ธิดาให้สวดมนต์ไหว้พระ และแผ่เมตตาแก่สรรพสัตว์ทั้งหลายอยู่เสมอ
 นำพระธรรมคำสั่งสอนและการทำทานเป็นเข็มทิศในการดำเนินชีวิตปลูกฝังแก่
 ครอบครัวเป็นประจำ
 ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกเรื่องบริจาคทาน และการเสียดสละ นำไปใช้ใน
 สังคมเพื่อลดความขัดแย้ง ลดความเห็นแก่ตัว และกิเลสตัณหาลงได้
 สามารถนำเอาไปพัฒนาผู้นำในสังคมไทยได้
 การมีคุณธรรมของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสามารถนำคนไปทำกรรมดีได้

๔.๒ ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ ท่าน ในเรื่องการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของอนาถบิณฑิกอุบาสก สรุปได้ตามประเด็น ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

เผยแผ่หลักธรรมอย่างแบบยล

บำรุงขวัญและกำลังใจแก่พระสงฆ์ก่อนออกเผยแผ่พระศาสนา

สร้างพระเชตวันมหาวิหารเพื่อรวบรวมพระธรรมและวิชาการ

เป็นอุบาสกคู่บารมีพระพุทธเจ้าเพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระศาสนา

เป็นอุบาสกที่ศรัทธาและศึกษาพระธรรมอย่างจริงจัง

เป็นอุบาสกที่สร้างวัดแห่งแรกในพระศาสนา

เป็นอุบาสกต้นแบบที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรม

มีความเข้าใจพระธรรมและมีจิตที่เป็นกุศลในการสนับสนุนการเผยแผ่พระธรรม

๒) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจเผยแผ่หลักธรรม

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกผู้มีจิตใจมั่นคงเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจอุปถัมภ์พระศาสนาอย่างต่อเนื่องจนหมดอายุขัย

อุบาสกผู้แน่วแน่ในความศรัทธาพระศาสนาเผยแผ่และปฏิบัติธรรมจนบรรลุ

โสดาบัน

เป็นอุบาสกผู้เดียวในพระพุทธประวัติที่เผยแผ่หลักธรรมและอุปถัมภ์พระศาสนาจนยากจน

อุบาสกที่มีจิตบริสุทธิ์ในการเผยแผ่หลักธรรม เพื่อให้พระศาสนามุ่งเรืองและเป็นที่ยอมรับทั่วโลก

อุบาสกผู้ทุ่มเทพริศสมบัติอย่างมหาศาลเพื่องานพระศาสนาเพียงผู้เดียวในพุทธประวัติ

อุบาสกผู้รวบรวมพระสาวกทุกแคว้นแคว้นให้มารวมกันเป็นหนึ่งเดียวเพื่อวางแผนแนวเดียวกันในการออกไปประกาศพระศาสนา

อุบาสกผู้มีใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยวในการตัดสินใจเผยแผ่หลักธรรม

อุบาสกผู้มีจิตอยู่กับหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ทุกลมหายใจ

๓) ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่พระธรรมของอนาถบิณฑิกอุบาสกกับการประยุกต์ใช้ใน
สังคมไทยปัจจุบัน

- ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้
- ต้องนำไปทำด้วยจิตที่บริสุทธิ์โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ
- ต้องนำไปทำด้วยความเสียสละและต่อเนื่อง
- ต้องนำไปทำด้วยความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์อย่างเสมอภาคทุกชนชั้น
- ต้องนำไปทำด้วยความมีมารยาทและมีศีลธรรม
- ต้องนำไปประยุกต์ใช้กับผู้นำในสังคมเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิต
- ต้องนำการเสียสละ การทำทาน ความมีน้ำใจ นำไปปลุกฝังคนในสังคม
- ต้องนำแบบอย่างการปฏิบัติที่ดีที่ชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมของท่านอนาถบิณฑิก
อุบาสกไปปฏิบัติเพื่อให้เป็นแนวทางปฏิบัติเดียวกันในสังคมไทย
- เป็นอุบาสกที่น้อมนำหลักธรรมนำการสอนควบคู่กับธรรมะ
- เป็นผู้ศรัทธาและเข้าใจแก่นแท้ของธรรมะก่อนนำไปเผยแผ่

๔.๓ ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ ท่าน ในเรื่องการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของอนาถบิณฑิกอุบาสก สรุปได้ตามประเด็น ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

เป็นสหายอดของชาวพุทธในเรื่องการบริจาคทานและเสียดละ

ผู้นำอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

เป็นอุบาสกเพียงคนเดียวในพระศาสนาที่ทำบุญตักบาตรพระวันละ ๕๐๐ รูป

มีจิตใจเด็ดเดี่ยวมั่นคงแน่วแน่ต่อการบำรุงพระศาสนา

อุบาสกผู้มีทรัพย์สมบัติมากและมีความศรัทธาในการทำบุญอุปัฏฐากพระพุทธศาสนา

อุบาสกผู้สร้างวัดแห่งแรกให้พระศาสนา

เป็นอุบาสกในพุทธประวัติเพียงท่านเดียวที่ใช้เงินจำนวนมหาศาลในการบำรุง

พระพุทธศาสนา

อุบาสกที่สร้างวัดบำรุงพระศาสนาจนทรัพย์สิ้นหมดตัว

อุบาสกผู้มีจิตกุศลในการอุปัฏฐากพระศาสนาทุกด้าน

อุบาสกผู้เพียบพร้อมในทุกด้านในการบำรุงพระศาสนา

๒) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุง

พระพุทธศาสนา

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกผู้ริเริ่มก่อสร้างวิหารพระเชตวันวัดแห่งแรกในพระศาสนา

อุบาสกผู้เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการบำรุงพระศาสนา

อุบาสกผู้ชักนำญาติและบริวารให้มาร่วมทำบุญบำรุงพระศาสนา

อุบาสกผู้ลดอัตราเรื่องชนชั้นวรรณะในสังคมชาวอินเดีย

อุบาสกผู้สอนคนให้ลดความตระหนี่ถี่เหนียวให้หันมาทำบุญกันมากขึ้น

อุบาสกผู้น้อมนำผู้คนให้หันมาศรัทธาพระพุทธศาสนามากขึ้น

อุบาสกผู้มีศีลและธรรมะเข้มแข็ง

อุบาสกผู้ช่วยเหลือกิจการงานพระศาสนาแก่พระพุทธเจ้าและพระสาวกอย่างมหาศาล

อุบาสกผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสาวกอย่างปราณีต

อุบาสกผู้มีความมุ่งมั่นสร้างความรุ่งเรืองให้พระศาสนา

อุบาสกผู้มีปัญญาบรรณมีธรรมและมีความศรัทธาต่อการบำรุงพระศาสนา

๓) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ใน

สังคมไทยปัจจุบัน

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในครอบครัวด้วยการบำรุงบุตร ธิดา ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นแก่ครอบครัวได้

สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหน่วยงานหรือองค์กรกับลูกน้องหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้

สามารถชักชวนกันให้พุทธบริษัททำนุบำรุงกิจการงานพระศาสนาได้

นำไปประยุกต์ใช้ในสังคมเพื่อลดความเห็นแก่ตัวในสังคมไทยได้

นำภาวะผู้นำด้านการบำรุงพระศาสนาไปใช้ในสังคมเพื่อลดความเลื่อมล้ำและช่องว่างในสังคมลงได้

ภาวะผู้นำด้านการทำทานเป็นการทำหน้าที่ของอุบาสกในการสืบทอดพระศาสนา

การทำบุญทำทานเพื่อพระพุทธศาสนา ควรสร้างและปลูกฝังให้ทุกคนมีจิตสาธารณะในการบำรุงกิจกรรมพระพุทธานุศาสน์อย่างจริงจัง

๔.๔ ด้านการสังคmsgเคราะห์

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๕ ท่าน ในเรื่องการเผยแพร่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาของอนาถบิณฑิกอุบาสก สรุปได้ตามประเด็น ดังนี้

๑) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคmsgเคราะห์

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกผู้ริเริ่มการทำบุญให้ผู้ตายที่ล่วงลับไปแล้ว

อุบาสกที่โดดเด่นเรื่องการทำทาน การเสียสละ สงเคราะห์ผู้ยากไร้

อุบาสกต้นแบบของผู้นำด้านสังคmsgเคราะห์ของอินเดีย

สังคmsgที่ตีที่เข้มแข็งจะต้องมีคนคอยดูแล ต้องมีคนตีคอยสงเคราะห์

อุบาสกผู้มีจิตใจริเริ่มสร้างสรรค์และยึดมั่นในพระศาสนาอย่างเหนียวแน่น

อุบาสกผู้มีใจไม่ย่อท้อต่อการทำดี ทำทาน เสียสละ และมีความเพียรสูง

อุบาสกผู้เอาพระศาสนาเป็นตัวตั้งในการทำทาน สงเคราะห์คนยากจน

อุบาสกผู้มีจิตเมตตา พร้อมช่วยเหลือคนยากจนอยู่ทุกลมหายใจ

อุบาสกผู้มีรูปสมบัติ ทรัพย์สมบัติ และจิตอันเป็นกุศล สมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จึง

สงเคราะห์สังคmsgได้อย่างดี

๒) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคmsgเคราะห์

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกผู้มีจิตใจสูง

อุบาสกผู้สงเคราะห์ทั้งคนและสัตว์

อุบาสกผู้เป็นต้นแบบแห่งการทำความดี

อุบาสกผู้นำความร่มเย็นเป็นสุขมาสู่สังคmsg

อุบาสกผู้มีเมตตา ทานบารมี และศีลธรรม นำการสงเคราะห์

อุบาสกผู้สงเคราะห์คนยากไร้ด้วยใจที่บริสุทธิ์ โดยคำนึงถึงจิตใจผู้รับ

เป็นผู้มีจิตใจเป็นธรรมทานอยู่ตลอดเวลา

เป็นผู้มีวิจรรณญาณที่ดีก่อนการทำทานอยู่เสมอ จึงสงเคราะห์คนจนในสังคmsgอยู่

เสมอ

อุบาสกผู้มีจิตสาธารณะ และมีเมตตาต่อสังคmsg

๓) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียดสละของผู้นำด้านการสังคม

สงเคราะห์

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

อุบาสกผู้เป็นศุขยอของความเป็นมนุษย์ผู้เสียดสละที่ยิ่งใหญ่

อุบาสกผู้เสียดสละทำทานด้วยความบริสุทธิ์ใจจนหมดตัว

เป็นต้นแบบของอุบาสกเรื่องการเสียดสละ และการทำทาน

อุบาสกผู้มีคุณธรรม ความเสียดสละ และความสุส่วนตัวเพื่อสังคมโดยรวม

อุบาสกผู้เป็นผู้นำเรื่องการเสียดสละ เพื่อลดความเห็นแก่ตัว ในสังคมอินเดีย

อุบาสกผู้เป็นมหาบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ในพุทธศาสนาที่สมควรเอาเป็นแบบอย่าง

การเสียดสละของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้นำมาเป็นข้อปฏิบัติในทศพิธราชธรรม

๑๐ ประการจนถึงปัจจุบันวันนี้

เป็นอุบาสกผู้มีจิตสาธารณะ สงเคราะห์และเสียดสละเพื่อผู้อื่นตลอดเวลา

อุบาสกผู้ทุ่มเทเกือบทุกสิ่งทุกอย่างอยู่เสมอ

๔) ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน

ผลจากการสัมภาษณ์สรุปได้ตามประเด็นดังนี้

สามารถนำภาวะผู้นำด้านสงเคราะห์นำไปใช้ได้ทุกที่โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกล

ความเจริญ เพื่อลดช่องว่างทางสังคมลง

สามารถนำไปพัฒนาประเทศด้วยหลักธรรมะนำการพัฒนาสังคม

นำหลักสังคมสงเคราะห์ไปใช้ควบคู่กับหลักเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อลดความโลภ

หลง และเห็นแก่ตัวในสังคมได้

สังคมไทยควรยกย่อง เชิดชู ผู้นำที่เสียดสละในสังคมให้มากขึ้น

ผู้นำสังคมไทยควรศึกษา และนำคุณลักษณะที่ดีงามของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไป

ปลูกฝัง และดำเนินตามเพื่อเป็นตัวอย่างแก่ผู้นำรุ่นต่อไป^{๓๕}

^{๓๕} สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัด
ยานนาวา, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช
วรวิหาร, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก, ผู้ปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

ซึ่งจากการสัมภาษณ์ข้อมูลของนักวิชาการทั้ง ๕ ท่านดังกล่าวข้างต้นนั้น สรุปโดยรวมให้เห็นได้ว่า ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก มีบุคลิกลักษณะเป็นผู้นำที่เด่นชัด ๘ ประการคือ

๑. ด้านการบริจาทาน
๒. ด้านการเสียสละ
๓. ด้านการเผยแผ่ธรรมและปฏิบัติธรรม
๔. ด้านความซื่อสัตย์จริงใจ
๕. ด้านการเป็นนักบริหารผู้ยิ่งใหญ่
๖. ด้านความมีเมตตาต่อผู้อื่น
๗. ด้านจิตใจที่บริสุทธิ์ แน่วแน่ มั่นคง
๘. ด้านความขยันหมั่นเพียร
๙. ด้านการอุทิศตัวเองเพื่องานพระศาสนา

นอกจากนี้แล้วโดยเฉพาะ ดร. วรรณรัตน์ ศรีกนก ยังได้เห็นแตกต่างไปจากนักวิชาการทั้ง ๔ ท่านข้างต้นว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีธรรมทานบารมีสูงด้วยจิตใจที่จดจ่อและมุ่งมั่นต่อพระศาสนาอย่างสูงมาก ซึ่งสังคมไทยควรที่จะยกย่องคนดีคนเสียสละอย่างท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกให้มากขึ้น โดยการรณรงค์ให้ทุกภาคส่วนของสังคมได้ร่วมกันสร้างสรรค์คนดี และยกย่องให้เป็นแบบอย่างที่ดีของเด็กและเยาวชน โดยเฉพาะเรื่องความกตัญญู ความซื่อสัตย์ และความมีน้ำใจไมตรี เพื่อไม่ให้ คนดี หายไปจากสังคมไทย

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล
การนำภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้

แนวทางการประยุกต์ภาวะผู้นำไปใช้	กิจกรรม / วิธีการ / แนวทาง
๑. ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก	๑. ผู้นำควรมีจิตเมตตามีบารมีทาน ๒. ผู้นำต้องมีคุณธรรมนำความรู้และการทำงาน ๓. เป็นแบบอย่างแก่อุบาสก ทั่วไปด้วยการนำทำความดี ๔. เป็นผู้นำคุณธรรมด้วยความเสียสละ ๕. เมื่อมีโทษทัณฑ์มาก ควรมีอริยทรัพย์สูงด้วย
๒. ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนอย่างแท้จริง ๒. มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักธรรมคำสอน ๓. ปฏิบัติตามคำสอนให้เป็นแบบอย่าง ๔. มีความสำรวมในศีลและรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ๕. สร้างวัดสร้างศาสนสถานเพื่อการเป็นศูนย์กลางเผยแผ่หลักธรรม
๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา	๑. มีจิตใจมุ่งมั่นในการดูแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ๒ มีจิตใจพร้อมบริจาคนและเชิญชวน ผู้อื่นให้บริจาคตตามอยู่เสมอ ๓. สร้างความศรัทธาในตนพร้อมเชิญชวนคนอื่น ให้ศรัทธาตาม ๔. พระพุทธศาสนาจะยั่งยืนได้ก็ด้วยการอุปถัมภ์ บำรุงจากพุทธบริษัท ๔ ๕. สร้างเสริมกิจกรรมการบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
๔. ด้านการตั้งกมสงเคราะห์	๑. มีจิตกุศลพร้อมเกื้อกูลกิจกรรม ตั้งเคราะห์ตั้งกมตลอดเวลา ๒. ผู้นำต้องมีจิตใจสูง มีจิตเมตตาต่อตั้งกมอยู่เสมอ ๓. มีหลักธรรมด้านบริจาคตานและพร้อมปฏิบัติตามหลักธรรม ๔. ตั้งกมที่มีคนดีมีคนตั้งเคราะห์จะเป็นตั้งกมที่อบอุ่นรุ่งเรือง ๕. ตั้งกมที่คนเกื้อกูลกันจะเป็นตั้งกมที่เจริญและคนมีความสามัคคี

นอกจากนี้แล้ว ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่าน ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ทั้งคุณลักษณะผู้นำทั่วไปก็มีองค์ประกอบสำคัญที่มีความสัมพันธ์กันเช่นเดียวกับคุณลักษณะภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกทั้ง ๖ ประเด็น ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อการศึกษาค้นคว้าหาคำตอบด้วยการวิจัย คือ การศึกษา แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เพื่อหาข้อสรุป ที่เป็นคุณสมบัติผู้นำที่สำคัญ ว่าควรมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง ทั้งคุณลักษณะสำคัญทางโลกและคุณสมบัติสำคัญทางธรรม ประการต่อมาคือ การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดความเป็นภาวะผู้นำ ของท่าน อนาถบิณฑิกอุบาสกซึ่งเป็นอุบาสกในพุทธศาสนา ครั้งพุทธกาลที่มีความสำคัญ มีคุณสมบัติการนำที่เป็นแบบอย่างที่ดี ต่อความเป็นพุทธบริษัท ๔ แล้วย่นำคุณสมบัติภาวะผู้นำนี้ นำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้กับการนำ การทำความดีในสังคมไทยต่อไป

กระบวนการศึกษาวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ(Qualitative Research)โดยศึกษาวิเคราะห์สาระเนื้อหาจากเอกสารวิชาการ งานวิจัย และศึกษาจากพระไตรปิฎก(Documentary Study) สรุปรวมเป็นผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา แล้วมีการสัมภาษณ์เชิงลึก(In depth Interview)ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) จำนวน ๕ ท่าน ซึ่งเป็นนักวิชาการ หรือผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนา และนักวิชาการทั่วไป ที่มีความสนใจ ใฝ่ธรรม หรือเกี่ยวข้องกับการศึกษาเรียนรู้ วิชาการทางโลกและทางธรรม เพื่อนำคำตอบหรือแนวคิดของทุกท่าน มาสังเคราะห์ เป็นแนวทางการประยุกต์ใช้ หลักการคุณสมบัติภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทย ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

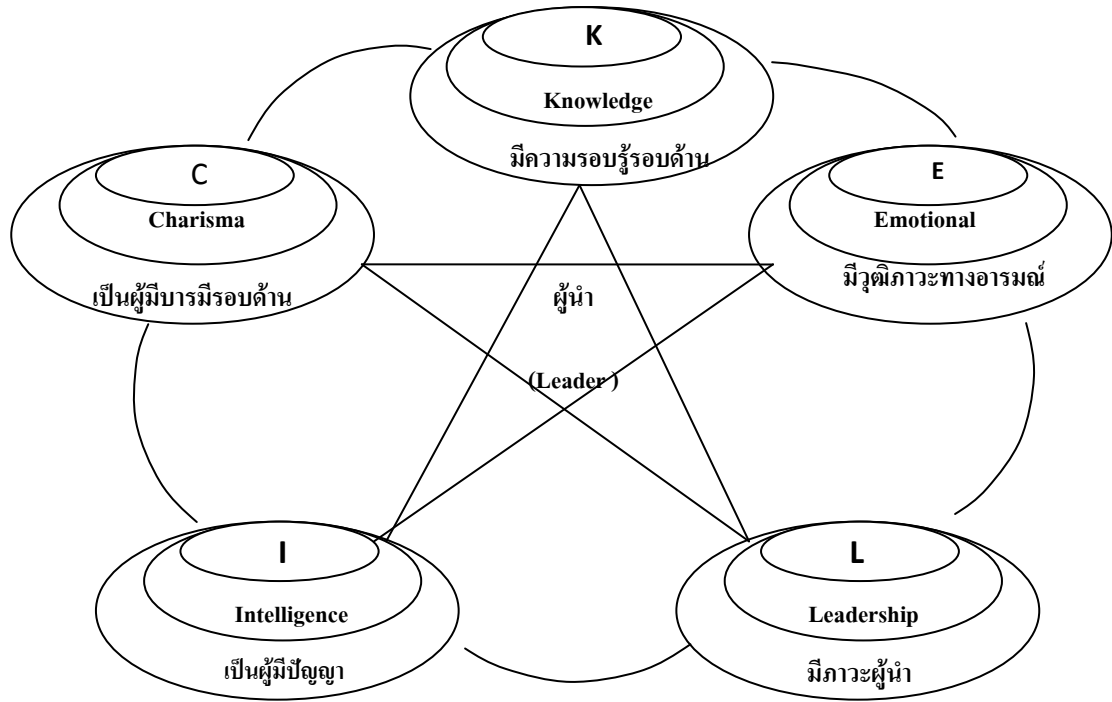
ผลการศึกษาวิจัยได้ข้อสรุปสำคัญดังนี้

๕.๑.๑ ผลการศึกษา แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับ ภาวะผู้นำ

กระบวนการศึกษา ใช้การรวบรวมจากแหล่งความรู้ต่างๆ ในประเด็นเกี่ยวกับความหมายของความเป็นผู้นำ ภาวะผู้นำอำนาจของผู้นำ ผู้นำในทางวิชาการ ผู้นำในพระพุทธศาสนา ความสำคัญของผู้นำ หลักธรรมของผู้นำ และคุณลักษณะความเป็นผู้นำที่ดี

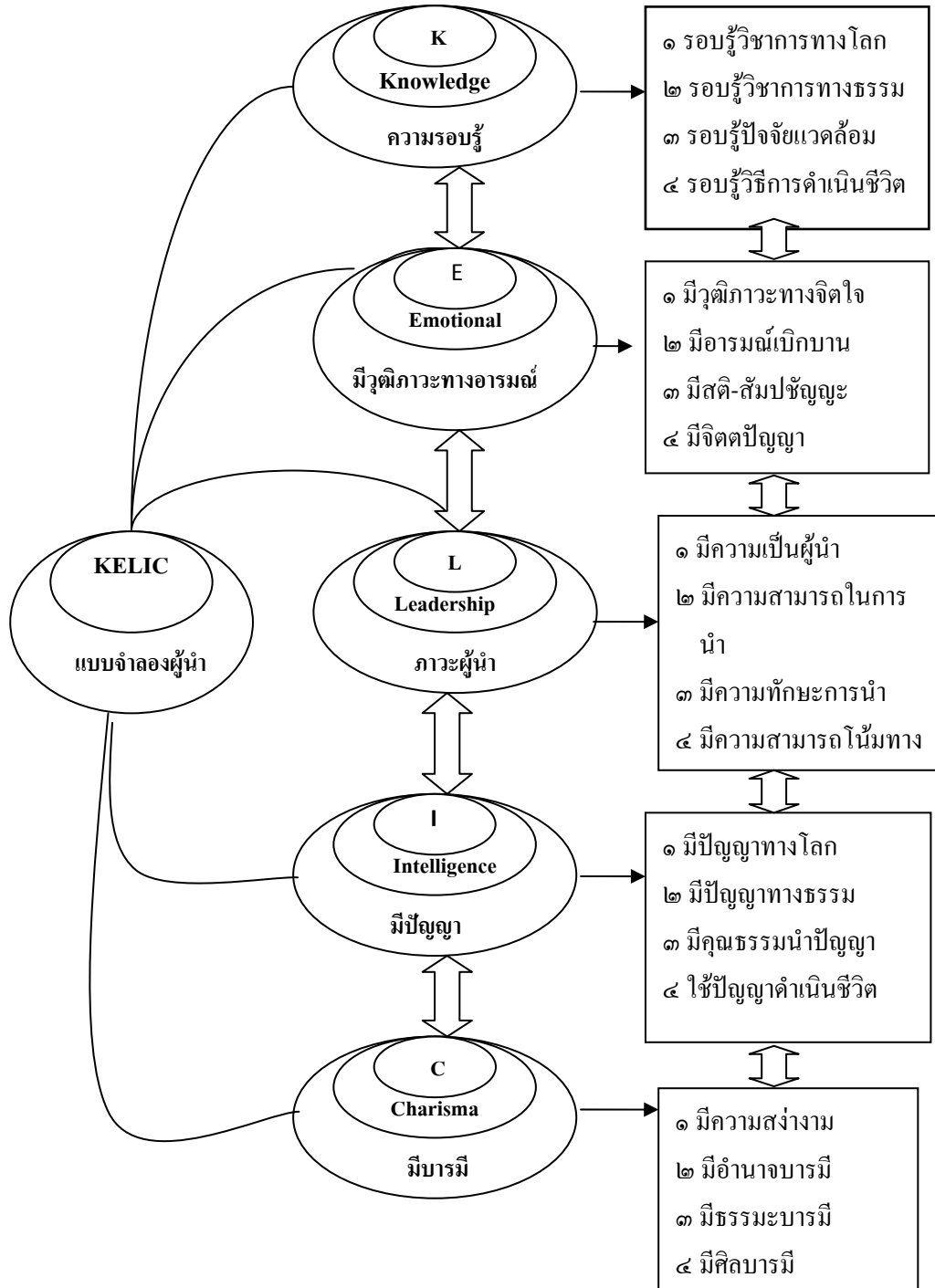
แหล่งความรู้หรือข้อมูลสำคัญ เหล่านี้ได้มาจากการค้นคว้า เอกสารวิชาการ ผลงานวิจัยของนักวิชาการและนักบริหาร โดยทั่วไป การศึกษาจากพระไตรปิฎก ในหลักอรรถกถา สุตต จักกวัตติ สุตต ฎกตันตสูตร และมหาโคปาลสูตรรวมถึงการศึกษา ลักษณะของธรรมภาษา และเทวราชาใน ความเกี่ยวข้องกับการเป็นผู้นำและภาวะผู้นำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจาก พรหมวิหารธรรม ทศพิธราชธรรม จักรพรรดิธรรม ราชสังคหวัตถุ สังคหวัตถุ ๔ อธิบาล ๔ พละ ๕ หลักคุณลักษณะ

ความเป็นผู้นำที่ดีโดยทั่วไป ผลการศึกษาได้ข้อสรุปว่าผู้นำควรมีคุณสมบัติสำคัญพื้นฐาน ๕ ประการตามแบบจำลอง KELIC Model ดังนี้

แผนภูมิที่ ๕.๑ คุณสมบัติของผู้นำ ๕ ประการตามแบบจำลองความเป็นผู้นำ KELIC Model

โดยนี้แต่ละองค์ประกอบ มีปัจจัยคุณสมบัติสำคัญ ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๕.๒ คุณลักษณะสำคัญของแบบจำลองผู้นำ KELIC Model

๕.๑.๒ ผลการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

กระบวนการรวบรวมข้อมูล ด้านการศึกษาคัมภีร์พระไตรปิฎกอรรถกถาฎีกา และเอกสารอื่นๆ ที่กล่าวถึงภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ทั้งส่วนที่เป็นชีวประวัติ ชาตภูมิ การบรรลุมรรณคุณคุณธรรมเฉพาะตัวของท่าน การได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะ คุณสมบัติการนำในกิจกรรม การเป็นผู้นำอุบาสก การเผยแผ่ หลักธรรมคำสอน การบำรุง พระพุทธศาสนา และการสังคมสงเคราะห์ รวมถึงการศึกษาบทบาทของท่านในด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีด้านอื่นๆ อีกมาก ผลการศึกษาวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกได้ข้อสรุปดังนี้

- ๑) มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง
- ๒) ศึกษาและศรัทธาในหลักธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้
- ๓) ปฏิบัติธรรมทานอย่างโดดเด่น
- ๔) เผยแผ่หลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง
- ๕) ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
- ๖) สงเคราะห์สังคมอย่างจริงใจ

คุณสมบัตินำสำคัญข้างต้น บ่งบอกถึงการเป็นผู้มีความรอบรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมมีลักษณะความเป็นผู้มีปัญญาธรรมและปัญญาทางจิตอย่างลึกซึ้ง เป็นผู้มีบารมีธรรมน้อมนำตนและคนอื่น ให้กระทำความดีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง สมควรเป็นแบบอย่างแก่พุทธบริษัท ๔ โดยทั่วไป

๕.๑.๓ ผลการวิเคราะห์ แนวทางการนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ กระบวนการศึกษารวบรวมข้อมูล สำคัญ ในขั้นตอนนี้ มีแบบแผนการสัมภาษณ์ผู้รู้ใน ประเด็นต่างๆ ดังนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม (เจ้าอาวาสวัดยานนาวา)
๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๘) ราชบัณฑิต (เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร)
๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) (เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว)
๔. อ.ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก (ผู้ปฏิบัติธรรม ณ เสถียรธรรมสถาน)
๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค (อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

แนวทางการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ใน ๔ ด้านดังนี้

- ๑) ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก
- ๒) ด้านการเผยแผ่หลักธรรม
- ๓) ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา
- ๔) ด้านการสังคมสงเคราะห์

ผลการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลได้ข้อสรุปที่มีสาระสำคัญ ดังนี้

แนวทางการประยุกต์ภาวะผู้นำไปใช้	กิจกรรม / วิธีการ
๑. ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก	๑. ผู้นำควรมีจิตเมตตาเมตตาบารมีทาน ๒. ผู้นำต้องมีคุณธรรมนำความรู้และการทำงาน ๓. เป็นแบบอย่างแก่อุบาสก ทัวไปด้วยด้วยการนำทำความดี ๔. เป็นผู้นำคุณธรรมด้วยความเสียสละ ๕. เมื่อมีโรคทรัพย์มาก ควรมีอริยทรัพย์สูงด้วย
๒. ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๑. มีศรัทธาในพระพุทธเจ้าและหลักธรรมคำสอนอย่างแท้จริง ๒. มีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักธรรมคำสอน ๓. ปฏิบัติตามคำสอนให้เป็นแบบอย่าง ๔. มีความสำรวมในศีลและรักษาศีลอย่างเคร่งครัด ๕. สร้างวัดสร้างศาสนสถานเพื่อการเป็นศูนย์กลางเผยแผ่หลักธรรม
๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา	๑. มีจิตใจมุ่งมั่นในการดูแลทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ๒. มีจิตใจพร้อมบริจาคและเชิญชวน ผู้อื่นให้บริจาคตามอยู่เสมอ ๓. สร้างความศรัทธาในตนพร้อมเชิญชวนคนอื่น ให้ศรัทธาตาม ๔. พระพุทธศาสนาจะยั่งยืนได้ก็ด้วยการอุปถัมภ์ บำรุงจากพุทธบริษัท ๔ ๕. สร้างเสริมกิจกรรมการบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
๔. ด้านการสังคมสงเคราะห์	๑. มีจิตกุศลพร้อมเกื้อกูลกิจกรรม สังเคราะห์สังคมตลอดเวลา ๒. ผู้นำต้องมีจิตใจสูง มีจิตเมตตาต่อสังคมอยู่เสมอ ๓. มีหลักธรรมด้านบริจาคทานและพร้อมปฏิบัติตามหลักธรรม ๔. สังคมที่มีคนดีมีคนสังเคราะห์จะเป็นสังคมที่อบอุ่นรุ่งเรือง ๕. สังคมที่คนเกื้อกูลกันจะเป็นสังคมที่เจริญและคนมีความสามัคคี

จากตารางสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นนี้ คุณลักษณะภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาसกทั้ง ๖ ด้าน สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกิจการต่างๆของพระพุทธศาสนาได้เป็นอย่างดี ทั้งงานด้านการเป็นผู้นำอุบาसก การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน การบำรุงพระพุทธศาสนาและงาน การสังคมสงเคราะห์โดยทั่วไป นับได้ว่าคุณลักษณะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาसกมีคุณค่าอย่างมากต่อสังคมไทยในปัจจุบัน

๕.๒ อภิปรายผล

จากผลการวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำโดยทั่วไปนี้ มีคุณสมบัติพื้นฐานสำคัญ ๕ ประการ คือ

- ๑.มีความรู้รอบด้าน
- ๒.มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ที่เข้มแข็ง
- ๓.มีภาวะผู้นำที่สมบูรณ์ทั้งการนำทางโลกและทางธรรม
- ๔.มีภูมิปัญญาการดำเนินชีวิต
- ๕.มีบารมีนำการทำความคิด

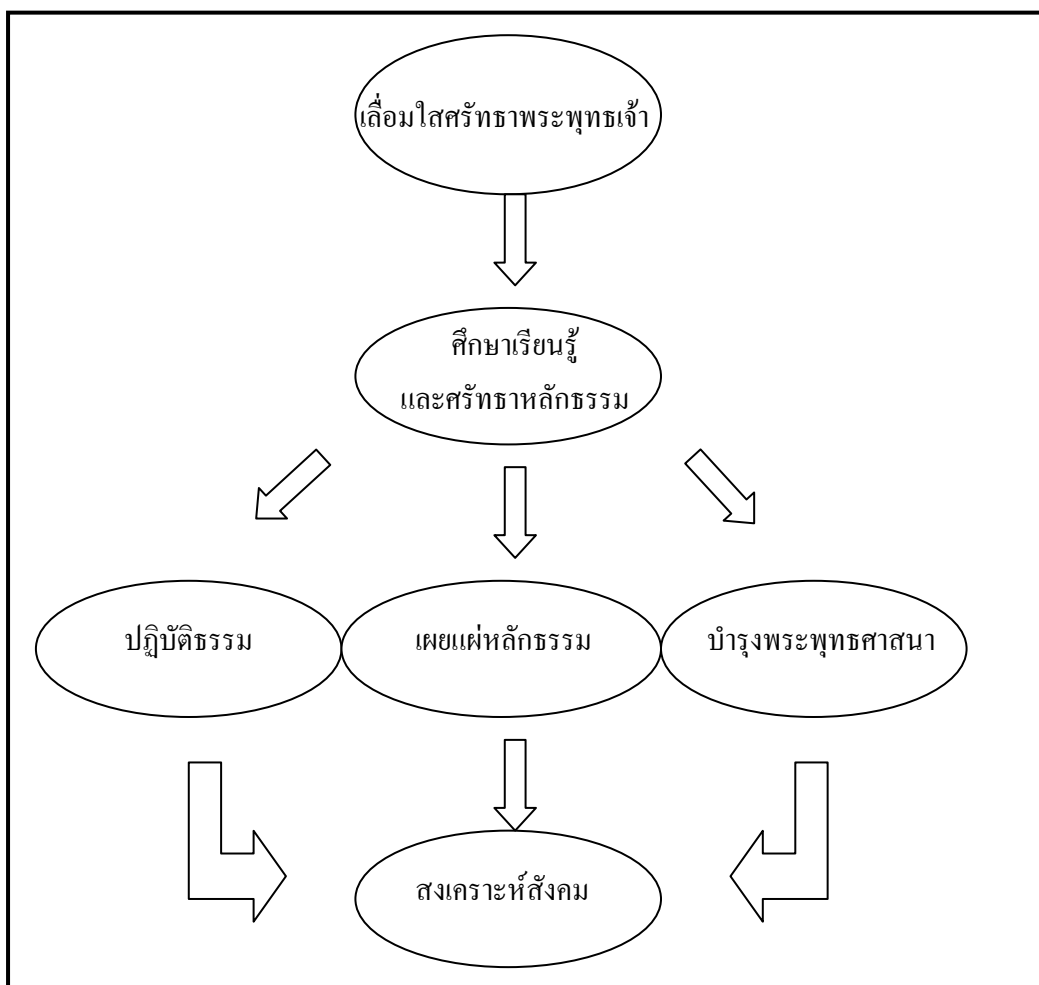
อภิปรายได้ว่าเป็นคุณลักษณะพื้นฐานที่จะทำให้บุคคลมีความพร้อมที่จะเป็นผู้นำ เป็นหัวหน้าหน่วยงานหรือองค์กรในสังคมได้อย่างเหมาะสม เพราะจะทำให้เป็นผู้ที่พร้อมด้วยความรอบรู้ในตน คน งาน และปัจจัยแวดล้อมถึงพร้อมด้วยจิตใจ เป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะสมวัย สมตำแหน่งและบทบาทหน้าที่ในการนำคน นำคน นำงานและนำพาองค์กรสู่ความสำเร็จได้ตลอดจนถึง มีความถึงพร้อมด้วยการมีภาวะผู้นำที่ใช้คุณธรรมนำความรู้ นำความคิด และมีหลักคุณธรรมนำการทำงาน ใช้ภูมิปัญญาทางสมองรู้วิธีคิดที่ดี มีวิธีการทำที่เหมาะสม รวมถึงการมี บารมีธรรม บารมีทานในการนำคนให้ทำความดีสอดคล้องกับแนวคิดของ อุทัย หิรัญโต^๑ ที่กล่าวถึงผู้นำที่มีภาวะผู้นำว่าจะสามารถนำงานให้สำเร็จผล นำคนให้มีความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะผู้นำหรือภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาसกซึ่งได้คุณสมบัติสำคัญในความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาसก ๖ ประการ คือ

^๑ อุทัย หิรัญโต, หลักการบริหารบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๓), หน้า ๘ - ๙.

๑. มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้า
๒. รู้และศรัทธาในหลักธรรมคำสอน
๓. ปฏิบัติธรรมทานอย่างทุ่มเท
๔. เผยแผ่หลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง
๕. บำรุงพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง
๖. สงเคราะห์สังคมอย่างจริงใจ

กล่าวได้ว่าคุณลักษณะสำคัญในการมีภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิก ทั้ง ๖ ประการข้างต้น ผู้ให้สัมภาษณ์ทุกท่านมีข้อเสนอแนะว่า คุณลักษณะสำคัญที่มีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องจนหลอมรวมคุณลักษณะรวมเป็นคุณสมบัติของการมีภาวะผู้นำที่ครบถ้วน ตั้งแต่การมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าแล้วศึกษาเรียนรู้ ได้ตามหลักธรรมจนมีความรอบรู้ อย่างถ่องแท้พร้อมความศรัทธา คำสอนและปฏิบัติตามอย่างทุ่มเท โดยเฉพาะการปฏิบัติธรรมทานอย่างโดดเด่น แล้วยังมีการเผยแผ่หลักธรรม คำสอนและผลปฏิบัติอย่างถูกต้อง พร้อมการบำรุงพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง รวมถึงการสงเคราะห์สังคมอย่างจริงใจ นับได้ว่าคุณลักษณะ โดยรวมดังกล่าว หลอมรวมเป็นคุณสมบัติของผู้มีภาวะผู้นำที่ดีที่สามารถ สงเคราะห์เป็นแบบจำลองคุณสมบัติผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๕.๓ คุณลักษณะความสำคัญและความสัมพันธ์ของคุณสมบัติความเป็นผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

จากแผนภาพคุณสมบัตินำความเป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก สามารถอธิบายได้ว่าเป็นคุณสมบัตินำของความถึงพร้อมของความเป็นผู้นำ ๓ ระดับ คือ

๑) ความถึงพร้อมระดับบุคคล

๑.๑ มีความเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธเจ้า

๑.๒ ศึกษาเรียนรู้และศรัทธาหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. ความถึงพร้อมระดับความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๒.๑ การปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอน

๒.๒ การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน

๒.๓ การบำรุงพระพุทธศาสนา

๓. ความถึงพร้อมระดับสังคม

๓.๑ การสงเคราะห์สังคมอย่างจริงจัง

๓.๒ การเป็นแบบอย่างแก่อบาสกที่ดีทั่วไป

คุณสมบัติสำคัญดังกล่าวข้างต้นนี้ สอดคล้องกับการวิเคราะห์ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่สรุปไว้ว่าพุทธพจน์แสดงให้เห็นความสำคัญของการเป็นผู้นำที่มีผลต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ สันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งมวลผู้นำมีความสำคัญต่อการกำหนดทิศทางความเป็นไปของสังคม แม้เพียงการที่ผู้นำประพฤติธรรมจะยังผลให้เกิดความผาสุกทั้งในสังคมและรัฐตลอดไป^๒ สอดคล้องกับ บทสรุปของ ทวิช เปล่งวิทยา ที่กล่าวไว้ว่าคุณสมบัติของผู้นำที่ดี ต้องมีพร้อมทั้งด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์และด้านอุปนิสัยพฤติกรรม ที่เป็นแบบอย่างที่ดีให้กับผู้อื่นได้^๓

สรุปผลการวิจัยประเด็นสำคัญสุดท้าย คือ การนำคุณสมบัติผู้นำที่มีภาวะ ผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยนั้น มีประเด็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อการประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำอยู่ ๔ ด้าน คือ

๑. ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

๒. ด้านการเผยแผ่หลักธรรม

๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

๔. ด้านการสังคมสงเคราะห์

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำ, หน้า ๒.

^๓ ทวิช เปล่งวิทยา, อังโน มนตรี วีรธรรมพิพัฒน์, จริยธรรมกับภาวะผู้นำศึกษาทัศนะของนักวิชาการในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๒๕ - ๓๒.

ในแต่ละด้านมีประเด็นการอภิปรายที่น่าสนใจ คือ

๑. การเป็นผู้นำอุบาสก สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมได้ คือการสร้างผู้นำในองค์กร หรือหน่วยงานที่มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาและหลักธรรมคำสอนมีจิตเมตตา มีทานบารมีสูงใช้หลักคุณธรรมนำการทำงาน มีความเสียสละและเป็นผู้มีอริยทรัพย์ที่สมบูรณ์
๒. การเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ผู้นำในสังฆมณฑล หรือหน่วยงานทั่วไปควรได้ศึกษาเรียนรู้ หลักธรรมให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ มีการปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้อง จริงจัง เป็นผู้ตำรวมนิสิต จนเป็นต้นแบบบุคคลให้กับประชาชนทั่วไปได้ และพร้อมเผยแผ่พระธรรมคำสอนได้หลายรูปแบบ กาลเวลา
๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ผู้นำที่ดีในสังคมไทยควรมีจิตใจมุ่งมั่นในการสืบทอดและบำรุงพระพุทธศาสนา มีจิตใจเป็นกุศล พร้อมบริจาคทาน บำรุงกิจกรรมทางศาสนาได้ตลอดเวลา ริเริ่มสร้างเสริมกิจกรรมการสืบทอด พระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง
๔. ด้านการสังคมสงเคราะห์ ผู้นำควรเป็นผู้มีจิตสาธารณะให้ความสำคัญกับงานส่วนรวมมากกว่า เรื่องส่วนตัว มีกิจกรรมเกื้อกูลงาน สงเคราะห์สังคมอยู่ตลอดเวลา เป็นผู้นำที่มีจิตใจสูง พร้อมช่วยเหลือ สร้างทานบารมีแก่สังคม แก้ปัญหาสังคม พัฒนาสังคมและสงเคราะห์คนในสังคม อย่างจริงใจ

การดำเนินกิจกรรมตามการประยุกต์ใช้หลักภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกข้างต้น สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของพระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร) ที่กล่าวไว้ว่า ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก เป็นสุดยอดชาวพุทธหนึ่งเดียวในโลก ท่านเสียสละทาน ทำบารมีทานไม่เคยหยุด ตักบาตรพระวันละ ๕๐๐ รูป แม้แต่ท่านเจ็บป่วย ก็ยังไม่หยุดให้ทานและการอุปภัมภ์พระพุทธศาสนาเลย^๔ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับหลักคุณธรรมสำคัญของการเป็นอุบาสก คือการระวังรักษาความประพฤติไว้เป็นอย่างดีมี ธรรมะเป็นใหญ่ในการทำงาน เสียสละให้ทาน ตามกำลังของตน พากความรู้เรียนรู้ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าและชื่นชมในการสมควรสมานสามัคคีของคนในสังคม

^๔ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทำให้มีข้อเสนอแนะสำคัญ ๓ ประการ คือ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

สำนักพระพุทธศาสนา หรือมหาเถรสมาคมควรสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ และเผยแพร่คุณสมบัติการเป็นผู้นำที่ดีตามคุณลักษณะ ผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ทั้งสถานศึกษาในทาง โลกและสถานศึกษาทางธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ควรมีการฝึกฝนและปฏิบัติธรรมตามคุณลักษณะสำคัญของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ทั้ง ๖ ด้าน คือ

- ๑ ใ้บุคคลมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง
- ๒ ใ้บุคคลมีการศึกษาเรียนรู้และศรัทธาหลักธรรมคำสอนอย่างถ่องแท้
- ๓ ใ้บุคคลปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะ ทานบารมีเสียสละ และช่วยเหลือผู้ที่มีทุกข์ตลอดเวลา
- ๔ ใ้บุคคลผู้เป็นพุทธบริษัท ๔ ร่วมกัน เผยแพร่หลักธรรม คำสอนอย่างทั่วถึง กว้างขวาง
- ๕ ใ้บุคคลร่วมบำรุงกิจการพระพุทธศาสนา อย่างต่อเนื่อง
- ๖ ใ้บุคคลในสังคมมีส่วนร่วมงานการสังคมสงเคราะห์ด้วยจิตสาธารณะ โดยทั่วไป

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย ครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาระบบการทำแบบจำลองภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม เพื่อการเผยแพร่สู่สาธารณะให้เกิดการปฏิบัติตามอย่างมีคุณภาพ

๒. ควรศึกษาองค์ความรู้ผู้นำเชิงคุณธรรม โดยประยุกต์ เอาภาวะผู้นำด้าน ทศพิทธราชธรรม เข้ามาใช้ในสังคมให้มากขึ้น

๓. ควรศึกษาองค์ความรู้ด้านการสร้างเสริมภาวะผู้นำด้านคุณธรรมให้เป็นวาระแห่งชาติอย่างเป็นรูปธรรมและมีความชัดเจน จริงจัง และต่อเนื่อง

๔. ควรวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในองค์กรหลัก/องค์กรรองในการสร้างเสริมและพัฒนาเรื่องคุณธรรมของผู้นำในระดับชาติ โดยรัฐควรเป็นผู้นำในการสนับสนุน ส่งเสริม ขอความร่วมมือ หรือ การให้แนวทางในการจัดทำโครงการนำร่องด้านคุณธรรมของผู้นำ

๕. ควรวิจัยเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ด้านหลักสูตรการเรียนการสอนของชาติให้มีเรื่องคุณธรรมของผู้นำและจริยธรรมของผู้นำให้มากขึ้นกว่านี้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย พระไตรปิฎก พร้อมอรรถกถา แปล.ชุด ๕๑ เล่ม.กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. ทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กวี วงศ์พุด. ภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๕.

กิติ ตย์คานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : บัณฑิตวิทยาลัยการพิมพ์, ๒๕๓๕.

คณะกรรมการแผนกตำรา มหามกุฏราชวิทยาลัย. มงคลคัมภีร์นี้ แปล เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร :

โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

จุมพล นิมพานิช. การจูงใจและความเป็นผู้นำ. เอกสารการสอนหน่วยที่ ๑๐ ชุติวิชา องค์การและการจัดการ สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. นนทบุรี, ๒๕๒๕.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. ประชาธิปไตยสังคมนิยมกับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๐.

ณรงค์ สินสวัสดิ์. สังคมกับการปกครอง. กรุงเทพมหานคร : แพร่พิทยา, ๒๕๒๑.

ติน ปรัชญาพฤทธิ. ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม. เอกสารการสอนชุดวิชาพฤติกรรมมนุษยสัมพันธ์ในองค์การ หน่วยที่ ๑๑ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : นนทบุรี, ๒๕๒๗.

เถาว์วัลย์ นันทาทิวัฒน์. หลักการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑.

ทวิช เปล่งวิทยา. จิตวิทยาผู้นำ. กรุงเทพมหานคร : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, ๒๕๓๐.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญา ๒๐๑ พุทธศาสน์. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หจก.สหภาพสื่อการพิมพ์, ๒๕๔๔.

ธงชัย สันติวงษ์ และชัยยศ สันติวงษ์. **พฤติกรรมของบุคคลในองค์กร**. กรุงเทพมหานคร :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๒.

ธรรมรักษา. **พระไตรปิฎกฉบับสุภษิต**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๒.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทการพิมพ์, ๒๕๔๐.
เนตร์พัฒนา ขาววิราช. **ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เซ็นทรัล เอ็กเพรส จำกัด, ๒๕๔๖.

พระครูสิริจันทนิวิฐ (บุญจันทร์ เขมกาโม). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : นิติธรรม
การพิมพ์, ๒๕๔๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **พุทธวิธีบริหาร**. พิมพ์พิเศษ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๕.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕

พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร :
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **ธรรมบุญชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา.
สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. แปลเรียบเรียง. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
ธรรมสภา, ๒๕๔๒).

พระอัครวิงสเถระ. **สัตตนีติชาตุมลาคัมภีร์หลักบาลีมหาไวยากรณ์**. พระมหานิมิต ธรรมสาโร
ธรรมดา แปล. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖

ขงยุทธ เกษสาคร. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาธรรม, ๒๕๔๒.

รังสรรค์ ประเสริฐศรี. **ภาวะผู้นำ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทธนชัยการพิมพ์จำกัด, ๒๕๔๔.

วิโรจน์ สารรัตนะ. **ภาวะผู้นำ : หลักการและทฤษฎี**. กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๓๕.

วิสุทธิ โปธิแทน. **ผู้ประกอบการที่พึงประสงค์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๕.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. **พฤติกรรมองค์กร**. กรุงเทพมหานคร : ชีระฟิล์ม และ โซเท็กซ์,
๒๕๔๑.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อฺภูธฺยาภิ). **“สัปปุริสธรรม”** หนังสืออนุสรณ์
เนื่องในโอกาสงานฉาปนกิจศพนายชัย. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๐๕.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

สมพิศ วิชญวิเชียร. เป็นหัวไม้ไผ่หาง. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊กส์, ๒๕๔๒.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : หจก. สหาย

บลิ้อกการพิมพ์. ๒๕๔๔, หน้า ๑๐๑.

สุเทพ พงศ์ศรีวัฒน์. ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร : บริษัท วิรัตน์

เอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๓๗.

สุพานี สฤกษ์วานิช. พฤติกรรมองค์การสมัยใหม่ : แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร

โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๕.

เสนาะ ดิเยาว์. หลักการบริหาร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

แสวง อุดมศรี. การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ

ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

(๒) วารสาร

ชูป กาญจนประภากร, “แบบของผู้นำ”, วารสารรัฐประศาสนศาสตร์. ฉบับพิเศษ ๒๕๐๗,

(๒๕๐๕) : ๗๔ – ๗๗.

พระมหาณรงค์ กนฺตสีโล, “โครงสร้างของระบบพุทธจริยศาสตร์”, วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.

ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๔๕) : ๑๕.

พรณทิพย์ ศิริวรรณบุษย์, “ภาวะการณเป็นผู้นำ”, วารสารเสนาสนเทศ. ปีที่ ๒๗, (๒๕๓๑) :

๑๗ – ๑๘.

รัศมี ภิบาลแทน, “คุณลักษณะของความเป็นผู้นำ”, วารสารรามคำแหง. (๒๕๓๗) : ๔๐–๔๗.

(๓) บทความ

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เมื่อวันที่ ๑๘ กันยายน ๒๕๐๔.

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เมื่อวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒.

พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในพิธีพระราชทานกระบี่และปริญญาบัตร

นักเรียนนายร้อยตำรวจ ณ สวนอัมพร, เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๓๒.

(๔) อินเทอร์เน็ต

การบริหารการเปลี่ยนแปลง, <[http://qa.swu.ac.th/LinkClick.aspx?fileticket=>](http://qa.swu.ac.th/LinkClick.aspx?fileticket=),

(เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๒).

เกียรติอนันต์ ล้วนแก้ว. การเมืองไม่นิ่งเศรษฐกิจยังวิ่งได้.

< <http://newsroom.bangkokbiznews.com/comment.php?> >, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒).

จารุพงศ์ พลเดช. การพัฒนาตนเอง. <<http://www.cdd.moi.go.th/jarupong/j460203.htm>>, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒).

เปรม ติณสูลานนท์, พล.อ., ปาฐกถาเรื่อง “แนวทางพระราชดำรัสสู่การบริหารจัดการภาครัฐ,” [online], accessed 15 February 2006, Available from <www.nesgc.go.th/transparency/webboard>, (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). ภาวะผู้นำ : ความสำคัญต่อการพัฒนาคน พัฒนาประเทศ <www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=1497-95k> , (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๑).

พิพัฒน์ ยอดพฤติการณ์. การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน. <www.uinthaicm.com/index.php?lay=82-71k>, (เข้าถึงเมื่อวันอังคารที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๕๑).

มนุษย์กับสังคมอะไรที่เปลี่ยนไป. <<http://www.oknation.net/blog/print.php?id=227462>> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๑).

ลิขิต ธีรเวคิน. ทฤษฎีการพัฒนาการเมือง. < www.edu.nrru.ac.th/dss/ไฟล์วิไลด์/ทฤษฎีการพัฒนาการเมือง/ทฤษฎีพัฒนาการเมือง.doc -> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๒).

< th.wikipedia.org/wiki/เศรษฐกิจ - 47k -> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒).

<th.wikipedia.org/wiki/การเมือง - 85k -> (เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๕๒).

(๕) วิทยานิพนธ์

นันทวรรณ อิศรานูวัฒน์ชัย. “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

บรรจง หมายมั่น “ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัจปฐิธรรมกับสันโดษเพื่อเป็นแนวทางในการค้นหาบุคลิกภาพธรรมาธิปไตย ”. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. คณะสังคมศาสตร์. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๘.

พระบุญเรือง ฐิตธมฺโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ผู้นำในพระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะวิธีการ
แก้ปัญหาของพระพุทธเจ้า”. วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต.

บัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหารุ่งโรจน์ ฐมมกุฎเมธี (ศิริพันธ์). การศึกษาวิเคราะห์หลักภาวะผู้นำในพระพุทธศาสนา เถรวาท. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระยุพธนา รณนิษธมฺโม (แก้วกัณฑ์). การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์ประกอบสงฆ์ในสมัยพุทธกาล. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระสามารถ อานนุโท. “ภาวะผู้นำตามหลักปรัศธรรม”. วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

สุรศักดิ์ ม่วงทอง. “พุทธธรรมกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ : ศึกษาเฉพาะกรณีกำนันและผู้ใหญ่บ้านจังหวัดนครศรีธรรมราช”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๗.

๒. ภาษาอังกฤษ

Barbara Kelleman.(ed). (1984). **Laaeadership as a Political Act, in Laaeadership : Multidisciplinary Perspectives**. New Jersey : Prentice - Hall.

Bernard, C.J. **Education for Executive. in Reading in Human Relations**. Edited by Dubin,Robert. New Jercey : Prentice – Hall.

Fred E. Fiedler and Martin M. Chemers, **Leadership and Effective Management**, Glenview, III. : Scott, Foresman, 1974.

Hersey and Blanchard, quoted in Robert N. Lussier, **Management Fundamentals**, New York : South-Western College Publishing, 2000.

Hodge Billey J. & Herbert J. Johnson. (1970). **Management and Organization Behavior**. New York : John Willey & Sons.

Micheal W. Drafke and Stan Kossen, **The Human Side of Organizations**, 8th ed., New Jersey : Prentice-Hall, 2002.

Normand L. Frigon, Sr.& Harry K. Jackson, Jr. **The Leader : Developing the Skills**

& Personal Qualities You Need to Lead Effectively, New York :
American Management Association, 1996.

Ordway Tead, **The Art of Leadership**, (New York : McGraw – Hill Book
Company.Inc.,1956).

Raymond J. Burdy, **Fundamental of Leadership Readings**, (Massachusetts
Addison : Wesley Publishing Co., 1967)

Rensis Likert et. al, 1961, quoted in Dessler Gary, **Management : Principles and
Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc.,
2004).

Robert J. House, 1974, pp. 81-98, quoted in Gary Dessler, **Management :
Principles and Practices for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed.,
(New Jersey : Pearson Education, Inc., 2004).

Vroom and Yetton, 1973, quoted in Gary Dessler, **Management : Principles and Practices
for Tomorrow's Leaders**, 3rd ed., (New Jersey : Pearson Education, Inc.,2004).

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

ภาคผนวก ค

ข้อมูลสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

๔.๑. ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมบุกรุ ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำของอุบาสกในที่นี้ก็หมายความถึงอุบาสกที่น้อมนำเอาความดีมาประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ปรากฏแก่คนทั่วไป ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือบริวารถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ต้องการหรือตามที่เรากำหนดไว้นั้นเอง สำหรับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกตามที่เราทั้งหลายได้ยื่นได้ฟังมาและจากการศึกษาในพระไตรปิฎก ก็จะปรากฏพบว่า ท่านมีความโดดเด่นในเรื่องการบริจาคทาน การเสียสละ โภคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ให้ความช่วยเหลือคนจนยากไร้ เป็นต้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านการให้ทาน เนื่องจากการให้ทานของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในแต่ละโอกาสนั้น ท่านก็จะชักชวนภรรยาพร้อมทั้งบุตรธิดาและบริวารทั้งหลายร่วมในการนั้นๆ ด้วยเสมอ อันนี้เองที่ทำให้ท่านเป็นผู้นำของอุบาสก เป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำด้านการเสียสละบริจาคทาน เป็นการทำบุญที่เห็นผลทันตา สามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ทุกสถานการณ์ เป็นการลดความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ถี่เหนียวในจิตใจของคนเรา ให้รู้จักการเสียสละอันจะเป็นผลดีต่อสังคมส่วนรวมอย่างสูงทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระพรหมวชิรญาณ : ประเด็นภาวะผู้นำในด้านคุณธรรมของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีเยอะแยะมากมาย ซึ่งท่านก็เป็นนักบริหารที่ยิ่งใหญ่ โดยผู้บริหารที่ดีจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดีมีคุณธรรม ควรมีลักษณะที่สำคัญยิ่ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. เป็นผู้มีความรอบรู้และเป็นผู้มองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานให้เหมาะสม รู้จักงาน รู้จักตนเองและรู้จักผู้อื่น สามารถนำไปใช้กับบุคคลต่างๆ ในทุกสถานภาพ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีทุกอย่างครบถ้วน

๒. เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความแม่นยำและมีความมั่นคงต่อภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่บริหารอยู่ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีความแน่วแน่ในสิ่งที่ท่านคิดและลงมือกระทำจน

ลู่ทาง เป็นคุณธรรมที่แสดงถึงความมั่นคงในจิตใจ โดยไม่ลังเลใจว่าทำไปแล้วจะไม่ประสบผลสำเร็จเพราะท่านเล็งเห็นคุณประโยชน์ที่จะเกิดแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

๓. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถครองใจหรือผูกใจคนได้ทั้งผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา รวมไปถึงบุคคลผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ คุณสมบัติที่สำคัญของการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนั้นสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การมีความจริงใจต่อกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกันมีการแสดงออกทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความเชื่อมั่นต่อกัน คุณธรรมข้อนี้เองที่ทำให้ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสามารถบริหารกิจการต่างๆ ได้อย่างราบรื่น เนื่องจากได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทุกฝ่ายนั่นเอง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

พระพรหมวชิรญาณ : ในส่วนของการนำภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้ โดยเริ่มจากระดับครอบครัวก่อน ผู้นำของครอบครัวแสดงภาวะผู้นำของตนด้านการบริจาคนานไปใช้ในครอบครัว ปลุกฝังสมาชิกในครอบครัวให้เป็นผู้มีความเสียสละ ยกตัวอย่างเช่น ในทุกวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์ก็นำสมาชิกในครอบครัวไปวัดเพื่อถือศีล ทำบุญตักบาตรสนทนารธรรมกับพระสงฆ์และปฏิบัติกรรมฐาน แผ่เมตตาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ลูกๆก็จะซึมซับเอาสิ่งเหล่านี้ไว้ในตนเอง เมื่อเขาเติบโตขึ้นก็จะเจริญรอยตามสิ่งที่พ่อแม่ได้ปลุกฝังไว้ให้เป็นอย่างดี ส่งผลถึงสังคมโดยรวมเมื่อทุกคนปฏิบัติตนเช่นนี้มากๆเข้าสังคมก็จะมีแต่ความสงบเกิดสันติสุข มีความปรารถนาดีต่อกัน ผู้คนมีความเกรงกลัวละอายต่อบาปกรรมทั้งหลาย ทำให้มีน้ำใจเสียสละแบ่งปันให้เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้ในสังคมไทยเรา ตลอดจนจนถึงผู้คนในประเทศต่างๆที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติต่างๆ เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นการประยุกต์ใช้ที่เห็นผลทันตาเลยทีเดียว

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความศรัทธาในธรรมและศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความโดดเด่น ด้านธรรมทานเป็นผู้มีทานบารมีสูงมาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์: ผู้นำพระธรรมและทางโลก ควรมีทานบารมีเป็นที่ตั้งจะนำการทำความดี ได้ทุกอย่าง

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระราชธรรมนิเทศ: ตามหลักการแล้ว ภาวะผู้นำหมายถึง กระบวนการที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ นำ มีอิทธิพลต่อผู้ตาม หรือลูกน้อง ให้ยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนท่านอนาถอุบาสกเนี่ย ท่านจะโดดเด่นมากในด้านการทำทาน บริจาคทาน ช่วยเหลือคนตกยากมิตรสหาย และญาติพี่น้อง จนพระพุทธเจ้าท่านทรงยกให้เป็นเอตทัคคะด้านการถวายทานในพระพุทธศาสนา การเป็นผู้นำอุบาสกของท่านอนาถบิณฑิกเนี่ย เป็นสิ่งที่ประเสริฐ สมควรยกย่องและเอาเป็นแบบอย่างที่สุด ในสังคมยุคนี้ เพื่อให้เกิดการสมานฉันท์ มีเมตตารักใคร่ต่อกัน สรปร่งง่าย ๆ ก็คือเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระราชธรรมนิเทศ: คุณธรรมก็คือคุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งรวมสรุปก็คือ สภาพคุณงาม ความดี ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านมีคุณธรรมด้านการเสียสละ การทำทาน ท่านขยันและมั่นคงในการทำทานและเสียสละอย่างต่อเนื่องต่อพระพุทธศาสนา เห็นได้จากการสร้างมหาวิหารพระเชตะวัน ที่ท่านสร้างโดยการซื้อที่จากเจ้าเขตกุมาร โดยนำเงินมาปลูลาดบนพื้นถึง ๕๔ โกฏิ ทำงานหมดตัวไม่หวั่นไหวอย่างไรทั้งสิ้น อันนี้คือคุณธรรมของท่านด้านการเสียสละทรัพย์สินเงินทองของตัวเองเพื่อพระศาสนาอย่างแท้จริง สมควรที่จะเอาเป็นแบบอย่างในสังคมไทยอย่างทุกวันนี้ ถ้าทุกคนในสังคมมีคุณธรรมอย่างท่านอนาถบิณฑิกะไม่ต้องมาก คนละนิดละหน่อย สังคมไทยคงจะน่าอยู่กว่าเช่นทุกวันนี้ก็อีกมากทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ: ตอนนี้สังคมไทยมีแต่ความรุนแรง ทารุณกรรม แย่งชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ คุณธรรมจริยธรรมเหลือน้อยลงไปทุกวัน การจะนำเอาภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกะอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้จะเป็นการดีมาก จะทำให้สังคมไทยที่ร้อนแรงเต็มไปด้วยความสกปรกกิเลสตัดทอนความรุนแรงลงได้อย่างดีทีเดียวครับ ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกด้านการเสียสละแบ่งปัน ความมีน้ำใจ ความไม่เบียดเบียนผู้ที่อ่อนแอกว่า และความเพียรในการทำงานที่สุจริต โดยนำไปประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง จะทำให้สังคมเกิด

ความร่วมมือเป็นสุขขึ้นมาทันทีทันใด ท่านอนาถบิณฑิก ท่านจะเสียสละสิ่งใดท่านก็ได้เสียสละ เพื่อให้เกิดสิ่งที่ถูกต้องดีงามขึ้นในสังคม ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกได้ปฏิบัติตามที่องค์พระสัมมาสัม พุทธเจ้าได้ตรัสสอนเอาไว้ว่า เราควรเสียสละทรัพย์สินเพื่อรักษาอวัยวะ เสียสละอวัยวะเพื่อรักษา ชีวิต และเราควรเสียสละแม้แต่ชีวิต เพื่อรักษาธรรมะ

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำ อุบาสก?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก : ท่านอนาถบิณฑิก เป็นผู้มีทานบารมี สูงมากจนเป็นผู้นำอุบาสกทั้งหมดได้

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการ เป็นผู้นำอุบาสก?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านอนาถบิณฑิก บำเพ็ญคุณธรรม สม่ำเสมอและต่อเนื่องจริงจัง

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไป ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; คนในสังคมจะมีความเชื่อมั่นในบุคคลผู้มีคุณธรรมและเป็นผู้ปฏิบัติธรรม

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็น ผู้นำอุบาสก?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงจึงนำอุบาสกอื่นๆ ได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรม ของการเป็นผู้นำอุบาสก?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง จึงเป็นผู้นำอุบาสกได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสก ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; สังคมไทยเป็นสังคมพุทธแต่ยังขาด การพัฒนาผู้นำในสังคมไทย ให้มี คุณธรรมนำการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง

ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในสมัยนั้นจะโด่งดังมากและเป็นที่ยึดในสังคมชาวอินเดียอย่าง กว้างขวาง เพราะท่านเป็นวานิชที่มีคุณธรรม มีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้าและพระศาสนา อย่างแรงกล้า จึงเป็นที่รู้จักของหมู่ชนทุกหมู่เหล่า เวลาที่ท่านดำริจะทำอะไรขึ้นมาหรือสร้างอะไร

ขึ้นมา จึงมีคนสนใจและเข้าร่วมสังฆกรรมกับท่านเป็นจำนวนมาก อีกทั้งท่านได้รับการยกย่องจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้เป็นเอตตะทัคคะด้านการทำทาน จึงเป็นการการันตีให้สาธุชนทุกแคว้น แคว้นยอมรับในบารมีทานของท่านไปโดยปริยาย ท่านจึงเป็นผู้นำอุบาสกได้อย่างดีที่สุด

๔.๒. ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑. พระพรหมจริญฺณ (ประสิทธิ์ เขมจฺจโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมจริญฺณ : ประเด็นเรื่องของการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีอุบายที่แยบยลในการเผยแผ่พระธรรม โดยการสร้างพระเชตะวันวิหารขึ้นมาก่อนเพื่อรวบรวมพระสงฆ์ทั่วทุกสารทิศให้มาอยู่ที่นี่ เพื่อเป็นศูนย์รวมด้านสรรพวิชาการด้านพระธรรมก่อนจะเป็นธุระช่วยเหลือให้พระสงฆ์ในทุกๆด้านที่กระทำได้ เป็นการบำรุงพระสงฆ์นักเผยแผ่ให้มีสุขภาพดีแข็งแรง เพื่อให้มีขวัญและกำลังใจในการประกาศพระศาสนาต่อไป นับว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นมหาเศรษฐีคู่บารมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและเป็นผู้ที่มีศรัทธาแน่วแน่อย่างสุดที่จะหาอะไรมาเปรียบได้เลยทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระพรหมจริญฺณ : ภาวะผู้นำด้านการตัดสินใจของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่ ท่านมั่นคงแน่วแน่อยู่แล้วในการตัดสินใจเพื่ออุปถัมภ์พระศาสนาเนื่องจากความที่ท่านเป็นพระโสดาบันไม่เคยย่อท้อ ในที่สุดแม้ฐานะจะยากจนลงเพราะอุปถัมภ์พระศาสนา แม้เทวดาที่รักษาประตูบ้านของท่านจะทักท้วง ท่านก็ไม่เคยหยุด ท่านถึงกับไล่เทวดาให้ออกไปอยู่ที่อื่นเลยด้วยซ้ำไป นับว่าท่านตัดสินใจที่จะอุปถัมภ์พระศาสนาอย่างที่สุดและต่อเนื่องจนสิ้นชีพและ แม้วิญญูณหลุดจากร่างท่านไปแล้วท่านยังมาเนรมิตกายทิพย์เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระภิกษุสาวกได้เป็นที่ประจักษ์ในการทำความดีของท่านว่า ผลของการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใสในการทำทานในพระศาสนาจะมีผลให้ได้หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารในที่สุด

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรม สามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ แต่ต้องเผยแผ่ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลใดๆ และกระทำอย่างต่อเนื่องแน่วแน่ ด้วยความเสียสละ ด้วยความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนชั้นวรรณะ เผยแผ่โดยสำรวจในศีล และมีมารยาท เชื่อว่าจะเป็นการทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นได้ในบ้านเมือง ปัญหาสังคมต่างๆที่เป็นอยู่ในขณะนี้คงเบาบางลงไปและละลายหายไปในที่สุด

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านต้องศรัทธา คั่นคว้าฝึกฝนปฏิบัติให้เข้าใจแล้วเผยแผ่จากความรู้จริงๆ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ต้องมีจิตกุศลอยากเห็นพระศาสนารุ่งเรืองและแพร่กระจายให้มาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ควรมีผู้นำ มีผู้เป็นแบบอย่างการทำความดีเพื่อพุทธศาสนาให้มากๆ

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระราชธรรมนิเทศ : ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก แม้ท่านไม่ได้บวชเป็นพระสงฆ์ แต่ท่านก็เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยการสร้างศูนย์กลางการเผยแผ่พระศาสนาในสมัยนั้นชื่อว่ามหาวิหารพระเชตะวัน โดยก่อสร้างวิหารก่อนและสิ่งต่างๆ ภายในวัด เช่น ที่พักสงฆ์ ที่พักพระอาคันตุกะ สระโบกขรณี มณฑปเรือนเก็บของ และอื่นๆ อีกมากมาย แม้เรื่องการเผยแผ่พระธรรมจะเป็นเรื่องของพระสาวก แต่ท่านอนาถบิณฑิกก็ไม่ได้ละทิ้ง ท่านจึงเป็นตัวอย่างและผู้นำที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรมอย่างแยกแยะที่เดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในการเผยแผ่พระธรรม?

พระราชธรรมนิเทศ : เรื่องการตัดสินใจในการเผยแผ่เนื้อเป็นเรื่องของพระสาวก แม้ท่านอนาถบิณฑิกจะไม่ได้บวชเป็นพระ แต่ท่านอนาถบิณฑิกะท่านก็ไม่ได้นิ่งนอนใจที่จะช่วยเหลือพระศาสนา

ท่านคิดได้ท่านก็ทำเป็นตัวอย่างให้เห็นกับคนทั่วไปทันที และตัดสินใจในการสร้างพระวิหารเพื่อเป็นศูนย์รวมการเผยแผ่อย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกาลใช้ได้ทันก่อนเข้าพรรษาในสมัยนั้นเลย โดยการระดมช่างฝีมือที่ดีที่สุดทั่วนครสาวัตถีเข้ามาเร่งสร้างพร้อมกันทุกอย่างอย่างรวดเร็ว ให้ก่อสร้างตั้งวันทั้งคืน จนสำเร็จเป็นพระวิหารพระเชตะวันในที่สุด แล้วไปนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสาวกจากกรุงราชคฤห์มาฉันภัตตาหารฉลองพระวิหาร เป็นการตัดสินใจที่มั่นคงต่อพระศาสนาในด้านการรวมศูนย์ของพระธรรมให้เป็นจุดเดียวเพื่อแผ่กระจายออกไปตามสายต่างๆ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ: ก็อย่างที่บอกไว้แต่ตอนแรกๆว่า ภาวะผู้นำ ก็คือ การที่บุคคลซึ่งเป็นผู้นำจะต้องมีอิทธิพลต่อผู้ตาม หรือลูกน้อง ให้ยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในทางที่สุจริต ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ของท่านอนาถบิณฑิก ที่โดดเด่นและสมควรนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยก็คือ การเสียสละ การทำทาน การมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของ สังคมไทยทุกวันนี้ขาดสิ่งนี้ไปอย่างมากและเหลือน้อยลงไปทุกวันทุกที ผู้นำที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติปฏิบัติชอบด้วยกฎหมายและศีลธรรมเพื่อให้ลูกน้องเป็นแบบอย่างทำตามไปในทางสุจริต เพื่อสังคมจะได้ร่มเย็นครอบครัวมีความสุข และประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองตามมาในที่สุด สิ่งเหล่านี้สามารถนำไปใช้เผยแผ่ประยุกต์ใช้ได้เลย

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีความเข้าใจและมีจิตกุศลพร้อมเผยแพร่คำสอนด้วยความตั้งใจและจริงใจ

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่สาธารณะชนด้วย การใช้หลักธรรมนำการสอน การเผยแผ่ความรู้ทั่วไปและธรรมะควบคู่กันไป

๕. นอ.ดร.สมจิตร์ แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

นอ.ดร.สมจิตร์ แก้วนาค ; ท่านมีความศรัทธาในหลักธรรมมีความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอนจึงเผยแผ่ได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในการเผยแผ่พระธรรม?

นอ.ดร.สมจิตร์ แก้วนาค ; ท่านมีใจให้กับการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตลอดเวลา

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

นอ.ดร.สมจิตร์ แก้วนาค ; ผู้เผยแผ่พระธรรมคำสอนควรมีความศรัทธาและเข้าใจ แก่นแท้ของธรรมะอย่างแท้จริง

ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีอุปนิสัยที่แบบฉบับโดยการรวบรวมพระธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสรรพยาวิชาการต่างๆ โดยการสร้างพระวิหารพระเชตะวันขึ้นมาก่อน เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์ทั่วทุกสารทิศเข้ามาพักอาศัย และทำการบำรุงพระภิกษุสงฆ์ให้มีแรงเพื่อที่จะได้วางแผนกำหนดกรอบให้ออกไปประกาศพระศาสนาทุกทิศทั่วประเทศและทั่วโลก ซึ่งเป็นยุทธวิธีที่ดีสามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ แต่ต้องกระทำด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์แน่วแน่และต่อเนื่องด้วยความเสียสละและเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกระดับทุกฐานะชั้น โดยสำรวจในศีลและมารยาท เป็นการบริหารที่ละเอียดอ่อนและรอบคอบและแบบฉบับที่สุด

๔.๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมมกุโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ท่านอนาถบิณฑิก ท่านเป็นสุดยอดของชาวพุทธหนึ่งเดียวในโลกเลยก็ว่าได้ ทุกวันนี้ก็ยังไม่เห็นมีชาวพุทธท่านใดกระทำการเสียสละบริจาคทานได้อย่างท่านเลยซักคนเดียว ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านทำทานจนยากจนลง ก็ยังไม่เคยหยุด ดักบาตรพระวันละ ๕๐๐ รูป แม้แต่ท่านเจ็บป่วยเจียนตายก็ยังไม่

หยุดในการทำทานอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเลย แสดงให้เห็นถึงจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมั่นคงแน่วแน่ต่อพระพุทธศาสนาเลยทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านความคิดริเริ่มของท่านนั้น ท่านอนาถบิณฑิกะได้ริเริ่มที่จะก่อสร้างมหาวิหารพระเชตะวัน โดยการนำเงินมาปลูลาดสวนเจ้าเชตกุมารในสมัยนั้นให้เต็มสวนเพื่อซื้อที่ดินจากเจ้าเชตกุมารที่เห็นแก่ได้ ท่านไม่เคยลังเลเลยที่จะกระทำการ แม้จะให้เงินมหาศาลชักรปानใด เป็นความคิดริเริ่มที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น เป็นตัวอย่างที่ดีให้คนหยุดความตระหนี่ถี่เหนียวในสังคมชาวอินเดียที่มีอัตราสูงในเรื่องชนชั้นวรรณะ และยังไม่หยุดแค่นั้นท่านยังบริจาคทานบำรุงพระศาสนาอย่างต่อเนื่อง และชักชวนญาติและมิตรสหายของท่านให้ร่วมทำบุญด้วย นับว่าเป็นความคิดริเริ่มในการบำรุงพระศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการบำรุงพระศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร เริ่มต้นตั้งแต่สถาบันครอบครัวก่อน พ่อแม่ต้องดูแลอบรมบำรุงเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกๆ ทำให้ครอบครัวแข็งแรง เมื่อประยุกต์ใช้กันทุกครอบครัว สังคมก็ปราศจากสิ่งเลวทรามและปัญหาต่างๆก็จะหมดไปจากสังคมไทย

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความศรัทธา มีทรัพย์สินมากจึงบริจาคทานได้มาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีศีลบริสุทธิ์ มีธรรมะเข้มแข็ง จึงริเริ่มเชิญชวนคนให้ศรัทธาพุทธศาสนาได้มากมาย

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมไทยต้องมีพุทธบริษัทร่วมกัน ทำนุบำรุง กิจการศาสนาให้ต่อเนื่อง

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระราชธรรมนิเทศ: ข้อนี้ก็เห็นกันอยู่ชัดเจนที่สุดในเรื่องการสร้างมหาวิหารพระเชตะวันที่กรุงเทพฯ วัดถ้ำ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกใช้เงินไปซื้อที่ดินของเจ้าเชตกุมารที่เป็นคนเห็นแก่ได้ โดยใช้เงินบุลลาตไปทั้งสิ้นถึง 54 โกฏิทีเดียว สมัยนี้คงเป็นเงินมีใช้น้อย สมัยปัจจุบันนี้คงไม่มีใครที่เสียสละอย่างยิ่งใหญ่เทียบเท่าท่านมหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกอย่างแน่นอน แล้วท่านยังใส่บาตรพระสาวกทุกวัน วันละ 500 รูป แม้วันพระท่านก็ยังเอาอาหารไปถวายที่วัดพระเชตะวันทุกครั้งมิได้ขาด ไปถวายแล้วยังตรวจตราดูว่าพระสงฆ์ท่านขาดเหลืออะไรหรือต้องการอะไรเพิ่มเติมท่านก็ไม่ละเลยที่จะหามาถวายให้ครบถ้วนมิให้ขาดเสมอๆ สร้างวัดบำรุงพระพุทธศาสนาจนหมดตัวเลยทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระราชธรรมนิเทศ: ความคิดริเริ่มของท่านอนาถบิณฑิกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาสมัยนั้น เป็นความคิดที่ลึกซึ้งแยบยลยิ่งนัก ท่านมีศรัทธาสร้างวัดเชตะวันมหาวิหารถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยเงินจำนวนมาก ท่านได้เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อย่างดีมาก เป็นความคิดริเริ่มในสมัยพุทธกาลที่ยังไม่เคยมีใครเคยทำได้อย่างยิ่งใหญ่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เช่นท่านอนาถบิณฑิกมาก่อน เมื่อชาวพุทธสมัยนั้นเห็นแบบอย่างของท่านอนาถบิณฑิก ก็สนใจกันเป็นอย่างมาก และพระธรรมของพระพุทธเจ้าก็ถูกเผยแผ่ออกไปทั่วทุกสารทิศ ทุกแคว้นทั่วทั้งชมพูทวีป จนมีผู้คนเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียวก็ได้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ: ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกะด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในหลายๆองค์กร หลายสถาบันเลยทีเดียว เพราะเป็นการละลายความเห็นแก่ตัวที่มีมากขึ้นในสังคมไทยทุกวันนี้ ใครรวยก็รวยเอารวยเอา ใครจนก็จนเสียแทบจะไม่มีกิน ถ้านำเอาหลักการบำรุงพระพุทธศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกะมาประยุกต์ใช้ โดยการแบ่งปันเฉลี่ยกันให้สังคมไม่มีความเหลื่อมล้ำเกิดช่องว่างในสังคมมากขนาดนี้ คงทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น ลดปัญหาสังคมต่างๆลงได้เยอะทีเดียวครับ การเสียสละ การทำทานเนี่ยเป็นสุดยอดของการแก้ปัญหาสังคมเลยทีเดียวครับ

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตกุศลพร้อมอุปถัมภ์บำรุงศาสนาทุกด้าน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตใจจดจ่อและมุ่งมั่นต่อพระศาสนาจึงมีความคิดใหม่ริเริ่มสิ่งดีให้กับพุทธศาสนาอยู่

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ความเป็นอุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่ ทุกอย่างเพื่อสืบทอดศาสนา

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความพร้อมทั้ง โภคทรัพย์และอริยทรัพย์จึงบำรุงพุทธศาสนาได้ดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านเป็นผู้มีปัญญา มีบารมีธรรมและมีความศรัทธาในพุทธองค์จึงริเริ่มงานการบำรุงศาสนาได้อย่างดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อุบาสกอุบาสิกาทุกหมู่เหล่าควรสร้างจิตสาธารณะร่วมกัน บำรุงกิจกรรมพุทธศาสนาอย่างจริงจัง

จากการศึกษาชีวประวัติของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกแล้วท่านเป็นผู้ที่เพียบพร้อมทั้งชาติตระกูล ทรัพย์สมบัติ การบริหารงาน เมื่อท่านได้ริเริ่มกระทำสิ่งใดแล้วก็ไม่เคยที่จะเลิกไปก่อนหรือยุติการกระทำ ท่านจะเป็นผู้มีความแน่วแน่และมีความเพียรอย่างถึงที่สุด ในการบำรุงพระศาสนาท่านได้กระทำด้วยจิตที่บริสุทธิ์อย่างแท้จริง ทำด้วยศรัทธาอันแรงกล้า แม้เจ็บป่วยก็ยังไม่ละความมุ่งมั่น แม้ฐานะจะยากจนลง ข้าทาสบริวารจะหนีหายไปจากท่าน แม้เทวดาจะออกมา

คำหนิ แต่ท่านก็ยังมีจิตที่จดจ่อในเรื่องการทำทานอยู่ทุกลมหายใจเสมอ ที่มีชื่อเสียงโด่งดังจนถึงทุกวันนี้ก็คือการสร้างพระมหาวิหารพระเชตะวัน โดยการนำเงินไปปลูกตั่วทั้งสวนเจ้าเชต เพื่อซื้อที่ดินสร้างวัดพระเชตะวัน เป็นอีกหนึ่งผลงานที่เลื่องชื่อของท่าน

๔.๔. ด้านการสังคมสงเคราะห์

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก อย่างที่บอกมาแต่ต้นแล้วว่าท่านจะโดดเด่นในเรื่องการเสียสละ การทำทาน ซึ่งก็อยู่ในหลักการสังคมสงเคราะห์ ท่านสงเคราะห์ผู้ยากไร้ คนไร้ชายหญิงนับพันๆคน แม้แต่หลานของท่านเล่นตุ๊กตาที่ทำจากแป้งแล้วผลอหลุดมือตกแตก ท่านก็ยังทำบุญให้ตุ๊กตา ทำบุญเลี้ยงพระกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตาแป้งของท่านเลย และต่อมาก็เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบันที่แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว เมื่อญาติพี่น้องอันเป็นที่รักของตนเองตายลงก็พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เหมือนอย่างท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีกระทำนั้นและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านจิตใจของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกะอุบาสก ท่านเป็นคนที่มีใจสูงอยู่ตลอดเวลา ทำทานทุกอย่างทั้งคนและสัตว์ แม้แต่สิ่งไม่มีชีวิตอย่างตุ๊กตาแป้งท่านยังสงเคราะห์ทำบุญกรวดน้ำไปให้เลย เป็นผู้นำที่มีใจสูง ชาวพุทธเลยนำเอามาเป็นแบบอย่างกันอย่างแพร่หลาย ทำให้สังคมยุคสมัยท่านอนาถบิณฑิกะมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข มีแต่รอยยิ้มแห่งมิตรภาพเสมอ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียสละของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการเสียสละของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นับว่าสุดยอดของความเป็นมนุษย์ในด้านการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ทีเดียว ท่านเสียสละได้ทุกอย่าง และเสียสละให้อย่างเต็มใจบริสุทธิ์ใจ ให้อย่างหมดเนื้อหมดตัว เป็นภาวะผู้นำที่น่ายกย่องและน่าเจริญรอยตามอย่าง

ท่าน และได้เอาการทำทาน การเสียสละ นำมาเป็นข้อปฏิบัติในทศพิธราชธรรมที่พระมหากษัตริย์ ทรงใช้ปกครองประชาชนที่สืบต่อกันมาในทุกวันนี้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไป ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกจะสามารถนำมา ประยุกต์ใช้ได้ ในสังคมไทยในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ใครมีของที่ไม่ได้ใช้แล้วสามารถ นำมาบริจาคเป็นทานให้พี่น้องในชนบทที่ห่างไกลความเจริญได้รับการแบ่งปันให้ได้ใช้ ได้รู้จัก ทำให้พี่น้องผู้ด้อยโอกาสที่ในหลายๆด้านได้มีความรู้เพิ่ม ได้เติมเต็มส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ ใช้ ประยุกต์ได้ในทุกที่ ทุกองค์กร ทุกสถาบันเลยทีเดียว

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช วรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคม สงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมต้องมีคนดี มีคนดูแล มีคนสงเคราะห์ สังคมจึงจะเข้มแข็ง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของ ผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ผู้ทำงานการสังเคราะห์สังคม ต้องมีศีลธรรม มีความเมตตาและมีทานบารมีสูง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียสละ ของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : เป็นผู้นำที่ดีต้องมีคุณธรรม ความเสียสละทุนทรัพย์และความสุขส่วนตัว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไป ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมต้องการคนที่ต้องการ มีธรรมะมาแก้ไขปัญหามาทำการพัฒนาสังคมให้ ดีขึ้น

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคม สงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ : อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ที่มั่นคงในพระรัตนตรัย ทำความดีช่วยเหลือ พระพุทธศาสนา ทำทานแก่คนยากไร้ ทำความดีช่วยเหลือผู้คน ไม่เคยเสียขายเงินทองทรัพย์สิน ซึ่ง การสงเคราะห์คือการให้ ถ้าพิจารณาดูสิ่งใกล้ตัวโดยเฉพาะครอบครัว จะพบว่า บิณฑิกจะ

ปรึกษาหารือกันเมื่อมีปัญหาเช่นเดียวกับลูกจะปรึกษาหารือกับบิดามารดา เมื่อมีปัญหา เพื่อนบ้าน จะให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อมีปัญหา รวมทั้งคนในสังคมก็จะช่วยเหลือกันในชุมชนเมื่อมี ปัญหา ซึ่งการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกะเป็นแบบอย่างที่ดีที่ควรนำมาใช้ในสังคมใน ครอบครัวยุคใหม่ โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆที่มีปัญหาในสังคมอยู่ในขณะนี้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของ ผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ : อนาถบิณฑิกะมีจิตใจริเริ่มสร้างสรรค์ และมีจิตใจด้านยึดมั่นถือมั่นใน พระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นไม่ย่อท้อต่อการทำความดี การทำทาน การเสียสละ และมีความ เพียรอย่างที่สุด ซึ่งการให้การสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกะจะคำนึงถึงจิตใจของผู้รับ การ สงเคราะห์จากท่านให้เป็นคนมีจิตใจสูง ด้วยการเอาศาสนาเป็นที่ตั้ง เอาเรื่องทาน เสียสละ และ การสงเคราะห์เป็นตัวขับเคลื่อน ดึงคนในสังคมเข้ามาสู่ศาสนาอย่างไม่ย่อท้อและแน่วแน่ แม้ ฐานะจะยากจนลงท่านก็ยังมั่นคงศรัทธาไม่เสื่อมคลาย

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการเสียสละ ของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ : การเสียสละเป็นการคลายความตระหนี่เหนียว เป็นการสะสมต้นทุนบุญ กุศลไว้ในภพหน้าชาติหน้า และเป็นการทำให้สังคมอยู่เป็นสุข การเสียสละเพื่อสังคม เสียสละเพื่อ คนรัก เสียสละในการทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติ การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขหรือ ประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งอาจจะเป็นครอบครัว หน่วยงาน หรือเพื่อนร่วมงานของเราก็ได้ การ เสียสละไม่ว่าสิ่งใดก็ตาม ถือเป็นการลดความเห็นแก่ตัว ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยให้สังคมดีขึ้นทั้งสิ้น เป็นหนึ่งในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการที่พระมหากษัตริย์ท่านทรงถือเป็นแบบอย่างมาแต่โบราณ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านได้เสียสละทรัพย์ในการทำทาน สร้างกุศล บำรุงพระพุทธศาสนา จนฐานะยากจนลงอย่างมีความสุข นับเป็นมหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนาที่สมควรเอา เป็นแบบอย่าง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไป ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ : การนำภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไป ประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถนำไปใช้ได้อย่างมากมายทีเดียว ใช้ได้ทั้งในโรงเรียน ในหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนได้เป็นอย่างดี เมื่อทุกคนในสังคมชอบที่จะเสียสละ อยู่กันอย่างพอเพียง สละทรัพย์สมบัติที่เหลือกินเหลือใช้ก็แบ่งปันไปให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม กันทุกครอบครัว ปัญหาสังคมที่รุนแรงทุกวันนี้คงจะละลายหายไป เหลือแต่รอยยิ้ม กลับมาเป็น

สยามเมืองยิ้มแบบเดิมที่เคยได้รับการกล่าวขานจากต่างชาติ และเศรษฐกิจจะรุ่งโรจน์มากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้แน่นอน สิ่งดีๆที่เคยมีมาในสมัยโบราณคงหวนคืนกลับมาให้ได้เห็นกัน สมกับคำโบราณที่ว่าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ใครใคร่ค้าวัวค้า ใครใคร่ค้าช้างค้า

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านเป็นผู้จิตเมตตาและพร้อมช่วยเหลือผู้มีความทุกข์อยู่เสมอ

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีธรรมทานสูงมากในจิตใจ ท่านจึงมีวิจรรณญาณที่ดีในการให้ทานอย่างเหมาะสม ด้านการสังคมสงเคราะห์แก่คนในสังคม

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียดสของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตสาธารณะสูงมากพร้อมสงเคราะห์ คนอื่นเสียดสเพื่อผู้อื่น

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; สังคมไทยควรยกย่องคนดีคนเสียดสให้มากขึ้น

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความพร้อมมาก ทั้งด้าน โภคทรัพย์และจิตกุศลในทานบารมีจึงสงเคราะห์สังคมได้ดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ผู้นำควรมีจิตใจที่เป็นกุศลมีจิตสาธารณะและมีความเมตตา

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียดสของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านทุ่มเทและพร้อมเกื้อกูลผู้มีทุกข์ได้เสมอ

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ผู้นำสังคมไทย ต้องเรียนรู้คุณลักษณะอันดีงามของท่าน อนาถบิณฑิกอุบาสก แล้วปฏิบัติ กุศลกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นแบบอย่างอุบาสกทั่วไป^๑

สังคมสงเคราะห์ หมายถึงการยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนไว้ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมเกาะกุมกุมกันอยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกไม่กระจัดกระจาย ซึ่งความมุ่งหมายของสังคมสงเคราะห์ จึงไม่เป็นเพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้เขา ทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึง การสังคมสงเคราะห์ เป็นการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เพื่อให้เขาสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ท่านไม่เพียงแต่สังคมสงเคราะห์พระภิกษุเท่านั้นท่านยังสังคมสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยากที่เข้ามาขอความช่วยเหลือท่านทุกระดับชั้นด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์และเมตตาธรรมอย่างไม่เคยรังเกียจ จึงเป็นบุรุษที่สังคมในสมัยนั้นได้รับการขนานนามท่านไว้ว่า อนาถบิณฑิกะ ซึ่งแปลว่าผู้ให้ก่อนข้าวแก่ผู้ยากไร้นั่นเอง เป็นภาวะผู้นำที่ดีอีกด้านหนึ่งที่สังคมให้ท่านได้ถูกรับการจารึกไว้ในหน้าประวัติศาสตร์

^๑ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก, ผู้ปฏิบัติธรรมเสถียรธรรมสถาน, ๑๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

สัมภาษณ์ น.อ.ดร. สมจิตร แก้วนาค, อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓

บทความงานวิจัย

เรื่อง : ภาวะผู้นำของวงการสงฆ์ไทย

โดย : พระวชิรญาณุทธ เตชธมฺโม (ศรีสัมพันธ) รหัสบัณฑิต ๕๐๖๑๔๐๔๑๒๕

บทนำ

ในบ้านเมืองเรานั้น มีทั้งคนดีและคนไม่ดี ไม่มีใครที่จะทำให้ทุกคนเป็นคนดีได้ทั้งหมด การทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุข เรียบร้อย จึงมิใช่การทำให้ทุกคนเป็นคนดี หากแต่อยู่ที่การส่งเสริมคนดี ให้คนดีปกครองบ้านเมือง และควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีอำนาจ ไม่ให้ก่อความเดือดร้อนวุ่นวายได้^๑

จากพระบรมราโชวาทดังกล่าว ผู้นำ จึงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ของการบริหารงาน ในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือ ตัวผู้นำ ผู้นำจึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือ ประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญ รุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุข อันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของ บุคคลและสังคมทั่วไปเนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม สังคมมนุษย์กับการปกครอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาพร้อมกัน เพราะธรรมชาติของมนุษย์เป็นที่ยอมรับกันว่า ตั้งแต่เกิดมีขึ้นบนโลกมนุษย์ก็ได้ แสดงสัญชาตญาณของสัตว์สังคมที่ปรารถนาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นพวก เพื่อช่วยอำนวยความสะดวก แก่กันและปรารถนาความสุขทางใจจากการมีวงสมาคมมากกว่าอยู่ตามลำพัง การที่มนุษย์มีสังคมที่ ต้องอยู่ร่วมกันนั้น มีความต้องการพื้นฐาน มนุษย์ต้องการแสวงหาปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยร่วมมือกันแสวงหา แต่จะให้ความสะดวกและปลอดภัยจะ ต้องมีผู้ดูแลคุ้มครอง มีผู้แนะนำสั่งสอนและเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต ตลอดจนเมื่ออยู่ร่วมกันในสังคม ก็คือจะต้องมีผู้นำหรือผู้ปกครอง ที่มีความสามารถในการพัฒนาแก้ไขปัญหาและนำไปสู่จุดหมายที่ได้นั้นได้^๒

โดยที่ผู้นำที่ดีและเป็นที่ต้องการของสาธารณชนนั้น จะต้องมีคุณสมบัติที่ดี ๑๐ ประการ อันได้แก่

๑) มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีไหวพริบดี ๒) มีความสามารถในการวิเคราะห์ ๓) วิเคราะห์ เหตุการณ์ และตัดสินใจดี ๔) มีความกตริเริ่มสร้างสรรค์ และเป็นผู้รอบรู้ ๕) เป็นที่พึ่งแก่เพื่อน

^๑ พระบรมราโชวาทในพิธีเปิดงานชุมนุมลูกเสือแห่งชาติ ณ. ค่ายวชิรญาณุทธ จังหวัดชลบุรี ๑๑ มีนาคม ๒๕๑๒

^๒ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,การปกครองคณะสงฆ์ไทย,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

ร่วมงาน และเชื่อถือไว้วางใจได้ ๖) ตัดสินใจแน่นอน ไม่รวนเร ๗) รู้จักปรับตัว และเปลี่ยนแปลงตามความเหมาะสม ๘) มีจิตใจที่มั่นคง ไม่เอาแต่อารมณ์ของตนเป็นใหญ่ ๙) มีคุณลักษณะและความประพฤติส่วนตัวที่ดี ๑๐) มีบุคลิกความเป็นผู้นำ

ซึ่งมนุษย์ทุกคนย่อมมีความสามารถในการเป็นผู้นำได้ โดยการฝึกฝนทักษะเพื่อเสริมสร้างความเป็นผู้มาให้แก่ตนเอง ด้วยการสำรวจจุดอ่อนจุดแข็งของตัวเอง เพื่อพิจารณาข้อบกพร่องเปรียบเทียบกับคุณลักษณะของผู้นำที่ดี ฝึกฝนตนเองให้เป็นคนมีเหตุผล มีความสุขุมรอบคอบในการทำงาน และปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล เป็นปกตินิสัย โดยต้องศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม โดยเฉพาะด้านบริหาร และ ต้องมีจิตสาธารณะ และพัฒนาการสนทนาได้ตอบ ฝึกการเป็นนักฟัง / นักพูดที่ดี

ในวงการสงฆ์ไทยก็เช่นเดียวกัน จึงต้องมีการพัฒนาองค์กร พัฒนาบุคลากร ให้ทันกับยุคโลกาภิวัตน์เพื่อเพิ่มพูนลักษณะความเป็นผู้นำที่ดีในการเผยแผ่หลักธรรมและการบริหารองค์กรสงฆ์ให้มากขึ้น เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นแก่นแท้ให้มากขึ้น เพราะสังคมไทยทุกวันนี้ขาดธรรมาภิบาล ขาดผู้นำที่มีคุณธรรม ในการบริหารและการจัดการองค์กรมากขึ้นทุกขณะ และเริ่มทวีความรุนแรงกันมากขึ้นทุกที เห็นได้ชัดเจนจากการเมืองการปกครองในปัจจุบัน ซึ่งรูปแบบผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ที่เกิดจากการประยุกต์ของภาวะผู้นำตาม แนวคิดตะวันตก บวกกับหลักพุทธธรรม ย่อมประกอบด้วยหลักการ ๓ ประการ คือ หลักการ ครองตน - ครองคน - ครองงาน โดยมุ่งเน้นให้ผู้นำ เกิดการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบ ทั้ง ๒ ด้าน คือ (๑) **คุณภาพด้านความสามารถ** เพื่อให้ผู้นำเกิดการพัฒนาตน พัฒนาคณะ และพัฒนาองค์กรให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำ คุณภาพบุคลากรในองค์กรและคุณภาพขององค์กรให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุค โลกาภิวัตน์อยู่เสมอ (๒) **คุณภาพด้านจิตใจ** เพื่อให้เกิดการยกระดับจิตใจของผู้นำให้มีคุณธรรม จริยธรรม เห็นแก่ประโยชน์สุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะ องค์กร และสังคม ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป

ซึ่งวงการสงฆ์ไทยขณะนี้กำลังอยู่ในช่วงของการปรับตัว เพื่อนำเสนอหลักธรรมในเชิงรุกกันมากขึ้น เพื่อให้ประชาชน ให้สังคมเข้าถึงแก่นธรรม และใช้หลักธรรมนำในการดำเนินชีวิตในสังคมให้มากขึ้น นี่คือนโยบายของสังคมไทยและสถานการณ์ของวงการสงฆ์ในศาสนาพุทธของไทย เพราะเมื่อสถานการณ์ของสังคมไทยและสถานการณ์ของวงการสงฆ์เป็นเช่นนี้ เราจึงต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เพื่อให้ประชาชน ที่เข้ามาสู่วัดก็ดี เข้ามาสู่สถานที่ปฏิบัติธรรมก็ดี หรือในพุทธศาสนาก็ดี ประชาชนส่วนหนึ่งเขาไม่ค่อยมีเวลามาทำบุญตักบาตร มาฟังพระธรรมคำสั่ง

สอนของสงฆ์ จึงเป็นโอกาสที่ดีที่จะให้เกิดการสร้างภาวะผู้นำในการเผยแผ่หลักธรรมขึ้น โดยใช้หลักธรรมของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกเป็นต้นแบบในการที่จะชักชวนผู้คนให้เข้ามาทำบุญมาฟังธรรมที่วัดกันให้มากขึ้นโดย

ประการที่หนึ่ง พระสงฆ์ต้องมีการศึกษาหลักธรรมคำสั่งสอนที่เป็นแก่นแท้อย่างแท้จริง เพื่อนำพระธรรมคำสั่งสอนที่ถูกต้องจากพระไตรปิฎกไปเทศนาอบรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้เข้าถึงแก่นธรรมอย่างถูกต้อง

ประการที่สอง วิธีการในการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนของวงการสงฆ์ควรมีการใช้ IT ให้มากขึ้นในการเผยแผ่หลักธรรมต่อสาธารณชน เพื่อให้ทันยุคทันสมัยและเป็นที่ยึดใจแก่พุทธศาสนิกชนรุ่นใหม่ให้มากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นไปที่การปลูกฝังธรรมะขั้นพื้นฐานง่ายๆแก่เยาวชนก่อน ให้นำไปประพฤติปฏิบัติกันเป็นประจำทุกวัน

โดยจะต้องเน้นการส่งเสริมด้านการศึกษา และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยการใช้สื่อต่างๆให้มากขึ้น ส่งเสริมให้ใช้วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาถึงคนเข้าหาพระพุทธศาสนา นำพระพุทธศาสนาไปเชื่อมโยงกับวิทยาศาสตร์ เพื่อดึงคนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจ ส่งเสริมให้เกิดการสอนศีลธรรมในโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น เพราะเยาวชนทุกวันนี้สนใจพระพุทธศาสนาน้อยลงไปทุกที แต่กลับไปสนใจกับอารยธรรมต่างชาติดันมากเกินไป ส่งผลให้ปล่อยปะละเลยไม่สนใจวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตนเอง ที่มีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนาไปอย่างน่าเสียดายอย่างยิ่ง

จากการที่เยาวชนรุ่นใหม่ไม่ค่อยสนใจพระพุทธศาสนาดังที่กล่าวมา ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์อันเลวร้ายในสังคมที่เริ่มก่อตัวขึ้นมาอย่างช้าๆในสังคมไทย และส่งผลกระทบต่อให้วิกฤตเกิดขึ้นแบบบูรณาการณ ลามไปทุกหย่อมหญ้าในทุกองค์กรของสังคม ส่งผลเสียหายอย่างมหาศาลให้แก่ประเทศชาติ กัดกร่อนทำลายสถาบันครอบครัวอันเป็นหน่วยที่เล็กที่สุดของสังคมให้ค่อยๆหายนะลงไปทุกทีๆ

แปลงวิกฤตให้เป็นโอกาส สถานการณ์สร้างวีระบุรุษ จึงเป็นห้วงเวลาที่เหมาะสมเป็นอย่างยิ่งในยุคนี้ในการที่จะแปลงวิกฤตให้เป็นโอกาส เคลื่อนกองล้อพระพุทธศาสนาออกมาสร้างความร่วมเย็นสันติสุขให้บังเกิดเป็นจริงขึ้นมา กองทัพธรรมของพระพุทธศาสนาควรเริ่มสร้างผู้นำรุ่นใหม่ไฟแรงและอุทิศตัวเองเพื่องานพระศาสนาให้มากขึ้น เพื่อกระจายออกไปในทุกทิศทุกทางเหมือนในสมัยพระพุทธกาล และทำรายงานติดตามประเมินผลทุกกระยะ เพื่อให้งานเผยแผ่พระพุทธศาสนาสัมฤทธิ์ผล ดังเช่นที่พระพุทธองค์เคยริเริ่มแนวทางสร้างเอาไว้ในสมัยพุทธกาล

โดยการนำเอาหลักภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกมาเป็นต้นแบบในการเผยแผ่พระธรรมเชิงรุกเข้าสู่สังคมด้วยจิตสาธารณะ และเพื่อเป็นการเผยแพร่เกียรติคุณของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกให้จรรยงออกไป ในฐานะที่ท่านเป็นผู้นำในการบำรุงพระพุทธศาสนาให้มากขึ้น ซึ่ง

บุคลิกและลักษณะความเป็นผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกนั้น ท่านมีภาวะผู้นำที่เด่นชัด ๕ ประการที่ควรจะนำเอาไปใช้ในการเผยแพร่ อันได้แก่

๑. ด้านการบริจาคทาน ๒. ด้านการเสียสละ ๓. ด้านการเผยแพร่ธรรมและปฏิบัติธรรม
๔. ด้านความซื่อสัตย์จริงใจ ๕. ด้านการเป็นนักบริหารผู้ยิ่งใหญ่ ๖. ด้านความมีเมตตาต่อผู้อื่น
๗. ด้านจิตใจที่บริสุทธิ์ แน่วแน่ มั่นคง ๘. ด้านความขยันหมั่นเพียร ๙. ด้านการอุทิศตัวเองเพื่อ งานพระศาสนา^๓

ซึ่งสังคมทุกวันนี้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วแบบก้าวกระโดด และมีผลกระทบที่รุนแรง ซึ่งการเปลี่ยนแปลงได้สร้างความเจริญและหายนะให้กับองค์กรหลายแห่งไม่เว้นแม้แต่องค์กรสงฆ์ แต่การเปลี่ยนแปลงก็ได้สร้างโอกาสใหม่ๆ ให้กับสังคมเช่นกัน การเปลี่ยนแปลงและการอยู่รอดจึง สัมพันธ์กันอย่างแยกกันไม่ออกในสังคม เหมือนดังที่ ชาร์ล ดาร์วินเคยกล่าวไว้ว่า “ผู้ที่อยู่รอด มิใช่เป็นสายพันธุ์ที่แข็งแรงที่สุดหรือฉลาดที่สุด หากแต่เป็นผู้ที่สามารถตอบสนองต่อการ เปลี่ยนแปลงได้ดีที่สุดต่างหาก”

ยิ่งพัฒนาด้านเศรษฐกิจให้ก้าวหน้ามากเท่าใด มีความเจริญด้านวัตถุมีมากเท่าใดสภาพด้าน จิตใจกลับเสื่อมลง จิตใจคนสับสน ว่าเหว่ คนชาติที่พึ่งทางใจครอบครัวที่เคยเข้มแข็งกลับอ่อนแอ แดกแยก ชุมชน หมู่บ้าน ที่เคยเข้มแข็งก็ตกอยู่ในสภาพเดียวกัน เกิดการแพร่ระบาดของยาเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเหลือน้อยลงทุกที เห็นได้ชัดเจนในเวที การเมืองระดับชาติ มีการแบ่งสีแบ่งขั้ว แย่งอำนาจแย่งผลประโยชน์ ทุจริตคอร์รัปชันในวงราชการ โกงกินงบประมาณแผ่นดิน รุนแรงถึงขนาดชนฆ่ากันตาย โดยไม่มีความละอายและเกรงกลัวต่อ บาปกรรมและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ลูกหลานคนยากคนจนในสังคมกันเลย

เช่นดังที่ท่านพุทธทาสเคยวิเคราะห์สังคมเอาไว้ว่า ถ้าศีลธรรมไม่กลับมา โลกจะวินาศ มนุษยชาติจะเลวร้ายยิ่งกว่าสัตว์เดรัจฉาน เพราะลุ่มหลงเรื่องกิน-กาม-เกียรติ เกลียดนิพพาน ล้วน คือด้านไม่เห็นยวร้ายบังคับใจ จากคำกล่าวข้างต้น เหตุการณ์ในสังคมได้ปรากฏชัดเจนขึ้นทุกทีๆ

^๓ สัมภาษณ์ พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมงฺกโร), กรรมการมหาเถรสมาคม, เจ้าอาวาสวัดยานนาวา, ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

สัมภาษณ์ พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ราชบัณฑิต, เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร, ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

สัมภาษณ์ พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กฤษยาโณ), เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว, ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

ถ้าสถาบันพระพุทธศาสนาไม่เดินหน้าเข้าสู่โมเดลการสร้างภาวะผู้นำระดับปฏิบัติการเข้าสู่สังคมแล้ว สังคมก็จะเจ็บป่วยสาหัสและคงถึงกาลกัลป์สานในที่สุด

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าสังคมไทยเริ่มแตกแยก และขยายวงกว้างลามออกไปทุกขณะ ความแตกแยกได้เข้ามาสู่สถาบันครอบครัวแล้ว และความแตกแยกดังกล่าวกำลังจะเริ่มเข้ามาสู่การดำเนินชีวิตประจำวันของทุกคนในสังคมแล้ว ถึงเวลาแล้วที่สถาบันพระพุทธศาสนาอันเป็นสถาบันหลักอันดับสองของประเทศต้องเดินหน้าอย่างเร่งด่วน นำศีลธรรมลงปทุมเข้าสู่สังคม เพื่อให้เกิดบรรยากาศ แผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง นำความสงบร่มเย็นเป็นสุขให้กลับคืนมาสู่สังคมโดยเร็วที่สุด

ข้อเสนอแนะเพื่อการเผยแผ่หลักธรรมเชิงรุก

เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข และครอบครัวอบอุ่นแข็งแรง สังคมเข้มแข็ง ควรที่จะริเริ่มดำเนินการดังนี้คือ

๑) สร้างโรงเรียนผู้นำชาวพุทธขึ้น เพื่อผลิตครูพระที่มีคุณภาพระดับปฏิบัติการให้มากขึ้น โดยหลักสูตรดังกล่าวให้เน้น

๑.๑ ฝึกอบรมครูพระให้เรียนรู้ระบบสารสนเทศให้เชี่ยวชาญและใช้งานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๒ ฝึกอบรมครูพระให้มีคุณลักษณะของผู้นำที่เด่นชัดให้มากขึ้น โดยนำเอาคุณสมบัติความเป็นผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสิกา Integrated เข้ากับการอบรมครูพระ

๑.๓ ฝึกอบรมครูพระให้สร้างจิตใต้สำนึกด้านการอุทิศตัวเองเพื่องานพระศาสนาให้มากขึ้นกว่าทุกวันนี้

๑.๔ เมตตา-เสียสละ-ซื่อสัตย์-ปฏิบัติธรรมทาน คืออุดมการณ์ของโรงเรียนผู้นำชาวพุทธ (Motto ประจำโรงเรียนผู้นำชาวพุทธ)

๑.๕ กำหนดให้หลักสูตรโรงเรียนผู้นำชาวพุทธนี้รับสมัครผู้ที่เข้าเรียนที่เป็นสามเณร และพระสงฆ์ที่อายุน้อยๆ เพื่อปลูกฝังจิตใต้สำนึกรักงานพระศาสนาและฝังใจพร้อมที่จะออกไปอุทิศตัว สร้างบำเพ็ญคนดีให้แผ่นดินเกิด เพื่องานของชาวพุทธตลอดไป

๒) มหาเถรสมาคมต้องออกกฎเหล็ก ให้ครูพระเผยแผ่พระพุทธศาสนา สามารถพักอาศัยได้ทุกวัดทั่วราชอาณาจักรเพื่อสอนศีลธรรมแก่โรงเรียนและสังคมโดยไม่มีเงื่อนไข และให้เป็นผู้ตรวจการสำนักพระพุทธรักษาดูแลความเรียบร้อยของวัดที่ไปพักอาศัยเพื่อเผยแผ่หลักธรรมและรายงานการปกครองและปัญหาของวัดที่ไปพักอาศัยให้ส่วนกลางทราบทุกระแวงด้วย เพื่อเอาข้อมูลมาสังเคราะห์และดำเนินการแก้ไขเพื่อพัฒนาความเจริญให้เกิดขึ้นแก่วัดในชนบทด้วย

แล้วหลักสูตรนี้จะเป็นที่แพร่หลายได้ ก็โดยกำหนดให้สถานีวิทยท้องถิ่น สถานีวิทยชุมชน ตามหมู่บ้าน ต้องออกอากาศเผยแพร่พระธรรม สลับกับเปิดเพลงธรรมะเป็นประจำ โดยมีงบประมาณจากส่วนกลางและสำนักพุทธศาสนาเป็นพลังหนุน โดยให้พระสงฆ์และสามเณรที่จบโรงเรียนผู้นำชาวพุทธเป็นฝ่ายปฏิบัติการและจัดทำรายงานส่งสำนักพุทธศาสนาประจำจังหวัดแต่ละจังหวัดเพื่อประเมินผลทุกเดือนต่อไป

๔.๑. ด้านการเป็นผู้นำอุบาสก

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยาน

นาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำของอุบาสกในที่นี้ก็หมายความถึงอุบาสกที่น้อมนำเอาความดีมาประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ให้มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นที่ปรากฏแก่คนทั่วไป ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้ผู้ได้บังคับบัญชาหรือบริวารถือเอาเป็นเยี่ยงอย่างไปประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อให้เกิดผลเป็นรูปธรรม บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายที่ต้องการหรือตามที่เรากำหนดไว้นั้นเอง สำหรับท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกตามที่เราทั้งหลายได้ยินได้ฟังมาและจากการศึกษาในพระไตรปิฎก ก็จะปรากฏพบว่า ท่านมีความโดดเด่นในเรื่องการบริจาทาน การเสียสละ โภคทรัพย์เพื่อช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ให้ความช่วยเหลือคนจนยากไร้ เป็นต้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกย่องให้เป็นเอตทัคคะด้านการให้ทาน เนื่องจากการให้ทานของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในแต่ละโอกาสนั้น ท่านก็จะชักชวนภรรยาพร้อมทั้งบุตรธิดาและบริวารทั้งหลายร่วมในการนั้นๆด้วยเสมอ อันนี้เองที่ทำให้ท่านเป็นผู้นำของอุบาสก เป็นผู้มีภาวะผู้นำด้านการเสียสละบริจาทาน เป็นการทำบุญที่เห็นผลทันตา สามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ทุกสถานการณ์ เป็นการลดความเห็นแก่ตัวและความตระหนี่ถี่เหนียวในจิตใจของคนเรา ให้รู้จักการเสียสละอันจะเป็นผลดีต่อสังคมส่วนรวมอย่างสูงทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระพรหมวชิรญาณ : ประเด็นภาวะผู้นำในด้านคุณธรรมของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีเยอะแยะมากมาย ซึ่งท่านก็เป็นนักบริหารที่ยิ่งใหญ่ โดยผู้บริหารที่ดีจะต้องมีภาวะผู้นำที่ดีมีคุณธรรม ควรมีลักษณะที่สำคัญยิ่ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. เป็นผู้มีความรอบรู้และเป็นผู้มองการณ์ไกล สามารถวางแผนงานให้เหมาะสม รู้จักงาน รู้จักตนเองและรู้จักผู้อื่น สามารถนำไปใช้กับบุคคลต่างๆ ในทุกสถานภาพ ซึ่งท่านอนาคต บิณฑิกอุบาสกมีทุกอย่างครบถ้วน

๒. เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความแม่นยำและมีความมั่นคงต่อภาระหน้าที่ความรับผิดชอบของตนที่บริหารอยู่ ซึ่งท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกมีความแน่วแน่ในสิ่งที่ท่านคิดและลงมือกระทำจนลุล่วง เป็นคุณธรรมที่แสดงถึงความมั่นคงในจิตใจ โดยไม่ลังเลใจว่าทำไปแล้วจะไม่ประสบความสำเร็จเพราะท่านเล็งเห็นคุณประโยชน์ที่จะเกิดแก่ส่วนรวมเป็นสำคัญ

๓. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถครองใจหรือผูกใจคนได้ทั้งผู้ร่วมงาน ผู้ได้บังคับบัญชา รวมไปถึงบุคคลผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ คุณสมบัติที่สำคัญของการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีนั้นสิ่งสำคัญที่สุดก็คือ การมีความจริงใจต่อกัน การให้เกียรติซึ่งกันและกันมีการแสดงออกทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความเชื่อมั่นต่อกัน คุณธรรมข้อนี้เองที่ทำให้ท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกสามารถบริหารกิจการต่างๆ ได้อย่างราบรื่น เนื่องจากได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีจากทุกฝ่ายนั่นเอง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาคตบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

พระพรหมจริญญ : ในส่วนของการนำภาวะผู้นำของท่านอนาคตบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้ โดยเริ่มจากระดับครอบครัวก่อน ผู้นำของครอบครัวแสดงภาวะผู้นำของตนด้านการบริจาคนไปใช้ในครอบครัว ปลุกฝังสมาชิกในครอบครัวให้เป็นผู้มีความเสียสละ ยกตัวอย่างเช่น ในทุกวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์ก็นำสมาชิกในครอบครัวไปวัดเพื่อถือศีล ทำบุญตักบาตรสนทนารธรรมกับพระสงฆ์และปฏิบัติกรรมฐาน แม่เมตตาอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ลูกๆ ก็จะซึมซับเอาสิ่งเหล่านี้ไว้ในตนเอง เมื่อเขาเติบโตขึ้นก็จะเจริญรอยตามสิ่งที่พ่อแม่ได้ปลุกฝังไว้ให้เป็นอย่างดี ส่งผลถึงสังคมโดยส่วนรวมเมื่อทุกคนปฏิบัติตนเช่นนี้มากๆ เข้าสังคมก็จะมีแต่ความสงบเกิดสันติสุข มีความปรารถนาดีต่อกัน ผู้คนมีความเกรงกลัวละอายต่อบาปกรรมทั้งหลาย ทำให้มีน้ำใจเสียสละแบ่งปันให้เพื่อนมนุษย์ผู้ยากไร้ในสังคมไทยเรา ตลอดจนจนถึงผู้คนในประเทศต่างๆ ที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติต่างๆ เป็นต้น ที่กล่าวมานี้เป็นการประยุกต์ใช้ให้เห็นผลทันตาเลยทีเดียวนะ

๔.๒. ด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจฺจโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยาน

นาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระพรหมวชิรญาณ : ประเด็นเรื่องของการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีอุบายที่แยบยลในการเผยแผ่พระธรรม โดยการสร้างพระเชตะวันวิหารขึ้นมาก่อนเพื่อรวบรวมพระสงฆ์ทั่วทุกสารทิศให้มาอยู่ที่นี่ เพื่อเป็นศูนย์รวมด้านสรรพวิชาการด้านพระธรรมก่อนจะเป็นธุระช่วยเหลือให้พระสงฆ์ในทุกๆด้านที่กระทำได้ เป็นการบำรุงพระสงฆ์นักเผยแผ่ให้มีสุขภาพดีแข็งแรง เพื่อให้มีขวัญและกำลังใจในการประกาศพระศาสนาต่อไป นับว่าท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกเป็นมหาเศรษฐีคู่บารมีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมั่นคงและเป็นผู้ที่มีศรัทธาแน่วแน่อย่างสุดที่จะหาอะไรมาเปรียบได้เลยทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการตัดสินใจของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่ ท่านมั่นคงแน่วแน่อยู่แล้วในการตัดสินใจเพื่ออุปถัมภ์พระศาสนาเนื่องจากความที่ท่านเป็นพระโสดาบันไม่เคยย่อท้อ ในที่สุดแม้ฐานะจะยากจนลงเพราะอุปถัมภ์พระศาสนา แม้เทวดาที่รักษาประตูบ้านของท่านจะทักท้วง ท่านก็ไม่เคยหยุด ท่านถึงกับไล่เทวดาให้ออกไปอยู่ที่อื่นเลยด้วยซ้ำไป นับว่าท่านตัดสินใจที่จะอุปถัมภ์พระศาสนาอย่างที่สุดและต่อเนื่องจนถึงชีพและ แม้วิญญูณหลุดจากร่างท่านไปแล้วท่านยังมานะรมิตกายทิพย์เพื่อเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อให้พระภิกษุสาวกได้เป็นที่ประจักษ์ในการทำความดีของท่านว่า ผลของการมีจิตใจที่บริสุทธิ์ผ่องใสในการทำทานในพระศาสนาจะมีผลให้ได้หลุดพ้นจากวัฏฏสงสารวัฏฏในที่สุด

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรม สามารถนำไปใช้ได้ทุกที่ แต่ต้องเผยแผ่ด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ไม่หวังผลใดๆ และกระทำอย่างต่อเนื่องแน่วแน่ ด้วยความเสียสละ ด้วยความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ทุกคนชั้นวรรณะ เผยแผ่โดยสำรวจในศีล และมีมารยาท เชื่อว่าจะเป็นการทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นได้ในบ้านเมือง ปัญหาสังคมต่างๆที่เป็นอยู่ในขณะนี้คงเบาบางลงไปและละลายหายไปที่สุดในที่สุด

๔.๓. ด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจฺจโร ป.ธ. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยาน

นาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนานั้น ท่านอนาถบิณฑิก ท่านเป็นสุดยอดของชาวพุทธหนึ่งเดียวในโลกเลยก็ว่าได้ ทุกวันนี้ก็ยังไม่เห็นมีชาวพุทธท่านใดกระทำการเสียสละบริจาคทานได้อย่างท่านเลยสักคนเดียว ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านทำทานจนยากจนลง ก็ยังไม่เคยหยุด ตักบาตรพระวันละ ๕๐๐ รูป แม้แต่ท่านเจ็บป่วยเจียนตายก็ยังไม่หยุดในการทำทานอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาเลย แสดงให้เห็นถึงจิตใจที่เด็ดเดี่ยวมั่นคงแน่วแน่ต่อพระพุทธศาสนาเลยก็แล้ว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านความคิดริเริ่มของท่านนั้น ท่านอนาถบิณฑิกะได้ริเริ่มที่จะก่อสร้างมหาวิหารพระเชตะวัน โดยการนำเงินมาปลูลาดสวนเจ้าเชตกุมารในสมัยนั้นให้เต็มสวนเพื่อซื้อที่ดินจากเจ้าเชตกุมารที่เห็นแก่ได้ ท่านไม่เคยลังเลเลยที่จะกระทำการ แม้จะให้เงินมหาศาลซักปานใด เป็นความคิดริเริ่มที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยนั้น เป็นตัวอย่างที่ดีให้คนหยุดความตระหนี่ถี่เหนียวในสังคมชาวอินเดียที่มีอึดตาสูงในเรื่องชนชั้นวรรณะ และยังไม่หยุดแค่นั้นท่านยังบริจาค

ท่านบำรุงพระศาสนาอย่างต่อเนื่อง และชักชวนญาติและมิตรสหายของท่านให้ร่วมทำบุญด้วย นับว่าเป็นความคิดริเริ่มในการบำรุงพระศาสนาที่ยิ่งใหญ่ที่สุด

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการบำรุงพระศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในทุกหน่วยงาน ทุกองค์กร เริ่มต้นตั้งแต่สถาบันครอบครัวก่อน พ่อแม่ต้องดูแลอบรมบำรุงเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้การศึกษา ให้ความรักความอบอุ่นแก่ลูกๆ ทำให้ครอบครัวแข็งแรง เมื่อประยุกต์ใช้กันทุกครอบครัว สังคมก็ปราศจากสิ่งเลวทรามและปัญหาต่างๆก็จะหมดไปจากสังคมไทย

๔.๔. ด้านการสังคมสงเคราะห์

๑. พระพรหมวชิรญาณ (ประสิทธิ์ เขมจุกโร ป.ช. ๓) กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดยานนาวา

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก อย่างที่บอกมาแต่ต้นแล้วว่าท่านจะโดดเด่นในเรื่องการเสียสละ การทำทาน ซึ่งก็อยู่ในหลักการสังคมสงเคราะห์ ท่านสงเคราะห์ผู้ยากไร้ คนใช้ชายหญิงนับพันๆคน แม้แต่หลานของท่านเล่นตุ๊กตาที่ทำจากแป้งแล้วผลอหูลุดมือตกแตก ท่านก็ยังทำบุญให้ตุ๊กตา ทำบุญเลี้ยงพระกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ตุ๊กตาแป้งของท่านเลย และต่อมาก็เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาถึงปัจจุบันที่แพร่ขยายไปอย่างรวดเร็ว เมื่อญาติพี่น้องอันเป็นที่รักของตนเองตายลงก็พากันทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เหมือนอย่างท่านอนาถบิณฑิกะเศรษฐีกระทำนั้นและถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านจิตใจของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก ท่านเป็นคนที่มีใจสูงอยู่ตลอดเวลา ทำทานทุกอย่างทั้งคนและสัตว์ แม้แต่สิ่งไม่มีชีวิตอย่างตุ๊กตาแป้งท่านยังสงเคราะห์ทำบุญกรวดน้ำไปให้เลย เป็นผู้นำที่มีใจสูง ชาวพุทธเลยนำเอามาเป็นแบบอย่างกันอย่างแพร่หลาย ทำให้สังคมยุคสมัยท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกมีแต่ความร่มเย็นเป็นสุข มีแต่รอยยิ้มแห่งมิตรภาพเสมอ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการเสียดสละของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการเสียดสละของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก นับว่าสุดยอดของความเป็นมนุษย์ในการเสียดสละที่ยิ่งใหญ่ทีเดียว ท่านเสียดสละได้ทุกอย่าง และเสียดสละให้อย่างเต็มใจบริสุทธิ์ใจ ให้อย่างหมดเนื้อหมดตัว เป็นภาวะผู้นำที่น่ายกย่องและน่าเจริญรอยตามอย่างท่าน และได้เอาการทำทาน การเสียดสละ นำมาเป็นข้อปฏิบัติในทศพิธราชธรรมที่พระมหากษัตริย์ทรงใช้ปกครองประชาชนที่สืบทอดกันมาในทุกวันนี้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระพรหมวชิรญาณ : ภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ทั้งในสังคมไทยในชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ใครมีของที่ไม่ได้ใช้แล้วสามารถนำมาบริจาคเป็นทานให้น้องๆในชนบทที่ห่างไกลความเจริญได้รับการแบ่งปันให้ได้ใช้ ได้รู้จัก ทำให้น้องๆผู้ด้อยโอกาสที่ในหลายๆด้านได้มีความรู้เพิ่ม ได้เติมเต็มส่วนที่ขาดให้สมบูรณ์ ใช้ประยุกต์ได้ในทุกที่ ทุกองค์กร ทุกสถาบันเลยทีเดียว

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช

วรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความศรัทธาในธรรมและศรัทธาในพระพุทธเจ้าอย่างแรงกล้า

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความโดดเด่น ด้านธรรมทานเป็นผู้มีทานบารมีสูงมาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ผู้นำพระธรรมและทางโลก ควรมีทานบารมีเป็นที่ตั้งจะนำการทำความดี ได้ทุกอย่าง

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๕) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช

วรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านต้องศรัทธา คั่นคว้าฝึกฝนปฏิบัติให้เข้าใจแล้วเผยแผ่จากความรู้อันจริง ๆ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ต้องมีจิตกุศลอยากเห็นพระศาสนารุ่งเรืองและแพร่กระจายให้มาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมไทยเป็นสังคมพุทธ ควรมีผู้นำ มีผู้เป็นแบบอย่างการทำความดีเพื่อพุทธศาสนาให้มากๆ

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช

วรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีความศรัทธา มีทรัพย์สินมากจึงบริจาคทานได้มาก

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ท่านมีศัลยวิสุทธิ มีธรรมะเข้มแข็ง จึงริเริ่มเชิญชวนคนให้ศรัทธาพุทธศาสนาได้มากมาย

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมไทยต้องมีพุทธบริษัทร่วมกัน ทำนุบำรุง กิจการศาสนาให้ต่อเนื่อง

๒. พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช ป.ธ.๘) ราชบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดราชโอรสารามราช

วรวิหาร

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมต้องมีคนดี มีคนดูแล มีคนสงเคราะห์ สังคมจึงจะเข้มแข็ง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้บังคับการสังคมสงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : ผู้ทำงานการสังเคราะห์สังคม ต้องมีศีลธรรม มีความเมตตาและมีทานบารมีสูง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสี่ยสละของผู้บังคับการสังคมสงเคราะห์?

พระธรรมกิตติวงศ์ : เป็นผู้นำที่ดีต้องมีคุณธรรม ความเสี่ยสละทุนทรัพย์และความสุขส่วนตัว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระธรรมกิตติวงศ์ : สังคมต้องการคนที่ต้องการ มีธรรมะมาแก้ไขปัญหามาทำการพัฒนาสังคมให้ดีขึ้น

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระราชธรรมนิเทศ : ตามหลักการแล้ว ภาวะผู้นำหมายถึง กระบวนการที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ นำ มีอิทธิพลต่อผู้ตาม หรือลูกน้อง ให้ยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ส่วนท่านอนาถอุบาสกเนี่ย ท่านจะโดดเด่นมากในด้านการทำทาน บริจาคทาน ช่วยเหลือคนตกยากมิตรสหาย และญาติพี่น้อง จนพระพุทธเจ้าท่านทรงยกให้เป็นเอตทัคคะด้านการถวายทานในพระพุทธศาสนา การเป็นผู้นำอุบาสกของท่านอนาถบิณฑิกเนี่ย เป็นสิ่งที่ประเสริฐ สมควรยกย่องและเอาเป็น

แบบอย่างที่สุด ในสังคมยุคนี้ เพื่อให้เกิดการสมานฉันท์ มีเมตตารักใคร่ต่อกัน สรubbyง่าย ๆ ก็คือเป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดในสมัยพุทธกาล

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

พระราชธรรมนิเทศ : คุณธรรมก็คือคุณงามความดีที่เป็นธรรมชาติ ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและสังคม ซึ่งรวมสรubbyว่าคือ สภาพคุณงาม ความดี ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านมีคุณธรรมด้านการเสียสละ การทำทาน ท่านขยันและมั่นคงในการทำทานและเสียสละอย่างต่อเนื่องต่อพระพุทธศาสนา เห็นได้จากการสร้างมหาวิหารพระเชตะวัน ที่ท่านสร้างโดยการซื้อที่จากเจ้าเขตกุมาร โดยนำเงินมาปลดคบนพื้นที่ถึง ๕๔ โกฏี ทำจนหมดตัวไม่หวั่นไหวอย่างไรทั้งสิ้น อันนี้คือคุณธรรมของท่านด้านการเสียสละทรัพย์สินเงินทองของตัวเองเพื่อพระศาสนาอย่างแท้จริง สมควรที่จะเอาเป็นแบบอย่างในสังคมไทยอย่างทุกวันนี้ ถ้าทุกคนในสังคมมีคุณธรรมอย่างท่านอนาถบิณฑิกะไม่ต้องมก คนละนิดละหน่อย สังคมไทยคงจะน่าอยู่กว่าเช่นทุกวันนี้อีกมากทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ : ตอนนี้สังคมไทยมีแต่ความรุนแรง ทารุณกรรม แย่งชิงอำนาจกันเป็นใหญ่ คุณธรรมจริยธรรมเหลือน้อยลงไปทุกวัน การจะนำเอาภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกะอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้จะเป็นการดีมาก จะทำให้สังคมไทยที่ร้อนแรงเต็มไปด้วยความสกปรกกิเลสตัดลดความรุนแรงลงได้อย่างดีทีเดียวครับ ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกด้านการเสียสละแบ่งปัน ความมีน้ำใจ ความไม่เบียดเบียนผู้ที่อ่อนแอกว่า และความเพียรในการทำงานที่สุจริต โดยนำไปประยุกต์ใช้ควบคู่ไปกับเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง จะทำให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุขขึ้นมาทันทีทันใด ท่านอนาถบิณฑิก ท่านจะเสียสละสิ่งใดท่านก็ได้เสียสละเพื่อให้เกิดสิ่งที่ดีต้องดีงามขึ้นในสังคม ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกได้ปฏิบัติตามที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสอนเอาไว้ว่า เราควรเสียสละทรัพย์สินเพื่อรักษาอวัยวะ เสียสละอวัยวะเพื่อรักษาชีวิต และเราควรเสียสละแม้แต่ชีวิต เพื่อรักษาธรรมะ

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

พระราชธรรมนิเทศ: ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก แม้ท่านไม่ได้บวชเป็นพระสงฆ์ แต่ท่านก็เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยการสร้างศูนย์กลางการเผยแผ่พระศาสนาในสมัยนั้นชื่อว่ามหาวิหารพระเชตะวัน โดยก่อสร้างวิหารก่อนและสิ่งต่างๆ ภายในวัด เช่น ที่พักสงฆ์ ที่พักพระอาคันตุกะ สระ โบกขรณี มณฑปเรือนเก็บของ และอื่นๆ อีกมากมาย แม้เรื่องการเผยแผ่พระธรรมจะเป็นเรื่องของพระสาวก แต่ท่านอนาถบิณฑิกก็ไม่ได้ละทิ้ง ท่านจึงเป็นตัวอย่างและผู้นำที่ดีในเรื่องการเผยแผ่พระธรรมอย่างแยกเดี่ยว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในการเผยแผ่พระธรรม?

พระราชธรรมนิเทศ: เรื่องการตัดสินใจในการเผยแผ่เนี่ยเป็นเรื่องของพระสาวก แม้ท่านอนาถบิณฑิกจะไม่ได้บวชเป็นพระ แต่ท่านอนาถบิณฑิกะท่านก็ไม่ได้นิ่งนอนใจที่จะช่วยเหลือพระศาสนา ท่านคิดได้ท่านก็ทำเป็นตัวอย่างให้เห็นกับคนทั่วไปทันที และตัดสินใจในการสร้างพระวิหารเพื่อเป็นศูนย์รวมการเผยแผ่อย่างรวดเร็วเพื่อให้ทันกาลใช้ได้ทันก่อนเข้าพรรษาในสมัยนั้นเลย โดยการระดมช่างฝีมือที่ดีที่สุดทั่วนครสาวัตถีเข้ามาเร่งสร้างพร้อมกันทุกอย่างอย่างรวดเร็ว ให้ก่อสร้างตั้งวันตั้งคืน จนสำเร็จเป็นพระวิหารพระเชตะวันในที่สุด แล้วไปนิมนต์พระพุทธเจ้าพร้อมพระสาวกจากกรุงราชคฤห์มาฉันภัตตาหารฉลองพระวิหาร เป็นการตัดสินใจที่มั่นคงต่อพระศาสนาในด้านการรวมศูนย์ของพระธรรมให้เป็นจุดเดียวเพื่อแผ่กระจายออกไปตามสายต่างๆ

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ: ก็อย่างที่บอกไว้แต่ตอนแรกๆว่า ภาวะผู้นำ ก็คือ การที่บุคคลซึ่งเป็นผู้นำ จะต้องมียุติธรรมต่อผู้ตาม หรือลูกน้อง ให้ยอมรับและปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในทางที่ สุจริต ภาวะผู้นำด้านการเผยแผ่ของท่านอนาถบิณฑิก ที่โดดเด่นและสมควรนำไปประยุกต์ใช้ใน สังคมไทยก็คือ การเสียสละ การทำทาน การมีน้ำใจแบ่งปันสิ่งของ สังคมไทยทุกวันนี้ขาดสิ่งนี้ ไปอย่างมากและเหลือน้อยลงไปทุกวันทุกที ผู้นำที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติดีปฏิบัติชอบด้วย กฎหมายและศีลธรรมเพื่อให้ลูกน้องเป็นแบบอย่างทำตามไปในทางสุจริต เพื่อสังคมจะได้ร่มเย็น ครอบครัวยังมีความสุข และประเทศชาติเจริญรุ่งเรืองตามมาในที่สุด สิ่งเหล่านี้สามารถนำไปใช้เผยแผ่ประยุกต์ใช้ได้เลย

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุง พระพุทธศาสนา?

พระราชธรรมนิเทศ: ข้อนี้ก็เห็นกันอยู่ชัดเจนที่สุดในเรื่องการสร้างมหาวิหารพระเชตะวันที่กรุงสา วัตถิ ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกใช้เงินไปซื้อที่ดินของเจ้าเชตกุมารที่เป็นคนเห็นแก่ได้ โดยใช้เงินปูลาดไปทั้งสิ้นถึง 54 โกฏิทีเดียว สมัยนี้คงเป็นเงินมิใช่น้อย สมัยปัจจุบันนี้คงไม่มีใครที่เสียสละ อย่างยิ่งใหญ่เทียบเท่าท่านมหาเศรษฐีอนาถบิณฑิกอย่างแน่นอน แล้วท่านยังใส่บาตรพระสาวกทุก วัน วันละ 500 รูป แม้วันพระท่านก็ยังเอาอาหารไปถวายที่วัดพระเชตะวันทุกครั้งมิได้ขาด ไป ถวายแล้วยังตรวจตราดูว่าพระสงฆ์ท่านขาดเหลืออะไรหรือต้องการอะไรเพิ่มเติมท่านก็ไม่ละเลยที่ จะหามาถวายให้ครบถ้วนมิให้ขาดเสมอๆ สร้างวัดบำรุงพระศาสนาจนหมดตัวเลยทีเดียว

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิด ริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

พระราชธรรมนิเทศ: ความคิดริเริ่มของท่านอนาถบิณฑิกในด้านการบำรุงพระศาสนาสมัยนั้น เป็น ความคิดที่ลึกซึ้งแยบยลยิ่งนัก ท่านมีศรัทธาสร้างวัดเชตะวันมหาวิหารถวายแก่พระสัมมาสัมพุทธ เจ้า ด้วยเงินจำนวนมาก ท่านได้เป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์อย่างดีมาก

เป็นความคิดริเริ่มในสมัยพุทธกาลที่ยังไม่เคยมีใครเคยทำได้อย่างยิ่งใหญ่ด้วยความเลื่อมใสศรัทธา เช่นท่านอนาถบิณฑิกมาก่อน เมื่อชาวพุทธสมัยนั้นเห็นแบบอย่างของท่านอนาถบิณฑิก ก็สนใจกันเป็นอย่างมาก และพระธรรมของพระพุทธเจ้าก็ถูกเผยแผ่ออกไปทั่วทุกสารทิศ ทุกแคว้นทั่วทั้งชมพูทวีป จนมีผู้คนเลื่อมใสศรัทธาเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นยุคทองของพระพุทธศาสนาเลยทีเดียวก็ได้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ: ภาวะผู้นำของท่านอนาถบิณฑิกะด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ในหลายๆองค์กร หลายสถาบันเลยทีเดียว เพราะเป็นการละลายความเห็นแก่ตัวที่มีมากขึ้นในสังคมไทยทุกวันนี้ ใครรวยก็รวยเอา รวยเอา ใครจนก็จนเสียแทบจะไม่มีกิน ถ้านำเอาหลักการบำรุงพระพุทธศาสนาของท่านอนาถบิณฑิกะมาประยุกต์ใช้ โดยการแบ่งปันเฉลี่ยกันให้สังคมไม่มีความเหลื่อมล้ำเกิดช่องว่างในสังคมมากขนาดนี้ คงทำให้สังคมน่าอยู่มากขึ้น ลดปัญหาสังคมต่างๆลงได้เยอะทีเดียวครับ การเสียสละ การทำทานเนี่ยเป็นสุดยอดของการแก้ปัญหาสังคมเลยทีเดียวครับ

๓. พระราชธรรมนิเทศ (พยอม กลฺยาโณ) เจ้าอาวาสวัดสวนแก้ว จังหวัดนนทบุรี

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ: อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้ที่มั่นคงในพระรัตนตรัย ทำความดีช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ทำทานแก่คนยากไร้ ทำความดีช่วยเหลือผู้คน ไม่เคยเสียขายเงินทองทรัพย์สิน ซึ่งการสงเคราะห์คือการให้ ถ้าพิจารณาดูสิ่งใกล้ตัวโดยเฉพาะครอบครัว จะพบว่า บิดามารดาจะปรียาหารหรือกันเมื่อมีปัญหาเช่นเดียวกับลูกจะปรียาหารหรือกับบิดามารดา เมื่อมีปัญหา เพื่อนบ้านจะให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเมื่อมีปัญหา รวมทั้งคนในสังคมก็จะช่วยเหลือกันในชุมชนเมื่อมี

ปัญหา ซึ่งการสังคมนาสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกะเป็นแบบอย่างที่ดีที่ควรนำมาใช้ในสังคมนาครอบครัว โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ๆที่มีปัญหาในสังคมนาอยู่ในขณะนี้

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมนาสงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ : อนาถบิณฑิกะมีจิตใจริเริ่มสร้างสรรค์ และมีจิตใจด้านยึดมั่นถือมั่นในพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่นไม่ย่อท้อต่อการทำความดี การทำทาน การเสียสละ และมีความเพียรอย่างที่สุด ซึ่งการให้การสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกะจะคำนึงถึงจิตใจของผู้รับการสงเคราะห์จากท่านให้เป็นคนมีจิตใจสูง ด้วยการเอาศาสนาเป็นที่ตั้ง เอาเรื่องทาน เสียสละ และการสงเคราะห์เป็นตัวขับเคลื่อน ดึงคนในสังคมนาเข้ามาสู่พระศาสนาอย่างไม่ย่อท้อและแน่วแน่ แม้ฐานะจะยากจนลงท่านก็ยังมั่นคงศรัทธาไม่เสื่อมคลาย

ผู้วิจัย : หลวงพ่อมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการเสียสละของผู้นำด้านการสังคมนาสงเคราะห์?

พระราชธรรมนิเทศ : การเสียสละเป็นการคลายความตระหนี่เหนียว เป็นการสะสมต้นทุนบุญกุศลไว้ในภพหน้าชาติหน้า และเป็นการทำให้สังคมนาอยู่เป็นสุข การเสียสละเพื่อสังคมนา เสียสละเพื่อคนรัก เสียสละในการทำหน้าที่เพื่อประเทศชาติ การเสียสละความสุขส่วนตนเพื่อความสุขหรือประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งอาจจะเป็นครอบครัว หน่วยงาน หรือเพื่อนร่วมงานของเราก็ได้ การเสียสละไม่ว่าสิ่งใดก็ตาม ถือเป็นการลดความเห็นแก่ตัว ซึ่งล้วนมีส่วนช่วยให้สังคมนาดีขึ้นทั้งสิ้น เป็นหนึ่งในทศพิธราชธรรม ๑๐ ประการที่พระมหากษัตริย์ท่านทรงถือเป็นแบบอย่างมาแต่โบราณ ซึ่งท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกท่านได้เสียสละทรัพย์ในการทำทาน สร้างกุศล บำรุงพระพุทธศาสนา จนฐานะยากจนลงอย่างมีความสุข นับเป็นมหาบุรุษที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพระพุทธศาสนาที่สมควรเอาเป็นแบบอย่าง

ผู้วิจัย : หลวงพ่อคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมนาสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมนาไทยปัจจุบันอย่างไร?

พระราชธรรมนิเทศ : การนำภาวะผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์ของท่านอนาถบิณฑิกอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในปัจจุบัน สามารถนำไปใช้ได้อย่างมากมาทีเดียว ใช้ได้ทั้งในโรงเรียน ในหน่วยงานและองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนได้เป็นอย่างดี เมื่อทุกคนในสังคมชอบที่จะเสียสละ อยู่กันอย่างพอเพียง สละทรัพย์สมบัติที่เหลือกินเหลือใช้ก็แบ่งปันไปให้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม กันทุกครอบครัว ปัญหาสังคมที่รุนแรงทุกวันนี้คงละลายหายไป เหลือแต่รอยยิ้ม กลับมาเป็น สยามเมืองยิ้มแบบเดิมที่เคยได้รับการกล่าวขานจากต่างชาติ และเศรษฐกิจคงจะรุ่งโรจน์มากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้แน่นอน สิ่งดีๆที่เคยมีมาในสมัยโบราณคงหวนคืนกลับมาให้เห็นกัน สมกับคำโบราณที่ว่าในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ใครใคร่ค้าวัวค้า ใครใคร่ค้าช้างค้า

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก : ท่านอนาถบิณฑิก เป็นผู้มีทานบารมี สูงมากจนเป็นผู้นำอุบาสกทั้งหมดได้

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านอนาถบิณฑิก บำเพ็ญคุณธรรม สม่ำเสมอและต่อเนื่องจริงจัง

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; คนในสังคมจะมีความเชื่อมั่นในบุคคลผู้มีคุณธรรมและเป็นผู้ปฏิบัติธรรม

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านอนาถบิณฑิกอุบาสก มีความเข้าใจและมีจิตกุศลพร้อมเผยแผ่คำสอนด้วยความตั้งใจและจริงใจ

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตใจเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ทำตนให้เป็นแบบอย่างแก่สาธุชนด้วย การใช้หลักธรรมนำการสอน การเผยแผ่ความรู้ทั่วไปและธรรมะควบคู่กันไป

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตกุศลพร้อมอุปถัมภ์บำรุงศาสนาทุกด้าน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตใจจดจ่อและมุ่งมั่นต่อพระศาสนาจึงมีความคิดใหม่ริเริ่มสิ่งดีให้กับพุทธศาสนาอยู่

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุงพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ความเป็นอุบาสก อุบาสิกา ในพระพุทธศาสนาควรทำหน้าที่ ทุกอย่างเพื่อสืบทอดศาสนา

๔. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก นักวิชาการผู้ปฏิบัติธรรม ณ สำนักเสถียรธรรมสถาน

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านเป็นผู้จิตเมตตาและพร้อมช่วยเหลือผู้มีความทุกข์อยู่เสมอ

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีธรรมทานสูงมากในจิตใจ ท่านจึงมีวิจารณ์ญาณที่ดีในการให้ทานอย่างเหมาะสม ด้านการสงเคราะห์แก่คนในสังคม

ผู้วิจัย : โยมมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียสละของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; ท่านมีจิตสาธารณะสูงมากพร้อมสงเคราะห์ คนอื่นเสียสละเพื่อผู้อื่น

ผู้วิจัย : โยมคิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก ; สังคมไทยควรยกย่องคนดีคนเสียสละให้มากขึ้น

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความเลื่อมใสศรัทธา พระพุทธเจ้าอย่างแท้จริงจึงนำอุบาสกอื่นๆ ได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านคุณธรรมของการเป็นผู้นำอุบาสก?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความศรัทธาในหลักธรรมคำสอนอย่างลึกซึ้ง จึงเป็นผู้นำอุบาสกได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าจะสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเป็นผู้นำอุบาสกไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันได้อย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; สังคมไทยเป็นสังคมพุทธแต่ยังขาด การพัฒนาผู้นำในสังคมไทย ให้มีคุณธรรมนำการพัฒนาสังคมอย่างแท้จริง

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความศรัทธาในหลักธรรมมีความเข้าใจ ในหลักธรรมคำสอนจึงเผยแผ่ได้

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการตัดสินใจในด้านการเผยแผ่พระธรรม?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีใจให้กับการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตลอดเวลา

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการเผยแผ่

พระธรรมไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ผู้เผยแผ่พระธรรมคำสอนควรมีความศรัทธาและเข้าใจ แก่นแท้ของธรรมะอย่างแท้จริง

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความพร้อมทั้ง โภคทรัพย์และอริยทรัพย์จึงบำรุงพระพุทธศาสนาได้ดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านความคิดริเริ่มด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านเป็นผู้มีปัญญา มีบารมีธรรมและมีความศรัทธาในพุทธองค์จึงริเริ่มงานการบำรุงศาสนาได้อย่างดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการบำรุง

พระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อุบาสกอุบาสิกาทุกหมู่เหล่าควรสร้างจิตสาธารณะร่วมกัน บำรุงกิจกรรมพุทธศาสนาอย่างจริงใจ

๕. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; อาจารย์พิเศษ ประจำวิชานโยบายสาธารณะ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง

กรณราชวิทยาลัย

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านมีความพร้อมมาก ทั้งด้าน โภคทรัพย์และจิตกุศลในทานบารมีจึงสังเคราะห์สังคมได้ดี

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านจิตใจของผู้นำด้านสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ผู้นำควรมีจิตใจที่เป็นกุศลมีจิตสาธารณะและมีความเมตตา

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์มีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเสียดละของผู้นำด้านการสังคมสงเคราะห์?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ท่านทุ่มเทและพร้อมเกื้อกูลผู้มีทุกข์ได้เสมอ

ผู้วิจัย : โยมอาจารย์คิดว่าสามารถนำภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกด้านการสังคมสงเคราะห์ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันอย่างไร?

นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค ; ผู้นำสังคมไทย ต้องเรียนรู้คุณลักษณะอันดีงามของท่าน อนาถบิณฑิกอุบาสก แล้วปฏิบัติ กุศลกิจกรรมต่างๆ ที่เป็นแบบอย่างอุบาสกทั่วไป

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ประกอบการวิจัยตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

แบบสัมภาษณ์นี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษารวบรวมความคิดเห็นของนักวิชาการและนักปราชญ์เกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก เพื่อนำเอาข้อมูลในด้านต่างๆที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบันต่อไป

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปอธิบายวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก ประกอบเนื้อหาในการประยุกต์ใช้ในสังคมไทยใน ๔ ด้านด้วยกัน ซึ่งจะได้นำเสนอในภาพรวมต่อไป

คำชี้แจงเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์และเสนอความคิดเห็น

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๒ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

สถานที่สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี.....เวลา.....น.

ตอนที่ ๒ ข้อมูลแสดงความคิดเห็น

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ในช่องว่างท้ายข้อความแสดงการที่ท่านคิดว่าเหมาะสมตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด (กรุณาตอบทุกข้อ)

IOC (Index of congruence) หมายถึง ดัชนีความสอดคล้องระหว่างวัตถุประสงค์การวิจัยกับ
ข้อคำถาม/การสัมภาษณ์

+1 หมายถึง ข้อคำถามใช้โดยไม่มีการแก้ไข

0 หมายถึง ข้อคำถามใช้ได้โดยมีการแก้ไข

-1 หมายถึง ข้อคำถามใช้ไม่ได้

ลำดับ	ประเด็นคำถาม	IOC			หมายเหตุ
		+1	0	-1	
๑	ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?				
๒	ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่หลักธรรม?				
๓	ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?				
๔	ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านสังคมสงเคราะห์?				
๕	ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน?				
๖	ข้อเสนอแนะอื่นๆ				

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก

ประกอบการวิจัยตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสก

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ตำแหน่ง.....

ผู้สัมภาษณ์ : ผู้วิจัย บันทึกข้อมูล : ผู้วิจัย (จดบันทึก, บันทึกเสียง)

สถานที่สัมภาษณ์.....วัน/เดือน/ปี.....เวลา.....น.

ประเด็นคำถาม

๑. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเป็นผู้นำอุบาสก?
๒. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการเผยแผ่หลักธรรม?
๓. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านการบำรุงพระพุทธศาสนา?
๔. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในด้านสังคมสงเคราะห์?
๕. ท่านมีความเห็นอย่างไรเกี่ยวกับภาวะผู้นำของอนาถบิณฑิกอุบาสกในการนำไปประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน?

หมายเหตุ ผู้ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

๑. นอ.ดร.สมจิตร แก้วนาค

อาจารย์พิเศษ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒. ดร.วรรณรัตน์ ศรีกนก

ผู้ปฏิบัติธรรม ณ.เสถียรธรรมสถาน

๓. ดร.ทิพย์รัตน์ สีเพชรเหลือง

ภาควิชาสังคมศาสตร์ โรงเรียนนายเรืออากาศ กองทัพอากาศ

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระวชิราวุธ เดชธมฺโม (ศรีสัมพันธ)
- เกิด** : วันเสาร์ที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๕
- ภูมิลำเนา** : บ้านเลขที่ ๑๕๘ หมู่ที่ ๑ แขวงท่าแร้ง
เขตบางเขน จังหวัดกรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐
- อุปสมบท** : วันอาทิตย์ที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ณ วัดราษฎร์นิยมธรรม
แขวงคลองถนน เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐
- การศึกษา** : น.ธ. เอก
สำนักเรียนวัดเสมียนนารี เขตบางเขน กรุงเทพมหานคร
: ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช) ช่างยนต์
วิทยาลัยเทคนิคสุพรรณบุรี พ.ศ.๒๕๒๕
: พุทธศาสตรบัณฑิต รุ่นที่ ๕๒/๒๕๔๘
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดราษฎร์นิยมธรรม(หนองผักชี) ถนนพหลโยธิน ซอยพหลโยธิน ๕๒
แขวงคลองถนน เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๒๐
: โทร 0870700199 0870880905